

شاهکارهای
رنگارگری ایران

Tehran Museum of Contemporary Art

Masterpieces of
Persian
Painting

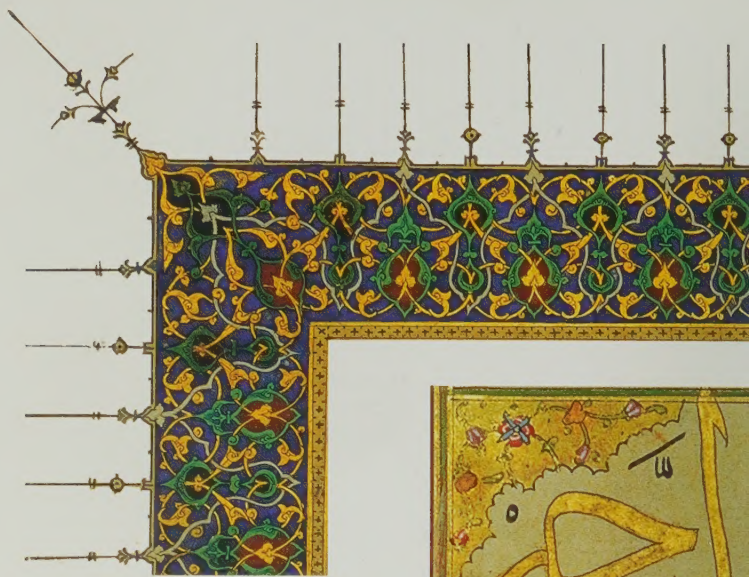
From the outlook of the Iranian Muslim painters, the universe was a manifestation of creation. They believed that in order to recognize it, one is required to be in constant contact and association with this natural occult phenomenon. They used to behold the nature by a pure eye and adored its manifestations, which were taken as objects with no spirit manipulated by man. In the course of such observations, the mystery of their being was unveiled to them.

In any case, upon further introspection of the painting, a judicious insight will be developed and the sacred attempts towards creation of such a masterpiece, as recorded on the pages of Iran's valuable history of art, will be unveiled to the onlookers' eyes. Meanwhile, the absence of signature is the best evidence to such a claim. Those who have left a trace of their names or have signed by referring to themselves as "The Lord's Most Humble Servant" or the ones who have embellished their own names by giving them a rhythmic flow have attributed themselves to the saints associated with the world of mysteries.

Mohammad-Ali Rajabi

Secretary of the Exhibition on Iranian
Masterpieces of Persian Painting

شاهکارهای نگارگری ایران
Iranian Masterpieces of Persian Painting

به مناسبت برگزاری نمایشگاه شاهکارهای نگارگری ایران
در موزه هنرهای معاصر تهران، بهار ۱۳۸۴

This book has been published on the occasion of the exhibition, *Masterpieces of the Persian Painting*, held at the Tehran Museum of Contemporary Art, in spring 2005.

The Tehran MOCA wishes to extend its acknowledgements to the Iranian Cultural Heritage and Tourism Organisation and its affiliated museums; Golestan Palace Museum, Iranian National Museum, Reza Abbassi Museum, Museum of Decorative Arts, and also to the Library of Shahid Motahari School of Higher Education for their generous loan to the exhibition.

Exhibition curator: Mohammad Ali Rajabi
Design and execution of the exhibition: Yaghoub Emdadian, Kambiz Sabri
Advisory committee: Aydin Aghdashlou, Mohammad Ali Rajabi, Dr. Abdolmajid Hosseini-Rad
English Editor: Anthony Schumacher
Translators: Claud Karbasi, Mary Parhizgari, Payam Parishanzadeh
Graphic designer: Mostafa Naderloo
Photo: Davoud Sadeghsa
Coordination: Alieh Foroughi

Special thank is due to the **Iranian Art Academy**, **Iranian Cultural Heritage and Tourism Organisation** and **Visual Arts Department of the Islamic Propagation Organisation** for their generous support.

Publisher: Tehran Museum of Contemporary Art
in association with the Institute for Promotion of Visual Arts.

Tehran Museum of Contemporary Art
North Kargar Ave.
Telefax: 88951965
E-mail: info@tehranmoca.com
Web site: www.tehranmoca.com

Art Director: Mostafa Naderloo
Scan: Megaps
Lithography: Kahali
Printed by: Kia Naghsh
Binding: Moeen
First edition 2005. Tehran. Iran.

No part of this publication may be reproduced or transmitted in any form or by any means without written permission from the owner of the manuscripts and images.

این کتاب به مناسبت برگزاری نمایشگاه شاهکارهای نگارگری ایران در موزه هنرهای معاصر تهران، بهار ۱۳۸۴، منتشر شده است.

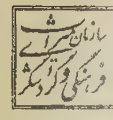
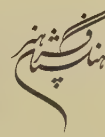
با تشکر از همکاری های:

ریاست و معاونین محترم سازمان میراث فرهنگی کشور
موزه کاخ گلستان تهران
موزه ملی ایران، بخش دوران اسلامی
موزه رضا عباسی
کتابخانه مدرسه عالی شهید مطهری
موزه هنرهای تزئینی اصفهان

دبیر نمایشگاه: محمدعلی رجبی
شورای علمی نمایشگاه: آیدین آغداشلو، محمدعلی رجبی، دکتر عبدالمجید حسینی راد
تنظیم مطالب و ویرایش علمی: دکتر عبدالمجید حسینی راد
تحقیق و توضیحات نسخه ها و تصاویر شاهنامه طهماسبی: محبوبه رزمجو
ویرایش فارسی: امید روحانی، محمد حسن اثباتی
ترجمه: کلود کرباسی، مازی پرهیزگاری، پیام پریشانزاده
مدیر اجرایی نمایشگاه: یعقوب امدادبان
طراح گرافیک: مصطفی ندرلو
اسلاید: داوود صادق سا
چیدمان نمایشگاه: کامبیز صبری
هماهنگی: عالیله فروغی
حروفچینی: افتخار السادات مهدوی

موزه هنرهای معاصر تهران
خیابان کارگر شمالی، تلفن- فکس ۸۸۹۶۱۹۶۵
پست الکترونیک: Ir-info@tehranmoca.com
وب سایت: www.tehranmoca.com
با تشکر فراوان از حمایت های فرهنگستان هنر جمهوری اسلامی ایران و حوزه هنری

ناشر: موزه هنرهای معاصر تهران- موسسه توسعه هنرهای تجسمی
نوبت چاپ: اول ۱۳۸۴ تهران-ایران
اسکن: مگاپس
لیتوگرافی: کحالی
چاپ: کیانقش
صحافی: معین

هرگونه بهره برداری از تصاویر و مطالب کتاب با ذکر مأخذ آزاد است.

11-Eternal Splendor	۱۱ - شکوه جاودان
Dr. Ali Reza Sami-Azar	دکتر علیرضا سمیع آذر
13-Preface He by whom the world, Mohammad Ali Rajabi Came into being	۱۳ - مقدمه آن که پرنقش ز داین دایره مینائی محمدعلی رجبی
16-The Evolution of persian Painting	۱۷ - سیر تحول نگارگری ایران
Dr.Abdolmajid Hosseini-Rad	دکتر عبدالمجید حسینی راد
● 35-Illustrated Manuscripts	● ۳۵ - نسخه های مصور
39-Baisanqori Shahnameh	۳۹ - شاهنامه فردوسی (بایسنقری)
69-Kalila va Dimna	۶۹ - کلیله و دمنه
77-Khavaran Nameh	۷۷ - خاوران نامه
85-Timurid Zafar Nameh No.708	۸۵ - ظفرنامه تیموری نسخه ۷۰۸
95-Timurid Zafar Nameh No.2178	۹۵ - ظفرنامه تیموری نسخه ۲۱۷۸
101-Rozat ol-Anvar	۱۰۱ - روضه الانوار
107-Panj Ganj	۱۰۷ - پنج گنج
121-Divan-e Amir Hassan Dehlavi	۱۲۱ - دیوان امیر حسن دهلوی
121-Masnavi-ye Jamshid va Khorshid	۱۲۱ - مثنوی جمشید و خورشید
125-Selections from Boustan	۱۲۵ - منتخبات بوستان
129-Sa'di's General Principles(Kolliat -e Sa'di)	۱۲۹ - کلیات سعدی
133-Sa'di's Boustan	۱۳۳ - بوستان سعدی
137-Sa'di's Boustan No.2197	۱۳۷ - بوستان سعدی نسخه ۲۱۹۷
141-Sa'di's Boustan No.2164	۱۴۱ - بوستان سعدی نسخه ۲۱۶۴
145-Sa'di's Golestan No.2161	۱۴۵ - گلستان سعدی نسخه ۲۱۶۱
149-Sa'di's Boustan K.s.No.582	۱۴۹ - بوستان سعدی نسخه ک.ص. ۵۸۲
153-Nezami's Khamseh No.4363	۱۵۳ - خمسه نظامی نسخه ۴۳۶۳
159-Nezami's Khamseh No.1914	۱۵۹ - خمسه نظامی نسخه ۱۹۱۴
163-Nezami's Khamseh No.400	۱۶۳ - خمسه نظامی نسخه ۴۰۰
171-Eskandar Nameh	۱۷۱ - اسکندرنامه
173-Nezami's Khamseh No.2185	۱۷۳ - خمسه نظامی نسخه ۲۱۸۵
175-Divan-e Amir Shahi Sabzevari	۱۷۵ - دیوان امیرشاهی سبزواری
179-Habib os-Siar (vol. 1)	۱۷۹ - حبیب السیر (جلد اول)
191-Habib os-Siyar (vol. 2)	۱۹۱ - حبیب السیر (جلد دوم)
201-Selselat oz-Dhahhab	۲۰۱ - سلسله الذهب
209-Shesh Masnavi	۲۰۹ - شش مثنوی
213-Ahsan ol-Kebar	۲۱۳ - احسن الکبار
223-Salaman va Absal	۲۲۳ - سلامان و ابسال
227-Divan-e Sa'eb	۲۲۷ - دیوان صائب
229-Sobhat ol-Abrar	۲۲۹ - سیحه "الابرار"
231-Ferdowsi's Shahnameh(Shah Tahmasbi)	۲۳۱ - شاهنامه فردوسی (شاه طهماسبی)
307-Shah Ismail's II's Shahnameh	۳۰۷ - شاهنامه فردوسی (شاه اسماعیل دوم)
319-Ferdowsi's Shahnameh ,No. 4361	۳۱۹ - شاهنامه فردوسی نسخه ۴۳۶۱
323-Qasemi Shahnameh	۳۲۳ - شاهنامه قاسمی
327-Gavam Shahnameh	۳۲۷ - شاهنامه قوام
335-Ferdowsi's Shahnameh No. 0316	۳۳۵ - شاهنامه فردوسی نسخه ۰۳۱۶
337-Rashida Shahnameh	۳۳۷ - شاهنامه فردوسی (رشیدا)
349-Divan-e Hafez No.2159	۳۴۹ - دیوان حافظ نسخه ۲۱۵۹
353-Divan-e Hafez No.9210	۳۵۳ - دیوان حافظ نسخه ۹۲۱۰
357-Divan-e Amir Alishir Navaie	۳۵۷ - دیوان امیر علیشیرنوايي
361-Selections from Masnavi	۳۶۱ - منتخبات مثنوی
365-Abu Muslem Nameh	۳۶۵ - ابو مسلم نامه
369-Shah Ismaili Alam Ara	۳۶۹ - عالم آرای شاه اسماعیلی
373-Jame ot-Tavarikh	۳۷۳ - جامع التواریخ رشیدی
381-History of Akbar Shah, Indian Monarch	۳۸۱ - تاریخ اکبرشاه هندی
385-One Thousand and One Nights	۳۸۵ - هزار و یک شب
405-Moraqqa'-e Golshan	۴۰۵ - مرقع گلشن
467-Moraqqa'-e Indo-Iranian	۴۶۷ - مرقع هند و ایران
● 483-Single Illustrated Pages	● ۴۸۳ - مرقعات برگ های مصور منفرد

شاهکارهای نگارگری ایران

Iranian Masterpieces of Persian Painting

شکوه جاودان

Eternal Splendor

Persian traditional painting embodies a magnificent golden page of the glorious history of Iranian Islamic culture and civilisation. It illustrates to perfection the intellectual depth, creative power and literary sophistication of the Persian culture. However, compared to the literature, architecture and other manifestations of Iranian culture and civilisation, the achievements of the eternal masters of Iranian painting have been less exposed to the public, remaining hidden as so many neglected treasures. Hence, some minds might be under the impression that Iranian culture, while filled with literary delicacy and refinement, lacks pictorial power and visual creativity.

The current exhibition is a response to the quest of art lover's search for the celestial universe and the realm of myths in Persian painting, depicted by masters whose names will shine forever at the summit of Islamic Iranian culture and arts: Farhād, Khājah Ghiās-od-Din, Kamāl-od-Din, Behzād, Soltān Mohammad, Āqā-Mirak, Mir Mosavvar, Heydar-'Ali, Rezā 'Abbāsi ...

These superb works of art not only reveal the intellectual and mystical depth of the Persian literature, but also reflect the mastery of Persian painters at utilizing purified forms, harmonious colours, bold and strong compositions, representation of depth without perspective and, most importantly, unity and general coherence of pictorial elements. All this has brought into being an awesome expression that is admired across the world. Our hope is that the exhibition of Masterpieces of the Persian Painting will play a historic role in stimulating all Iranian contemporary artists to focus on the original values embodied in these works and to perpetuate the glorious and exciting history of the Persian painting.

This exhibition owes its existence to the valuable cooperation of the Iranian Cultural Heritage and Tourism Organisation, its esteemed director, Mr. Mar'ashi, his deputy, Mr. Atriānfar, their affiliated museums, the Golestan Palace Museum, the National Museum of Iran, Rezā Abbāsi Museum, the Decorative Arts Museum of Esfahān, as well as the library of Shahid Motahari Theological School. Taking this opportunity to thank them all, I also express my gratitude for their sincere efforts to Mr. Rajabi, the Curator of the exhibition, Mrs. Sharāreh Sālehi, the secretary of the International Conference on Masterpieces of the Persian Painting, Mr. Emdādiān, the executive manager of the exhibition, and Dr. Hosseini Rād, responsible for the publications of the exhibition. My heartfelt wish is that this historic event will initiate the liberation of parts of Iranian Islamic art presently locked up in repositories, enabling the public at large to contemplate them all in the future.

Dr. Ali Reza Sami-Azar
Director
Tehran Museum of Contemporary Art

هنر نگارگری ایران، برگ زرین و درخشانی از تاریخ شکوهمند فرهنگ و تمدن ایران در دوره اسلامی است. این هنر به خوبی عمق فکری و نیروی خلاقه و ظرایف ادبی فرهنگ پارسی را در خود به ظهور رسانده است. دستاوردهای چشمگیر و جاودانه اساتید نگارگری ایران، اما، کمتر از ادبیات، معماری و سایر جلوه های فرهنگی و آفرینش های تمدنی ایرانیان، در معرض مشاهده و علاقه عمومی قرار گرفته و همچون گنجی پنهان مغفول و مرموز مانده است. به همین خاطر در اذهان برخی، فرهنگ ایرانی مشحون از ظرایف و ذوق ادبی، اما عاری از نیروی تصویرگری و خلاقیت بصری، ارزیابی شده است.

نمایشگاه حاضر پاسخی است به جست و جوی اهل هنر در نگاره های اعجاب انگیز ایرانی برای کشف جهان ملکوت و قلمرو اساطیری که بر صفحه کاغذ نقش بسته و در لوح تصویر تجسم یافته است. آثار اساتیدی که نام جاودان آنها برای همیشه بر تارک فرهنگ و هنر ایران در دوره اسلامی می درخشد، همچون: فرهاد، خواجه غیاث الدین، کمال الدین بهزاد، سلطان محمد، آقامیرک، میرمصور، حیدر علی، رضا عباسی.

این آثار گرانبساز نه تنها ژرفای فکری و عرفانی روایت های ایرانی را می گشاید، بلکه از قدرت هنرمندانه در کار بست عناصر تصویری همانند فرم های پالایش یافته، رنگ های هماهنگ شده، ترکیب های بسیار متهورانه و محکم، عمق نمایی بدون استفاده از پرسپکتیو و فراتر از همه، از همبستگی کلی و تمامیت یافتگی عناصر تصویری حکایت دارند. این همه، جلوه ای شگفت انگیز را پدید آورده که جهانیان را به تحسین واداشته است. ما امید داریم که نمایشگاه شاهکارهای نگارگری ایران، نقشی تاریخی را در رویکرد همه هنرمندان ایرانی به سوی ارزش های اصیل و تکامل یافته، که در این آثار تجلی یافته اند، ایفا نماید. باشد که از این مسیر، تداوم تاریخ پر شکوه و شور انگیز نقاشی ایرانی را شاهد باشیم.

این نمایشگاه مرهون تشریک مساعی و همیاری ارزشمند سازمان میراث فرهنگی و گردشگری، ریاست سازمان، جناب آقای مرعشی و معاونت آن جناب آقای عطریانفر و نیز موزه های تابعه؛ موزه کاخ گلستان، موزه ملی ایران، موزه رضا عباسی، موزه هنرهای تزئینی اصفهان و نیز کتابخانه مدرسه عالی شهید مطهری است. در این فرصت از توجه و اهتمام همه آنها قدر دانی کرده و از تلاش های دبیر نمایشگاه جناب آقای محمدعلی رجبی، دبیر همایش بین المللی، سرکار خانم صالحی، مدیر اجرایی نمایشگاه جناب آقای امدادیان و نیز مسئول انتشارات نمایشگاه، جناب آقای دکتر حسینی را در تقدیر و سپاگزاری می نمایم. در پایان قلباً آرزو می کنیم که این رویداد تاریخی نقطه آغازی باشد بر پایان بخشیدن به محبوس بودن بخشی از میراث فرهنگ و هنر ایران در دوره اسلامی در انبارها؛ بدان امید که در آینده، فرصت مشاهده همه آنها برای مشتاقان هنر در هر لحظه فراهم باشد.

دکتر علیرضا سمیع آذر
مدیر موزه هنرهای معاصر تهران

He by whom the world,
Came into being
No one was ever told,
The secret of being

آن که پرنقش زد این دایره مینائی
کس ندانست که در گردش پرگار چه کرد

We thank and praise God for having bestowed arts upon us and made our sacred country the birthplace of illustrious figures that have become the pride of humankind. The uninterrupted chain of the history of Iranian art attests to the fact that the hallowed efforts of Iranian artists have consistently been aimed at discovering universal truths and manifestations of man's true homeland. Expressions of that unknown homeland, reflected in striking paintings, heavenly music, sublime architecture and exquisite handicrafts, have always filled the lives of this country's inhabitants with beauty, bolstering their eagerness to reach the true homeland and instilling an atmosphere of spiritual vigour into Iranian society.

The art of painting, which evokes images inspired from paradise, undoubtedly plays a major role in the deciphering of man's apparent life and his inner life. It is not without reason that such masters as Kamāl-od-Din Behzād and Qāsem-'Ali have been described as the 'unveilers of the canvas', or that Eskandar Monshi has written: "Behzād saw the sun's disk at a glance and depicted both worlds with one brush".

In the world outlook of Muslim Iranian painters, the universe was a manifestation of God's creation. Their understanding called for permanent spiritual communion with nature. They saw nature through uncontaminated eyes, cherishing its every manifestation and never looking upon them as mere soulless objects to be dominated by man. It was through this kind of relationship that the mysteries of existence were revealed to them. It was in this frame of mind that, creating his *Camels* at the age of seventy, Behzād revealed the meaning of God's words: "Do they not see how the camel was created?"

Artistic education was based on a master-pupil system in

سپاس و ستایش خدواند بزرگ را که موهبت هنر را بر ما ارزانی داشت و فرزانه‌گانی را که فخر هنر عالمیان شدند در این سرزمین مقدس به پیدایی آورد. رشته پیوسته تاریخ هنر ایران، گواه بر این نکته است که تلاش و رنج مقدس هنرمندان این سرزمین، جز برای کشف حقایق عالم و مظاهر وطن حقیقی انسان نبوده است. نشانه‌هایی از آن وطن بی نشان، با ابداع نگاره های چشم نواز و آوای دل نشین موسیقی ملکوتی، معماری و صنایع هنری ایران، همواره وجوه زندگی مردم این سرزمین را از لطف و زیبایی اشباع می کرد و امید آنها را نیز برای نیل به وطن حقیقی برمی انگیخت و فضایی از شور معنوی در جامعه ایرانی به وجود می آورد.

بی شک هنر نگارگری که تصویرهایی ملهم از فضای بهشتی را در انظار مجسم می کند، نقشی ویژه در رازگشایی از حیات ظاهری و باطنی انسان، ایفا می کند. شاید بی وجه نبود که استادانی چون کمال الدین بهزاد و قاسم علی و امثال آنها را "چهره گشای پرده تصویر" نامیدند و به قول اسکندر بیک منشی، "بهزاد با یک نظر قرص خورشید را می دید و با یک قلم هر دو جهان را تصویر می کرد".

عالم در نظر نگاران مسلمان ایرانی، جلوه ای از آفرینش حق بود که لازمه شناخت آن را "انس" مدام و هم سخنی و معاشرت باطنی با مظاهر طبیعت می دانستند. آنها با دیده ای پاک به طبیعت می نگریستند و بی آنکه مظاهر آن را به عنوان اشیاء بی روح در سیطره انسان بدانند به آنها عشق می ورزیدند و در چنین رابطه ای راز وجود آنها برایشان مکشوف می شد. این چنین بود که بهزاد در سن هفتاد سالگی، با ابداع نگاره شترها، پرده از راز کلام الهی بر می دارد که "آیا به شتر نمی نگرند که چگونه آفریده شده است؟" روش تعلیم و تربیت هنری نیز براساس نظام "استاد-شاگردی" شکل گرفته بود و استاد، هم چون پیری راهنما، مراتب آموزش را با توجه به ظهور قابلیت های معنوی و علمی از سوی شاگرد تبیین می نمود و شاگرد نیز رنج مقدس

and looks upon the world in abstract terms, to be looked upon as a major experience in abstract arts, out of which most present-day artists have arisen?

The reasons for organizing this exhibition and holding discussions on painting-related issues at the Tehran Museum of Contemporary Art were to draw attention to this priceless heritage and to enable this rich pictorial tradition to open the way to a bright future.

In view of the large number of items in this collection and the large mass of scholarly articles presented, the scientific board of the conference has decided to limit the collection to reproductions of the paintings and to bring together the scholarly articles submitted in a book to be prepared under the supervision of Mrs. Sharâreh Sâlehi, the respected secretary of the international assembly, each complementing the other.

The present book covers precious Timurid and Safavid manuscripts and albums, followed by a page from the Demotte *Shâhnâme*, which dates back to the Mongol period and is one of the oldest manuscripts preserved in Iranian museums. Also included are six superb volumes of *The Thousand and One Nights* created in Qajar times, which mark the end of the art of book illustration in Iran. Thus, a relatively complete collection is on display.

Special thanks are due to Dr. Sami-Azar for his sincere support of this historic exhibition, which will undoubtedly mark a turning point in the history of Iranian visual arts.

Our hope is that this historic movement will contribute to the cultural enrichment of contemporary Iranian pictorial arts and that the efforts of all those involved in this project will meet with the gracious approval of the Almighty.

Mohammad Ali Rajabi
Curator of the Exhibition Masterpieces of
Persian Painting

هنرهای معاصر تهران مدنظر بوده، توجه به این تجربیات گرانبهاست تا با پشتوانه ای قوی از دستاوردهای تصویری، راهی به سوی آینده ای روشن پیدا شود.

با عنایت به کثرت آثار در این مجموعه و حجم گسترده مقالات صاحب نظران، شورای علمی همایش تصمیم گرفت این مجموعه را به تصاویر نگاره ها اختصاص داده و مقالات اندیشمندان را در کتابی که با همت دبیر محترم همایش، خانم شراره صالحی تنظیم گردیده ارائه نماید تا هریک مکمل دیگری باشد.

کتاب حاضر مشتمل بر نسخه ها و مرقعات گرانمایی از عصر تیموری و صفوی است. گذشته از این آثار، برگه ای از "شاهنامه دموت" از عصر مغول به عنوان یکی از قدیمی ترین نسخ موجود در موزه های ایران و شش جلد کتاب نفیس "هزار و یک شب" از عصر قاجار که نشان دهنده پایان سنت کتاب آرایی در ایران است معرفی شده تا مجموعه ای نسبتاً کامل ارائه شده باشد.

لازم است از حمایت مجدانه و همت جناب آقای دکتر سمیع آذر در پیگیری و مدیریت این نمایشگاه تاریخی، سپاسگزاری شود. بی شک این اتفاق بی نظیر، نقطه عطفی در تاریخ هنرهای تجسمی کشور خواهد بود. امید است این حرکت تاریخی، گامی در جهت اعتلاء فرهنگی هنرهای تصویری معاصر ایران باشد و تلاش مجموعه دست اندرکاران نیز مورد رضایت حق تعالی قرار گیرد.

محمدعلی رجبی
دبیر نمایشگاه شاهکارهای نگارگری ایران

which the master, a venerable guide, steered his pupil through the different stages of learning as the latter's spiritual and scientific capabilities came to the fore, and the pupil embraced the holy hardships of learning and strived at removing every stain from his heart in order to achieve an 'eminent' level of artistry. Only the purified soul of such artists could, by perceiving the divine munificence, create sublime illuminated patterns of hair-thin strokes that seemed to say: "herein lie a thousand points each finer than a hair".

Contemplating these works reveals a sophisticated outlook and a holy endeavour penned upon the pages of the precious book of the history of Iranian art — in utter humility, as the absence of signatures from most of these paintings indicates. And those who, for whatever reason, have signed their names, have always accompanied them with epithets such as "*al-abd* [slave], *kamtarin bande-ye dargâh* [least doorstep servant]" etc., or poetically linked them to those of saints.

Doubtlessly, this culture was greatly enriched by contact with the monumental body of Islamic literature, particularly mystic works. The painters' eagerness to illustrate literary books, whether epic, mystical or moral, beyond the mere pleasure of putting them into pictures, inspired their spiritual development with their profound teachings.

The history of Iranian painting, with all its ups and downs, reached its peak of perfection in the brilliant Timurid era, and the school of Islamic painting began with the emergence of the unequalled master Kamâl-od-Din Behzâd. Original masterpieces created during this period are proudly displayed today in museums and libraries across the world.

The evolution of this art continued in the dazzling Safavid period, during which scores of eminent masters flourished who left behind hundreds of invaluable works. Unfortunately, most of these priceless masterpieces were gradually removed from their original locations, putting their physical condition in serious jeopardy. Indeed, some of these books were torn into separate pages that were scattered across the planet.

Fortunately, 118 pages of Shâh Tahmâsb's *Shâhnâme*, one of the most precious manuscripts to leave the country, were returned to Iran after the victory of the Islamic Revolution and are presently preserved at the Tehran Museum of Contemporary Art.

The exhibition of this large, unique and historic collection of masterpieces of Iranian painting on the premises of this museum may raise questions as to their relevance to modern art. One should, however, note that every movement has a beginning that is followed by an evolution towards its goal. Man is always in motion, eager to discover and behold truth, and the history of art, which records the lives and works of past artists in the context of their historic mission, sets the art of the past as a guiding light for artists of the future. Furthermore, since man's existence occurs between the past and the future, a man without a past is a man without a future.

Is it not possible for present-day Iranian artists to benefit from the precious experience of Iranian pictorial arts, which many contemporary international artists have exploited? Is it not possible for this noble art, which is rooted in man's inner soul

کسب علوم مختلف هنری را، هم زمان باز دودن زنگار از دل، بر خود هموار می کرد تا هنرش صاحب "شأن" شود. روح پالایش یافته چنین هنرمندی است که می تواند با درک لطف الهی، تشعیرهایی ظریف و زیبا و مزین به رنگ های زرین را با قلم خویش بر صفحه نگاره رقم زده و چنین القا کند که: "هزار نکته باریک تر از مو اینجاست".

به هر حال آن چه با تعمق در این آثار می توان دریافت، نگرش حکیمانه و تلاش مقدسی است که بی ادعا بر صفحات کتاب ارزشمند تاریخ هنر ایران نقش خورده و عدم وجود امضا در اغلب نگاره ها، گواه این مدعاست. آنانی که به هر دلیل نامی از خود باقی گذاشته اند، یا با عناوینی هم چون "العبد، رقم کمترین بنده درگاه" و امثال آن و یا با سجع هایی زیبا، نام خود را به قدیسانی مرتبط با عالم غیب احاله می کردند.

مسلمان این فرهنگ در معاشرت با ادبیات پر بار اسلامی، خصوصاً ادبیات عرفانی غنا یافت و اصرار نگارگران بر تصویرگری کتب ادبی، اعم از حماسی، عرفانی و اخلاقی نه تنها تصویرگری محض داستان ها نبود، بلکه با اتکا به چنین منابعی از حکمت، تضمینی برای تجربه معنوی ایشان محسوب می گردید. مجموعه تاریخ نگارگری ایران با فراز و نشیب هایش، در عصر درخشان تیموری کمال یافت و با ظهور "نادره دوران"، کمال الدین بهزاد، دستاوردهای پیشین به ثمر رسید و مکتب نگارگری اسلامی ایران رقم خورد. در طول این دوره، آثار بدیع و زیبایی به وجود آمد که هم اکنون زینت بخش موزه ها و فخر کتابخانه های معتبر ایران و جهان است. با ظهور دوره درخشان صفوی، روند کمالی این هنر ادامه یافت و ده ها استاد فرزانه ظهور یافتند و صدها اثر ارزشمند به وجود آمد. متأسفانه اغلب این آثار گرانبها به مرور از موطن خود خارج گردید و سلامت بخشی از آثار به مخاطره افتاد، به گونه ای که شیرازه برخی از این نسخ نفیس دریده شد و هریک از اوراق این کتب به گوشه ای از جهان پراکنده گردید. خوشبختانه پس از پیروزی انقلاب اسلامی ایران، تعداد ۱۱۸ برگ از شاهنامه شاه طهماسب، که از نفیس ترین نسخه های خارج شده از وطن است، به ایران بازگشت و هم اکنون در موزه هنرهای معاصر تهران نگهداری می شود. برپایی نمایشگاه عظیم و تاریخی شاهکارهای نگارگری ایران و همایش کم نظیر و گسترده آن در موزه هنرهای معاصر تهران، شاید این پرسش را برانگیزد که، چه نسبتی میان آثار چند قرن گذشته با هنر معاصر است که موزه هنرهای معاصر تهران، اقدام به برپایی باشکوه آن کرده است؟ ابتدا باید متذکر شد که هر حرکتی، آغاز و طی طریقی دارد تا مقصد و منظور آن حاصل شود. انسان همواره در طریق است و جهت او نیز کشف و مشاهده حقیقت است.

تاریخ هنر که شرح احوال، آثار و اندیشه های هنرمندان گذشته در ساحت دل آگاهی تاریخی آنان است، هنر پیشینیان را به عنوان چراغی فراروی آینده هنرمندان قرار می دهد. از سوی دیگر، وجود انسان، افتاده بین گذشته و آینده است و انسان بی گذشته، انسان بی آینده است.

تجربه گرانبهای هنرهای تصویری ایران که از سوی بسیاری از هنرمندان معاصر جهان مورد استفاده قرار گرفته است، آیا نمی تواند در نگرش هنری هنرمندان ایرانی موثر باشد؟ و یا این هنر شریف که بر مبنای فطرت شکل گرفته و با نگاهی تجربیدی به صورت های عالم نگریسته، آیا نمی تواند به عنوان

تجربه ای سترگ در هنرهای تجربیدی که خاستگاه هنرمندان امروز است مدنظر باشد؟

آنچه از این نمایشگاه و طرح مسائل گوناگون پیرامون نگارگری در موزه

The Evolution of Persian Painting

Abd-ol-Majid Hosseini Râd (Assistant Professor, Tehran University)

The origins of Iranian painting unquestionably predate the advent of Islamic civilisation in Iran. From the 3rd century AH onwards, with the emergence of local ruling dynasties and the growing influence of distinguished Iranian figures at the 'Abbasid court, Iranian cultural and artistic traditions, which had remained stagnant for several centuries, were reborn under the compelling influence of Islamic teachings. Because pre-Islamic Iranian art had been based on ancient Iranian wisdom, it had the potential to become purified after contact with the monotheistic outlook of Islam. Hence, Iranian painters, quenching their thirst at the clear fountain of Islamic thought and mysticism, transformed their canvases into mirrors of divine beauty. Thereafter until the downfall of the Abbasid dynasty in Baghdad in the 6th century AH, Iranian artists painted a multitude of frescoes in mansions and palaces, illustrated innumerable books and adorned countless vessels, most of which have unfortunately disappeared.

Mongol hordes thrice invaded and devastated Iran during the 7th and 8th centuries AH. Genghis Khan's invasion began in 615 AH and lasted until 619 AH. Holâku Khan's army marched into Iran and razed Samarqand in 654 AH, before taking control of Baghdad and overthrowing the Abbasid dynasty three years later. Timur's repeated bloody onslaughts at the close of the 8th century AH left many Iranian cities in ruins and innumerable people dead. In the course of these savage invasions, wall paintings inside palaces were destroyed and thousands of manuscripts, both illustrated and non-illustrated, were burned to ashes when libraries across the country were put to flame. This explains the present-day scarcity of pictorial works from before the Mongol invasions, either in the form of illustrated manuscripts or wall paintings—an ancient Iranian tradition described in some ancient texts.¹

II-Khânid Painting in Tabriz

Political stability gradually returned to Iran after the last Il-Khâns embraced Islam and adopted the indigenous Iranian culture and civilisation. Thanks to the managerial skills and administrative experience the native Iranians brought to the Il-Khâns' government, scientific and cultural activities flourished and cities began prospering anew. During the reign of Ghâzân Khân (694-703 AH) (who later changed his name to Mahmood), the physician and historian Rashid-od-Din Fazlollâh Hamadâni (ca. 645-718 AH) rose to the post of prime minister. He commissioned and supervised the creation in the suburbs of Tabriz of the Rab'-e Rashidi, Which became the gathering place for numerous scientists, calligraphers, artists and writers who soon began producing and illustrating sundry manuscripts in its workshops. It was during that era (Il-Khânid period, 8th century AH) that the Tabriz School of Painting reached full maturity. This school best reveals its personality and particularities in the illustrated copy of the *Jâme'-ot-Tavârikh*, compiled by Rashid-od-Din himself and said to have been reproduced and illustrated in approximately twenty Persian and Arabic copies, and in a copy of Ferdowsi's *Shâhnâmeh* (ca. 735 AH), inaccurately referred to as the "Demotte" *Shâhnâmeh*.²

With their tall figures clad in amply creased garments, their realistic depiction of men and horses, and their use of contrasting dark and light colours to create the illusion of perspective, the illustrations in the three extant copies of the *Jâme'-ot-Tavârikh* created at the Rab'-e Rashidi one dated 707 AH and containing 70 paintings (Library of Edinburgh), another dated 714 AH and containing 100 paintings, and a third (a Persian translation) dated 717 AH (Topkapi Saray, Istanbul) all display a visage of

آنچه مسلم است پیشینه تاریخی نگارگری ایرانی به دوره های پیش از شروع تمدن اسلامی در ایران بازمی گردد. از سده سوم ه. ق. به تدریج با شکل گیری حکومت های محلی ایرانی تبار و نفوذ کارگزاران مقتدر ایرانی در دربار عباسیان، سنن فرهنگی و هنری ایرانیان، که طی چند سده دچار رکود شده بود، حیات مجدد خود را براساس بینش و اعتقادات اسلامی آغاز کرد، زیرا هنر ماقبل دوران اسلامی ایران که براساس حکمت کهن ایرانی شکل گرفته بود، قابلیت آن را داشت که در کنار تفکر و وحدانی اسلام پالایش یابد. نگارگران ایرانی نیز با سیراب شدن از چشمه تفکر و عرفان اسلامی، آثار خود را آینه جلوه حسن و جمال الهی ساختند. از آن روزگار تا زمان بر افتادن حکومت عباسیان در بغداد در اواخر سده ششم ه. ق. آثار متعددی به صورت نقاشی دیواری در اماکن و کاخ ها، کتاب آرایی و نقاشی روی ظروف به دست نگارگران ایرانی به وجود آمد که متأسفانه بخش قابل توجهی از آنها از میان رفته است.

در طول سده های هفتم و هشتم ه. ق. سرزمین ایران سه بار مورد هجوم گسترده، اشغالگرانه و ویران کننده مغولان قرار گرفت. حمله چنگیز در سال ۶۱۵ ه. ق. آغاز و تا سال ۶۱۹ ه. ق. به طول انجامید. به سال ۶۵۴ ه. ق. هلاکو به سمرقند و ایران لشکر کشید و سه سال بعد با یورش به بغداد موجب انقراض حکومت عباسیان شد. سرانجام لشکرکشی های مکرر و توأم با کشتار و غارت و چپاول تیمور در اواخر سده هشتم ه. ق. باعث شد بسیاری از شهرهای بزرگ و آباد ایران، ویران شوند و مردم بسیاری از دم تیغ بگذرند. با ویرانی شهرها و کاخ ها در پی حملات مغول ها، نقاشی های دیواری درون بناها نیز از میان رفتند و هزاران نسخه خطی مصور و غیر مصور در آتش سوزی های کتابخانه ها به مشتی خاکستر تبدیل شدند. با این توصیف دلیل نادر بودن آثار تصویری پیش از دوره مغولان، چه به صورت نسخه های مصور و چه در شکل دیوارنگاره—که از سنن کهن ایرانیان بوده است و در برخی متون قدیمی توصیف آنها آمده است (۱)—روشن می شود.

نقاشی دوران ایلخانی در تبریز

از عهد حکومت آخرین ایلخانانی که به اسلام گرویدند و تسلیم فرهنگ و تمدن ایرانی شدند، به تدریج دوره ثبات و آرامش سیاسی در کشور برقرار گردید و با کارگزاری و مشارکت ایرانیان در دستگاه حکومت ایلخانان، به دلیل کاردانی و تجربه ای که در اداره امور کشور داشتند، مجدداً فعالیت های علمی و فرهنگی رونق گرفت و آبادانی و سازندگی شهرها مورد توجه واقع شد. از جمله هنگام حکمرانی غازان خان، (۷۰۳-۶۹۴ ه. ق.) که خود را محمود نام نهاد، رشیدالدین فضل اله همدانی (حدود ۷۱۸-۶۴۵ ه. ق.) پزشک و تاریخ نویس به وزارت رسید. تحت سرپرستی و با حمایت او، ربع رشیدی در جوار پایتخت، شهر تبریز، بنا نهاده شد و بسیاری از دانشمندان و خوشنویسان و هنرمندان و نویسندگان در آنجا گرد هم آمدند و کارگاه های مصورسازی و ساخت نسخه های خطی فعال شدند. از همین زمان است که مکتب نقاشی تبریز در دوره ایلخانی، سده هشتم ه. ق. به پختگی می رسد. این مکتب، شخصیت و ویژگی های خود را بیش از همه در نسخه های مصور جامع التواریخ که تألیف خود رشیدالدین است و گفته می شود در مجموع حدود بیست نسخه از آن به فارسی و عربی تهیه و مصور شده است و نسخه ای از شاهنامه فردوسی (حدود ۷۳۵ ه. ق.)، که برای ابوسعید ساخته شد و به غلط به "شاهنامه دموت" شهرت یافته است، نشان می دهد. (۲)

نگاره های سه نسخه بازمانده از جامع التواریخ، یکی به تاریخ ۷۰۷ ه. ق. کتابخانه ادینبورگ، دارای ۷۰ نقاشی؛ دیگری به تاریخ ۷۱۴ ه. ق. دارای ۱۰۰ تصویر و سومی نسخه فارسی این کتاب در کتابخانه موزه توپکاپو سرای استانبول به تاریخ ۷۱۷ ه. ق. در ربع رشیدی ساخته شده اند. نقاشی های این نسخ عموماً با پرداخت طبیعت گرایانه، پیکره های بلند قامت با لباس های چین خورده و حرکات و رفتار واقع نمای آم ها و اسب ها و هم چنین با به کارگرفتن رنگ های تیره—روشن و ایجاد حالتی از حجم نمایی و نیز استفاده از خطوط قوی، شخصیتی از نقاشی ایرانی را که تحت تاثیر ویژگی های ناشی از تسلط مغولان و نقاشی شرق دور بوده است به نمایش می گذارد. این ویژگی ها البته تا اواخر سده هشتم به تدریج رنگ می بازد، آن چنان که در نگاره های مربوط به شاهنامه فردوسی، حدود ۷۳۵ ه. ق. که برای ابوسعید ساخته شد، اگرچه برخی ویژگی ها، مثل توجه به واقع نمایی و نشان دادن حالات و احساسات انسانی در رفتار پیکره ها وجود دارد، اما لطافت و پختگی هنر ایرانی در نفوذترین گرای و رنگ آمیزی و پرداخت صحنه ها، جای خود را به خوبی باز کرده است.

to preserve the traditions of Iranian painting and remain essentially unaltered by the Mongol presence.

The persistence of the traditions of Iranian painting in Shiraz in the 8th century AH

At the same time that painting and book illustration flourished in western Iran around Tabriz, painting continued its evolution in southern Iran, undergoing relatively different developments. In fact, escaping unscathed from the assault of Mongol hordes, the province of Fârs witnessed the natural evolution of Iranian painting traditions, free from Mongol influence, and compositions involving imposing figures, symmetrical structure, purer colors and more elaborate decoration were perpetuated by its artists.

The persistence of the painting traditions of this region, which was more in touch with the evolution of the School of Baghdad than was Tabriz, is best exemplified in the illustrations of the *Varqeh va Golshâh* manuscript and is also clearly perceptible in the paintings found in a copy of Mohammad ebn-e Badr-e Jâjarmi's *Muness-ol-Ahrâr* created around 741 AH in Shiraz. The illustrated pages of the latter manuscript, parts of which are now preserved in different museums, consist of three horizontal illustrated bands, and their paintings, which represent the constellations of the zodiac, are all executed on a uniform red background. These paintings are quite similar in terms of composition and structure to those of the *Varqeh va Golshâh* manuscript. The decorative features, palette and simple composition of the works produced by the School of Shiraz are best visible in the paintings of a *Shâhnâmeh* created around 732 AH and today preserved at the Topkapi Saray Museum in Istanbul (H. 1479).

Iranian painting under the Jalâyerids

The end of Il-Khânid rule after Abu-Sa'eed Bahâdor-Khân's death (736 AH) provided an opportunity for local governments to emerge across Iran. This period, which lasted until the end of the 8th century AH (the date of Timur's invasion), was a golden era during which the painting styles of western and southern Iran most effectively came together. In the interim period between the downfall of the Mongol Il-Khâns and the onset of Timur's invasions, the Jalâyerid dynasty enjoyed a more important position, which allowed it to rule from Baghdad to Tabriz for more than half a century (from around 740 - 813 AH). This interval allowed the artists of these two centers, each of which boasted a vigorous and longstanding tradition in the art of the book, to better benefit from their mutual experiences. Under Jalâyerid patronage, especially during the reigns of Soltân Oveis (739-776 AH) and Soltân Ahmad (784-813 AH), who were both keen supporters of poets and scholars, this merger of experiences led to the emergence of a purified style of painting at the Jalâyerid court in Baghdad. In fact, contacts between the schools of Shiraz and Baghdad in the second half of the 8th century AH and the transfer of artistic experiences through the artists of the School of Tabriz to the Jalâyerid court deeply affected the development of later schools of art, including that of Timurid painting. Mention must also be made here of Joneid's art, which masterfully combined the heritage of the Shiraz School with the experience of the artists of Tabriz, producing superb works in the late 8th century AH, including the illustrations of Khâju-ye Kermânî's *Divân*, created in 799 AH. The works of Joneid and Khâjeh 'Abd-ol-Hayy, another painter active at Soltân Ahmad Jalâyer's court, may be considered to have paved the way for the development of the School of Herat.

The extent to which the merger of the experiences of artists belonging to three major schools of art (Shiraz, Baghdad and

این نقاشی‌ها از نظر ترکیب و ساختار بسیار شبیه به نقاشی‌های کتاب ورقه و گلشاه هستند. هم چنین جنبه‌های تزینی، رنگ پردازی‌ها و ترکیب‌های ساده آثار مکتب شیراز در نیمه اول سده هشتم ه. ق. را به خوبی می‌توان در مجالس شاهنامه‌ای دید که متعلق به حدود سال ۷۳۲ ه. ق. است و در تویقاپو سرای استانبول نگهداری می‌شود. (خزینة ۱۴۷۹)

نقاشی ایرانی در عهد جلالریان

با پایان یافتن روزگار ایلخانان، پس از مرگ ابوسعید بهادر خان (۷۳۶ ه. ق.)، فرصتی برای تجدید قوای حکومت‌های محلی برای به دست گرفتن حکمرانی سرزمین ایران به وجود آمد. این دوران که تا آخر سده هشتم ه. ق. (زمان هجوم مجدد مغولان به رهبری تیمور) به طول انجامید، فرصتی طلایی و بسیار تاثیرگذار برای آمیزش شیوه‌های نگارگری غرب و جنوب ایران به شمار می‌آید. از میان مدعیان قدرت در فاصله سقوط ایلخانان مغول تا گردن فرازی تیموریان، خاندان آل جلالیر از موقعیتی مهم‌تر برخوردار بودند. همین مسئله باعث شد تا آنها بیش از نیم قرن، از حدود سال ۷۴۰ تا ۸۱۳ ه. ق. حاکمیت خود را از بغداد تا تبریز اعمال نمایند. این زمان فرصتی را دیدد آورد تا هنرمندان این دو مرکز که هر کدام سابقه‌ای قوی و طولانی در نگارگری و کتاب‌آرایی داشتند، از تجارب یک دیگر بهره‌ای بیشتر ببرند. این تجارب تحت حمایت جلالریان، به خصوص در دوران حکمرانی سلطان اویس (۷۷۶ - ۷۳۹ ه. ق.) و سلطان احمد جلالیر (۸۱۳ - ۷۸۴ ه. ق.)، که از حامیان شعرا و فضلا و هنرمندان بودند، به شکل‌گیری نقاشی‌پالایش‌یافته در دربار جلالریان در بغداد انجامید. در واقع ارتباط مکتب نقاشی شیراز با بغداد در نیمه دوم سده هشتم و انتقال تجارب هنری از طریق هنرمندان مکتب تبریز به دربار جلالریان، توانست در شکل‌گیری و تحول مکاتب پس از خود، از جمله نقاشی دوران تیموری، بسیار با اهمیت و تاثیرگذار باشد. در همین جا بایستی به هنرنمایی‌های جنبه‌نیز اشاره کرد که ضمن برخورداری از میراث هنری مکتب شیراز توانست به خوبی از تجارب نقاشان تبریز برخوردار شود و آثاری بسیار ارجمند را در اواخر سده هشتم، از جمله نگاره‌های دیوان خواجوی کرمانی مربوط به سال ۷۹۹ ه. ق. به وجود بیاورد. آثار جنید و خواجه عبدالحی و دیگر نقاش دربار سلطان احمد جلالیر، هموارکننده مسیر تحولات مکتب هرات به شمار می‌آیند.

اهمیت تلفیق تجارب هنرمندان سه مرکز مهم هنری شیراز، بغداد و تبریز در دوران جلالیری و چگونگی انتقال این تجارب برای بنیان‌گذاری هنر تیموری و شکل‌گیری مکتب ارجمند هرات را می‌توان از یادداشت‌های دوست محمد گواشانی، کاتب و نقاش سده دهم ه. ق. دریافت. او ضمن معرفی احمد موسی به عنوان پدیدآورنده و مروج نگارگری ایرانی در زمان سلطان ابوسعید خدابنده، و انتساب ابوسعیدنامه، کلیله و دمنه و معراج‌نامه و تاریخ‌چنگیزی به او، به شاگردانش امیردولت یار و شمس‌الدین در عهد سلطان اویس جلالیری در بغداد اشاره می‌کند. سپس به شاگردی خواجه عبدالحی نزد شمس‌الدین می‌پردازد. نقاش اخیر، علاوه بر فعالیت در دربار سلطان احمد، آخرین پادشاه جلالیری در بغداد، در پی فتوحات تیمور و سقوط بغداد، با اردوی تیمور به سمرقند می‌رود و در آنجا شیوه نقاشی خود و استادانش [مواریث مکاتب شیراز، تبریز و بغداد] را رواج می‌دهد. سپس شاگردانی را در سمرقند تربیت می‌کند که سرآمد آنها پیراحمد باغ‌شمالی است که پس از فوت تیمور به دربار شاه‌رخ در هرات می‌پیوندد و تا زمان فوت، در سن پنجاه سالگی، در کارگاه بایسنقر میرزا (۸۳۸-۸۰۲ ه. ق.) فعالیت می‌کند. علاوه بر این، بایسنقر برای راه‌اندازی کارگاه و کتابخانه خود، تعدادی از هنرمندان نقاش، صحاف، خوشنویس و مذهب را از تبریز به هرات فرا می‌خواند. بدین ترتیب مکتب نقاشی هرات براساس میراث هنری مکاتب نقاشی بغداد، تبریز و شیراز سده هشتم و اوایل سده نهم ه. ق. شکوفا می‌شود.

نکته‌باریکی که در توضیحات دوست محمد به ظرافت آمده و قابل تأکید است، این‌که احمد موسی را "پرده‌گشای چهره تصویر" و نقاشی رایج دوران خود را، میراث کار او می‌داند، و از سه نسخه‌ای که آثار او را دربر گرفته‌اند و یکی از آنها معراج‌نامه است، نام می‌برد. در نگاره‌های معراج‌نامه‌ای که به نظر می‌رسد همان نسخه‌ای است که دوست محمد از آن نام برده و مربوط به همان زمان است و در تویقاپو سرای استانبول نگهداری می‌شود (خزینة ۲۱۵۴)، حال و هوا، رنگ‌پردازی و خصوصیات نقاشی ایرانی، فارغ از تاثیرات نقاشی شرق دور موج می‌زند. دوست محمد این توضیحات را در دیباچه مرقعی که برای بهرام میرزا (حدود ۹۵۵-۹۲۳ ه. ق.) در سال ۹۵۱ ه. ق. نگاشته، بدین شرح تحریر کرده است: "... استاد احمد موسی که شاگرد پدر خود است، "پرده‌گشای چهره تصویر" شد و تصویری

Iranian painting under the strong influence of Mongol art and far-eastern painting. By the close of the 8th century AH, this influence had decreased. For example, although they preserve some of the earlier characteristics, such as attention to realism and representation of human moods and feelings through their characters' postures, the illustrations contained in a copy of Ferdowsi's *Shāhnāme*, created around 735 AH for Abu-Sa'eed, display the full refinement and maturity of Iranian art in their decoration, colouring and composition. Fortunately, a page of the *Shāhnāme* (Rezā Abbāsi Museum) is on display in the current exhibition. Its large format and the masterful execution of its characters clearly indicate that 8th century AH Iranian painting had almost entirely shunned the influence of far-eastern painting. In addition, given the consistency of expression between the illustrations in this manuscript and the stories in the *Shāhnāme*, in which its most dramatic scenes are depicted, we can but rank these paintings among the most superb examples of Il-Khānid Iranian painting. Two illustrations of a *Shāhnāme* (Rezā Abbāsi Museum) dating back to the early 8th century AH (probably before the creation of Abu-Sa'eed's copy) also appear in the exhibition. If indeed they belong to the old *Shāhnāme* of the Chester Beatty collection or are related to similar paintings in the Freer Gallery collection, they may be considered the most ancient works in the exhibition. All these copies of the *Shāhnāme*s are similar: each page bears six columns of text and the paintings are all designed and executed in the same manner. They, therefore, probably belong to the same period and may even be the work of the same calligrapher and painter. Exactly where they were created remains a mystery. The style of these paintings, while retaining elements of the Mongol influence of the Il-Khānid period, is akin to that of the illustrations produced in the Shiraz School of Painting in the 7th century AH, including those in the *Varqeh va Golshāh* manuscripts, in terms of their rectangular compositions, their flat backgrounds and the design and dimensions of their characters. Undoubtedly, the paintings of other illustrated manuscripts produced in this period in Tabriz, such as a *Kalileh va Demneh* (ca. 775 AH) and a *Shāhnāme* (ca. 772 AH) preserved at the Topkapi Saray Museum in Istanbul, more clearly show the dominant role of characteristics typical of Iranian painting. These can also be seen in the illustrations of some 7th century AH manuscripts, including those of the famous copy of Ebn-e Bakhtishu's *Manāfe'-ol-Hayavān*. In this copy, illustrated in Marāgheh before the creation of the Rab'-e Rashidi in the late 7th century AH, animals are realistically depicted in landscapes filled with plants, trees and colourful birds that more accurately represent their natural habitats. The notable characteristics of this manuscript's illustrations are their marked edges and detailed figures, their representation of relief by means of hatchings, and their use of coloured grays to depict animals and their natural behaviours. As we already noted, these scenes invariably occur against a background in which the characteristics of Iranian painting are dominant. This atmosphere is even more perceptible in works of the 7th century AH Shiraz School of Painting (such as the illustrated copy of Ayuqi's *Varqeh va Golshāh* at the Topkapi Saray Museum), because Fārs, with its wealth of ancient Iranian relics, has experienced and safeguarded the traditions of Iranian art more than any of this country's other provinces. The Ayuqi manuscript contains 71 paintings laid out in horizontal rectangular frames, in sequence with the Persian poetic text. Vegetal designs cover the uniform backgrounds of these paintings and their characters and horses are usually as tall as the frames' height. In view of the characteristics of this manuscript and those of other manuscripts produced in southern Iran, we shall see that, during the Il-Khānid period, notwithstanding the powerful impact of Mongol dominion on the arts of western Iran, notably on the School of Tabriz, this part of Iran was by and large able

خوشبختانه یک برگ از این شاهنامه، متعلق به موزه رضا عباسی، در مجموعه حاضر ارایه شده است. قطع بزرگ این نسخه و پرداخت سترگ نمایانه پیکره‌ها به خوبی دور شدن از تأثیرات هنر شرق دور را در اواخر سده هشتم نشان می‌دهد. علاوه بر این همزمانی نگاره‌های این نسخه با روایات داستانی شاهنامه و نمایش صحنه‌های تأثر برانگیز و هیجانی آن باعث می‌شود که تصاویر آن را از بی نظیرترین نمونه‌های نقاشی ایرانی دوران ایلخانی بدانیم. در نمایشگاه شاهکارهای نگارگری ایران دو نگاره از یک شاهنامه قدیمی، مربوط به اوایل سده هشتم ه. ق. و احتمالاً قدیمی‌تر از شاهنامه ابوسعیدی نیز وجود دارد که متعلق به موزه رضا عباسی هستند. چنانچه این دو نقاشی بخشی از همان شاهنامه قدیمی مجموعه چستربیتی و یا تصاویر مشابه در مجموعه گالری فریر باشد، می‌توان آنها را به عنوان قدیمی‌ترین آثار این نمایشگاه تلقی نمود. در همه این شاهنامه‌های مشابه، صفحات دارای شش ستون نوشته و نقاشی‌ها از نظر طراحی و اجرا شبیه به هم هستند و حداقل ممکن است مربوط به یک دوره و یا حاصل قلم یک نقاش و خوشنویس باشند. شیوه اجرای این نقاشی‌ها، که محل دقیق ساخته شدن آنها روشن نیست، ضمن دارا بودن عناصری از تأثیرات مغولی دوران ایلخانی، از نظر ترکیب بندی در کادر مستطیل افقی کشیده، تخت بودن زمینه‌ها و طراحی و اندازه پیکرها مشابه تصاویر مکتب شیراز در سده هفتم ه. ق. و از جمله مشابه نقاشی‌های کتاب ورقه و گلشاه است. بی شک نگاره‌های دیگر کتاب‌های مصور این دوره در تبریز، هم چون کلیله و دمنه حدود ۷۷۵ ه. ق. و شاهنامه فردوسی حدود ۷۷۲ ه. ق. که هر دو در موزه توپ قابو سرای استانبول نگهداری می‌شوند، با صراحتی بیش‌تر، استیلای ویژگی‌های نگارگری ایران را نشان می‌دهند، هم چنان که این ویژگی‌ها در نگاره‌های متعلق به سده هفتم، از جمله نگاره‌های نسخه معروف منافع الحیوان ابن یختیشوع دیده می‌شود. در این نسخه که قبل از شکل‌گیری ربع رشیدی در اواخر سده هفتم ه. ق. در مراغه مصور شده، تصاویری از حیوانات به شیوه‌ای طبیعت‌گرایانه بر زمینه‌هایی که عموماً درختان و بوته‌ها و پرندگان با رنگ‌های زنده، محیط طبیعی زندگی حیوانات را نشان می‌دهند نقاشی شده است. خطوط کناره‌ها، ترسیم جزئیات اندام و برجسته‌نمایی با استفاده از پرداخت هاشوری، بهره‌گیری از خاکستری‌های رنگی در نقاشی حیوانات و بازنمایی رفتار طبیعی آنها از ویژگی‌های قابل توجه نگاره‌های این نسخه است. همان‌طور که اشاره شد، در پس‌زمینه‌های تصاویر این نسخه، عموماً فضای نقاشی‌های ایرانی حاکم است، این ویژگی‌ها در آثاری که متعلق به مکتب نقاشی شیراز، سده هفتم ه. ق. است، بیش‌تر دیده می‌شود. چراکه منطقه فارس، با سوابق تاریخی دوران ساسانی، سنت‌های هنر ایرانی را بیش‌از سایر نواحی تجربه و پاسداری کرده است. از جمله در نسخه مصوری از ورقه و گلشاه عیوقی، متعلق به اواخر سده ششم ه. ق. که در موزه توققابو سرای نگهداری می‌شود. این نسخه دارای ۷۱ تصویر است که در کادرهای مستطیل افقی کشیده، متناسب با نظم اشعار به زبان فارسی، در کتاب آمده‌اند. زمینه‌های نگاره‌ها عموماً با رنگ‌های تخت رنگ آمیزی و با نقوش گیاهی تزیین شده‌اند و قد آدم‌ها و اسب‌ها، معمولاً به اندازه ارتفاع کادر است. با توجه به ویژگی‌های نگاره‌های این نسخه و نقاشی‌های سایر نسخ در جنوب ایران، خواهیم دید که این بخش از ایران در طول دوران ایلخانی، علی‌رغم تأثیری که مغولان در نگارگری غرب ایران، مکتب تبریز پدیدآوردند، توانست تا حدود زیادی سنت‌های نقاشی ایرانی را پاس بدارد و کم‌تر دستخوش تحولات و تأثیرات ناشی از حضور مغولان گردد.

پایداری سنت‌های نقاشی ایرانی در شیراز، سده هشتم ه. ق.

همزمان با رونق نگارگری و کتاب‌آرایی در غرب ایران به مرکزیت تبریز، در بخش جنوب نیز نگارگری مسیر خود را با تحولاتی نسبتاً متفاوت طی می‌کند. در واقع در خطه فارس، به دلیل برکنار ماندن از تاخت و تاز مغولان، میراث هنر نگارگری براساس سنت‌های تاریخی نقاشی ایران ادامه می‌یابد و شیوه پاکیزه هنر ایرانی در فارس، برخلاف تأثیرات ناشی از سلطه مغولان در غرب، سیر تحولات طبیعی خود را طی می‌کند و ترکیب بندی نقاشی‌ها با پیکره‌های سترگ‌نما، ساختار قرینه و استفاده از رنگ‌های خالص‌تر و تزیینات بیش‌تر ادامه می‌یابد.

تداوم سنت‌های نگارگری این خطه را که بیش‌از تبریز با تحولات مکتب بغداد در ارتباط بوده و نمونه برجسته آن نگاره‌های نسخه ورقه و گلشاه است، در نقاشی‌های نسخه مونس الاحرار محمدابن بدر جاجرمی که در حدود سال ۷۴۱ ه. ق. در شیراز ساخته شده است به خوبی می‌توان دریافت. صفحات نقاشی شده این نسخه که اینک بخش‌هایی از آن در مجموعه‌های مختلف نگهداری می‌شود از سه بخش افقی مصور تشکیل شده‌اند و تصاویر آن که نقوش نشان‌دهنده برج‌های سال هستند، عموماً روی پس‌زمینه‌ای به رنگ قرمز تخت نقاشی شده‌اند.

پایه و مایه تجدید حیات مکتب نقاشی شیراز در نیمه دوم همان سده مجدداً فراهم گردید.

"Another outstanding pupil of Khâjeh 'Abd-ol-Hayy was Pir-Ahmad Bâghshomâli, whose rare mastery in this art was unsurpassed in his time. He died when only fifty. Bâysonqor-Mirza summoned the painters Seyyedi Ahmad and Khâjeh 'Ali Mossavver and the book-binder Qavâm-od-Din Mojalled Tabrizi from Tabriz, ordering them to create books in the same sumptuous style of Soltân Ahmad's albums, following the same format, line arrangement and illustration layout..."³

The Shiraz School of Painting in the 9th century AH

The path toward the revival of the Iranian School of Shiraz, which occurred in the second half of the 9th century, was paved during its first half, when Timur's sons, Eskandar Soltân (812-817 AH) and Ebrâhim Soltân (817-837 AH), governed Fârs. After Timur's death and Shâhrokh's accession in Herat, these two princes, both keen patrons of artists and writers, successively ruled Fârs. Fortunately, like many other descendants of Timur, they were captivated by, and immersed themselves in, Iranian culture and arts. Painting and book design acquired great esteem in their courts. The illustrations of one of the most important manuscripts prepared in 813 AH for Eskandar Soltân (*Jong-e Eskandar Soltân*) and those of a Shâhnâmeh prepared after him for Shâhrokh's son, Ebrâhim Soltân, are the most significant products of the Shiraz School of Painting in the first half of the 9th century.

Some artists active at the court of these two princes had come to Shiraz from Samarqand and Herat, contributing their experiences to the local school of art. As a result, a greater maturity is perceptible in this city's painting of the first half of the 9th century. Works produced during this period display more precise symmetrical composition, more refined landscaping and better relationship between text areas and pictorial elements. A lighter palette, the use of decorative elements, more masterfully designed characters and refined silhouetting of rocks further add to their refinement.

The characteristics of the School of Shiraz at its peak during the second half of the 9th century AH are best represented in the illustrations of a *Khâvarân Nâmeh* dated 882 AH. The major part of this manuscript is preserved at the Golestân Palace-Museum, Tehran, and its illustrations are on display in the current exhibition. Created and completed in 830 AH by Ebn-e Hessâm Khossafi (d. 875 AH), the *Khâvarân Nâmeh* is an epic poem on wars conducted by Imam 'Ali (pbuh) and his generals. As some of the adventures depicted in this book are but pure poetic imagination, they have provided an opportunity for the artist (or artists) in charge of its illustration to complete the work in approximately ten years (from 882 AH to 892 AH). The illustrations of the *Khâvarân Nâmeh* display a particularly rich palette. They follow an easy, symmetrical composition, as is characteristic of the School of Shiraz. Their decorative clouds with small windswept ends, their golden backgrounds filled with vegetal patterns, the manner in which their characters are drawn all bespeak the prosperity of late 9th century AH painting in Shiraz. Some of the illustrations of this manuscript bear the signature of Farhâd, the painter from Shiraz. However, as the paintings indicate, other painters have also collaborated with Farhâd.

Painting at Herat in the Timurid period

Ninth century Iranian painting, inextricably linked with the name of Herat, is known as the Timurid School of Painting. Timur's son, Shâhrokh, had been appointed governor of Khorâssân, Sistân, Rey and Mâzandarân in 799 AH. After Timur's death (807 AH), he succeeded on the throne in Herat and ruled until 850 AH. Although initially faced with feuds and rebellions among provincial governors, he eventually secured his rule

این دو امیرزاده پس از فوت تیمور و شروع حکمرانی شاهرخ در هرات، یکی پس از دیگری حکومت فارس یافتند و هر دو نیز از حامیان و مشوقان هنرمندان و نویسندگان زمان خود به شمار می آمدند. خوشبختانه آنها هم چون بسیاری از دیگر بازماندگان تیمور، مجذوب فرهنگ و هنر ایرانیان شده و در آن مستحیل شدند و خود نیز از ذوق و هنر مایه هایی داشتند. به همین دلیل در دربار آنها نگارگری و کتاب آرایی جایگاهی با اهمیت یافت. نگاره های یکی از مهم ترین نسخه هایی که برای اسکندرسلطان به تاریخ ۸۱۳ ه. ق. ساخته شد به نام جنگ اسکندرسلطان، و نیز نقاشی های شاهنامه ای که پس از او برای ابراهیم سلطان فرزند شاهرخ تهیه شد، قابل توجه ترین آثار نگارگری مکتب شیراز در نیمه اول سده نهم به شمار می آیند.

از آنجا که برخی از هنرمندان دربار این دو حاکم، از سمرقند و هرات به شیراز آمده بودند، و تجارب خود را با تحولات بومی نقاشی شیراز درآمیختند، نقاشی نیمه اول سده نهم در این شهر نسبت به گذشته پختگی بیش تری را نشان می دهد. در آثار این دوره، ترکیب بندی های متقارن دقیق تر و مناظر پالوده تر و کتیبه های ایات، ارتباط محکم تری را با سایر اجزاء نقاشی پیدا کرده اند، ضمن این که رنگ های روشن تر و استفاده از نقوش تزئینی و طراحی ماهرانه تر پیکرها و قلم گیری ظریف صخره ها، لطافت بیشتری به نقاشی ها داده اند.

بهترین نگاره هایی که ویژگی های نقاشی مکتب شیراز را در اوج خود در نیمه دوم سده نهم ه. ق. نشان می دهند، نقاشی های نسخه ای از خاوران نامه به تاریخ ۸۸۲ ه. ق. هستند. از آنجا که بخش عمده این نسخه خوشبختانه در موزه کاخ گلستان تهران نگهداری می شود، تصاویر آن به این نمایشگاه راه یافته است. خاوران نامه حماسه منظومی است که آن را ابن حسام خوسفی (فوت ۸۷۵ ه. ق.) در سال ۸۳۰ ه. ق. سروده و به پایان آورده است و در شرح جنگ های امیرالمومنین علی (ع) و سرداران وی است. از آنجا که برخی ماجراهای این کتاب ساخته تخیل شاعرانه است و جنبه خیالی دارد، فرصتی مغتنم را برای هنرنمایی نقاش یا نقاشان آن فراهم آورده تا در طی حدود ده سال، از ۸۸۲ تا ۸۹۲ ه. ق.، تصاویر این نسخه را قلمی سازند. نقاشی های خاوران نامه از نظر رنگ آمیزی غنایی خاص دارند. ترکیب بندی ها هم چنان که ویژگی مکتب شیراز است، از راحتی و تقارن برخوردارند. ابرهای تزئینی با دنباله کوچک، پس زمینه طلایی با نقوش گیاهی و طرز ترسیم پیکرها، شکوفایی مکتب نگارگری اواخر سده نهم در شیراز را به نمایش می گذارند. برخی آثار این نسخه امضاء فرهاد نقاش شیرازی را دارند، اما آن گونه که از نگاره ها پیداست، نقاشان دیگری در مصورکردن این نسخه با فرهاد همکار بوده اند.

نقاشی هرات در دوران تیموری

هنر نگارگری ایران در سده نهم ه. ق. با نام هرات گره خورده و به نام مکتب دوران تیموری شهرت یافته است. شاهرخ فرزند تیمور که پیش از فوت او حکومت خراسان، سیستان، ری و مازندران یافته بود (۷۹۹ ه. ق.)، پس از وفات تیمور (۸۰۷ ه. ق.)، در هرات به سلطنت نشست و تا ۸۵۰ ه. ق. در آنجا حکومت راند. او اگرچه در ابتدا با منازعات و عصبیان های حکام مواجه بود، لیکن سرانجام حکومت خویش را در تمام ایران و ماوراءالنهر تثبیت کرد و با آبادسازی هرات و برخی شهرهای دیگر، فرصت را برای توسعه هنر و شکوفایی مکتب هرات فراهم آورد.

یکی از نسخه هایی که برای شاهرخ ساخته شد، مجمع التواریخ حافظ ابرو، مربوط به حدود ۸۲۸ ه. ق. است که متأسفانه اوراق آن نیز پراکنده است و اکنون تعدادی از برگ های آن که به موزه رضا عباسی تعلق دارد، در کنار سایر آثار نمایشگاه شاهکارهای نگارگری ایران چهره نقاشی هرات دوران شاهرخ میرزا را به نمایش می گذارد. نگاره های مجمع التواریخ دارای ترکیب بندی هایی ساده است که در آنها پیکره های بزرگ آدم ها در امتداد و در مقابل هم روی پس زمینه ای نسبتاً تهی با آسمان آبی قرار گرفته اند.

همزمان با شاهرخ، پسرش بایسنقر میرزا نیز کتابخانه ای تاسیس کرد و زبده ترین هنرمندان نقاش، صحاف، مذهب و خوشنویس را در کارگاه کتاب آرایی خود

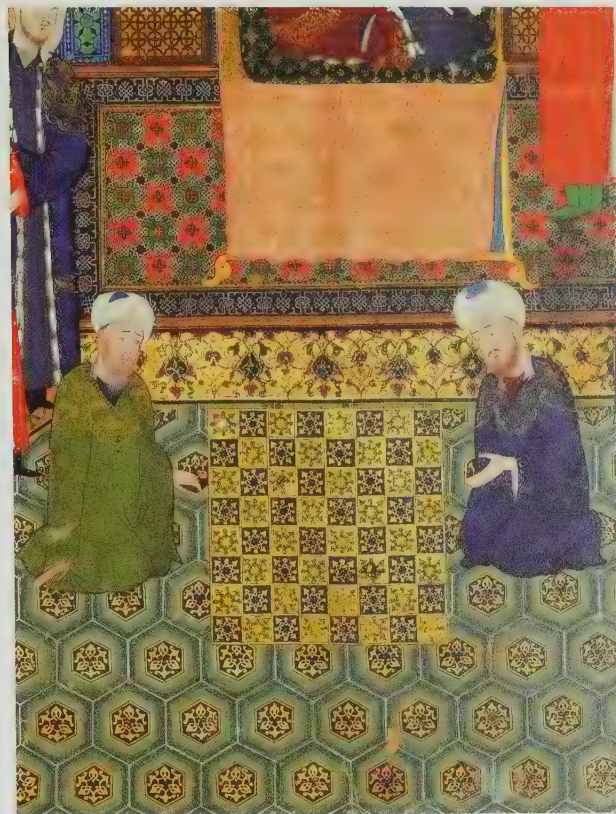
Tabriz) in the Jalâyerid period contributed to the foundation of Timurid art and the emergence of the highly regarded School of Herat may be measured by the personal notes of the 10th century AH copyist and painter, Doost-Mohammad Govâshâni. While introducing Ahmad Mussâ as the developer and promoter of Iranian painting under Abu-Sa'eed Khodâbandeh, to whom he attributes the *Abu-Sa'eed nâme*, *Kalileh va Demneh*, *Me'râj Nâme* and *Târikh-e Changizi*, he Notes that Amir Dowlatyâr and Shams-od-Din were his pupils during Soltân Oveis Jalâyer's rule in Baghdad. He then elaborates on Shams-od-Din's tutorship under Khâjeh 'Abd-ol-Hayy. After Timur's conquests and the fall of Baghdad, besides working at Soltân Ahmad's court, Shams-od-Din joined Timur's camp at Samarqand, where he began promoting his style of painting and that of his masters (the heritage of the schools of Shiraz, Tabriz and Baghdad) before turning to teaching students, notably Pir-Ahmad Bâghshomâli, who joined Shâhrokh's court in Herat after Timur's death and was active in Bâysonqor-Mirza's (802-838 AH) workshop until his death at the age of fifty. In preparation of his new library and workshop in Herat, Bâysonqor-Mirza also summoned several painters, book-binders, calligraphers and illuminators from Tabriz. In this way, the artistic heritage of the 8th and early 9th century AH schools of Baghdad, Tabriz and Shiraz enabled the painting school of Herat to flourish.

A fine point in Doost-Mohammad's notes is his description of Ahmad Mussâ as "the revealer of the image." He assesses the painting of his time as the latter's patrimony and mentions the *Me'râj Nâme* as being one of his works. The illustrations in a copy of the *Me'râj Nâme* at the Topkapi Saray Museum in Istanbul, (H. 2154) appear to be the ones mentioned by Doost-Mohammad. They are suffused with the atmosphere, colouring and painterly characteristics of Iranian painting.

In the foreword to an album he prepared in 951 AH for Bahrâm-Mirzâ (ca. 923-955 AH), Doost-Mohammad's explanations appear in the following words: "... Master Ahmad Muss, who learned his art under his own father's tutelage, became the revealer of the image, and the painting style practiced nowadays [Doost-Mohammad's time, i.e. the 10th century AH] is his invention. Among the books he worked on during the above-mentioned king's reign figured the *Abu-Sa'eed nâme*, the *Kalileh va Demneh* and the *Me'râj Nâme* in Mowlânâ 'Abdollah Sayrafi's pen and the *Târikh-e Changizi* in a handsome handwriting, which were in the late Soltân Hossein-Mirzâ's library. Also, Amir Dowlatyâr, a servant of the late Soltân Abu-Sa'eed, had the honor of becoming Master Ahmad Muss's pupil, reaching such perfection, particularly in painting with the black pen, that Mowlânâ Valiollâh, himself a rare master, meekly acknowledged Dowlatyâr's superiority. Another of his pupils was Master Shams-od-Din, who learned his art during the reign of Soltân Oveis and later created the illustrations of a square Shâhnâme written by Khâjeh Amir-'Ali. After Soltân Oveis died, Master Shams-od-Din never entered into anyone else's service, and his pupil, Khâjeh 'Abd-ol-Hayy, took care of his living needs, while the master stayed at home, spending his time enjoying the pleasures of leisure and tutoring Khâjeh 'Abd-ol-Hayy, who later, in Baghdad, had the unique opportunity to teach painting to the exalted Soltân Ahmad, the great patron of scholars. Indeed, a black-brush illustration of the *Abu-Sa'eed Nâme* was painted by this king.

"Then, when Timur's thirst for new conquests extended to the region of Baghdad, taking him only a few days of perseverant efforts to establish his rule over that City of Peace, he brought in Khâjeh 'Abd-ol-Hayy under military escort to his capital, Samarqand, where the master later died. After Khâjeh 'Abd-ol-Hayy's death, his manner was emulated by every master artist.

"Another pupil of Shams-od-Din was Master Joneid Baghdâdi.

که حالا [زمان حیات دوست محمد] متداول است اختراع اوست. از جمله مواضعی که در زمان پادشاه مشارالیه از او بر صفحه روزگار واقع است، ابوسعیدنامه و کلیله و دمنه و معراج نامه به خط مولانا عبدالله صیرفی، و تاریخ چنگیزی به خط خوب معلوم است، که در کتابخانه پادشاه مرحوم سلطان حسین میرزا بود. دیگر، امیر-دولت یار که از جمله غلامان سلطان ابوسعید بود و به شاگردی استاد احمد موسی مشرف شده و در این امر سرآمد، خصوصاً در قلم سیاهی با وجودی که مولانا ولی الله که بی نظیر عالم بود، چون کارهای دولت یار را دید، از روی انصاف به عجز اعتراف نمود. دیگر از شاگردان ایشان استاد شمس الدین است که در عهد سلطان اویس تربیت یافت و در شاهنامه به قطع مربع که به خط خواجه امیر علی بود مواضع ساخت. چون سلطان اویس به جوار رحمت ایزدی پیوست، استاد شمس الدین طریق ملازمت کسی دیگر از پیش نگرفت و شاگرد او که خواجه عبدالحی بود به ضروریات معیشت او تردد می نمود و استاد مشارالیه در منزل خود به سر می برد و علی الدوام به لوازم عشرت و فراغت مشغولی می نمود و همت به تربیت خواجه عبدالحی می گماشت. چنانچه خواجه مشارالیه در زمان پادشاه جمجاه فضیلت پناه سلطان احمد بغداد که چهرهء جمالش به تربیت ارباب فضل و کمال آراسته بود، قلم تفرّد و یگانگی برداشته، سلطان احمد را تعلیم تصویر کرد. چنانچه سلطان مشارالیه در ابوسعیدنامه یک موضع به قلم سیاهی ساخته اند.

چون رایات ملک ستانی تیمور گورکان پرتو خلافت به تسخیر ممالک بغداد انداخت و آن دارالسلام را روز چند به قدوم سعی و اهتمام مستقر سریر خلافت ساخت، خواجه عبدالحی را همراه عساکر گردون مأثر به دارالسلطنه سمرقند آورد و در آنجا استاد مشارالیه وفات نمود. بعد از فوت خواجه، همه استادان تبع کارهای ایشان کردند.

دیگر استاد جنید بغدادی شاگرد شمس الدین است. دیگر از شاگردان سرآمد خواجه عبدالحی، پیر احمد باغ شمالی است که در زمان خود نادر بود و کسی دیگر در این شیوه بر وی تفوقی نمی توانست نمود. عمرش به پنجاه سالگی رسیده بود که ودیعت حیات سپرد و حضرت بایسنقر میرزا، استاد سیدی احمد نقاش، خواجه علی مصور و استاد قوام الدین مجلد تیریزی را از تبریز آورد، فرمود که بر اسلوب مرغوب جنگ سلطان احمد بغداد، به همان دستور قطع و سطر و مواضع تصویر به عینها کتاب ترتیب دهند... (۳)

مکتب نقاشی شیراز در سده نهم ه. ق.

در نیمه اول سده نهم ه. ق. و در دوره حکمرانی نوادگان تیمور، اسکندر سلطان (۸۱۷ - ۸۱۲ ه. ق.) و پس از او ابراهیم سلطان (۸۳۷ - ۸۱۷ ه. ق.) در فارس،

flowers and ragged rocks invoke a dream-like vision of the animal world. If this manuscript was indeed produced in Shâhrokh's workshops in the early 9th century AH, it probably served as a model for Bâysonqor-Mirzâ's artists in their creation of the *Kalileh va Demne-ye Bâysonqori*.

Two other manuscripts contain illustrations which bear great importance in the study of the School of Herat in mid 9th century AH. One is Mir-Heidar's *Me'râj Nâme*, dated 840 AH and preserved at the Bibliothèque Nationale in Paris. All the pages of this manuscript contain illustrations whose vibrant colours and brilliant gilding make them excellent examples of the application of the traditions of Iranian pictorial art, in which the metaphoric atmosphere of Iranian painting is most perceptible. The other is a *Shâhnâme* created for another Timurid prince and known as the *Shâhnâme-ye Mohammad-e Juki*.

As concerns the particularities of Iranian painting in the first half of the 9th century AH, one may say in general terms that they involve livelier, less symmetrical scenes than their contemporary counterparts produced in Shiraz. Their sophisticated colours, the precise design of their human and animal characters, their attention to the reproduction of nature's idyllic landscapes and their relationship to architectural elements constitute important achievements of the School of Herat in the second half of the 9th century AH. Hence, this school paved the way for the paintings of Behzâd and his contemporary artists to develop.

After Shâhrokh's death in the second half of the 9th century AH, the workshops of Herat remained idle until Soltân Hossein Bâyqarâ's accession in 873 AH. Soltân Hossein's reign over Herat, which lasted until 911 AH, witnessed the revival of artistic and literary activities. Assisted by his erudite minister, Mir 'Ali-Shir Navâ'i (848-906 AH), he gathered prominent artists and men of letters at his court, creating a circle of learned and talented figures in his entourage. Notable figures in this circle were the famous calligrapher Soltân 'Ali Mashhadi, the historians Mirkhând and Khândmir, the illustrious poet and mystic 'Abd-or-Rahmân Jâmi, the painters Amir Roohollâh Mirak and Shâh Mozaffar, and the greatest artist of the time, Kamâl-od-Din Behzâd.

The brilliant art produced by this talented team in the fourth quarter of the 9th century AH illumined the entire body of Timurid art, to which it owes the best part of its universal recognition. Fortunately, after the Timurid period, a considerable portion of this magnificent heritage was transferred, thanks to Safavid patronage, to Tabriz, where it gave birth to the most sublime gems of Iranian art.

The absence in the current exhibition of many of these artists' works, such as Sharaf-od-Din 'Ali Yazdi's *Zafarnâme* dated 872 AH (Johns Hopkins University, Baltimore), Sa'di's *Bustân* dated 893 AH (Cairo Museum) and Nezâmi's *Khamseh* dated 898 AH (British Museum), is disappointing. However, the remaining works, although disparate, nevertheless display a fair portrait of the peak of the Timurid art of Herat in the late 9th and early 10th centuries AH. Some of the works produced in this period, including those of Kamâl-ed-Din Behzâd, can be admired in the *Moraqqa'-e Golshan* and in a copy of the *Zafarnâme-ye Timuri* dated 935 AH (No. 807), both preserved at the Golestân Palace-Museum Library, Tehran.

This copy of the *Zafarnâme-ye Timuri* was written by Soltân Mohammad Noor and contains 24 paintings attributed to Kamâl-od-Din Behzâd and two illuminated frontispieces by Mir 'Azod. The illustrations in this manuscript bear all the characteristics of Behzâd's art in terms of their composition, the design and motions of their characters, and their atmosphere. Although all or part of these paintings may not be the work of Behzâd himself, the battle scenes and the warriors' postures in fight are typical of the master. Because little is known of Behzâd's

حيوانات را تجسم بخشیده اند. چنانچه این نسخه متعلق به کارگاه شاهرخ در اوایل سده نهم ه. ق. باشد، احتمالاً سرمشق هنرمندان کارگاه بایسنقر در ساخت کلیله و دمنه بایسنقری بوده است.

یکی از نسخه هایی که نگاره های آن در بررسی مکتب نگارگری هرات در نیمه سده نهم ه. ق. بسیار با اهمیت است، معراج نامه میرحیدر، مربوط به سال ۸۴۰ ه. ق. است که در کتابخانه ملی پاریس نگهداری می شود و تمامی صفحات آن مصور است. نگاره های این نسخه نمونه ای زنده از به کارگیری سنت های هنر تصویری ایران با رنگ های پرتلاو و استفاده از طلا است که فضای تمثیلی نقاشی ایرانی را به بهترین شکل نمایش می دهد، و دیگری شاهنامه ای است که برای شاهزاده دیگر تیموری ساخته شده و به شاهنامه محمد جوکی شهرت دارد.

درخصوص ویژگی های نگارگری نیمه اول سده نهم ه. ق. هرات، به طور کلی می توان گفت که این آثار از صحنه های پر تحرک تری نسبت به نگاره های همزمان خود در شیراز برخوردارند زیرا از ترکیب های متقارن در صحنه ها کم تر بهره برده اند. در عین حال رنگ آمیزی بسیار لطیف، طراحی دقیق پیکره های انسانی و حیوانات، توجه به بازسازی مناظر خیال انگیز طبیعت و ارتباط آن با عناصر معماری، دستاوردهای مهمی را برای نقاشی هرات داشته است، به طوری که مکتب نقاشی هرات در نیمه دوم سده نهم ه. ق. براساس همین میراث هنری توانست بستر مناسبی را برای رشد و شکوفایی نقاشی های مکتب بهزاد و نقاشان هم عصر او فراهم آورد.

پس از فوت شاهرخ در نیمه سده نهم ه. ق. برای مدتی نسبتاً طولانی، تا زمان به سلطنت رسیدن سلطان حسین بایقرا (۸۷۲ ه. ق.)، فعالیت هنرمندان کارگاه های هرات دچار رکود شد. سلطان حسین تا سال ۹۱۱ ه. ق. بر هرات حکمرانی کرد و دوره سلطنت او باعث اوج گیری فعالیت های هنری و ادبی شد. او به کمک وزیر دانشمند و ادیب خود میرعلیشیر نوایی (۹۰۶ - ۸۴۸ ه. ق.)، هنرمندان و ادیبان سرشناس را در دربار خود گردهم آورد و در پیرامون خود حلقه ای از عالمان و اهل فضل و هنر را تشکیل داد. برخی از بزرگان شکل هنرمندانه دربار هرات در این زمان عبارت بودند از: سلطان علی مشهدی خوشنویس مشهور، میرخواند و خواندمیر تاریخ نویس، نورالدین عبدالرحمن جامی شاعر داستان سرا و عارف نامدار و امیر روح الله میرک، شاه مظفر و کمال الدین بهزاد، بزرگ ترین نقاشان آن عصر.

در واقع درخشش هنر و آثار این بزرگان در ربع چهارم سده نهم ه. ق. به تمامی هنر دوران تیموری روشنایی بخشیده است و شهرت جهانگیر هنر این عصر، بیش از همه مربوط به هنر نمایی همین بزرگان است که در دربار سلطان حسین بایقرا فعال بوده اند. خوشبختانه پس از عصر تیموریان نیز بخش مهمی از این میراث گرانقدر تحت حمایت صفویان به تبریز منتقل شد و ارزشمندترین آثار هنری ایران را به وجود آورد.

اگرچه جای خالی بسیاری از آثار گرانقدر هنرمندان این دوران به دلیل خارج شدن از ایران، مثل نسخه های مصور ظفرنامه شرف الدین علی یزدی، مورخ ۸۷۲ ه. ق. دانشگاه جازن هاپکینز بالتیمور، بوستان سعدی مورخ ۸۹۳ ه. ق. موزه قاهره، و خمسه نظامی مورخ ۸۹۸ ه. ق. موزه بریتانیا و فقدان آنها در نمایشگاه شاهکارهای نگارگری ایران بسیار تأثر برانگیز است، اما در عین حال آثار به جای مانده نیز، اگرچه پراکنده، به خوبی می تواند تصویری از اوج هنر تیموری هرات در اواخر سده نهم و اوایل سده دهم ه. ق. را در این نمایشگاه به ما نشان دهد. برخی از نگاره های هنرمندان این دوران از جمله آثار کمال الدین بهزاد را می توان در آثار مضبوط در مرقع گلشن و نسخه ای از ظفرنامه تیموری مورخ ۹۳۵ ه. ق. به شماره ۸۰۷، هر دو متعلق به کتابخانه کاخ گلستان که در این کتاب ارایه شده اند، ملاحظه نمود.

ظفرنامه تیموری فوق الذکر به خط سلطان محمد نور کتابت شده و با ۲۴ نگاره، منسوب به کمال الدین بهزاد و دو سرلوخ مذهب مرصع، کار میر عضد، آراسته شده است. نگاره های این نسخه از نظر ترکیب بندی و طراحی حالت ها و حرکت پیکره ها و فضاسازی، ویژگی های آثار بهزاد را دارد. اگرچه ممکن است همه نگاره ها و یا همه بخش های نگاره ها توسط خود بهزاد نقاشی نشده باشند، اما صحنه های کارزار و حالات جنگجویان در میدان نبرد، بیش ترین خصوصیات آثار بهزاد را نشان می دهند. از آنجا که آثار بهزاد پس از روی کار آمدن صفویان و انتقال او به تبریز کم تر شناخته شده اند، آثار این نسخه از ظفرنامه اهمیت چشمگیری در پیگیری فعالیت بهزاد در سده دهم ه. ق. دارند.

over all Iran and Transoxiana. He devoted considerable energy to the development of Herat and other cities, thereby providing an opportunity for the School of Herat to flourish.

A manuscript created for Shâhrokh around 828 AH was Hâfeze Abru's *Majma'-ot-Tavârikh*. Its surviving pages are unfortunately scattered today. Several pages of this manuscript, preserved at the Rezâ 'Abbâsi Museum, represent the School of Herat at the time of Shâhrokh in the current exhibition. The illustrations of the *Majma'-ot-Tavârikh* are simple compositions of large aligned or opposed characters depicted on a relatively bare background topped by a blue sky.

Concurrently with Shâhrokh, his son, Bâysonqor-Mirzâ, founded a library of his own, where he gathered the most talented painters, book-binders, illuminators and calligraphers of his time. The painters Hâj-'Ali Mossavver, Amir-Shâhi Sabzevâri and Seyyed Ahmad Naqqâsh, the book-binder Qavâm-od-Din Sakhâf and the renowned calligrapher Mowlânâ Ja'far Tabrizi were among the artists busy in the workshops of Bâysonqor-Mirzâ's library.

Bâysonqor-Mirzâ was a man of letters and a calligrapher and the workshops under his patronage greatly contributed to the progress of the School of Herat. In fact, as noted above, this prosperity of the School of Herat took place under the influence, and as a natural result, of the evolution of book illustration in the schools of Tabriz, Baghdad and Shiraz.

The beautiful paintings of two superb manuscripts created in this period, a *Kalileh va Demneh* dated 833 AH (Topkapi Saray Museum, Istanbul, No. 1022) and the *Shâhnâme-ye Bâysonqori* preserved at the Golestân Palace Museum and included in the current exhibition, clearly show the mastery of artists active in the first half of the 9th century AH in Bâysonqor's workshops and the development of the School of Herat in that period. The famous *Shâhnâme-ye Bâysonqori*, dated 833 AH, contains twenty-two paintings attributed to three artists: Mowlânâ 'Ali, Mowlânâ Qiâm-od-Din and Amir Khalil. In an extant report, Ja'far Tabrizi (Bâysonqori), the calligrapher responsible for the texts of this manuscript, writes about its paintings: "The portraits of this manuscript were created by Mowlânâ 'Ali, whereas its scenes are the work of Mowlânâ Qiâm-od-Din, because Mowlânâ 'Ali's eyes hardly gave him any service near the end of his life." He continues: "Amir Khalil is another painter of the *Shâhnâme-ye Bâysonqori*'s illustrations."⁴ With their original compositions, the rich palette of their natural elements, their indigo blue or golden skies, their colourful bushes, luminous blossoms and lush trees, their narratives, at times intense and at others serene, the masterful design and execution of their characters and sponge-like rocks, their decorative architectural elements, and their attention to landscaping details, the paintings of this manuscript constitute masterpieces of their time. Similarly, the illustrations of the *Kalileh va Demneh* well depict the fabulous atmosphere of its edifying scenes of animals' lives through their inspired colouring, fine decorative rendering of rocks and flowery bushes, and realistic design of animals. These illustrations are closely related in design and colouring to those of the *Shâhnâme-ye Bâysonqori* and the proximity of their creation dates suggests that some artists active at Bâysonqor-Mirzâ's workshops probably worked on both manuscripts.

Several illustrations of a *Kalileh va Demneh* preserved at the Golestân Palace-Museum, Tehran (No. 2198), whose creation dates are unclear, also appear in the exhibition. This manuscript contains a total of 35 unsigned illustrations which some experts attribute to Mowlânâ Khalil and believe to have been created in Shâhrokh's workshops in Herat in the early 9th century AH.⁵ The illustrations of this manuscript bear great similarities to those of the above-mentioned copy of this book preserved at the Topkapi Saray Museum in Istanbul. Their animals are realistically depicted and their exquisite landscapes of colorful

گردهم آورد. حاج علی مصور، امیرشاهی سبزواری، سیداحمد نقاش، قوام الدین-صحاف و مولانا جعفر تبریزی استاد چیره دست خوشنویسی، از هنرمندان کارگاه او بودند.

بایسنقر میرزا خود ادیب و خوشنویس بود و کارگاه تحت حمایت وی تأثیری قابل توجه در اعتلای هنر نگارگری هرات گذاشت. در واقع هم چنان که توضیح داده شد، شکوفایی مکتب نقاشی هرات در این دوره تحت تأثیر و نتیجه طبیعی روند مصورسازی مکاتب تبریز، بغداد و شیراز است.

نگاره های زیبای دو نسخه ارزشمند این دوره، کلیله و دمنه، ۸۳۳ ه. ق. موزه توفقپو سراي استانبول به شماره (۱۰۲۲) و شاهنامه بایسنقری موزه کاخ گلستان که نسخه اخیر به نمایشگاه شاهکارهای نگارگری ایران راه یافته، به خوبی نشان دهنده مهارت هنرمندان نیمه اول سده نهم ه. ق. و استادی نقاشان کارگاه بایسنقری و تحولاتی است که در نقاشی هرات آن روزگار شکل گرفته اند. شاهنامه معروف بایسنقری، به تاریخ ۸۳۳ ه. ق. بیست و دو مجلس دارد و نقاشی های آن به سه هنرمند نسبت داده می شوند: مولانا علی، مولانا قیام الدین و امیر خلیل. گزارش از جعفر تبریزی (بایسنقری) خوشنویس این نسخه موجود است که درباره نقاشی های آن می نویسد: "تصاویر این نسخه را مولانا علی ساخته، ولی سازنده وقایع آن مولانا قیام الدین است، زیرا چشم مولانا علی، در اواخر عمرش به زحمت کار می داد." در ادامه می افزاید: "امیر خلیل هم یکی از مصوران نسخه شاهنامه بایسنقری است." (۴) نگاره های این نسخه با ترکیب بندی بدیع، رنگ آمیزی غنی عناصر طبیعت: آبی لاجوردی و یاقلائی آسمان، بوته های رنگارنگ، شکوفه های روشن و درختان پربرگ و داستان های گاه پرتحرک و گاه آرام، قلم گیری و طراحی استادانه صخره های با بافت اسفنجی و پیکره ها و به کارگیری نقوش تزئینی در معماری و توجه به جزئیات در نقاشی مناظر طبیعی، از شاهکارهای عصر خود به شمار می روند. نگاره های نسخه کلیله و دمنه نیز به خوبی فضای خیال پردازانه و حالات و حرکات واقع نمای زندگی پندآمیز جانوران را با رنگ آمیزی خیال انگیز و ظرافت قلم گیری در صخره ها و بوته ها به شکل تزئینی و طراحی واقع نمای حیوانات نشان می دهد. شیوه اجرای نگاره های این نسخه از نظر طراحی و رنگ آمیزی ارتباط بسیار نزدیکی با نقاشی های شاهنامه بایسنقری دارد و نزدیک بودن تاریخ ساخته شدن آنها در کارگاه بایسنقری میرزا موید کار نقاشان مشترک روی هر دو نسخه است.

تعدادی از نگاره های کلیله و دمنه نسخه کتابخانه موزه کاخ گلستان تهران به شماره ۲۱۹۸ نیز در نمایشگاه شاهکارهای نگارگری ایران ارایه شده اند که دارای تاریخ روشنی نیستند. این نسخه در مجموع دارای ۳۵ نگاره بدون امضاء است که برخی از متخصصان آنها را منتسب به مولانا خلیل و محصول کارگاه شاهخرد در اوایل سده نهم هرات می دانند (۵). نقاشی های این نسخه بسیار شبیه به نگاره های نسخه فوق الذکر، متعلق به کتابخانه توفقپو سراي استانبول است. تصاویر حیوانات این نسخه به صورتی واقع گرا و زنده ترسیم شده اند و منظره پردازی های زیبای آن با رنگ آمیزی دلپذیر گل های رنگارنگ و صخره های مضرس، دنیایی روبایی از جهان

in the development of the Tabriz School of Painting in the first half of the 10th century AH. Behzād's appointment to the direction of the royal library bespeaks the esteem in which Shāh Esmā'il held the master, as well as his desire for the royal workshops of Tabriz to flourish, and indeed, superb works were created there under Shāh Tahmāsb.

The Tabriz School of Painting, whose illustrious artists were able to step beyond their heritage of Turkmen and Timurid art, soon gave birth to works of incomparable magnificence. In step with political changes occurring in the country, the art that took shape in this school first affected painting in Qazvin and Mashhad, and then reached Herat, Isfahān, Shiraz and elsewhere. The influence of Safavid art even crossed Iranian frontiers and, just as Iranian art had penetrated Bokhārā in Timurid times, made its way into Turkey and India, whose painters went on emulating the work of Iranian artists for several centuries.

More than in any other period of Iranian art, paintings produced in the School of Tabriz in this era are grandiose and dazzling. They represent the peak of the mystical art of Iranian artists and depict scenes which can only be the products of a spiritual view of the world. It is as though the artists of the School of Tabriz have found the eyes of their hearts opened to truths concerning the real world which cannot be seen by those lacking spiritual vision. Their idyllic landscapes filled with lively flowery bushes, tall cypresses and blossom-covered trees create metaphoric images of paradise. Their works combine forceful character design, accomplished colouring and masterful composition with a meticulous decoration involving precise architectural elements and superb geometric and vegetal patterns. Their indigo-blue skies strewn with surreal clouds, the colorful birds flying among their foliages, and the angels appearing on earth every now and then, adding a spiritual and poetic touch to their works – all seem to indicate that the artists of the School of Tabriz have come to perceive the spiritual and the physical worlds as inseparable.

These characteristics are visible in the most outstanding works of the School of Tabriz, in the copies of Ferdowsi's Shāhnāme and Nezāmī's Khamseh prepared for Shāh Tahmāsb, as well as in the Divān-e Hāfez created for Sām-Mirzā.

The Safavid Tabriz School of Painting is inextricably linked with several illustrious artists, notably the incomparable Master Nezām-od-Din Soltān-Mohammad, who raised painting to "heights yet unseen by the universe, which has witnessed a thousand things,"⁷ and who had mastered the Qezelbāsh manner better than all others when Behzād came to 'Irāq from

این مکتب شکل گرفت تأثیرات خود را در وهله اول همراه با تحولات حاکمیت به قزوین و مشهد انتقال داد، سپس به هرات، اصفهان، شیراز و سایر نواحی رسوخ کرد. تأثیرات مکتب صفوی، مرزهای ایران را نیز پشت سر گذارد و هم چنان که هنر ایران در اواخر دوران تیموری به بخارا نفوذ کرد، به ترکیه و هند رخنه کرد و هنر نقاشی این سرزمین ها را تا چند سده تحت تأثیر کار هنرمندان ایرانی قرارداد. نقاشی های مکتب تبریز در این زمان، بیش از آثار هر دوره دیگر در هنر ایران، شکوهمند و خیره کننده اند. این آثار اوج هنر عارفانه نگارگران ایرانی در پرداخت و ترسیم صحنه هایی را که جز با ادراک معنوی هنرمندان از جهان حاصل نمی شود، به نمایش می گذارد. گویی چشم دل هنرمندان مکتب تبریز به روی حقایقی از جهان واقع گشوده شده است که در نظر انسان های بی بهره از نگاه معنوی به عالم، پوشیده است: طراحی به قوت پیکرها در حالت های مختلف با پوشش های رنگین، ترکیب بندی های استادانه، تزیین صحنه های معماری با نقوش هندسی و گیاهی بسیار دقیق با استفاده از خطوط ظریف و رنگ های چشم نواز، منظره پردازی خیال انگیز که تصورات مثالی بهشت برین را با گل ها و بوته های رنگین و سروهای طناز در کنار درختان پر شکوفه تجسم بخشیده است، آسمان لاجوردی با ابرهای رویایی و مرغانی با پرهای رنگین که روی شاخسارها در پروازند و فرشتگانی که هر لحظه از آسمان به زمین می آیند تا فضایی روحانی و شاعرانه را تصویر کنند. چنین می نماید که جهان غیب و جهان ظاهر به طریزی یکپارچه در نظر هنرمندان مکتب تبریز و آثار ارجمند آنها نمایان شده است. این ویژگی ها در برجسته ترین آثار مکتب تبریز که برای نسخه های شاهنامه فردوسی و خمسه نظامی، که هر دو برای شاه طهماسب تهیه شدند و دیوان حافظ که برای سام میرزا ساخته شد، دیده می شوند.

نام مکتب تبریز صفوی با نام هنرمندان برجسته ای درآمیخته است که برترین آنها "استاد نظام الدین سلطان محمد است که تصویر را به جایی رساند که با وجود هزار دیده، فلک مثلش ندیده" (۷) و در وقتی که بهزاد از هرات به عراق آمد، استاد سلطان محمد روش قزلباش را بهتر از دیگران ساخته بود. (۸) آقامیرک، نقاشی از دارالسلطنه اصفهان، میرمصور، که اصل او از بدخشان بود و اسمش منصور؛ شیخ زاده، دوست محمد، دوست دیوانه، و پس از اینها؛ میرزا علی فرزند سلطان محمد، میرسیدعلی فرزند میرمصور، مظفر علی، خواجه عبدالصمد، خواجه عبدالعزیز، شیخ محمد، قدیمی، عبدالوهاب... و برخی دیگر.

از میان نسخه هایی که در کارگاه سلطنتی تبریز مصور شدند، افضل از همه، شاهنامه فردوسی است که برای شاه طهماسب ساخته شد و خوشبختانه تعداد ۱۱۸ صفحه مصور آن که از گرانقدرترین آثار نقاشی ایرانی هستند پس از انقلاب اسلامی به ایران بازگردانده شد، و ارایه ۳۱ مجلس آن در این نمایشگاه، توجه هر چه بیش تری را به میراث هنر نگارگری ایران معطوف می کند. سرگذشت این شاهنامه، نمونه ای است از حرمانی که بر بسیاری از میراث گرانبهای هنر ایرانی، اعم از نسخه های خطی و غیره در طی سده های اخیر گذشته است. این سرگذشت ها، مصایبی هستند که بر زیباترین و لطیف ترین آثار وجودی انسان هارفته است و دل هر صاحب دلی را به درد می آورد.

پس از سال های دراز کشمکش، جنگ و خونریزی های مکرر میان صفویان و عثمانی ها، سرانجام در سال ۹۶۹ ه. ق. عهدنامه آماسیه میان شاه طهماسب و شاه سلیمان عثمانی به جنگ و ناامیامات و مخاصمات میان دو کشور پایان داد (۹). پس از فوت شاه سلیمان در سال ۹۷۴ ه. ق.، شاه طهماسب برای تداوم و استحکام آن عهدنامه با سلطان سلیم دوم، هیئتی مرکب از صاحب منصبان و بازرگانان را با جواهرات و پیشکش های با ارزش، از جمله یک نسخه خطی قرآن کریم و شاهنامه فردوسی، که برای خود شاه کار شده بود به دربار او فرستاد. این نسخه در حالی که یادداشت های کتابدار سلطان سلیمان سوم، عنوان هریک از نگاره های آن را مشخص نموده بود، تا اواخر سده هیجدهم م. در کتابخانه دربار عثمانی موجود بوده است (۱۰) و پس از آن تا مدت ها از آن اطلاعی در دست نبود، تا آن که سرانجام در سال ۱۹۰۳ م. در نمایشگاه هنر اسلامی پاریس ظاهر شد در حالی که توسط بارون ادموند دو روچیلد (Baron Edmond de Rothschild) به نمایشگاه امانت سپرده شده بود. این نسخه سپس در سال ۱۹۵۹ م. توسط آرتور هوتون (Houghton Arthur) خریداری شد. پس از چندی آقای هوتون ۷۸ صفحه مصور آن را برای رهایی از بدهی مالیاتی به موزه متروپولیتن نیویورک می دهد (۱۹۷۰). از آن پس تعدادی دیگر از صفحات مصور آن - در مجموع ۶۲ صفحه - در حراجی های مختلف به مجموعه داران فروخته شد تا آن که در سال ۱۳۷۳ ه. ش.، باقیمانده صفحات آن، مشتمل بر ۱۱۸ نگاره و جلد سوخت طلایی و باقی صفحات متن، به وطن بازگردانده شد. (۱۱) یکی از نگاره های مجموعه ارائه شده در نمایشگاه

works after the advent of the Safavid dynasty and his transfer to Tabriz, the illustrations in this copy of the *Zafar Nâme* are crucial to the survey of Behzâd's activity in the 10th century AH.

In their portrayal of diverse characters in various postures and from different angles, Behzâd and his pupils have been keen to depict their individual temperaments as well. The characters of Behzâd's paintings are alive, looking after their businesses in their day-to-day environment. His treatment of his subjects' faces tends to emphasise their individual qualities and feelings.

In Behzâd's works, rather than mere backgrounds to historic or fabulous events, his landscapes and buildings are linked to the characters' actions and other aspects of the composition, creating a unified environment filled with life and motion. Behzâd's palette is masterfully diverse, his compositions are balanced, and their constituent elements, including the text areas, all contribute to make the artwork a unified whole.

Behzâd's style of painting and the innovations he introduced in the arts of his time influenced his contemporaries and pupils, including Sheikhzâdeh and Qâssef-'Ali Chehregoshâ. This influence remained perceptible, alongside that of the School of Tabriz, in the works of Mir-Mossavver, Mir-Seyyed-'Ali and their successors, Mohammadi and Rezâ 'Abbâsi.

Although Behzâd was the most famous artist of his time, only a few paintings bear his distinctive signature, "Amal-e al-'abd Behzâd." The date of Behzâd's death in Tabriz appears in an *Abjad*-encoded hemistich of a poem by Amir Dowlatshâhi quoted by Doost-Mohammad as "Nazar afkan be khâk-e qabr-e Behzâd," which yields the figure 942.

Clues to the importance of Behzâd's personality and art are found in an edict issued on 27 Jamâdi-ol-Avval 928 AH by the Safavid Shâh Esmâ'il, appointing him director of the royal library and its workshops in Tabriz and ordering their entire staff, including scribes, painters, illuminators, frame draftsmen, gilders and watercolourists, to obey him.⁶

The Tabriz School of Painting in the Safavid period

The Safavids' accession to power in the 10th century AH brought Iran religious and political unity and development, as well as historical and cultural progress and artistic prosperity. Shâh Esmâ'il (892-930 AH), the grandson of Sheikh Safi-od-Din Ardebili (who was the founder and first monarch of this dynasty), conquered Tabriz and all Azarbâyejân in 907 AH. From there, he went on to conquer Isfahân, Yazd, Kermân, and southern Khorâssân, before eventually taking control of Baghdad and Diâr-Bakr in 914 AH, to the detriment of the Âq-Qoyunloo dynasty. Shâh Esmâ'il's main achievement after these conquests was his cleansing of eastern Iran of all Uzbek presence in 916 AH. After having the Uzbek Shibak Khân assassinated, he launched a campaign towards Herat, which he soon conquered. Although some are of the opinion that, after defeating the Uzbeks, Shâh Esmâ'il had some of the artists of the workshops of Herat, including Behzâd, move to Tabriz, this is quite improbable, because the stability needed for the workshops of the Safavid court to develop did not exist in Tabriz at the time. More likely, as Mostafâ 'Ali has recorded in his *Manâqeb-e Honarvarân*, Shâh Esmâ'il kept Behzâd concealed in a cave during the chaotic days of the Ottoman armies' pillage of Tabriz in 920 AH and the Battle of Châldorân, later taking him, along with several other artists, back to Herat. They remained there until 928 AH, before eventually moving back to Tabriz in the company of the heir to the Throne, Tahmâsb-Mirzâ, because the edict appointing Behzâd director of the royal library and workshops dates from that year.

Be it as it may, the presence in Tabriz of Behzâd and other artists from the workshops of Herat played a significant role

behzad و شاگردان او ضمن ترسیم پیکرها در حالات متفاوت و از زوایای مختلف، به نمایش روحیات و مشخصات فردی آدم‌ها نیز توجه کرده‌اند. پیکره‌های آثار بهزاد دارای حیات و مشغول زندگی در فضای روزمره هستند. طرز ترسیم صورت‌ها به نشان دادن فردیت آدم‌ها نزدیک می‌شود و احساسات شخصی به صورتی زنده نمایش داده می‌شود. منظره و معماری در آثار بهزاد تنها به صورت یک پس زمینه برای یک رویداد تاریخی یا داستانی تصویر نمی‌شود، بلکه با رفتار پیکرها و سایر موضوعات ترکیب بندی پیوند می‌یابد و فضایی یکدست و سرشار از حرکت و زندگی طبیعی را به وجود می‌آورد. رنگ آمیزی آثار بهزاد بسیار استادانه و پرتنوع است و ترکیب‌ها بسیار موزون و اجزاء آن، از جمله کتیبه‌ها در خدمت کل اثر می‌باشند.

شیوه نقاشی و تحولی که بهزاد در نگارگری عصر خود پدیدآورد در آثار نقاشان هم عصر او و شاگردانش، مثل شیخ زاده و قاسم علی چهره گشا بسیار تاثیر گذار بود. این تاثیر گذاری، بعدها با حضور بهزاد در کنار نقاشان مکتب تبریز، در آثار هنرمندانی مثل میرمصور، میرسیدعلی و نقاشان نسل‌های بعد مثل محمدی و رضا عباسی ادامه یافت.

بهزاد اگرچه مشهورترین هنرمند عصر خود و پس از آن است اما تعداد انگشت شماری از آثار، امضای اصیل او "عمل‌العبد بهزاد" را بر خود دارند. سال فوت بهزاد را دوست محمد با ذکر شعری از امیر دولت شاهی، "نظر افکن به خاک قبر بهزاد" (۹۴۲ ه. ق.) و در تبریز ذکر کرده است. از حوادث بسیار مهمی که اهمیت شخصیت و هنر بهزاد را روشن می‌کند، فرمانی است که شاه اسماعیل صفوی در ۲۷ جمادی الاولی سال ۹۲۸ ه. ق. برای کلاتری کتابخانه و کارگاه سلطنتی تبریز به او داده است و براساس آن، همه مردم کتابخانه همایونی، کاتبان و نقاشان و مذهبان و جدول کشان و حلکاران و زرکوبان و لاجوردشویان را به پیروی از او فراخوانده است.

مکتب نقاشی تبریز در دوران صفوی

شکل‌گیری سلسله صفوی در سده دهم ه. ق.، هم اتحاد و تحول مذهبی و سیاسی و هم تحول تاریخی- فرهنگی و شکوفایی هنری را برای ایران به ارمغان آورد. اسماعیل صفوی (۹۳۰-۸۹۲ ه. ق.)، نوه شیخ صفی‌الدین اردبیلی، موسس و اولین پادشاه این سلسله، در سال ۹۰۷ ه. ق. تبریز و آذربایجان را فتح کرد و سپس به تسخیر اصفهان، یزد، کرمان و جنوب خراسان پرداخت و در سال ۹۱۴ ه. ق.، بغداد و دیار بکر را از دست خاندان آق‌قویونلو بیرون آورد. بزرگ‌ترین اقدامی که شاه اسماعیل پس از این فتوحات به عمل آورد، پاکسازی شرق ایران از وجود ازبکان در سال ۹۱۶ ه. ق. بود. او پس از قتل شیبک خان ازبک به هرات رفت و این شهر را تصرف کرد. اگرچه گفته شده است که شاه اسماعیل پس از قلع و قمع ازبکان، برخی از هنرمندان کارگاه‌های هرات، از جمله استاد بهزاد را با خود به تبریز برده است، اما این احتمال چندان قابل اعتبار نیست، چرا که در آن ایام هنوز تبریز ثبات لازم برای گسترش کارگاه‌های دربار صفوی را نداشته است، مگر این که در هنگامه غارت تبریز در سال ۹۲۰ ه. ق. توسط سپاهیان عثمانی و در بحبوحه جنگ چالدران، همان‌طور که مصطفی‌عالی در مناقب هنروان گفته است، شاه اسماعیل به سبب علاقه به بهزاد، او را در غاری پنهان کرده باشد، و پس از خاتمه جنگ و یا دو سال پس از آن، هنگامی که طهماسب میرزای دو ساله به عنوان حاکم هرات در آنجا مستقر شد، هنرمندان و از جمله بهزاد مجدداً به همراه او به هرات بازگشته و در آنجا ماندگار شدند، تا سال ۹۲۸ ه. ق. که طهماسب میرزا به عنوان ولیعهد به تبریز مهاجرت کرد، در معیت او مجدداً از هرات به تبریز آمده باشند، چرا که فرمان کلاتری بهزاد بر امور کارگاه و کتابخانه سلطنتی نیز مربوط به همان سال است.

در هر حال حضور بهزاد و برخی دیگر از هنرمندان هرات که با او به تبریز آمدند، تاثیر و نقشی مهم در شکل‌گیری مکتب نقاشی تبریز در نیمه اول سده دهم داشته است. به علاوه، منسوب کردن استاد مجربی هم چون بهزاد به عنوان کلاتر کتابخانه، هم شخصیت برجسته او و هم اهمیت دادن شاه اسماعیل به رونق کارگاه‌های سلطنتی تبریز را نمایان می‌سازد، هم چنان که در دوران شاه طهماسب، دستاوردهای ارجمند این کارگاه و استادان آن به هنر ایران عرضه شد.

مکتب نقاشی تبریز که هنرمندان برجسته آن میراث هنر ترکمان و تیموری را پشت سر گذاشته بودند، به زودی آثاری بزرگ و شکوهمند را به وجود آورد. هنری که در

invaluable experience of the School of Tabriz.

Two manuscripts included in the exhibition, whose illustrations were probably painted in Tabriz or under the influence of the School of Tabriz, need to be mentioned here. One is a copy of 'Abdor-Rahmân Jâmi's *Panj Ganj*, written in 928 AH by 'Alî al-Hosseini al-Heravi and preserved at the Golestân Palace-Museum Library (No. 709). The ten exquisite paintings of this manuscript are unsigned, but attributed to Master Behzâd's pupils in the School of Tabriz. Indeed, they display all the characteristics of the school of Behzâd and his disciples. This is attested to by later attributions, which include the painters' names. In view of its creation date (928 AH), the illustrations of this manuscript may have been painted by Behzâd and his pupils during the master's stay in Tabriz at the head of the royal library and workshops. The paintings of this manuscript selected for the present exhibition are attributed to Maqsood, Mozaffar-'Alî, Qâsem-'Alî Chehregoshâ and Soltân-Mohammad Shâhi.

Another copy of Nezâmî's *Khamseh*, dated 933 AH, is in possession of the National Museum of Iran (No. 4363). Although their origins are unknown, the splendid illustrations of this manuscript bear the unmistakable influence of the School of Tabriz in the first half of the 10th century AH. At the same time, the simple, geometric divisions of these paintings into orderly frames and the sparse vegetation of their backgrounds are evocative of the characteristics of the schools of Shiraz and Herat. In this context, mention should be made of Ebrâhim-Mirzâ's (946-984 AH) appointment to the governorship of Mashhad, where he established a royal library, gathering several artists from the School of Tabriz and the library of his uncle, Shâh Tahmâsb, in its workshops. The most excellent product of Ebrâhim-Mirzâ's court workshops, unfortunately absent from the exhibition, was an illustrated copy of Jâmi's *Haft Owrang* prepared for and under the patronage of this prince. Today, this manuscript is part of the Freer Gallery of Art's collections and its illustrations rank among the most beautiful Iranian paintings from the second half of the 10th century AH. Such great artists as Mirzâ-'Alî, Mozaffar-'Alî, and Sheikh Mohammad have contributed to its illustrations, which clearly show the evolution of Safavid court painting from the creation of Shâh Tahmâsb's *Shâhnâme* and *Khamseh* in the first half of the 10th century AH to the books produced in Mashhad in its second half.

The Qazvin School of Painting in the second half of the 10th century AH

After Shâh Tahmâsb's death, Esmâ'il-Mirzâ ascended to the throne as Shâh Esmâ'il II. His reign, however, lasted no more than 16 months, coming to an end on Ramadan 13th, 985 AH with his death by opium poisoning. His accession to the throne came after a twenty-year-long detention, which probably explains his embittered, cruel character. Indeed, during his brief reign, he had many members of the royal family, including three of his brothers and his cousin Ebrâhim-Mirzâ, the governor of Mashhad and patron of Jâmi's *Haft Owrang*, assassinated.

Notwithstanding his ill temper and the atrocities he committed, Shâh Esmâ'il II summoned several painters from Mashhad, Tabriz and Shiraz to Qazvin, entrusting them with the mission of reviving the royal library and its auxiliary workshops, and even commissioning a copy of the *Shâhnâme*. Thus, during Shâh Esmâ'il's tumultuous reign in Qazvin (984 AH), calligraphic and artistic work began on a *Shâhnâme*, which appears to have never come to fruition, even though fifty paintings were completed. Shâh Esmâ'il II's *Shâhnâme*, as it is known, was as ill fated as many other masterpieces of Iranian painting. After being exhibited in the early 20th century in Paris by the art collector and dealer, Demotte, it was torn into separate

مکتب نقاشی قزوین در نیمه دوم سده دهم ه. ق.

پس از فوت شاه طهماسب، اسماعیل میرزا که به شاه اسماعیل دوم شهرت یافت به حکومت رسید، اما حکومت او بیش از ۱۶ ماه دوام نیافت و در اثر استعمال معجون افیون دار آغشته به زهر، مسموم شد (۱۳ رمضان ۹۸۵ ه. ق.). او در شرایطی به سلطنت رسید که نزدیک به بیست سال از عمرش را در زندان سپری کرده بود و احتمالاً همین عامل، خلق و خوی او را به روحیه ای ناهنجار و سبعانه مبدل ساخته بود به طوری که در مدت کوتاه حکومت خود، تعداد زیادی از اعضای خانواده سلطنتی، از جمله سه برادرش و پسرعمویش، ابراهیم میرزا، حاکم مشهد و سفارش دهنده هفت اورنگ جامی را به قتل رساند.

شاه اسماعیل دوم، علی رغم بدخوبی ها و فجایعی که به بار آورد، برخی از نگارگران تبریز، مشهد و شیراز را برای احیاء کتابخانه سلطنتی و کارگاه مصورسازی به قزوین فراخواند و ساخت نسخه ای از شاهنامه را به آنها سفارش داد. بدین ترتیب در دوران پرتلاطم حکومت شاه اسماعیل دوم در قزوین (۹۸۴ ه. ق.)، تدوین و مصورسازی نسخه ای از شاهنامه شروع شد که با وجود تهیه ۵۰ نگاره برای آن، به نظر می رسد هیچگاه به پایان نرسید. این نسخه که به شاهنامه شاه اسماعیل دوم معروف است، سرنوشتی همچون بسیاری دیگر از شاهکارهای نگارگری ایران داشت. پس از به نمایش گذاشته شدن آن در اوایل سده بیستم در پاریس، توسط مجموعه دار و دلال نسخه های خطی پاریس - دموت - شیراز آن از هم گسیخته و اوراق آن به طور جداگانه به فروش رسید. تعدادی از نگاره های ارزشمند این شاهنامه که متعلق به موزه رضا عباسی است در این نمایشگاه ارایه شده و کیفیت هنر نگارگران آن را به ما نشان می دهد. در میان تصویرگران این شاهنامه رقم این هنرمندان به چشم می خورد: سیاوش گرجستانی، صادق بیگ افشار، علی اصغر کاشانی، میرزین-العابدین و مراد.

نگاره های این شاهنامه اگرچه از نظر زیبایی و کیفیت ساخت با نگاره های شاهنامه طهماسبی قابل قیاس نیستند، و از نظر اجرا و پرداخت بسیار ساده تر به نظر می رسند، اما به کلی بی ارتباط با آنها هم نیستند، بلکه تحول و ادامه شیوه اساتید دربار شاه طهماسب و برادرزاده اش ابراهیم میرزا، را در هفت اورنگ نشان می دهند. پس از مدت کوتاه سلطنت شاه اسماعیل دوم و دوران حکومت برادر نایبش محمد خدابنده، به دلیل وجود نابسامانی های داخلی و تهدیدات عثمانی ها و ازبک ها در غرب و شرق کشور، کارگاه های مصورسازی مجدداً از رونق افتادند و بازار نقاشی و ساخت نسخه های مصور به کساد گرایید. نایبانی محمد خدابنده نیز احتمالاً

Herat; ۸ Âqâ-Mirak, a painter from the court at Isfahân; Mir-Mossavver, who came from Badakhshân and whose name was Mansoor; Sheikhzâdeh, also known as Doost-Mohammad, or Doost-e Divâneh; followed by Soltân-Mohammad's son, Mirzâ-'Ali; Mir-Mossavver's son, Mir-Seyyed-'Ali; Mozaffar-'Ali; Khâjeh 'Abd-os-Samad; Khâjeh 'Abd-ol-'Aziz, Sheikh Mohammad; Qadimi; 'Abd-ol-Vahhâb.

The most magnificent manuscript illustrated in the royal workshops of Tabriz was the copy of Ferdowsi's *Shâhnâme* prepared for Shâh Tahmâsb. Fortunately, 188 illustrated pages of this book, whose paintings rank among the most precious achievements of Iranian art, were returned to Iran after the Islamic revolution, and the inclusion of 31 of its scenes in the current exhibition further emphasises the wealth of Iranian painting. The fate of this *Shâhnâme* is a sad example of the misfortune that has befallen much of this country's valuable artistic heritage in recent centuries.

After long years of incessant skirmishes and bloody battles between Safavid Iran and the Ottoman Empire, the Treaty of Amasia, signed in 969 AH between Shâh Tahmâsb and Shâh Solaymân, put an end to the hostilities.⁹ After Shâh Solaymân's death in 974 AH, in an attempt to consolidate the terms of this treaty with Sultan Salim II, Shâh Tahmâsb dispatched a mission of high-ranking officials and traders to his court, sending him jewels and other valuable presents, including a Holy Koran and a copy of Ferdowsi's *Shâhnâme* prepared especially for the king himself. This *Shâhnâme*, whose illustration titles were listed among the notes of Sultan Salim's librarian, was part of the collection of the Ottoman Court Library until late in the 18th century¹⁰, when its whereabouts became unknown. It reappeared in 1903, on loan from Baron Edmond de Rothschild to the Exhibition of Islamic Art, Paris. In 1959, it was bought by Arthur Houghton, who, with tax exemptions in mind, donated 78 of its illustrated pages to the Metropolitan Museum in 1970. Since then, other illustrated pages of this manuscript (62 in total) have been sold in different auctions, and the remaining 118 illustrated pages and the gilded and burnished cover have been brought back to Iran.¹¹ One of the paintings on display, *Bahrâm Chubin Slaying Sâveh Shâh*, belongs to the Rezâ 'Abbâsi Museum and was acquired in 1977.

Another important manuscript, whose illustrations are probably the work of artists active in Tabriz in the early second half of the 10th century AH, is a copy of Nezâmî's *Khamseh* preserved at the Library of Shahid Motahhari Theological School (No. 0400). The paintings of this book, which cover its pages entirely, reveal the influence of the early 10th century art of the Turkmen courts of Tabriz. This *Khamseh* was written by Morshed ebn-e Khâjeh Mirak Shirâzi in 956 AH and contains 20 superb paintings and 4 unsigned illuminated frontispieces.

With their dense compositions and rich palette, the paintings of this manuscript extend beyond the top margins of the pages, so that an important part of the compositions, which depicts different scenes of the narrative, occur above them. These paintings appear within tall rectangular frames and are similar in their details and atmosphere to the paintings of an early 10th century (901-911 AH) *Khamseh* preserved at the Cairo Museum. Apparently, the preparation of the illustrations of this old *Khamseh* was begun before the Safavids' accession to power in Tabriz and continued into the early years of Shâh Esmâ'il's reign.

The transfer of the capital from Tabriz to Qazvin, along with Shâh Esmâ'il's second thoughts regarding his support of painting workshops in the early years of the second half of the 10th century AH, caused the artistic production of these workshops to decline. At the same time, the migration of some artists from the royal workshops of Tabriz resulted in the dissemination across the country of the artistic heritage and

با عنوان "بهرام چوبین ساوه شاه را می کشد" متعلق به گنجینه موزه رضا عباسی است که در سال ۱۳۵۶ برای این موزه خریداری شده است.

نسخه با اهمیت دیگری که می توان به آن اشاره کرد و نقاشی های آن احتمالاً آثار قلم هنرمندان تبریزی در اوایل نیمه دوم سده دهم است، خمسه نظامی به شماره (۴۰۰) است که در کتابخانه مدرسه عالی شهید مطهری نگهداری می شود. مجالس نقاشی این کتاب که تمام صفحه را فرا گرفته اند، تأثیراتی از نقاشی اوایل سده دهم ه. ق. در بارهای ترکمان تبریز را نشان می دهد. این نسخه به خط مرشد ابن خواجه میرک شیرازی به سال ۹۵۶ ه. ق. کتابت شده و دارای ۲۰ نگاره عالی و چهار سرلوح مذهب بدون امضاء است.

نقاشی های این نسخه با ترکیب های فشرده و پرکار و رنگ آمیزی غنی، در قسمت بالا، فراتر از خط افقی کادر پیش بینی شده ادامه یافته است، به طوری که بخش مهمی از ترکیب ها که فرازی دیگر از روایت و مضمون داستان را نشان می دهد، در بالای تصویر اجرا شده است. ترکیب این نقاشی ها در کادر مستطیل عمودی بلند و شیوه پرداخت جزئیات و فضا سازی های آنها شبیه به نگاره های خمسه ای متعلق به موزه قاهره، مربوط به اوایل سده دهم ه. ق. است (۹۱۱ - ۹۰۱ ه. ق.). ظاهراً ساخت نگاره های این خمسه قدیمی پیش از به قدرت رسیدن صفویان در تبریز شروع شده و تا سال های اولیه به قدرت رسیدن شاه اسماعیل ادامه یافته است.

انتقال پایتخت از تبریز به قزوین و به موازات آن، تغییر رویه شاه طهماسب در ادامه حمایت از کارگاه های مصور سازی در اوایل نیمه دوم سده دهم ه. ق. موجب کاهش تولیدات هنری این کارگاه ها شد. در همان حال پراکنده شدن و مهاجرت برخی از هنرمندان کارگاه های سلطنتی سبب شد تا میراث هنر و تجارب گرانمای هنرمندان مکتب تبریز به مراکز دیگر انتقال یابد.

در اینجا لازم است به نقاشی های دو نسخه ارایه شده در نمایشگاه که احتمالاً در تبریز و یا تحت تأثیر شیوه نگارگران مکتب تبریز شکل گرفته اند اشاره شود. یکی از این نسخه ها کتاب پنج گنج عبدالرحمن جامی است که در سال ۹۲۸ ه. ق. به قلم علی الحسینی هروی کتابت شده و به شماره ۷۰۹ در کتابخانه موزه کاخ گلستان نگهداری می شود. ده نگاره زیبای این نسخه بدون امضاء، اما منتسب به نقاشان مکتب تبریز و شاگردان استاد بهزاد است. نقاشی های این نسخه نشانه ها و تأثیراتی قوی از مکتب بهزاد و شاگردان او را در خود دارند. این موضوع را می توان از انتساب هایی که بعداً صورت گرفته و روی هریک از نگاره ها نام نقاش اضافه شده است نیز به خوبی دریافت. با توجه به تاریخ نسخه (۹۲۸ ه. ق.) ممکن است نگاره های این کتاب هنگام عزیمت بهزاد به تبریز و انتساب او به کلاتری کتابخانه و کارگاه سلطنتی تبریز به سرپرستی او و توسط شاگردانش ساخته شده باشند. نگاره هایی از این نسخه که در نمایشگاه ارایه شده است منتسب به مقصود، مظفر علی، قاسم علی چهره گشا و سلطان محمد شاهلی است.

نسخه دیگر، خمسه نظامی به تاریخ ۹۳۳ ه. ق. متعلق به موزه ملی ایران به شماره ۴۳۶۳ است. محل ساخته شدن تصاویر این خمسه اگرچه مشخص نیست ولی نگاره های زیبای آن تأثیرات مکتب تبریز در نیمه اول سده دهم ه. ق. را به خوبی نشان می دهند. در عین حال بخش بندی ساده و هندسی این نگاره ها با کادرهای مرتب، ترسیم زمین با پوشش گیاهی کم پشت و تنگ، ویژگی های مکاتب نگارگری شیراز و هرات را در خود دارند.

در این میان باید به انتساب ابراهیم میرزا (۹۸۴-۹۴۶ ه. ق.) به حکمرانی مشهد اشاره کرد که در آنجا با راه اندازی کتابخانه و کارگاه سلطنتی کتاب سازی، تعدادی از هنرمندان مکتب تبریز و کتابخانه عموی شاه طهماسب را به دربار خود فراخواند. برجسته ترین محصول کارگاه دربار ابراهیم میرزا نسخه مصور هفت اورنگ جامی است که به حمایت این شاهزاده و برای او ساخته شد و جای آن در این نمایشگاه خالی است. این نسخه هم اکنون جزو مجموعه گالری فریر است و نگاره های آن از زیباترین آثار نگارگری ایران در نیمه دوم سده دهم ه. ق. به شمار می آیند. هنرمندانی چون میرزا علی، مظفر علی و شیخ محمد در نقاشی مجالس این نسخه هنرنمایی کرده اند. ضمن این که نگاره های آن تحولات و دگرگونی تجارب هنرمندان دربار صفوی را در فاصله میان ساخته شدن شاهنامه و خمسه طهماسبی در نیمه اول سده دهم تا آثار نیمه دوم همین سده در مشهد، به خوبی نشان می دهد.

with European countries and India, along with the transfer of the Armenians of Jolfâ to Isfahân, enabled some features of Western painting to find their way into Iranian art. Some wall paintings executed in royal palaces near the end of Shâh 'Abbâs' reign, as well as paintings executed in the same period, clearly show the influence of European painting styles. Records also exist of European painters working at the court in Isfahân, including several Dutch painters, such as Lucas van Hesveld and Jean le Hollandais, as well as a painter by the name of Jules, who was born in Greece and grew up in Italy. According to Figueroa, the Spanish Ambassador to the court of Shâh 'Abbâs, Jules executed wall paintings in one of Shâh 'Abbâs' palaces in 1027 AH. A number of foreign artists, including Philippe Angel and Lokar, sent by the East Indian Company to teach drawing to the Shâh, also worked at the court in Isfahân under Shâh 'Abbâs II.¹²

Generally speaking, during the 11th century AH, the costly arts of the book were supported exclusively by the court. Wall-paintings and single-page works of art were also in demand, commissioned by rich merchants and dignitaries as well as by the court. This popularity encouraged the production of inexpensive single-page paintings, which artists created using less paint or in the form of succinct sketches. A few leafy branches or colourless cloud outlines adorned the backgrounds of these paintings, whose subjects consisted of portraits of princes, noblemen or young men or couples depicted standing or sitting. This trend caused portrait painting to prosper and greater attention to be paid to the anatomy and proportions of the human body.

The most renowned figure among the multitude of painters active in this period was Rezâ 'Abbâsi. Yet, despite extensive scholarly studies carried out in this regard, his personality remains more or less obscure. One reason for this uncertainty is that several artists by the same name, or with the same signature, have existed at different times. Moreover, Qâzi Ahmad's description, in his *Golestân-e Honar*, of a painter named Âqâ-Rezâ, who was so infatuated with wrestling that he abandoned painting and was banned from the court, further added to this ambiguity. This painter was the son of the talented portraitist Mowlânâ 'Ali-Asghar Kâshânî, who had been admitted to the court of Shâh 'Abbâs I when only a youth and later been given the title Rezâ Mossavvar-e Khâsseh. In any case, the illustrious Rezâ 'Abbâsi signed his works "Raqaq-e Kamineh Rezâ 'Abbâsi," as can be seen on his paintings after 1020 AH.

Rezâ 'Abbâsi's style tends towards reproducing nature and recording the natural motions and postures of his characters in a simple, fluid manner. His sketching relies on smooth sinuous lines of the brush or the reed pen, and his pen strokes emulate the curvatures of the *shekasteh nasta'liq* script. Rezâ 'Abbâsi's style was emulated by his pupils into the early 12th century AH. Following his working methods and sketching style, his numerous disciples developed his art into a purified style which became predominant in the Isfahân School of Painting. Hence, the School of Isfahân has always been also known as the School of Rezâ 'Abbâsi. Mohammad-Qâsseh, Mohammad-Yussef, Mohammad-'Ali Tabrizi, Afzal al-Hosseini and Mo'in Mossavver were among Rezâ 'Abbâsi's followers. Mo'in Mossavver, one of master's pupils who remained most faithful to his style, has left behind a portrait of Rezâ 'Abbâsi, on which he has recorded his date of death as 1044 AH.

Besides innumerable single-page paintings, several manuscripts illustrated by Rezâ 'Abbâsi, including a copy of the *Divân* -e Hâfez with paintings bearing the master's signature (National Museum of Iran, Islamic Section), have reached us. Its text is signed by the calligrapher Shâh-Qâsseh. This manuscript was written and painted from 1026 AH to 1028 AH and three of its five illustrated pages, signed "Raqaq-e Kamineh Rezâ

از میان نقاشان بسیاری که در این دوران هنرآفرینی کرده اند، شهرت و رقم رضا عباسی بیش از همه شناخته شده است، اگرچه شخصیت او با وجود تحقیقات مفصلی که هنرشناسان انجام داده اند کمابیش در پرده ای از ابهام باقی مانده است. یکی از دلایل این ابهام وجود هنرمندان هم نام او و یا امضاءهای متفاوت او در دوره های مختلف است. ضمن این که مطالب قاضی احمد در گلستان هنر پیرامون نقاشی به نام آقا رضا که به ورزش کشتی علاقه ای مفرط داشته و همین موضوع سرانجام باعث کناره گیری او از نقاشی و طرد شدنش از دربار گردیده است نیز به ابهام دامن زده است. این نقاش فرزند مولانا علی اصغر کاشانی بوده که در چهره سازی مهارت داشته و در جوانی به دربار شاه عباس اول راه یافته و از او لقب "رضا مصور خاصه" دریافت کرده است. در هر حال هنرمند معروف رضا عباسی، با امضاء "رقم کمینه رضا عباسی" آثارش را رقم زده است و عموماً این امضا پس از سال ۱۰۲۰ ه. ق. در پای آثار او دیده می شود.

شیوه کار رضا عباسی با تمایل به بازنمایی طبیعت و ضبط حرکات و حالات طبیعی پیکرها بسیار ساده و روان است. در طراحی، از خطوط پرتحرک و سیال که به کمک قلم مو و نی قلم به وجود آمده اند بهره برده و قلم گیری هایش از همان پیچ و تاب بر خوردار است که در خوشنویسی شکسته نستعلیق دیده می شود. شیوه کار رضا عباسی توسط شاگردانش تا اواخر سده یازده ه. ق. و حتی پس از آن ادامه یافت. شاگردان متعدد او روش کار و طراحی های او را به صورت پالوده تری ادامه دادند و این شیوه، روش مسلط نقاشی و طراحی در مکتب اصفهان شد. به همین دلیل همواره مکتب نقاشی اصفهان به نام مکتب رضا عباسی نیز شهرت یافته است. از میان شاگردان رضا عباسی می توان به محمد قاسم، محمد یوسف، محمدعلی-تبریزی، افضل الحسینی و معین مصور اشاره کرد. نقاش اخیر، معین مصور را می توان از وفادارترین هنرمندان به شیوه استاد نام برد و پرتره ای نیز به قلم او از رضا عباسی باقی مانده است که در آن سال فوت استاد را ۱۰۴۴ ه. ق. ذکر کرده است. از آثار رضا عباسی علاوه بر رقعہ های متعدد، نسخه های مصوری نیز، از جمله نقاشی های رقم دار یک نسخه از دیوان حافظ، متعلق به بخش دوران اسلامی موزه ملی ایران به جا مانده است. خوشنویسی این نسخه رقم شاه قاسم را دارد و بین سال های ۱۰۲۶ تا ۱۰۲۸ کتابت و نقاشی شده است و از پنج صفحه مصور آن که "رقم کمینه رضا عباسی" را دارد، سه نقاشی آن در این کتاب عرضه شده است. علاوه بر این تعدادی از آثار رقم دار رضا عباسی و شاگردان او در مرقع گلشن متعلق به موزه کاخ گلستان نیز در نمایشگاه ارایه شده است.

از میان نسخه های مصور و رقعہ هایی که تحولات نقاشی مکتب اصفهان را نشان می دهند، می توان به نقاشی های سه نسخه بسیار مهم دیگر نیز اشاره کرد. یکی از آنها نقاشی های کتاب عالم آرای شاه اسماعیلی به شماره (۶۰۰)، متعلق به موزه

Apparently, when Homâyun (937-963 AH), the second Indian Gurrkâni monarch, visited Iran (951 AH), he asked Shâh Tahmâsb to send Mir-Mossavver to his court in exchange for a gift of 1000 Tomâns. Upon hearing the news, the artist's son, Mir-Seyyed-'Ali, joined his father on the journey to India.¹³ After them, 'Abd-os-Samad Shirin-qalam also went to India, where he began preparing a copy of the *Hamze Nâme*h. In fact, many Iranian painters had migrated to the Indian court by the second half of the 10th century AH and it was because of their presence that the Indian Mongol School of Painting came into being. The Timurids of India, especially Homâyun, and after him Akbar and Jahângir, were keen admirers of the arts and held the Iranian painters residing at their courts in great esteem. This prompted more artists to join them in the first half of the 11th century AH. These included Âqâ Rezâ Heravi, who was given the title "Jahângiri" by Jahângir and is responsible for the margin paintings of some pages of the *Moraqqa'-e Golshan* included in the exhibition; his son, Ab-ol-Hassan, who was awarded the title of "Nâder-oz-Zamân;" Farrok-Beig; Qolâm; Hâshem; Mansoor, given the title "Nâder-ol-'Asr" by Jahângir; and Mohammad-Shafi' 'Abbâsi. Their activity at the Indian court, alongside their Indian colleagues, brought immense prosperity to its library workshops.

While retaining the characteristics of indigenous Indian art, the painting style of the Indian Mongol court became intertwined with those of European painting under Homâyun's son, Akbar Shâh. The outcome of this fusion was a school that lasted some three centuries in India. Realistic portraiture and the decorative, naturalistic representation of floral elements became popular during Jahângir's reign and remained so until the 19th century.

The present exhibition offers a glimpse of the sphere of influence of Iranian art and culture and of the Persian language from the 10th to the 13th century AH, by displaying two very important, illustrated manuscripts and two albums containing works of Iranian artists and their Indian counterparts from this period. One of these manuscripts is the *Jâme'-ot-Tavârikh-e Rashidi*, dated 1004 AH. Its illustrations were mainly painted by local artists active at Jahângir's court (La'l, Meskin, Bassâvan and Nânhâi, in collaboration with Iranian painters, and are typical of the composite style of painting in vogue after Akbar Shâh. The other is as a copy of *Târikh-e Akbar Shâh*, completed in the first half of the 13th century AH, which, in view of the names appearing below its illustrations, probably includes paintings from the 11th and 12th centuries AH. In comparison to the *Târikh-e Akbar Shâh*'s illustrations, those of the *Jâme'-ot-Tavârikh* appear more mature and more elaborate in design and execution. Both these manuscripts belong to the Golestân Palace Museum Library.

The two albums mentioned above also belong to the Golestân-Palace Museum Library. They bring together a precious collection of Iranian and Indian paintings. One is the *Moraqqa'-e Hendi*, which dates back to the first half of the 11th century AH. Several of its pages, attributed to Gordehen, Sahifeh Bânôo, Masoor and Mohammad-Yusef, are included in the exhibition. A handsome "bird and flower" decoration appears in the margins of some of these pages.

The other album is the world-renowned *Moraqqa'-e Golshan*, a unique collection of painting, calligraphy and illumination masterpieces by Iranian and Indian artists from the 9th to the 11th century AH. Jahângir, a famous connoisseur and supporter of the arts and artists, who occasionally expressed opinions on the qualities of various artists, had the unique heritage of his father and grandfather (Homâyun and Akbar) brought together into several albums. One of these albums was the *Moraqqa'-e Golshan*, measuring 40 x 24.5 cm. It contains signed works by Kamâl-od-Din Behzâd; 'Abd-os-Samad Shirâzi; Farrok-Beig; Nanhâi; Roqayyeh-Bânôo; and Rezâ 'Abbâsi.

شفیع عباسی، از دیگر نگاران ایرانی هستند که مجذوب دربار گورکانیان هند شدند و در کنار هنرمندان و شاگردان هندی تبار خود، کارگاه های مصورسازی پادشاهان هند را رونق بخشیدند.

شیوه نقاشی دربار مغولان هندی در دوران اکبر شاه، فرزند همایون، ضمن تاثیرپذیری از ویژگی های نقاشی بومی هند با هنر نقاشی اروپایی درآمیخت. از این آمیزش، مکتبی پدیدآمد که تا حدود سه قرن در هند ماندگار بود. در دوران جهانگیر، چهره پردازی شبیه سازانه و ترسیم گل ها و گیاهان به صورت طبیعت گرایانه و تزئینی رونق گرفت و تا سده نوزدهم میلادی ادامه یافت.

این نمایشگاه با ارایه دو نسخه مصور بسیار مهم و نیز دو مرقع شامل آثار نقاشان ایرانی و آثار نقاشان هندی تبار، بخشی از گستره تاثیرگذاری هنر و فرهنگ ایرانی و زبان فارسی را از سده دهم تا سیزدهم ه. ق. به نمایش می گذارد. یکی از نسخه ها کتاب جامع التواریخ رشیدی به تاریخ ۱۰۰۴ ه. ق. است که نگاره های آن عمدتاً توسط نقاشان هندی تبار دربار جهانگیر: لعل، مسکین، بساون و نانهای و با همکاری نقاشان ایرانی نقاشی شده و شیوه تلفیقی پس از دوران اکبر را به نمایش می گذارد. دیگری نسخه ای از تاریخ اکبرشاه است که در نیمه اول سده سیزدهم ه. ق. به اتمام رسیده و با توجه به اسامی نقاشان و طراحی که در پای نگاره های آن نوشته شده، احتمالاً برخی از طرح های آن مربوط به سده یازدهم و دوازدهم ه. ق. است. از مقایسه نگاره های آنها می توان نتیجه گرفت که نقاشی های کتاب جامع التواریخ از ترکیب، طراحی و اجرای پخته تر و پرکارتری نسبت به نقاشی های تاریخ اکبرشاه برخوردار هستند. هر دو نسخه به کتابخانه موزه کاخ گلستان تعلق دارند. دو مرقعی که همچون نسخه های بالا متعلق به کتابخانه موزه کاخ گلستان هستند، مجموعه نفیسی از آثار هنرمندان ایرانی و هندی را در خود جای داده اند. یکی از آنها مرقع هندی مربوط به نیمه اول سده یازدهم ه. ق. است و برخی از نقاشی های آن که در اینجا ارایه شده است، منسوب به گوردن،

'Abbâsi," are being shown in the current exhibition. Several other works of Rezâ 'Abbâsi and his followers are also on display in the *Moraqqa'-e Golshan* that belongs to the Golestân Palace Museum.

Among the manuscript illustrations and single-page paintings that best demonstrate the evolution of the School of Isfahân, the paintings of three other very important manuscripts stand out. One is the *'Âlam-ârâ-ye Shâh Esmâ'ili* (Rezâ 'Abbâsi Museum, No. 600), which recounts the life and wars of Shâh Esmâ'il I. Of the nineteen paintings in this manuscript that are attributed to Mo'in Mossavver, three are presented in the exhibition. The imposing appearance of their characters and the succinct rendering of their architectural elements and landscapes have given the paintings of this book greater visual motion. The lines of text appearing above and below them display a simpler layout scheme as compared to their 11th century AH counterparts.

Another manuscript in this category is the Rezâ 'Abbâsi Museum's *Abu-Moslem Nâme*, which brings together paintings from the School of Isfahân under Shâh 'Abbâs II. Six illustrated pages of the *Shâhnâme-ye Rashidâ* are also included in the exhibition. Written by 'Abdor-Rashid Deilami in the first half of the 11th century AH and preserved at the Golestân Palace Museum (No. 2239), this manuscript contains 93 unsigned paintings, which are excellent examples of the purified and vivid style of the School of Isfahân.

The fate of Iranian painting

The outset of the 12th century AH saw political and social turmoil resulting from the inept rule of the corrupt and weak monarchs who came to power after Shâh 'Abbâs II. In the absence of traditional royal patronage, crude, unsophisticated works began replacing the beautiful and refined masterpieces of the past. Shâh 'Abbâs II's successor, Shâh Solaymân, who ruled from 1077 AH to 1105 AH, was a vile and violent drunkard. He was succeeded by his son, Shâh Soltân Hossein, who reigned until 1135 AH. The reign of this weak monarch, who became weary of running the country's affairs, led to utter chaos. Rebellion spread among warlords, and Safavid rule eventually came to an end under the assaults of Afghan hordes. Thereafter, until the early Qājār period, even though some painters active from late Safavid to mid Zand days were still alive and busy training pupils who were to found the Zand School of Painting, no notable works were created that have survived. The only important manuscript whose illustrations bear historic and artistic value, embodying the transition from late Safavid to early Qājār art, is Mirzâ Mehdi Astarâbâdi's *Târikh-e Jahângoshâ-ye Nâderi*, dated 1175 AH, which contains 23 superb paintings. Unfortunately, this manuscript is not part of the exhibition.

Besides a few inconsequential books, the most important illustrated manuscript created in Qājār times is the Golestân Palace Museum Library's *The Thousand and One Nights*, by 'Abd-ol-Latif Tasuji. This book consists of six illustrated volumes and its paintings were made between 1269 AH and 1276 AH by Sanî'-ol-Molk and his pupils in Tehran.

The illustrations of this book display the Qājār style, evolved from late Safavid and Zand arts. Despite the influence of Western art, which has affected the evolution of Iranian painting ever since the Safavid period, the Qājār paintings in this manuscript exhibit due respect for the particularities and traditions of Iranian painting in their depictions of historic events.

The Indian Gurrkâni Court school of painting

The influence of Iranian painting upon the arts of neighboring countries, including Gurrkâni India, has already been mentioned.

رضا عباسی است که شرح زندگی و جنگ های شاه اسماعیل اول است. از نوزده نقاشی این نسخه که منسوب به معین مصور است، سه نقاشی آن در نمایشگاه ارایه شده است. نقاشی های این کتاب با شیوه سترگ نمایی پیکرها و پرداخت بسیار اندک به جزئیات معماری و مناظر، از نظر بصری، تحرکی بیش تر را در تصویر به وجود آورده است و سطرهایی از متن که در پایین و بالای نقاشی ها آمده، شیوه سهل الوصول تری را در کتاب آرایی سده دوازدهم نسبت به سده یازدهم نشان می دهد.

نسخه دیگر، کتاب ابو مسلم نامه متعلق به موزه رضا عباسی است که نقاشی هایی از مکتب اصفهان مربوط به دوره شاه عباس دوم را نشان می دهد. شش صفحه نقاشی شده از شاهنامه رشیدان نیز در این کتاب ارایه شده است. این نسخه توسط عبدالرشید دیلمی در نیمه نخست سده یازدهم ه. ق. کتابت شده و دارای ۹۳ نگاره بدون امضا است و به شماره ۲۲۳۹ در موزه کاخ گلستان تهران نگهداری می شود. نگاره های این نسخه نمونه های بسیار زیبایی از شیوه پالوده و جاندار مکتب نقاشی اصفهان را به نمایش می گذارد.

سرانجام نقاشی ایرانی

از آغاز سده دوازدهم ه. ق. با وجود نابسامانی های سیاسی و اجتماعی ناشی از حکومت های ناصالح و ضعیفی که پس از شاه عباس دوم بر سر کار آمدند و نبود حمایت های سنتی از هنرمندان نقاش، به تدریج ظرافت و زیبایی در آثار نقاشی جای خود را به ناپختگی و زوال سپرد. جانشین شاه عباس دوم، شاه سلیمان که از سال ۱۰۷۷ تا ۱۱۰۵ ه. ق. سلطنت کرد، مردی به غایت خشن، لاپالایی و باده گسار بود. پس از او فرزندش شاه سلطان حسین به جایش نشست و تا سال ۱۱۳۵ ه. ق. سلطنت کرد. در روزگار شاه اخیر که رسیدگی به کار مملکت را از حوصله خود خارج می دانست، شیرازه امور از هم گسیخت. شورش ها و تجاوز اُمرا آغاز شد و سرانجام با حملات افغانه، روزگار دولت صفوی پایان گرفت. از آن هنگام تا اوایل دوران قاجار، علی رغم این که برخی از نقاشان اواخر دوره صفوی تا واسط دوران زندیه در قید حیات بودند و سپس با تربیت شاگردانی مکتب نقاشی زندیه را پایه گذاری کردند، آثاری درخور توجه به وجود نیامد. تنها نسخه مهمی که نقاشی های آن از کیفیت تاریخی و هنری برخوردار هستند و رابط میان تحولات نگارگری ایرانی در اواخر دوران صفویه تا دوران قاجار به شمار می آیند، کتاب تاریخ جهانگشای نادری، به قلم میرزا مهدی استرآبادی و به تاریخ ۱۱۷۵ ه. ق. است که دارای ۲۳ نگاره با کیفیت عالی است و متأسفانه در این نمایشگاه ارایه نشده اند. گذشته از چند نسخه انگشت شمار و کم اهمیت دوران قاجار، مهم ترین نسخه دارای نقاشی، کتاب هزار و یک شب عبداللطیف طسوجی، متعلق به کتابخانه موزه کاخ گلستان تهران است. این کتاب مشتمل بر شش مجلد مصور است و نقاشی های آن از سال ۱۲۶۹ تا ۱۲۷۶ ه. ق. توسط صنیع الملک و شاگردانش در تهران انجام شده است. نگاره های این کتاب شیوه نقاشی دوران قاجار را که بر پایه تحولات نقاشی اواخر دوران صفوی و دوران زند شکل گرفته است به نمایش می گذارد. با وجود تأثیرات هنر مغرب زمین که باعث تحولات نقاشی ایرانی در دوران صفوی و پس از آن شد، شیوه نقاشی قاجاری نگاره های کتاب هزار و یک شب، ویژگی ها و سنت های نقاشی ایرانی را پاس داشته و بر همان اساس شکل گرفته و تحولات تاریخی نقاشی ایرانی را باز می نماید.

مکتب نقاشی دربار گورکانیان هند

قبلاً در خصوص نفوذ و تأثیر نقاشی ایرانی در سرزمین های مجاور از جمله هنر دوران گورکانی اشاره شد. علی الظاهر وقتی که همایون، دومین پادشاه گورکانی هند (۹۶۳-۹۳۷ ه. ق.) به ایران آمد (۹۵۱ ه. ق.)، از شاه طهماسب تقاضا کرد که میر مصور را در عوض هزار تومان پیشکش با او به هند بفرستد. با شنیدن این حکایت پسرش میر سیدعلی نیز همراه پدر به هند شتافت. (۱۳) پس از این دو، عبدالصمد شیرین قلم نیز به هند رفت و در آنجا کار تهیه نسخه ای از حمزه نامه را آغاز کرد. در واقع از نیمه دوم سده دهم ه. ق. نقاشان ایرانی بسیاری به دربار گورکانیان هند مهاجرت کردند و با حضور آنها مکتب نقاشی مغولی هند شکل گرفت. تیموریان هند به ویژه همایون و پس از او اکبر و جهانگیر به هنر بسیار علاقه مند بوده و توجهی خاص به نقاشان ایرانی دربار خود داشتند. این مسئله باعث شد تا در نیمه اول سده یازدهم ه. ق. نیز هنرمندان دیگری به هند سفر کنند، از جمله آقارضا هروی که از جهانگیر لقب "جهانگیری" گرفت و تصاویر حواشی برخی از صفحات مرقع گلشن که در نمایشگاه عرضه شده اثر قلم اوست؛ فرزند آقارضا جهانگیری، ابوالحسن نیز از جهانگیر لقب "نادرالزمان" دریافت کرد. همچنین فرخ بیگ، غلام، هاشم و منصور که لقب "نادرالعصر" از جهانگیر گرفتند، و محمد-

Notes:

- 1- Such as the foreword of to the *Abu-Mansoori's Shāhnāme* created in 346 AH for Abu-Mansoor Mohammad ebn-e 'Abdor-Razzāq, the governor of Toos, which speaks of an illustrated manuscript of the *Kalīleh va Demneh* in rhyme by Roodaki, Ab-ol-Fazi Beihāqi's description, in his *Tārikh-e Mas'oodi*, of the wall paintings in Amir Mas'ood's palace in Herat, and Rāvandi's passage, in his *Rāhat-os-Sodoor*, on the creation of an anthology of Khāl-e Do'āgu-ye Zein-od-Idin's poems, in which portraits of poets by Jamāl-od-Din, the painter from Isfahān, were followed by the poet's verses. See Ahmad Soheili's preface, in Qazi Ahmad Qomi's *Golestān-e Honar*, Manoochehri Library, 1970, pp. 24-33.
- 2- This *Shāhnāme* belonged to the collection of Mr. Demotte, a manuscript dealer. Unfortunately, after his death, his beneficiaries tore the pages out of the manuscript and sold them individually as 'pages from the Demotte *Shāhnāme*.' A page from this copy of the *Shāhnāme*, depicting the hanging of Māni, is preserved at the Rezā 'Abbāsi Museum.
- 3- Mohammad Govāshāni's foreword, 951 AH, in *Ketāb-ārā'i dar Tamaddon-e Eslāmi*, Najib Māyel Heravi, Islamic Research Foundation of the Holy Shrine of Imām Rezā (pbuh), 1993, p. 296.
- 4- 'Abd-ol-Hayy Habibi, *Honar-e 'Ahd-e Teimoori va Motefarreh-āt-e ān*, Tehran, Iranian Culture Foundation Publications, 1976, p. 451, quoted from *Negārgari-e Irān* (2nd Conference on Iranian-Islamic Painting), Society of Visual Arts 1997; "Arzesh-hā-ye Jāvidān-e Shāhnāme-ye Bāysonqori", Mehdi Hosseini, p. 57.
- 5- Sir Thomas Arnold, Lawrence Binion, J. Wilkinson and Basil Gray date this manuscript between 813 AH. and 823 AH.
- See *Seir va Sovar-e Naqqāshi-e Irān*, translated by Dr. Ya'qub Āzhand, p. 69, *Seir-e Tārikh-e Naqqāshi-e Irān*, translated by Mohammad Irānmanesh, pp. 160-161, & Ivan Stchoukine, *Les Peintures des Manuscrits Timurides*, p. 54.
- 6- Ghāss-od-Din Khāndmir, Behzād's contemporary historian and author of the *Habib-os-Siār*, has reproduced this edict in a collection of official documents titled *Nāme-ye Nāmi*, penned by Khāndmir himself. It appears, quoted in full from Qazvini's *Bist Maqāleh*, in Mrs. Qamar Āryān's book *Kamāl-od-Din Behzād*.
- 7- Mohammad Govāshāni's foreword, 951 AH, in *Ketāb-ārā'i dar Tamaddon-e Eslāmi*, Najib Māyel Heravi. Also, Doost-Mohammad attributes the *Shāhnāme-ye Shāh Tahmāsb's* scene titled *Morassa-e Palang-pooshān*, or *Court of Kiyūmars*, to this artist.
- 8- *Golestān-e Honar*, Qāzi Ahmad Qomi, emended by Ahmad Soheili Khonsāri, p. 137.
- 9- Other dates have also been recorded concerning the ratification of this treaty, the preliminaries of which had apparently been concluded as early as 961 AH, when, after skirmishes in which the Qezelbāsh came out victorious, Shāh Tahmāsb refrained from slaying Sanān-Beig, a captured Ottoman general, sending him back, in Shāhqli-Beig's company, to Sultan Soleyman, with the message that enmity causes the destruction of countries whereas peace brings welfare to the people. See *Tārikh-e Tahavvolāt-e Siāssi, Ejtemā'i, Eqtesādi va Farhang-i Irān dar Dowrān-e Safaviyeh*, by Dr. 'Abd-ol-Hossein Navā'i & Dr. 'Abbās-Qoli Ghaffāri Fard, Samt Publications, Tehran 2002.
- 10- Concerning the makeup of Shāh Tahmāsb's mission, Ab-ol-'Alā Sudāvar refers, in his *Honar-e Darbār-hā-ye Irān*, to *The Houghton Shahnameh*, Dickson & Welch, p. 270, and to Eskandar-Beig Torkamān's book, vol. 1, p. 558, and as regards the twenty years the completion of this *Shāhnāme* is assumed to have taken, he gives reference to Budāgh Qazvini's report in *Javāher-ol-Akhbār*, p. 331.
- 11- For further information concerning the *Shāhnāme-ye Shāh Tahmāsb's* restitution, see two reports by Karim Emāmi in *Kelk*, issues 53 & 58-59.
- 12- *Les Peintures des Manuscrits de Shah Abbas 1er*, Ivan Stchoukine, 1964, pp. 46-47. Also see "Naqqāshān-e Orupā'i dar Irān: Dowre-ye Safavi," Dr. Ya'qub Āzhand, in *Honar-hā-ye Zibā*, no. 19, Autumn 2004..
- 13- Qāzi Ahmad-e Qomi, *Golestān-e Honar*, emended by Ahmad Soheili Khonsāri, Manoochehri Library, p. 139.
- 14- In an article she wrote after seeing the *Moraqqa'-e Golshan* at the 1931 exhibition of Iranian Art in London, Mrs. Yeda Goddard mentions two dates included in the paintings executed in its margins. One is 1008 AH, which appears alongside Āqā-Rezā Mossavver's signature in the top margin of page 105, and the other is 1018 AH, visible alongside a portrait bearing Dowlat's signature on page 148. These dates indicate that the compilation of this album was begun before Jahāngir's accession to the throne, because Jahāngir came to power in 1014 AH, and in view of the creation date of a work by Rezā 'Abbasi, which bears the date "Rajab al-Morajjab 1029 AH" and the signature "Raqaam-e Kamineh Rezā 'Abbāsi," its compilation probably continued until after 1029 AH. Assuming that the last sentence of Mohammad-Hossein Zarrin-Qalam Jahāngirshāhi's words "... It was completed at a most ominous time, adorning the library of creation and bringing light to the eyes of possessors of vision ..." yields the completion date of the album as 1019 AH in *Abjad* code, the likelihood exists that other pages dated after 1019 AH were later added to it, probably during Jahāngir's life time, died in 1037 AH. Concerning the portraits adorning the margins of the *Moraqqa'-e Golshan*, see "Hāshie-hā-ye Moraqqa'-e Golshan," Yeda Godard, in *Āthār-e Irān*, vol. 3, translated by Ab-ol-Hassan Sarvqad Moqaddam, Islamic Research Foundation of the Holy Shrine of Imām Rezā (pbuh), 1983, pp. .

- ۱- از جمله در مقدمه شاهنامه ابومنصوری که در سال ۳۴۶ ه. ق. برای ابومنصور محمد بن عبدالرزاق، حکمران طوس گردآمده، داستان نظم "کلیله و دمنه" ای که رودکی سروده و مصور بوده، و نیز نوشته ابوالفضل بیهقی در تاریخ مسعودی درخصوص نقاشی های دیواری قصر امیر مسعود در هرات، و همچنین نوشته راوندی در راحة الصدور در سبب تالیف مجموعه اشعاری از خال دعاگوی زین الدین که جمال الدین نقاش اصفهانی در آن صورت هر شاعری را ترسیم و به دنبال آن اشعار آن شاعر آورده می شد. نک به مقدمه احمد سهیلی خوانساری در کتاب گلستان هنر قاضی احمد قمی؛ کتابخانه منوچهری، ۱۳۵۹ صص ۲۴ تا ۳۳.
- ۲- این شاهنامه در مجموعه آقای دموت- دلال و فروشنده نسخه های خطی - قرار داشت. متأسفانه شیرازه این نسخه پس از فوت ایشان توسط ورثه او از هم دریده شد و اوراق و برگ هایش به نام برگ هایی از شاهنامه دموت به فروش رسید. یک برگ از این شاهنامه در مجموعه موزه رضا عباسی نگهداری می شود که در آن مجلس به دارکشیدن مانی تصویر شده است.
- ۳- دیباچه دوست محمد گواشانی، ۹۵۱ ه. ق.، به نقل از کتاب، آرای در تمدن اسلامی، نجیب مایل هروی، بنیاد پژوهش های اسلامی آستان قدس رضوی، ۱۳۷۲، ص ۲۶۹
- ۴- عبدالحی حبیبی، هنر عهد تیموری و متفرعات آن، تهران، انتشارات بنیاد فرهنگ ایران، ۱۳۵۵، ص ۴۵۱، به نقل از نگارگری ایرانی (دومین کنفرانس نگارگری ایرانی - اسلامی)، انجمن هنر های تجسمی، ۱۳۷۶، مقاله ارزش های جاویدان شاهنامه بایسنقری [مهدی حسینی]، ص ۵۷.
- ۵- سرتوماس آرنولد، نورسن بینون، ویلیکسون و بازیل گری این نسخه را مربوط به سال های حدود ۸۱۳ تا ۸۲۳ ه. ق. می دانند. نک. به سیر و صور نقاشی ایران، ترجمه دکتر یعقوب آژند، ص ۶۹ و سیر تاریخ نقاشی ایران، ترجمه محمد ایرانمنش، صص ۱۶۰ - ۱۶۱ و Ivan Stchoukine, Les peintures des Manuscrits Timurides, P54
- ۶- این فرمان را غیاث الدین خواندمیر تاریخ نویس هم عصر بهزاد و مولف حبیب السیر در مجموعه ای از وسایل و اسناد رسمی به نام "نامه نامی" آورده و به قلم خود خواندمیر نیز نگاشته شده است. خانم قمر آریان عین فرمان را به نقل از بیست مقاله قزوینی در کتاب خود "کمال الدین بهزاد"، انتشارات وزارت فرهنگ و هنر، ۱۳۶۷، آورده است.
- ۷- دیباچه دوست محمد گواشانی، به نقل از کتاب آرای در تمدن اسلامی، نجیب مایل هروی، علاوه بر این دوست محمد از جمله آثار او را که برای شاهنامه شاه طهماسبی ساخته "موضع پلنگ پوشان" می داند که همان نقاشی "بارگاه کیومرث" است.
- ۸- گلستان هنر، قاضی احمد قمی، به تصحیح احمد سهیلی خوانساری، ص ۱۳۷
- ۹- درخصوص زمان انعقاد این عهدنامه، تاریخ های دیگری نیز ذکر شده است و ظاهراً مقدمات آن از سال ۹۶۱ ه. ق. فراهم شده بود و در همین سال پس از زرد خوردهایی که قزلباش ها در آن پیروز شدند و سنان بیک سردار عثمانی اسیر شد، شاه طهماسب او را نکشت و همراه شاهقلی بیگ به نزد سلطان سلیمان عثمانی فرستاد و پیغام داد که خصومت موجب ویرانی مملکت است و صلح باعث رفاهیت رعایا. نک به "تاریخ تحولات سیاسی اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی ایران در دوران صفویه" تالیف دکتر عبدالحسین نوایی و دکتر عباسقلی غفاری فرد، انتشارات سمت، تهران ۱۳۸۱.
- ۱۰- ابوالعلاء سودآور در کتاب خود "هنر دربارهای ایران"، برای هیئت نمایندگی شاه طهماسب از جاع به کتاب اسکندربیک ترکمان، ج ۱ ص ۵۵۸ می دهد. و نیز برای زمان بیست ساله تهیه شاهنامه به گزارش بوداغ قزوینی در جواهر الاخبار ص ۳۳۱، اشاره می کند.
- ۱۱- جهت اطلاع بیشتر پیرامون مسایل بازگشت شاهنامه شاه طهماسبی به وطن نک به دو گزارش آقای کریم امامی در ماهنامه "کلک" ۵۳ و "کلک" ۵۹-۵۸، همچنین رجوع شود به: The Houghton Shahnameh, Dickson and welch p.270
- ۱۲- Ivan stchoukine, Les Peintures des Manuscrits de shah Abbas 1er, 1964, pp.46-47.
- و نیز نک به مقاله نقاشان اروپایی در ایران: دوره صفوی، نوشته آقای دکتر یعقوب آژند در نشریه هنرهای زیبا، شماره ۱۹، پاییز ۱۳۸۳.
- ۱۳- قاضی احمد قمی؛ گلستان هنر، با تصحیح احمد سهیلی خوانساری، کتابخانه منوچهری، ص ۱۳۹
- ۱۴- خانم یدا گدار در مقاله ای که پس از دیدن این مرقع در نمایشگاه هنر ایرانی ۱۹۳۱ لندن، درباره آن و چهره پردازی های حواشی صفحات توسط آقازضا جهانگیری، دولت و بشنداس نگاشته است، دو تاریخ را که در نقاشی های حواشی صفحات آمده نقل می کند. یکی سال ۱۰۰۸ ه. ق. که در یکی از تصاویر حاشیه فوقانی ص ۱۰۵ مرقع همراه با رقم آقازضا مصور آمده و یکی نیز سال ۱۰۱۸ ه. ق. که در حاشیه ص ۱۴۸ مرقع در ضمن تصویری با رقم دولت آمده است. از این تاریخ ها مشخص می شود که ساخت مرقع قبل از جلوس جهانگیر بر تخت سلطنت شروع شده است چرا که جهانگیر در سال ۱۰۱۴ ه. ق. به سلطنت رسید. و با توجه به تاریخ اثری از رضا عباسی که تاریخ رجب المرجب ۱۰۲۹ ه. ق. و "رقم کمینه رضا عباسی" را دارد، ساخت مرقع احتمالاً تا پس از سال ۱۰۲۹ ه. ق. ادامه داشته است و اگر براساس آنچه محمدحسین زرین قلم جهانگیر شاهی نگاشته: "... ابتدا به ساعت سعد و زمان مسعود صورت اختتام و شیرازه انتظام یافته و زینت افزای کتابخانه آفرینش و روشنی بخش دیده اصحاب بینش گردید..." و ماده تاریخی که در پایان همین جمله آورده سال اتمام مرقع را ۱۰۱۹ ه. ق. بگیریم، این احتمال وجود دارد که پس از این تاریخ صفحات و آثار دیگری که تاریخ بعد از ۱۰۱۹ ه. ق. را دارند، بعداً به آن الحاق گردیده اند و احتمالاً در همان زمان حیات جهانگیر؛ چرا که سال فوت او ۱۰۳۷ ه. ق. است. درخصوص چهره نگاری های حواشی مرقع گلشن نک به مقاله حاشیه های مرقع گلشن، یدا گدار در آثار ایران، جلد سوم، ترجمه ابوالحسن سروقد مقدم، بنیاد پژوهش های اسلامی آستان قدس رضوی، ۱۳۶۲، صص ۱۸۵ تا ۲۰۷.

صحیفه بانو، منصور و محمد یوسف است. حواشی تعدادی از صفحات این مرقع با نقاشی‌های گل و مرغ بسیار زیبایی تزیین شده است.

مرقع دیگر، مرقع گلشن است که از شهرتی جهانی برخوردار بوده و مجموعه‌ای بی نظیر از آثار نقاشی، خوشنویسی، تذهیب، ترصیع و تشعیر مربوط به هنرمندان ایرانی و هندی تبار سده نهم تا یازدهم ه. ق. است. جهانگیر که در هنرشناسی و علاقه مندی اش به هنر و هنرمندان شهره است، و گاه به عنوان یک هنرشناس خبره درباره هنرمندان نگارگر و کم و کیف آثار آنها اظهار نظر کرده است، آثار بی نظیری را که از پدر و پدر بزرگش همایون و اکبر به میراث برده بود جمع‌آوری و تجلید کرد. یکی از این مجموعه‌ها همان مرقع گلشن است که در ابعاد ۲۴/۵ × ۴۰ سانتی متر ساخته شده است. علاوه بر آثار رقم دار کمال الدین بهزاد، عبدالصمد شیرازی، فرخ بیگ، نانه‌ای، رقیه بانو و رضا عباسی، نقاشان و صورتگران دیگری از جمله آقا رضا جهانگیری، دولت و بشنداس نیز به سفارش جهانگیر، آثار بدیع، ارزشمند و هنرمندانه‌ای در حواشی صفحات آن به وجود آوردند. برخی از چهره نگاری‌های حواشی صفحات، صورت شخصیت‌ها و هنرمندان معروفی همچون اکبر شاه، جهانگیر، عبدالرحمن جامی، ابوالحسن (نادرالزمان)، منوهر، بشنداس، گوردن و دولت نقاش صورت پرداز است. در این چهره نگاری‌ها، نفوذ شیوه اروپایی در پرداخت چهره‌ها و ترسیم حالات پیکره‌ها به طرزی واقع نما و طبیعت‌گرا دیده می‌شود، در حالی که توضیحات کنار هر یک از تصاویر، نام و نشان صاحب چهره و نقاش آن را مشخص می‌کند.

برخی از نگاره‌های این مرقع که در نمایشگاه ارایه شده‌اند عبارتند از:
- صحنه "زاع شتران" اثر بهزاد که در سن هفتاد سالگی به تاریخ ۹۳۰ ه. ق. کشیده است و مثنوی برداری همین اثر توسط نانه‌ای و به امر جهانگیر مورخ ۱۰۱۷ ه. ق. تهیه گردیده است.
- حکایت "کاروانیان خفته و مرد شوریده" با رقم "بنده شکسته رقم عبدالصمد شیرین قلم".
- مجلس "شکارگاه با حضور سلطان حسین بایقرا در زیر چتر آفتابی"، منسوب به بهزاد،

- "ساقی به صورت نیمه ایستاده بر زانو" با رقم کمینه رضا عباسی "به تاریخ ۱۰۲۹ ه. ق.

- "سلطان حسین بایقرا در تفرجگاه"، هر دو نیمه سمت چپ و راست، با رقم بهزاد.
- "اسب و مهر" منسوب به عبدالصمد شیرین قلم.

- "جوانی با شاخه‌ای گل در دست"، راقمه فرخ بیگ در سن هفتاد سالگی.
- مجلس "همایون و اکبر" به قلم عبدالصمد،

- "مجنون در بیابان" با تاریخ ۹۵۸ ه. ق. با رقم انتساب به عبدالصمد.
- یک مجلس طراحي با عنوان "سنگ‌ها را بسته‌اند و سگ‌ها را رها کرده‌اند"، با رقم بهزاد،

- مجلس "ضیافت دریاری" با امضاء "عمل رضای مرید پادشاه سلیم".
از تواریخ موجود در مرقع پیداست که کار تهیه و ساخت آن چند سال به طول انجامیده است. در انتهای مثنوی که با امضاء "العبد محمد حسین زرین قلم جهانگیر شاهی" در سبب و چگونگی ساخت مرقع و اختتام آن تحریر شده، ماده تاریخ آن "رشک گلزار ارم" (۱۰۱۹ ه. ق.) را در شعری بدین گونه آورده است:

این مرقع که به توفیق اله
صورت آرای شد از لوح و قلم
رشک گلزار ارم تاریخش
چهره پرداز خرد کرد رقم (۱۴)

باید امیدوار بود در زمانی دیگر، آثار بیش تری از شاهکارهای نگارگری ایران که در واقع بخشی از زیبایی‌های جامعه و تفکر معنوی ایران اسلامی است به نمایش گذاشته شود و نمایشگاه بتواند علاوه بر آثار ارایه شده در این مجموعه، زبده‌ترین آثار هنر ایرانی را که در موزه‌ها و مجموعه‌های خارج از کشور پراکنده‌اند دربرگیرد. در این صورت پژوهشگران هنر ایرانی خواهند توانست زوایای مبهمی را که در بررسی سیر تحولات نگارگری ایران وجود دارد و نکات تاریک پیرامون تحولات هنر و آثار نگارگران فروتن ایرانی، که نام خود را نیز در پای آثار ذکر نکرده‌اند، روشن سازند. در صورت وقوع چنین رویدادی، بخشی از معانی عمیق هنر ایرانی و بسیاری از رازهای ناگفته زندگی و هنر نگارگران ایران که در اوراق ناگشوده نسخه‌های مصور پنهان مانده است، بر آفتاب خواهد افتاد.

Valuable paintings by Âqâ-Rezâ Jahângiri, Dowlat and Beshandas, all created by order of Jahângir, adorn its margins. Included are portraits of famous personalities and artists, such as Akbar Shâh; Jahângir; 'Abd or-Rahmân Jâmi; Ab-ol-Hassan (Nâder-oz-Zamân); Manuhar; Beshandas; Gordehen; and Dowlat himself. The influence of European art is conspicuous in the naturalistic rendering of these portraits as well as in the realistic postures of their subjects. Explanations concerning the individual represented and the name of the artist responsible for the portrait accompany each of these paintings.

Some of the paintings of this album on display in the exhibition are:

- *Camels in Fight*, painted by Behzâd in 930 AH, at the age of 70, and a copy of the same work by Nanhai, created by order of Jahângir, which bears the date 1017 AH;
- *The Sleeping Travelers and the Man in Distress*, signed "Bande-ye shekasteh-raqam 'Abd-os-Samad-e Shirin-qalam;"
- *Hunting Scene in Presence of Soltân Hossein Bâyqorâ Seated under a Canopy*, attributed to Behzâd;
- *Cup-bearer Standing on her Knees*, signed "Kamineh Rezâ 'Abbâsi" and dated 1029 AH;
- *Soltân Hossein Bâyqorâ in a Garden*, right and left halves both attributed to Behzâd;
- *Horse and Keeper*, attributed to 'Abd-os-Samad Shirin-qalam;
- *Youth Holding a Flowery Branch*, painted by Farrokhs-Beig at the age of 70;
- *Homâyun and Akbar Seated*, by 'Abd-os-Samad;
- *Majnun in the Wilderness*, dated 958 AH and bearing a signature attributed to 'Abd-os-Samad;
- A drawing titled *They've Locked up the Stones and Let the Dogs Loose*, bearing Behzâd's signature
- *Courtly Feast*, signed "Amal-e Rezâ-ye Morid-e Pâdeshâh-e Salim.

As the dates within the album indicate, it took many years to complete. A text signed "Al-'Abd Mohammad-Hossein-e Zarrin-qalam-e Jahângirshâhi," written concerning the preparation and completion of the *Moraqqa'-e Golshan*, concludes with the following poem:

"Een moraqqa' ke be towfigh-e elah,
"Surat-ârây shod az lowh o qalam,
"Rashk-e golzâr-e Eram" târikhash,
"Chehre-pardâz-e kherad kard raqam."¹⁴

In which the words in quotation marks yield the date 1019 AH in the *abjad* code.

* * *

It is to be hoped that, sometime soon, more masterpieces of Iranian painting, which are part of the beauties of the society and the spiritual outlook of Islamic Iran, can be brought together in similar exhibitions that include the magnificent achievements of Iranian art preserved in museums and collections across the world. Such opportunities will enable Iranian researchers to elucidate obscure points concerning the evolution of Iranian painting through the works of humble artists who have often left their works unsigned. If this were to happen, many untold mysteries of the lives and art of Iranian painters, which remain hidden among the pages of illustrated manuscripts, could come to light.

نسخه های مصور
Illustrated Manuscripts

منابع و مآخذ:

- ایهام پوپ، آ. (زیر نظر): *سیر و صور نقاشی ایران*، ترجمه دکتر یعقوب آژند، مولی ۱۳۷۸.

- بینون، ویلکینسون. ج.، گری. ب.: *سیر تاریخ نقاشی ایران*، ترجمه محمد ایرانمنش، تهران، امیر کبیر، ۱۳۶۷.

- بیانی، ش: *مغولان و حکومت ایلخانی در ایران*، سمت، تهران ۱۳۷۹.

- پاکباز. ر: *نقاشی ایران از دیرباز تا امروز*، نارستان، تهران ۱۳۷۹.

- حسینی راد: ع. م. (به اهتمام): *یادنامه کمال الدین بهزاد*، فرهنگستان هنر، ۱۳۸۲.

- سودآور، ا.: *هنر دربارهای ایران*، ترجمه ناهید محمد شمیرانی، کارنگ ۱۳۸۰.

- شروسپسون، م.: *شعر و نقاشی ایرانی*، حمایت از هنر در ایران، ترجمه عبدالعلی براتی و فرزاد کیانی، نسیم دانش ۱۳۸۲.

- شرویدر، ا. و دیگران: *دوازده رخ (یادنگاری دوازده نقاش نادره کار ایرانی)*، ترجمه دکتر یعقوب آژند، مولی، ۱۳۷۷.

- قاضی احمد قمی: *گلستان هنر*، به تصحیح و اهتمام احمد سهیلی خوانساری، کتابخانه منوچهری، تهران ۱۳۵۹.

- کریم زاده تبریزی. م.: *احوال و آثار نقاشان قدیم ایران و برخی از مشاهیر نگارگر هند و عثمانی*، جلد اول، لندن، ۱۳۷۰.

- کن بای، ش. ر.: *نقاشی ایرانی*، ترجمه مهدی حسینی، دانشگاه هنر، تهران ۱۳۷۸.

- مایل هروی، ن.: *کتاب آرای در تمدن اسلامی*، آستان قدس رضوی، مشهد ۱۳۷۲.

- مقدم اشرفی. م.: *همگامی نقاشی با ادبیات ایران*، ترجمه روبین پاکباز، تهران، نگاه ۱۳۶۷.

- مصاحب، غلامحسین، *دایره المعارف فارسی*، شرکت سهامی کتابهای جیبی، تهران ۱۳۸۱.

- دیمانود، س. م.: *راهنمای صنایع اسلامی*، ترجمه عبدالله فریار، علمی و فرهنگی، تهران ۱۳۶۵.

references

-Bahari, E; *Bihzad, Master of Persian Painting*, London, 1996.

-Canby, Sh. R.; *Persian Painting*, London, 1993.

-Canby, Sh. R.; *Prince, Poetes et paladins*, Musee d'Art et d'Histoire, Geneve 1999.

-Ettinghausen, R.; *La Peinture Arabe*, Skira, Geneve, 1977.

-Gray, B.É; *La Peinture Persanne*, Skira, Geneve, 1977.

-Grabar, O.É; *Mostly Miniatures*, Princeton University Press + Princeton and Oxford, 2000.

-Ispiroglu, M.S.; *chefs-d'oeuvre du Topkapi Peintures et Miniatures*, Office du Livre, suisse, 1980.

-Kevorkian, A.M.- Sicre, J.P.É; *Les Jardins du Desir*, Phebus, Paris 1983.

-Loukonine, v.- Ivanov, A.É; *L'Art Persan*, Parkstone Aurora, England 1995.

-Stchoukine, I.; *Les Peintures des Manuscrits Teimurids*, Paris 1954.

-Stchoukine, I. *La Peinture Iranienne Sous les Derniers Abbasides et les Il-Khans*, Imprimerie Sainte Catherine, Bruges 1936.

-Stchoukine, I; *Les Peintures des Manuscrits Safavis de 1502 a' 1587*, Librairie Orientaliste Paul Geuthner, Paris 1959.

Stchoukine, I; *Les Peintures des Manuscrits de Shah Abbas 1er - a' la Fin des Safavis*, Librairie Orientaliste Paul Geuthner, Paris 1964

-Welch, S.C; *Royal Persian Manuscripts*, London, 1976

نسخه های مصور
Illustrated Manuscripts

شاهنامه فردوسی (بایسنقری)
کتابخانه موزه کاخ گلستان، نسخه شماره ۷۱۶

شاهنامه بایسنقری در میان شاهنامه های مصور و آراسته موجود در کتابخانه و موزه های جهان، یکی از نامورترین و شناخته ترین آنها است. چند ویژگی این کتاب را از نسخه های مشهوری چون "شاهنامه دموت" و "شاهنامه شاه طهماسبی" که قبل و بعد از آن پدید آمده اند، برتری می بخشد. نخستین و برترین امتیاز این نسخه آن است که برخلاف دو نسخه یادشده، قربانی آزمندی به دست آوردگان آنها نشده است تا شیرازه آن را از هم بگسلند و برگ های آن را در گوشه و کنار جهان بپراکنند. بنابراین، اگر از چند افتادگی در متن آن درگذریم، "شاهنامه بایسنقری" نسخه ای کامل و دست نخورده در میان شاهنامه های مشهور به شمار می آید. این نسخه از دیدگاه نفاست و زیبایی و آراستگی نیز در نوع خود کم مانند است. نگارگری، تذهیب، تجلید و دیگر آرایه های کتاب با استادی تمام انجام گرفته و اگر از ضعف در خط نسخ، آن هم به سبب همزمانی کتابت آن با آغاز تکامل قلم نستعلیق درگذریم، این شاهنامه همه امتیازات لازم یک نسخه خطی را در خود دارد. سومین امتیاز، وجود مقدمه ای است که برای نخستین بار بر این شاهنامه افزوده اند. ظاهراً به دستور بایسنقر میرزا که باید او را هنر دوست ترین شاهزاده تیموری به شمار آورد، دستنویس های متعددی از شاهنامه گردآوری شد و مقدمه ای مفصل، با تلفیق مقدمه های پیشین این شاهنامه و نسخه های دیگر هم زمان آن، نوشته شد.

شاهنامه فردوسی (بایسنقری) به قطع رحلی، ۳۸×۲۶ سانتی متر، شامل ۷۰۰ صفحه، هر صفحه ۳۱ سطر، هر سطر ۳ بیت و به قلم نستعلیق جعفر تبریزی (بایسنقری) است. مطابق اطلاعات خاتمه الکتاب، جعفر تبریزی، این نسخه در سال ۸۳۳ هـ. ق. تکمیل و تذهیب شده است. این شاهنامه با یک شمسء مذهب عالی، حاوی کتیبه ای به قلم رقاع بر زمینه زرین، شامل نام و القاب بایسنقر میرزا، آغاز می شود. صفحه های دوم و سوم نسخه شامل تصویر شکارگاه است و بر دو صفحه مذهب به نقش دو ترنج، نام و القاب آن شاهزاده دیده می شود.

جلد این نسخه چرمی ضربی طلاپوش با دو حاشیه روغنی در بیرون و سوخت معرق طلایی بر زمینه لاجوردی در اندرون است. بر طبق گزارش های روزانه، جعفر تبریزی با عنوان عرضه داشت که اکنون در مرقعی در موزه توپقاپی در استانبول موجود است، نقاشان و خطاطان و تذهیب کاران بسیاری در پدیدآوردن این نسخه نفیس مشارکت داشته اند، از جمله امیر خلیل، مولانا علی، مولانا شمس الدین و مولانا قوام الدین و خواجه غیاث الدین. این شاهنامه شکوهمند مشتمل بر ۲۲ نگاره است که از حیث ترکیب بندی و آرایش اجزاء، اوج مکتب نگارگری تیموری در قرن نهم هـ. ق است و الهام بخش نقاشان بسیاری در دوره تیموریان و پس از آن بوده است.

Baysonqori Shahnameh
Golestan Palace Library, No. 716

This version of Shahnameh is one of the most famous illustrated Shahnamehs kept and showcased at libraries and museums throughout the world. Several features make it quite distinct from other renowned versions such as "Demotte Shahnameh" and "Shah Tahmasbi Shahnameh" which were produced before and after Baysonqori Shahnameh respectively. One of the special points about it is that, unlike the other two versions, it has never fallen prey to the profit-making tendencies of its owners and has been saved from being torn apart and scattered throughout the world.

Format: Folio, 38 x 26 cms, 700 pages

Script: Nasta'liq, autographed by Jafar Baysonqori, completed and illuminated in 833 AH

Illustrations: Starts with an exquisitely illuminated frontispiece drawn against a golden background, 2nd and 3rd pages depict hunting scenes, 22 paintings.

Many painters, calligraphers and illuminators participated in the production of this valuable book including Amir Khalil, Mowlana Ali, Mowlana Shams-od-Din, Mowlana Ghavam-od-Dina and Khajeh Ghiyas-od-Din

Cover: Golden leather with two unctuous bonds, the inside cover comprises gold-inlaid ceramics set against an azure background

ز پویدگان سر که بدینک رو ز رخسارمان اندک مشک بروشان تا تو از ندمم چنین گفت کن رانی پیش کنی	خوش سان سره دگانه چو شمعین سرخ شکاری باز نخاندنشان سینه ما ز می چنان آفرین استاش کنی	رسد دوازده ماهه بکند چنان نزدک مردم کشید چو این که ده شد یک چو این که او دوا مان بردن دیک	سیه کوش و نوز از میان منتهی شد دندی کردید چو بر خورشیدی زخم کوس ستایش و راکه نمود راه	چان باور دشت از دشت کوه پاورد و انوشان گرفت پاورد و کسیر بر دم پر هر و ریکی پاک سپور بود	چان باور دشت از دشت کوه پاورد و انوشان گرفت پاورد و کسیر بر دم پر هر و ریکی پاک سپور بود
کریده بر جای شرب مام سر مایه بد خستر شاه برفت لهر بن با فسون شد با سخن و بسیار	ز دجسته پیکر چای کام در بد جای مدخواه را بر و بجز بر بارکی برشت که پدخت ماند از و باج و	سمره یکنی نمودی به بان نازمان شش باغی چو ظهورت که شد از کار دنده سیه دیوان شین	پیش چنان کار پر پاش سمره راستی خواستی پاکه سمره کرد کیتیش بر باغی براشت و شک بازار	چان باور دشت از دشت کوه پاورد و انوشان گرفت پاورد و کسیر بر دم پر هر و ریکی پاک سپور بود	چان باور دشت از دشت کوه پاورد و انوشان گرفت پاورد و کسیر بر دم پر هر و ریکی پاک سپور بود
سمره دیوان و انوشان یکایک بر آست بادیو از ایشان به فسون کی نامور دادشان ز نیل	برفت جاد و سپاسی گرا بند چنان از افروان در دکشان بکر گران کرد بدان نامانی کند اشکار	چو دجسته پیکر چای کام در بد جای مدخواه را بر و بجز بر بارکی برشت که پدخت ماند از و باج و	سمره یکنی نمودی به بان نازمان شش باغی چو ظهورت که شد از کار دنده سیه دیوان شین	چان باور دشت از دشت کوه پاورد و انوشان گرفت پاورد و کسیر بر دم پر هر و ریکی پاک سپور بود	چان باور دشت از دشت کوه پاورد و انوشان گرفت پاورد و کسیر بر دم پر هر و ریکی پاک سپور بود
بشستگی یک نزدیکی برفت و سر آمد از و رور چو گیتی سر آمد بران دیو کرانها جشید و زنده او	چو دجسته پیکر چای کام در بد جای مدخواه را بر و بجز بر بارکی برشت که پدخت ماند از و باج و	سمره یکنی نمودی به بان نازمان شش باغی چو ظهورت که شد از کار دنده سیه دیوان شین	پیش چنان کار پر پاش سمره راستی خواستی پاکه سمره کرد کیتیش بر باغی براشت و شک بازار	چان باور دشت از دشت کوه پاورد و انوشان گرفت پاورد و کسیر بر دم پر هر و ریکی پاک سپور بود	چان باور دشت از دشت کوه پاورد و انوشان گرفت پاورد و کسیر بر دم پر هر و ریکی پاک سپور بود

ایستای محمد بن محمد

59 Kavous Ascends to Throne Unknown artist Baysonqori Shahnameh,1429 Golestan Palace	۵۹ بر تخت نشستن کیکاووس هنرمند نامعلوم شاهنامه بایسنقری، ۸۳۳ ه. ق کاخ گلستان	41 Jamshid ruled for seven hundred years Unknown artist Baysonqori Shahnameh,1429 Golestan Palace	۴۱ پادشاهی جمشید هفتصد سال بود هنرمند نامعلوم شاهنامه بایسنقری، ۸۳۳ ه. ق کاخ گلستان
61 Esfandiyar kills Arjasp Unknown artist Baysonqori Shahnameh,1429 Golestan Palace	۶۱ کشته شدن ارجاسب در روئین دژ بدست اسفندیار هنرمند نامعلوم شاهنامه بایسنقری، ۸۳۳ ه. ق کاخ گلستان	42,43 Hunting grounds Unknown artist Baysonqori Shahnameh,1429 Golestan Palace	۴۲، ۴۳ شکارگاه هنرمند نامعلوم شاهنامه بایسنقری، ۸۳۳ ه. ق کاخ گلستان
63 Ferdowsi and Qazneh poets Unknown artist Baysonqori Shahnameh,1429 Golestan Palace	۶۳ فردوسی و شعرای غزنه هنرمند نامعلوم شاهنامه بایسنقری، ۸۳۳ ه. ق کاخ گلستان	44 Faramarz mourns death of his father and his uncle, Zavareh Unknown artist Baysonqori Shahnameh,1429 Golestan Palace	۴۴ سوگواری فرامرز بر تابوت پدرش رستم و عمویش زواره هنرمند نامعلوم شاهنامه بایسنقری، ۸۳۳ ه. ق کاخ گلستان
64 Golnaz, the maid, and Ganjvar-e Ardavan meet Ardeshir Unknown artist Baysonqori Shahnameh,1429 Golestan Palace	۶۴ دیدار گلناز کنیز و گنجور اردوان با اردشیر هنرمند نامعلوم شاهنامه بایسنقری، ۸۳۳ ه. ق کاخ گلستان	45 Lohrasb ascends to throne Unknown artist Baysonqori Shahnameh,1429 Golestan Palace	۴۵ بر تخت نشستن لهراسب هنرمند نامعلوم شاهنامه بایسنقری، ۸۳۳ ه. ق کاخ گلستان
65 Monzar learns chess game in the presence of Anoushiravan Unknown artist Baysonqori Shahnameh,1429 Golestan Palace	۶۵ منذر، شطرنج را در حضور انوشیروان می آموزد هنرمند نامعلوم شاهنامه بایسنقری، ۸۳۳ ه. ق کاخ گلستان	46 Rostam responds to Esfandiyar Unknown artist Baysonqori Shahnameh,1429 Golestan Palace	۴۶ پاسخ دادن اسفندیار به رستم هنرمند نامعلوم شاهنامه بایسنقری، ۸۳۳ ه. ق کاخ گلستان
66 Tadhib Unknown artist Baysonqori Shahnameh,1429 Golestan Palace	۶۶ تذهیب هنرمند نامعلوم شاهنامه بایسنقری، ۸۳۳ ه. ق کاخ گلستان	47 Keykhosrow battles Afrasiyab Unknown artist Baysonqori Shahnameh,1429 Golestan Palace	۴۷ رزم کیخسرو و افراسیاب هنرمند نامعلوم شاهنامه بایسنقری ۸۳۳ ه. ق کاخ گلستان
67 Tadhib Unknown artist Baysonqori Shahnameh,1429 Golestan Palace	۶۷ تذهیب هنرمند نامعلوم شاهنامه بایسنقری، ۸۳۳ ه. ق کاخ گلستان	48 Rostam battles the Chinese Emperor Unknown artist Baysonqori Shahnameh,1429 Golestan Palace	۴۸ نبرد رستم با خاقان چین هنرمند نامعلوم شاهنامه بایسنقری ۸۳۳ ه. ق کاخ گلستان
		52 Zakhak is captured in mount Damavand Unknown artist Baysonqori Shahnameh,1429 Golestan Palace	۵۲ در بند شدن ضحاک در کوه دماوند هنرمند نامعلوم شاهنامه بایسنقری، ۸۳۳ ه. ق کاخ گلستان
		53 Rostam battles the white ghoul Unknown artist Baysonqori Shahnameh,1429 Golestan Palace	۵۳ نبرد رستم با دیو سفید هنرمند نامعلوم شاهنامه بایسنقری، ۸۳۳ ه. ق کاخ گلستان
		54 The first Khan (step) of Esfandiyar and killing of the wolves Unknown artist Baysonqori Shahnameh,1429 Golestan Palace	۵۴ خوان اول اسفندیار و کشتن گرگها هنرمند نامعلوم شاهنامه بایسنقری، ۸۳۳ ه. ق کاخ گلستان
		55 The murdering of Siavush Unknown artist Baysonqori Shahnameh,1429 Golestan Palace	۵۵ قتل سیاوش هنرمند نامعلوم شاهنامه بایسنقری، ۸۳۳ ه. ق کاخ گلستان
		58 Return of Monzar and capture of Bahram Goor Unknown artist Baysonqori Shahnameh,1429 Golestan Palace	۵۸ باز آمدن منذر و گرفتن بهرام گور هنرمند نامعلوم شاهنامه بایسنقری، ۸۳۳ ه. ق کاخ گلستان

سلطان کا دربار بادشاہ
مست از بر تخت تاج زر

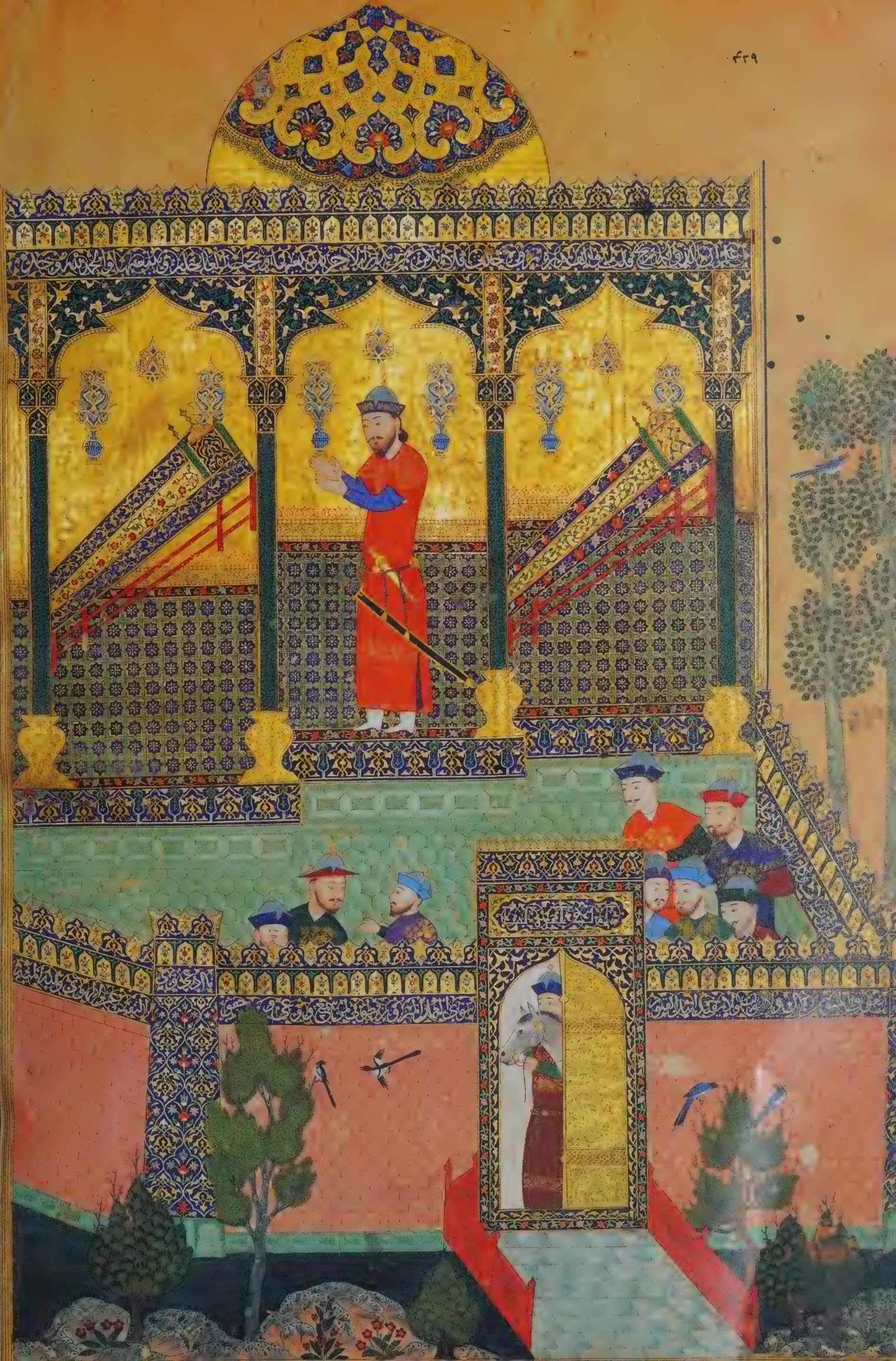
کلاه گجانی بر سر نهاد
رفتند گردان زمین کر

مجلس شکر و شکر

چو کاہ گردید از کار شاه
نشستند سر کس بر پای بود

ز شکر کہ بودند ما او
وزان مادران کران

بر دیوان بودم اندر جان
 در سام مل که مرا بر نیاید
 که من بودم اندر جهان
 تن خویش می‌ی در جهان
 مویست که چو بسبار
 که در جهان چو از انسان
 که او را ندی آن مانا که
 کی بود آشکارم نهان
 سر از جهان نیش و گیمیا
 مرا بود شمشیر و زکران
 آگاهی از کارهای جهان
 شنیدم که کار و کار دار تو
 نازم اهلان برین شید
 که او را ندی آن مانا که
 سب ندی و نفع نژاد
 سوز آید که چون سبیم
 بدان که شتم این یادانی
 جو بسار شد گشتی و بیدم
 گون کارهای که در ده ام
 که تیغ بر کی بسار نهاد
 تن آید که اندر جهان
 که شای تو کردن جهان
 بی جان ندیشا که بیدم
 زکران که او را در ده ام
 ز تخت اندر اور چو چاک
 بدان که می‌رود بر سر کار
 تو آمدن زمان رسیده
 جواز شتم استیبار این
 نختین که شتم از بیدم
 مرا و من از شتم که است
 که او را ندی آن مانا که
 بر دیوان که کارها را
 می‌رود بر راه بر نمود
 اگر خدا بود خیر روی
 بچند و شادان شتم
 می‌کردم از این شتم
 که شای از شتم که است
 که او را ندی آن مانا که

میدون دل گت دیو سپید	که از جان سپیدم شد امید	که اید و یک از یک این دنا	برید و بی و پوت ایم رنا	به خسته تر که ز نامدرا	نمیدنیم ز نامور
بر دست و بر دوشش زده	بگردن بر او و دوا کند	بر دزدیش چو شیر بیان	جان کن می بر و ن گردن	ز و بر خست دلش بر در	جلو کشان این تره پردن
مخار کبیر را ز کشته بود	جان سپید را چو کشته بود	پادشاه و لادیکش دیند	نترک است آن کانی کند		

با و دادان کسده کج	سوی ساه کاوس نهادم	دو کت اولاد کای نه	جناشغ اوردی بر	نشامایند تو دار دتم	بزرگنت می بکنم
یخری که دای دلم را تو	می بازو اید دلم را اید	همان شکست ز اندر خری	که شیر زبانی و یک منطی	بدو کت دستم که ز دتم	سپاسم تو از گران
کی کارش است و نه در	که هم با شیت و هم با فوار	می ساه ما ز دلا زار کا	باید دودن کفنگان	سرد و وحاد و سر را زار	باید کفنگان خج زار

پاده می بردموشش
پسند پسش با نرا خاک
جدا کرد از آن سرو پیمیش

جوامه بدان جایگاهشان
نرشم آمدنشان سپید
می رفت در پشت خون از برش

که آن روز افکند بودند
یکی پشت بهادرین کردی

سیاوش در شوز تیر و
محمید چون کو سپنداش روی

بنوید برسان غنچه شیر بدید که دست رشت و	کمان زان کرد مرد دیر نمک کرد روشن دل انسید	دو پل سارافراز و دوجی نیایدی پیش او تن در	ز نامون سوس او نهاد روی ز پگان پولاد کشتند	میان بی جنگ و کویا او قتل می کین سواران گرفت	بدیدند که گان برویا او بر اسرمان تر ماران گرفت
---	---	--	---	---	---

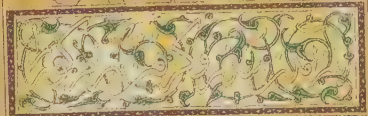

برود ما زان حال خند	بزمود ما شادمان شد	ابار طغور و اسکت	کنش که را سگری بردست	پایه خندان بر شرباب	رفت از در در سالار بار
بکوه اندرون لاله و سبیل	که در کوچه پستان شیشه گشت	سینه برووش آباد باد	که از زمان شاه را یاد باد	راورد ما زان راه سپرد	هر بطوایت بر خات زو
سه ساله هر جای را گشت	سه ساله پاید از جنت جوی	کرا زنده اسو براغ اندرون	نوازنده بیسل براغ اندرون	سپرد و نه گرم و سینه بار	سوانخسوار و زمین کنار
بهر جای باز گشت کار	سه ساله خندان آب چو پار	نبشت را ز لاله پشی زمین	دی و آذر و بهمن و نور دین	سپید کرد در بر و شمشیر	کتابت کوی کیش و شون

جان بر سر زلفان سز در دامن شاهنشاه مان آمداری سستی زان پادشاه ز سرش روی موبدی بر قفسه نهان و نهان هی کت سرکش با بنج ایم شکر دوداشن اوزش سرمه سر خال های یوم سرمه های شاه داند پراز نهشت ماران مکر دارا آغاز فجام را	هر کس روی باز و معانت ز فرمان او شاد گردد بشد با بندش بود جهان دید و یک دل بسی مورخ دارا ز عجب بهر آن خد و شایع دل از تیر کباب را فروزش بدانش سر نهای تو که او چون شایع بین کار دارم شاهان مدواریا بهر همه را	مکن چایک و انش بود حشید از آن بودان زد پرسوی رفت خوانده چو کمرین رگاه آمدند رومی و سندی و از پاری مکر پیدت که آمد سواریم و کریم و اب سروش از دین ایم نمود خلقش تا خد	ز دانه کوراش بود ز کور و ستادگان کرد که بهر ام را پروراند پرونده تر و کشتایدند نخند و از مردم سندی در سودنت که آمد کسی را که دانا بود شکینم زری او را ستایند سرش را که درون فاخته	ز پرمایگان و امیر برکن مما که دستا در دم بجوید چو دند و انش پرسید و سر کور و برزگان جوید پارس کرد کیا در حسن و زکا را هم از فیلیوفان بسیار چین کت سندر که ایم سان شمر نیزه مارا کت حشید از دین ایم ز دراب شاهین خواستند	که ماست ز کشور و بهند و چین و باد لوم نخند و سر و انش بهر زنی چایک ز ناچور و کرد آمدند کیا بند زلفان سج کوی و از مردم کار خود اندر جان شاه داند که در سندر و انش روان و چو دریا و رود کرد مش را خلقت پارسند
---	---	--	---	---	---

ارباب فصیل باین شد و با خود می اندیشید که آن حاجت که به و آن فرستاده اند اصحاب عرض اند شاید که بایشان انصاف است و انصاف این صورت اظهار
می کنند و درین حال علی الدین کاتب را با عصی در دهنی بسیاری از ارباب خانقاهی افاده و نموده و مجادله رسیدن در میان مباحثات باز گردانید
فردوسی را پسندیدند و بدین حدیث که در مدح الدین از آن سنی می نمودند و سلطان محمود در پیش آن نمایا سیاسی باطله بود و فی الحال حاصدی بایشان کرد و پیش
فردوسی فرستاد و صورت حدیث را به پادشاه ایشان در باز گردانید و فردوسی را وادارید که سبب مصلحت و شرح باز نمود و گفت که بکایت که ازین با
بدان جناب رسیده اند که کذب محض و بطلان صریح بوده است اکنون اگر بخاک در شمرایان باری می تواند کرد.

چو آید در سر حصه او را / دلبران صف بختی سندی / کجوال انصاف و پندار / می حله اندر بر یکدگر

از خود را دلی جواب ایشان دادند در این مارت نهادند که تمام سلطان و غایت و تربت او در حق این پادشاه است که بفرمایند که چون فردوسی را بگویند
در مدح الدین کاتب اطلاع یافت و عرض اصحاب معلوم کرد جواب مدح الدین کاتبی نصیب در علم او و در این باب در آن کتب درج ساخت
مکمل از سر و سیم می برد / و لم کنه کوسر زبان زد / هر سجد بران بر صند / کما چون سید پیش بگفت / زنی دانشی است و کوهی / کردای نوی زند رود

فی الحله از سران روان و نیز می رسید و بعضی چنان گویند که فردوسی از علم طریقی سید بود و فرستاده در آن پادشاه سلطان محمود از تاریخ ملوک عجم
و استیلا آن اختیار کرده بود و بهشت با عداوه که بر یک داستان بی نظیر آورده شود هر کدام که بر باشد تمام کتاب بپند او کند و اسامی که است کار اینست
عصری می فرستد فرخی زبسی / عجمی / محکم زبسی / در حق یک زن / ابو حنیف اسکاف / در کوه عصری / استیلا چو اسفاده بود و شرای
بعده که بشارت پیر خن می بود و تا سال از سلطان شمول شد و اسامی آن حال فردوسی می رسید و بکار بی فرستاده و در آن فرستاده و بعضی دستا را
از رسیدن او اعلام ده و ضوی یافت و دو کانه بگزارد اتفاقا شرای خویش عصری و فرخی و عجمی بر یک باطلای خوب صورت از خیران که بختی خلوت
داشتند در آن باغ و چون فردوسی از باغ فارغ شد خواست که زنی بزرگ ایشان بود و چون توجه شد ایشان را و دیکه که آن راه خنک وقت مانع خواهد کرد
و اوجب الاغتبی یکی از ایشان گفت ما او بدستی نمی نازد و عصری را آن کرد و دیکه که بر یک مصرع می گویم در فایه شکل و از او نامی را مع کیم
اگر بگوید بخت را شاد و الا غدری شد چون رسید او را تلقی نمودند و صورت حال بر گردانده و در جواب گفت اگر تو نام می گویم والا رحمت میم عصری که است این

تا معلن است / چون عارض تو ماه نباشد روشن / اندر خنک کل نبود روشن

رحمت می که در کعبه روشن / ماندنشان بود در جکشن / اشرافیت جک بود در جکشن / سبد ندر جکشن / کرد خاکش بنوع انصاف او را مسلم دانستند

باید که خواهر ز ما را و
 دروغ آمدش جان دانا را
 خوشدل و رای بارک ما
 فزونی فرستد نیز دیک ما
 پاور و دهنها و شطرنج و
 بر تخت آن شاه بدید رخ
 بشن گفت با موبدان و ردا
 که ای پاک دل و نور خردا

دروغ آمدش جان دانا را
 خوشدل و رای بارک ما
 فزونی فرستد نیز دیک ما
 پاور و دهنها و شطرنج و
 بر تخت آن شاه بدید رخ
 بشن گفت با موبدان و ردا
 که ای پاک دل و نور خردا

کلیله و دمنه

کتابخانه موزه کاخ گلستان، نسخه شماره ۲۱۹۸

کلیله و دمنه، یکی از مشهورترین کتب جهان و یکی از شاهکارهای بی همتای ادب پارسی است. مأخذ اصلی کلیله و دمنه، کتابی به زبان سنسکریت به نام "پنجانترا" به معنی پنج فصل است. سه باب "گره و موش"، "پادشاه و فنزه" و "شیر و شغال" از کتاب "مهاباراتا- حماسه ملی هندیان- ترجمه یا اقتباس شده است. ابن مقفع این کتاب را از زبان پهلوی به عربی ترجمه کرد و نصرالله منشی این کتاب را در زمان بهرام شاه غزنوی به نثر فارسی برگرداند.

این نسخه در قطع وزیری و به خط نستعلیق و با رقم احتمالی میرعلی هروی کتابت شده است. صفحات مصور آن شامل ۳۵ نگاره بدون امضا است.

نوع کاغذ آن ترمه رنگ شده و جلد آن مقوایی تیماج قرمز بغدادی با نقش ترنج، طلاکوب شده است. نگاره های این نسخه نفیس که از شاهکارهای نگارگری دوران تیموری است از نظر طراحی در نهایت ظرافت و نفاست رنگ و ساختار است. حالات حیوانات و گفت و گوی آنها با یک دیگر، که گویی انسان هایی در هیئت حیوانات هستند، به همراه ساختار زیبای طبیعت، مجموعه ای شاخص از نگاره های شیوه نقاشان مکتب هرات را به وجود آورده است.

شباهت نقاشی های این نسخه به نسخه مشابهی مربوط به کارگاه بایسنقر به تاریخ ۸۳۳ ه. ق. که در توپقاپو سرای استانبول نگهداری می شود، این احتمال را به وجود آورده که در همان دوران و احتمالاً با همکاری برخی از نقاشان کارگاه شاه رخ ساخته شده باشند.

Kalila va Dimna

Golestan Palace Library, No. 2198

Kalila & Dimna is one of the most world renowned books and a unique masterpiece of the Persian literature. Thirty five paintings of this valuable book, considered as the masterpieces of the Persian Painting produced during the Timurid era, are marked by their highly refined design, coloring and structure. The expressions of the animals and their dialogue, appearing to be human beings in the disguise of beasts, along with the exquisitely painted landscapes have formed a beautiful collection.

Illustrations: 35 unsigned illustrations, painted on tainted paper

Cover: Cardboard inlaid with Baghdadi red thin leather embellished with golden medallion motifs

Crows Set Fire to the Owls's Cave
Unknown artist
Kalila va Dimna, Probably 1429
Golestan Palace

آتش زدن غار جغدیان توسط زاغان
هنرمند نامعلوم
کلیله و دمنه، احتمالاً ۸۳۳ ه. ق.
کاخ گلستان

Jackal Sympathizes with Lion whose Cubs have been Killed by a Lancer
Unknown artist
Kalila va Dimna, Probably 1429
Golestan Palace

حمله شیر به خر به حیلت رویاه (باب میمون و لاک پشت)
هنرمند نامعلوم
کلیله و دمنه، احتمالاً ۸۳۳ ه. ق.
کاخ گلستان

Story of the Bird and the Hunter
Unknown artist
Kalila va Dimna, Probably 1429
Golestan Palace

داستان شکارچی و پرندگان
هنرمند نامعلوم
کلیله و دمنه، احتمالاً ۸۳۳ ه. ق.
کاخ گلستان

Story from Kalila va Dimna
Unknown artist
Kalila va Dimna, Probably 1429
Golestan Palace

حکایت شغال و ماده شیر
هنرمند نامعلوم
کلیله و دمنه، احتمالاً ۸۳۳ ه. ق.
کاخ گلستان

ذات تو بختی نامی پس متعلی است و کار ما چه صواب می نمی خای جواب داد که با صیاد متفاوت صورت نبند و من
دران شایسته شواکم کردی کن دران نزدیکی بگیر می میدانم که آب صیغ پرده در تراز گریه عاشق است نه از تر از صبح
صادق دانه زبک در قوا و توان دید و پخته می فرزان توان شمر که گام قتل

اگر بدان موضع تحویل تو ایند کرد در امن و راحت و حص و فراغت افیقه کشد نیکو را میست لیکن بی معونت و نظارت تو
ممکن نکرد گفت دروغ ندارم اما بدت را مد و ساعت باعث صیادان پانید و فرصت یافت شود بسیار تضرع نمود
و منتهای محمل کردند تا بدان قرار دادند که هر روز چند ماهی بریدی و در بالایی که دران حوالی بود بخور دی و دیگران در تحویل عجیل و
مسارعت می نمودند و با یکدیگر میسپتی و مسابقت می کردند خود چرخم جوت در سهو و غفلت ایشان میگریست و بزبان
با ایشان می گفت مگر که بلا و دشمنی نیست شود و بر لطم و بی کوه مرا غم دارد و در نای الو نیست چون روزها بر یکدشت با یک
خواهست که تم تحویل کند ماهی خوار و را بر پشت گرفت و روی بران لاند که خوابگاه ما میان بود چ پاکیک از دورا پستخوان میان
بسیار دید اینست که حال صیت اندیش که خود مند چون دشمن را در دستم خط بدید و قصد او در جان شیرین خود شاهن کرد اگر گوشش

Borzouyeh Takes Kalila va Dimna to Anoushiravan
Unknown artist
Kalila va Dimna, Probably 1429
Golestan Palace

برزویه کتاب کلیله و دمنه را نزد انوشیروان می برد
هنرمند نامعلوم
کلیله و دمنه، احتمالاً ۸۳۳ ه. ق.
کاخ گلستان

وکاری تمام براند و مظهر و موی و سرور بار گشت دیگر روز ملک ز اغان شکر را حمله کرد و گفت دیدید شیخون بان و

Story from Kalila va Dimna
Unknown artist
Kalila va Dimna, Probably 1429
Golestan Palace

شیخون ز اغان بر جفدها (باب بوم و زاغ)
هنرمند نامعلوم
کلیله و دمنه، احتمالاً ۸۳۳ ه. ق.
کاخ گلستان

زاغ به توصیه شغال جواهر را بر سر مار می اندازد
هنرمند نامعلوم
کلیله و دمنه، احتمالاً ۸۳۳ ه. ق.
کاخ گلستان

Story from Kalila va Dimna
Unknown artist
Kalila va Dimna, Probably 1429
Golestan Palace

شیر دختر امیر را می کشد
هنرمند نامعلوم
کلیله و دمنه، احتمالاً ۸۳۳ ه. ق.
کاخ گلستان

The Lion Kills the King's daughter
Unknown artist
Kalila va Dimna, Probably 1429
Golestan Palace

خاوران نامه [ابن حسام] کتابخانه موزه کاخ گلستان

خاوران نامه یکی از آثار ارزشمند تصویری تاریخ نگارگری ایران است. متن این اثر توسط ابن حسام خوشفی بیرجندی به شیوه شاهنامه فردوسی، در قرن نهم ه. ق سروده شده است. ابن حسام این کتاب را در مقام و منزلت امیرالمومنین علی علیه السلام سروده و گرچه مضامین آن اغلب از اساطیر و حتی خرافات است، اما وی معتقد است که تمامی این مضامین مبین مقام و منزلت حضرت علی (ع) است. ابن حسام می گوید، موضوع این منظومه حماسی را از کتابی به زبان عربی گرفته است:

چو بر سال سی، هشتصد بیفزودمی
شد این نامه تازیان پارسی
مر این نامه را خاوران نامه نام
نهادم بدان گه که کردم تمام

برخی از مضامین خاوران نامه از اساطیر ایران باستان اخذ شده است، از جمله جنگ امیرالمومنین با اژدها که با جنگ رستم و اژدها مشابهت دارد. نگارگر این مجموعه به احتمال زیاد "فرهاد شیرازی" است. فرهاد، نقاش گمنام و شیرین قلم اواخر قرن نهم، گویا از اهالی شیراز بوده که در شیوه ای خاص هنر آفرینی کرده است. به استناد برخی تصاویر تاریخ دار این نسخه در سال های ۸۸۱ و ۸۸۲ و ۸۹۲ ه. ق، می توان گفت که این نسخه از زنده در حوالی سال ۸۹۲ ه. ق پایان یافته و حدود ۱۰ سال نیز صرف کتابت و آفریدن نقوش آن شده است.

هرچند در انتساب محل تصویرسازی این کتاب اختلافاتی وجود دارد، اما به نظر می رسد مصورسازی این کتاب در شیراز انجام شده باشد. ویژگی های مکتب شیراز و سنت استادانی چون جنید که بیشترین نقش را در طراحی اندام های انسانی و بیان حالات آنها و همچنین در رنگ آمیزی غنی و متنوع داشته اند سابقه ای است که مکتب شیراز را در مجموعه اتفاقات هنری ایران خصوصاً در عصر تیموری شاخص می کند. شیرازه این کتاب متأسفانه از هم گسسته شده و اوراق آن از یک دیگر جدا شده اند. پیش از متلاشی شدن این نسخه، صفحات آن ۶۸۵ ورق بوده که ۶۴۵ ورق آن با کاغذ ختایی به قطع ۳۸/۵ × ۲۷/۵ سانتی متر، در اواخر قرن نهم ه. ق، صحافی گردیده است. از ۱۵۵ قطعه مصور این نسخه، هم اکنون ۱۱۵ قطعه باقی مانده است. اوراق خاوران نامه مرمت شده و صفحه اول آن دارای شمشه ای مذهبی است که در متن طلایی وسط آن، به قلم ثلث با سفیداب، عبارت "کتاب خاوران" قید شده که نمونه عالی از سبک ترکمانان فارس است و تمامی ویژگی های آن را در خود جای داده است. ویژگی های سبک ترکمانان عبارتند از رنگ های غنی و مهیج، طراحی سنجیده که کل عناصر موجود در نقاشی را به صورت اجزایی از یک طرح کما بیش تزینی درآورده است. پیکره های با ابهت اما لاغر اندام، سرهای بزرگ و حالات و چهره های پرهیجان و پس زمینه ای از گیاهان و نباتات انبوه و پرپشت با سایه های متنوعی از زرد و سبز.

شیوه مجلس آرای و کشیدن درختان سرو و گیاهان نواحی گرمسیری و ترسیم حیوانات دریایی، از قبیل نهنگ ها و ماهی های گوناگون و مناظر کشتی ها و کناره ها، این حدس را تایید می کند که نقاش به ساحل دریا و امکانات آن دسترسی داشته و در شهر شیراز که تا حدودی به آن نواحی نزدیک تر بوده، نقاشی می کرده، و شیوه شیرازی و ترکمان را در تصاویر خود اجرا می کرده است.

Khavaran Nameh [Ibn-e Hesam] Golestan Palace Library

This is one of the most valuable illustrated books recorded in the history of Persian Painting. Its text has been versified by Ibn-e Hesam Khousfi in line with the style of Ferdowsi's Shahnameh and dates back to the 8th century AH.

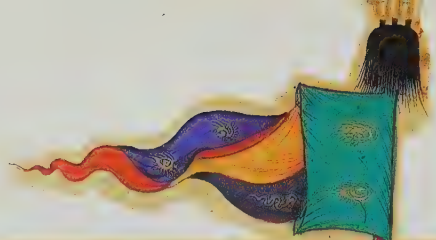
The painter of its illustrations is Farhad Shirazi, who has probably depicted the entire set of the paintings included in the book. The anonymous highly skilled painter of the late 9th century, Farhad, supposedly from Shiraz, has depicted the paintings of the book in his own original style. Based on the signature of the artist dating back to 881-882-892 AH, it can be said that the noteworthy book has been completed in 892 AH and 10 years had been spent on painting the relevant illustrations.

Unfortunately, its binding has been broken and the sheets have been torn apart. Before such a breakage, it comprised 685 pages, out of which 645 sheets were recorded on Khataie paper with a format of 38.5 x 27.5 cms and the paintings date back to the late 9th century AH.

Illustrations: 155 paintings, of which only 115 are now available. The frontispiece is an illumination, while the epigraphs appearing on the 2nd and 3rd pages are illuminations along with golden charts.

Khavaran Nameh, which is an exquisite sample of the style exercised by Fars -Turkmens, manifests the complete features of the relevant style to the optimum.

کمان روز ماتم کند بر تو سوله
جو حیدر کمان سواران بدید
بینم از دستهایشان کمان
بشمیر بازو برافراشت شمیر
یکی از دما ساخت از خوشین
دمان پر آتش زهم باز کرد

بد اندیش ابا زاده زده
زمر کوشه آن تیر باران بد
وزایشان بسی را سر آمد زان
بسی از بالاسپ آورد زیر
نو کفستی که بکشد دوزخ من
وز آتش افکندن آغاز کرد

جو دشمن کمان پند و مکار
یکی لغزه زد تانی تیز هوش
بر آبیخت شمیر کین از نیام
از ان جادوان جادویی رعدام
در آمد بگردار یک طشت کوه
یکی تیغ حیدر یزد بر سرش

کر یزد ز تیرش یکی تیر دوا
که جنگ آورد از اخلل یافت کوه
خروشید و جوشید و برگشت نام
که برق از دوش صاعقه کرد دوا
از آمد آن جادوان از شکوه
بیک زخم دو نیمه شد پیکرش

بخاک اندر آمد سر از دما
بزد یک بوالمجن آمد علی
جنین داد بوالمجن او را جواب
ز کتار او ماند حیدر شکفت

بر پچد و شد نغره زورما
بدو کنت کای مایه پردیله
که این دشت بگیر گرفت آب
هم اندر زمان نام یزدان گشت

جو شیر خدا از دمار بکشت
فرد دای از تیغ این چارنگ
نمی یارم از سنگ زیر آید
شد آن آب از چشم او ناید

پیکارش کرد با دندشت
نشاید گرفتن بدینی درنگ
بدربا نشاید و لب را آید
بدانسان که روی زمین زاید

ترا از من آزار و بیزاوست
 بمان تندخویی و آرام گیر
 بدان آفریننده خویش را
 بکوش خوار این سخنها ی نعر
 بگفت ای پنه پای بر جانی
 گرفت هوا را همه زیر پر
 بگویم یکی پر خود بر سرش
 جوکا فریب لای سر برد تیغ

نکوئی که این رزم و پیکار است
 ره کفر بگذار و اسلام گیر
 که دانا کند بنده خویش را
 جهان رفت کورا بچو شد مغز
 یکی زخم شمشیر من پایدار
 بیابان و مامون و کوه و در
 پوشش بریز زمین اندر
 که تا بر پیکر ز نوبی تیغ

ز چندین دلاور بدین درمگاه
 همچان پسر از شرع دین من
 مراد ادا فرمان و پیغمبری
 بیالای سر برد شمشیر و دست
 ز روی هوا جبریل امین
 بگفت ای پنه که تو فرمان دهی
 چنین گفت پیغمبر سنی
 دود ستون بروی هوا بر ماند

مرا خواستی از میان سپاه
 ره شرع من گیر و آیین من
 تو کردن همچان فرمان دهی
 یکی نعره زد کاسان گشت
 در آمد فرمان جان آفرین
 کنم زمین پشمار جهان را نهی
 که تیغش زمین باز دارد خدای
 نظار بروم و دستگیر باد

بکشید بسیار و نند نمود
 دود ستون ز پیکار پیکار

که تیغش ز بکام بیامد
 سراز خواب پدار بیدار

بخنید باز و تیغش ز جای
 چنین گفت کای سید کامکار

شد کارگر ترش دست و پا
 امین و فرستاده کرد کار

علی گفت از ایدر یکی راه بر
 مرا بگرداند پیرین رود بار
 سپید جهان فشرین باغواند
 سپید دید بردامن کومسار
 یکی شیر یاد دل آویخته
 چنین گفت گای دل آویخته
 جود دل علی ابر خویش دید
 چنان گاه سم بزد بر سرش
 باید که هامن پند کس
 رساند بنزد یک آن کومسار
 باب اندرون رفت کشتی برآید
 فرود آمد برین بدریا کنار
 غمباری زمینان بران بخت
 نوی یاد کار من از مصطفی
 دل و زمره و زور خود پیش دید
 که مغزش فرو ریخت بر پیکر
 بدانجا مرا از سنما می کشد
 دور بهر بیچاره بر خاستند
 جویک نیمه از جرخ بگرداشتند
 همه دین پر آب و دل پر خون
 بزد غره حیدر نامدار
 ده این که به روز فردا است
 در آمد بدان شیر جنگ آزما
 تن شیر بر خاک میدان فکند
 باب اندرون آشناسی کند
 یکی خوب کشتی بیار استند
 رسید آن سپید بگو بلور
 نه در جان قرار و نه در تن سکون
 بجنبید از آواز او کومسار
 چرا با تو جنگ آورد کیمیت
 بر آورد دست پفشت پای
 همه پشت او را بدنان بکند

سمی کوفت شیر ز یازانغل
 جود بدند جنگ او را نیاپ
 چنین باشد از خون او سنگ
 که حیدر بیامد بدان زمگاه
 بر حیدر آمد بدان پردیله
 بر آمد ز شکر سر اسر خرو
 بمالید رخسار کان بر علی
 بفریاد گفتند بازار میوش

بر آورد کر زوحم آوردت سنانا که از خود سپر آمدی پسایح علی گفت گای بد نژاد بر آورد آن کر زو یو نژند سهر کر ز شکافت از یکد کر	یکی بانک برزد بجدر دشت که در چاه دیوان دلیر آمدی سنانا که نام منت نیست یاد بدان نارساند بجدر کند وزو شعله آتش آمد بدر	که ای حوزده بر جان خود زینها کج رفت خواسی درین ژرف چاه منم حیدر و شیر پرورد کار جودید آن دلاور پر و برزاو زبان بر آمد ز تار یک چاه	چرا آمدی اندرین چاه کرین پس خورشید پینی نه بسی شنه ام چون تو در چاه یکی تیغ زد بر پسر کرزاو بدیدند کردن گشای سپا
--	---	--	--

ابوالمجن و مالک نامدار بر آمد ز شکریازی خوش ازان آتش اورا نیامد زین خروستی بر آمد سنانا که ز پیر زدیوان جنگی دران چاه	سمان میر سیاف ز نهار خوار ز اندیشه حیدر نیز هوش بغزید برسان شیر زین بنامی در آمد بگردار ز پیر نابید رخ شیر پروردگار	بن بر همه جامه کردند چاک ولیکن حو آتش بجدر رسید بسوی کرپان آن پیر چنگ دگر بان از چه بر آمد غریو علی را چودیدند و بشنید	دلیران بر پشت دند خاک بخواند آیت شتر و بر خود مید بیازید و مجنون دمنده پلنگ بن چاه پر شد از آواز دیو بن چاه یکسر پیر خستند
---	---	--	--

یکی تازی تیزنگ برشت نه آنکه که دلدل چها کرده بود پیر اندیشه از کردش روزگار که بالای اوشت کز کم نبود بد و گفت کای پیشوای نام	بگفت این و گرفت تنی بد کجا دلدل آنجا را کرده بود زمانی بگردید در غمنا جزا و کسین لای آدم نبود به پیش علی رفت و کردش سلام	شوم کنج این قلعه را چاره ساز بیامد مان تا بدان غمنا بگردید بسیار و مر سوشت زموی سپیدش جهان پر نور بسر برده عمری جو بالای خوش	که تا من روم سوی بنگاه باز بنوا سپید و برون از حصار جو باز آمد او را بد انجانیست یکی شخص پیدا شد از راه در ازی عمرش انداز پیش
---	--	--	---

من از دور موسای پیغمبرم کتاب خدا را جویند کرد بید آید اندر عرب متری جما نازد او از دین کند دعا کرد تا گشت عمرم در	سخن بهوش فرمای تا سپرم ز نور پیر ما چنین باید کرد سما یون و فرخند پیغمبری ز داد و ز دین رسم و آیین کند کنون تا محمد شده سرفراز	جو موسی پیدا به پیغمبری که چون بگردد روزگار دینی بتازی محمد بود نام او جو موسی سخن گفت بسیار از بد و منفعت هر سال چون ماه نو	جهان یافت آیین دین پروری جما نازد کون شود ساق ساز دل تازیان بسته دام او مرا آرزو کرد دیدار او بامید و آواز شاه نو
---	--	--	---

ظفرنامه تیموری [شرف الدین علی یزدی]
کتابخانه موزه کاخ گلستان، نسخه شماره ۷۰۸

این کتاب تاریخی تألیف شرف الدین علی یزدی از مورخان و ادیبان نیمه دوم سده هشتم و نیمه اول سده نهم ه.ق. است که تألیف آن به دستور ابراهیم سلطان در شیراز آغاز و مدت چهار سال به طول انجامید و به سال ۸۲۸ ه.ق. پایان گرفت. این کتاب تاریخ زندگی تیمور از آغاز تا زمان مرگ اوست که پیشتر توسط نظام شاهی و به نام "ظفرنامه"، با انشایی روان و براساس یادداشت های روزانه وقایع نگاران عصر تیمور، به زبان ایغوری تدوین شده بود.

شرف الدین با افزودن آگاهی های تازه، به ویژه اطلاعات مربوط به وقایع سال های پس از ۸۰۶ ه.ق. کتاب خود را با نثری شیوا و همراه با اشعاری که بیشتر سروده خود اوست، تألیف کرد.

این نسخه از ظفرنامه تیموری به قطع رحلی کوچک (۳۷×۲۳ سانتی متر)، شامل ۷۵۰ صفحه و در هر صفحه ۱۹ سطر، (به قلم نستعلیق و کتابت عالی) به خط سلطان محمد نور، بر کاغذ دولت آبادی، به سال ۹۳۵ ه.ق. کتابت شده است. چهار صفحه پیش از آغاز متن با تشعیر زرین و نقش سیمرغ، و دو صفحه آغاز کتاب با دو سر لوح مذهب مرصع، کار میر عضد مذهب تزئین شده است. این نسخه با ۲۴ نگاره بزم و رزم و صحنه هایی از مراسم درباری آراسته شده است.

نگاره های این کتاب از نظر طراحی، حالت های انسانی و ترکیب بندی و ساختار صخره ها ویژگی های کارهای کمال الدین بهزاد را داراست، اما ممکن است همه بخش های این نگاره ها متعلق به کمال الدین بهزاد نباشد، آن چه بیش از هر چیز تعلق این آثار را به کمال الدین بهزاد نشان می دهد، طراحی حالت های پیکره هاست که نشان دهنده اوج حالات روحی انسان ها در حالات مختلف است. این ویژگی خصوصاً در ترسیم جنگجویان در میدان جنگ بیشتر مشاهده می شود.

Timurid Zafar Nameh [Sharaf od-Din Ali Yazdi]
Golestan Palace Library
No. 708

This is a historical book compiled by the renowned historian, man of pen and scholar of the 2nd half of 8th and 1st half of 9th centuries AH, Sharaf od-Din Ali Yazdi.

The writing process started in the city of Shiraz by the order of Ibrahim Sultan and was completed in four years (828 AH).

Format: Nasta'liq, written on Dowlatabadi paper, by Sultan Mohammad Nour, dated 935 AH

Illustrations: 4 paintings preceding the text, verses in gold and images of phoenix, a two-page preface and 2 inlaid illuminated epigraphs by Mir Azod, the famous illuminator, have embellished the book which comprises 24 painted festive and heroic scenes from the court formalities attributed to Kamal od-Din Behzad.

ملکه غفور از انجا بازگشته در مکتول بار و وی هایون زول فرمود و در آن محفل چند روز اقامت نموده درین
عشرت و شادمانی و کمال حشمت و کامرانی نشست درین شب ایلچیان از طرف فرنگ رسیدند و پسر امیر مرا که از
قیصره روم بود و بقیه ایشان سیر شده بیاوردند و بوسیدارگان دولت غایت زمین بوس استعدا و نایبیت

سوانح ایامی خویش بعضی استادگان پایه سرای علی رسانیدند عواطف مادرشانه ایشان را بنوازش فرمود

استقبال نمودند جهان جهان کار ساز آمدند رستنده از پیش آمدند جهان هر بکشت ار استه

سمه راه پرنزل و رخواست

سوالر بازنده پیش آمد

زمین باغ فردوس دیدار شد

و در باب رعایت و تحب و کرم و وصول همایونش بعد از تقدیم و طایف ضراعت و ادب رسوم طوی و سار و پاش

از نازک انداخته و خلعت کشای قباخته و خواتین و آقایان و یحسب خراشیده و مویا بریده و امر او ارکان و
 کریان جان بریده و در ناک و خون طپسیده

آن شب که بر نیش در فغان و آبشاری بود در عین چهار
 دل افکاری بگریه و سوگواری بگذرا پسند و چون صبح را سعله مهر در جان گرفته و نیز شوق چسب افاز نهاد

که مولانا قطب الدین بارتکباب آن جبارت نموده از پیش او بوده نه بر حجب و نمود حضرت صاحب قرائت
 و چون احکام بنهاد و پست و جماعت مذکور شیراز رسیدند از غور زار بر کشیدند و روز جمعه که جمهر خلایق شرو و لای
 در مسجد جمع شده بودند وزیر بام جامع از خاص و عام رسیده مولانا قطب الدین را با زاولانه و دو شاخه در پای
 بنشیند و از او شمشیر و مولانا صاحب بالایی منبر برآمد و بخان حضرت صاحب توان سبغ خلایق ساینده

و بر بنان ظرافت پت خوابه عا بهیت را تغییر کرده باین عبارت

Battleground of Timur and Egyptian king
Attributed to Kamal od-din Behzad
Timurid Zafar Nameh (No. 708), 1528
Golestan Palace

میدان نبرد تیمور و سلطان مصر
منسوب به کمال الدین بهزاد
ظفر نامه تیموری (ش ۷۰۸)، ۹۳۵ ه. ق.
کاخ گلستان

نقو قات نامدار که روی نموده بود در کش دند و رسم سار و پیشش با قابت رسانیدند و بیکرانه سلامت ذات زبکوار
 خضر و کرد و وقت در سجده شکر بادار رسانیدند و صد قبا دادند و دین و لازاق سلطت بر سیه و خنید و از آسمان
 پادشاهی بهائی باقیب لامع شد و حضرت صاحب قرانی را پیروی در وجود آمد و سلطان ابرهیم موسوم گشت خواتین و امر را
 کردند **میت** بواجله ابر کعبه بار شد بیطر زمین فرش دنیا شد و طویسای بزرگ گردیدند
 و شادمانی نمودند و مدتی در بزم عشرت و شادمانی ساغر بخت و کامرانی نمودند

وان فرزند هم در سن طفولیت و دینیت روح را که از دست

Festivities for the Return of Timur to Samarkand
 Attributed to Kamal od-din Behzad
 Timurid Zafar Nameh (No. 708), 1528
 Golestan Palace

مجلس سرور به مناسبت مراجعت تیمور به سمرقند
 منسوب به کمال الدین بهزاد

ظفر نامه تیموری (ش ۷۰۸)، ۹۳۵ ه. ق.
 کاخ گلستان

بنارینان صاحب حال
 مریخ و میخون بود و دیگر کنگافات و تجلات از حد و انداز اوما
 و ظنون سپرون و ترفیع برنی از روضه جهان خوشتر ساقی و باد و جوری و کوثر
 از مرآت پرچه خوانسته دل
 همه بی رحمت طلب حاصل در آن حال بکارم با پوشا نه ایلمد رم با برید را طلب داشت

پانچا نیت کام زرم مارت زرم قهر و اشقام چشیده در وقت بزم جلاوت نوش مرث و کام بکام جانش رسد

ظفرنامه تیموری [شرف الدین علی یزدی]
کتابخانه موزه کاخ گلستان، نسخه شماره ۲۱۷۸

نسخه مصور دیگری از ظفرنامه تیموری که قطع آن نیم ورقی، ۳۰×۲۰ سانتی متر و شامل ۲۷۹ صفحه است. خط آن نستعلیق و کاتب آن نیز نامعلوم است. کاغذ آن شکری فرنگی و متن زرافشان با حاشیه شکری مجدول کمنددار مصور است. صفحات مصور آن شامل ۱۰ نگاره بدون امضا است و جلد آن تیماج قرمز، حاشیه زنجیره ضربی طلایی است. نگاره های این نسخه به نفاست و ارزش هنری نگاره های نسخه مشابه، منسوب به کمال الدین بهزاد نیست.

Timurid Zafar Nameh [Sharaf od-Din Ali Yazdi]
Golestan Palace Library No. 2178

Zafar Nameh is an illustrated book about Tamerlane's battles and conquests.

Format: Folio, 20 x 30 cms, 279 pages

Script: Nasta'liq, written on cream-colored gold-sprayed paper with cream-colored checker margin

Illustrations: 10 unsigned paintings

Cover: Red leather with golden band margin

Though the paintings included in Zafar Nameh are not as valuable as those of a similar version attributed to Kamal od-Din Behzad, they are considered to be among the prominent artworks of Timurid era.

فتح قلعه به دست سپاه تیمور

هنرمند نامعلوم

ظفرنامه تیموری (نسخه ش ۲۱۷۸)

نیمه اول سده دهم ه.ق.

کاخ گلستان

Capture of the Castle by Timurid Army
Unknown artist
Timurid Zafar Nameh, (No. 2178)
First half of 16th century
Golestan Palace

حکم تنجیه حصار شد بهادران نامدار و جنم کز اران باشکست و قندار سپر نامه
گرفتند و دیدند و هم در خطه رخسار در حصار کرده اندرون رفتند و قتل و غارت
شامتند حصار و جدار و پساکن خانه یز نامی از پنهان ماند و از انچه

بطول هفت کز آتشک تراشیده برافراشته شد و سفت رفیع و روشن بدیش تمام از کتب
 تراشیده پرداخته گشت کز طاق و قبه مقصوره شش مانی شان هیچ شوکتی نماند
 کمکتان آسمان فرد بودی قبه کردون بودی ثانی طاق بودی طاق اگر نقش نماند
 و در سر کن از ارکان چهار گانه مناری سپهر بوی آسمان کشید و صریح برکشید از نفت بوش
 مرتب شده بود ملایق تفت اقلیم را بدار اسلام سلام می کشانید و کرد و کرد و بوارش از طرفین
 و اندرون و کرد و طاق بکت به کلمات سوره الکاف و دیگر آیات پینات فیز شد و سبب است

و این عذر خوانان بحر خیر خبر داشت چنان عالی بنادر عرصه عالم کم است کس که این
 بنایی تانهای عالم است مجاهد از تمام این سجد استغنی از توفیق صاحبقران خیرشان باشد
 و امر مسجد آید استادان و سرکاران و معماران و نجف و نوارش منی است متاخر و سرفراز
 رجاء و شوق و امید صادق است که آن پادشاه دین پناه را به خفته از آن سجد قصری در فردوس پسین
 رامت شود و بهشتی بهشتی و سرسنگی و سنگی از ریاضت نصیب شود و در خط و مان شا نروده میر شاه
 از حکم تقدیر آسمانی که مجاری امور عالم از انکار و انانی مطلق بران مرتب است ایستاده میر شاه

تذهیب

هنرمند نامعلوم

ظفرنامه تیموری

(نسخه ش ۲۱۷۸)

نیمه اول سده دهم ه. ق.

کاخ گلستان

Tadhib

Unknown artist

Timurid Zafar Nameh

(No.2178)

First half of 16th century

Golestan Palace

شکان جوانه شک خونین دما دم می سختند شمع زغم کرده از دیده دریا روان زبان رفته
 آرام و از تن توان بعد از آن عرض کردند که اگر فرمان باشد امیرزاده خلیل سلطان و امر از خبر فرستیم
 تا از تاشکنت بگلارنت شتابند و دولت دیدار بارک دریابند و این صفت از زبان بجا یون
 استماع نمایند فرمود که وقت شک رسیده آنها که غایب اند حاضر نشویند شد و دیدار بقیه
 و شمار تیرمین ملاقات نمانده و از مرادات دینوی از وی در دل غامذه مگردیدن فرزندش اسیر دیگر
 شان را و اما و اغایان که حاضر بودند از استیلا این نخلان بگریه و فریاد در آمدند و خون دل از دید بکنان

روان شد آنحضرت روی فرزندان کرد و فرمود که آنچه گفتم چنان کنید و بمشیر ابدست نهج
 و مردی حکم گرفته ز حال رعایا و نیز دستان غافل باشد تا اسامی فراوان دولت و ملک شای
 باقی ماند که اگر اندک مخالفتی از شما دست میداد نتیجه نیک نخواهد داد و دشمنان بخلات فایده جویند

مرگ تیمور
 هنرمند نامعلوم
 ظفرنامه تیموری (نسخه ش ۲۱۷۸)
 نیمه اول سده دهم ه. ق.

Death of Timur
 Unknown artist
 Timurid Zafar Nameh, (No. 2178)
 First half of 16 century
 Golestan Palace

سبب خشم انحضرت تسکین یافت و خبر رسید که امیرزاده محمد سلطان گذشته به اق تاقم رسیده بموجب فرمان
 امیرزاده میراث شاه و امیرزاده شامرخ و تمام شانزده نام و امر انجوم استقبال نمودند و از خبر سر
 گذشته کنایه را با غلق مجمع الحو کشت و میان شانزده نام رسم معاشرت و ملاطفت به قیامت پیوسته با
 بهت و شادکامی به ادا اینست ذات کرامی کو امر نشان شد و با اتفاق روی سعادت بدرگاه عا
 آوردند و چون شانزده نفر با طبع و کسب فراگشت صاحبقران کنیستان او را در بر گرفته انوار
 تابشت و نوازش فرمود و شانزده در موقوفه ابد استاده انواع پیشکش از انچه مادر چشم زده
 پیارمندان شده باشد بکل عرض ساینده و شیرینش از عین اس و دیگر امر انجمن افراس ساهه کریاس جلالت
 اساس انقبل شاه ستایش سپاس و قیاس نمایند و در مقام ضریح و بندگی نوزده پیشکش
 روزگار ان جماع فرخنده آثار در فضل شتار و ثوبها رخم از تار گرفت و خاطر کبار و صفار از ان
 سطح انوار فرج و استنار شد فرط سرور تا طر بسط با طر عشرت بنیاد استند عالم و دوطبیبان
 و جشنهای پادشاهانه ترتیب وینی فون از اندیشه عقل فرزانه اتفاق افتاد و چند روز فوای مودی این نظم گشت

نرانه پسر و بود که شوزمانی رشفن جهان بکبریم بدر جان پرورده جان ویریم برسم فریدون این
 شایم داد دل از رودی و امیرزاده محمد سلطان را تاج و کمر مرصع و طعنتا شایمانه شفقت شد و نه تقوی
 نازی مجموع نقره خنک با زین طلا به او انعام فرمودند و امر او را بجلعتمنا فاخره سوزان نمودند و بعد از طی

روضه الانوار [خواجوی کرمانی]
کتابخانه موزه کاخ گلستان، نسخه شماره ۹۲۷

این کتاب اثر خواجوی کرمانی شاعر و عارف مشهور ایرانی در قرن هشتم ه. ق. است. اشعار خواجو دلزدگی او را از زندگی در زادگاهش کرمان و شوق وی را به سفر در آفاق و انفس نشان می دهد. آثار او از لحاظ رسایی و تازگی درخور تأمل است. از جمله این آثار قصاید و غزلیات و شش دفتر مثنوی، همای و همایون، روضه الانوار، کمال نامه، گهرنامه، گل و نوروز و سام نامه است. این نسخه در اندازه ۱۷×۲۷ سانتی متر و شامل ۱۷۸ صفحه است. خط آن نستعلیق با رقم علی الکاتب السلطانی است که به سال ۹۲۷ ه. ق. کتابت شده است. کاغذ متن، خانبالغ نخودی زرافشان و حاشیه آن، دولت آبادی و دارای تشعیر است. صفحات مصور آن دارای پنج نگاره بدون امضاء است. جلد آن مقوای روغنی، بوم مشکی، بنفش و مذهب به سه دسته گل الوان با پیچک های زرین، حاشیه آلبالویی رنگ بنفش با گل های مینایی الوان، اثر آقا باقر است.

Rozat ol-Anvar [Khaju-ye Kermani]
Golestan Palace Library
No.1520

The book has been written by the 8th century (AH) renowned Iranian poet and Gnostic, Mahmoud Ibn-e Mahmoud Morshed Kermani. He used the pen name of "Khaju", which is the diminutive of Khajeh, to sign his poems. Following are some of his works which are known for fluency and modernity: Divan including lyrics and elegies and other poetic styles, six volumes of Masnavi comprising "Homay and Homayoun", "Rozat ol-Anvar", "Kamal Nameh", "Gohar Nameh", "Gol o Nowroz" and "Sam Nameh".
Format: Quarto, 27 x 17 cms, 178 pages, written gold-sprayed, Bukharaie paper
Script: Nasta'liq, written by Mir Ali Heravi in Heart, dated 927 AH
Illustrations: 5 unsigned paintings based on Herat style, 2 inlaid illuminated epigraphs
Cover: Unctuous cardboard with "Gol o Botteh" motifs by Agha Baqer

آینه اش برد و برابر نهاد
هنرمند نامعلوم
روضه الانوار، ۹۲۷ ه. ق.
کاخ گلستان

Poetry from Rozat ol-Anvar
Unknown artist
Rozat ol-Anvar, 1520
Golestan Palace

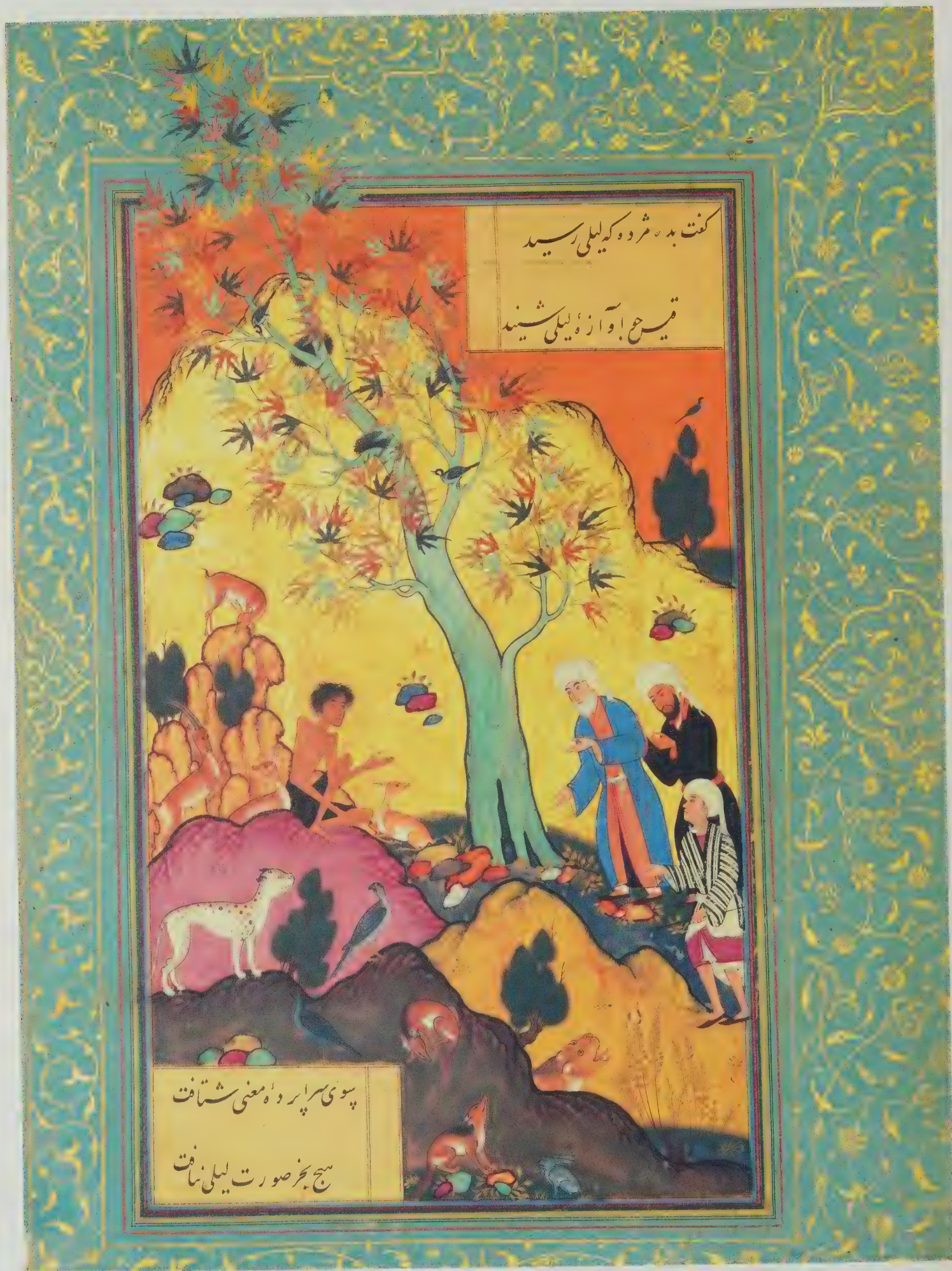
آیند اش بر دو بر این نهاد

وز پس آینه زبان بگشاد

کرد در کشتن تقسیم باز

کشت چو مرغ خان و کرنه سار

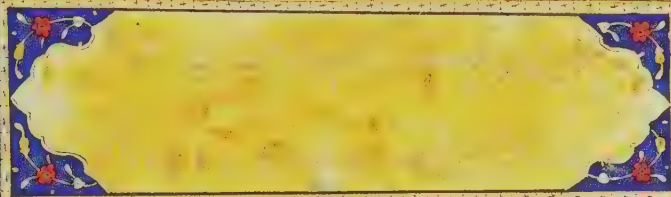
Story of the Old Woman and Sultan Malik Shah
Unknown artist
Rozat ol-Anvar [Khaju-ye Kermani], 1520
Golestan Palace

حکایت پیرزن دادخواه به سلطان ملک شاه
هنرمند نامعلوم
روضه الانوار، ۹۲۷ ه. ق.
کاخ گلستان

دید و شه چرخ جواهر فروش
 روی تو در آینه منت جوش
 مجتحر کا به حال تو مهر
 حلقه درگاه جلالت سپهر
 راحت روح القدس از بوی تو
 و اب خضر خاک سپر کوی تو
 مشک تو از ناف بعد مناف
 عرش بگرد حرمت در طواف
 حلقه بکوش فلک جنبه ری
 روی تو آمیخته اسپند ری
 نافه کشت این طبق ثمره پوش
 بس که برآورده درون تو جوش
 یوسف مصر انا مع تو یسی
 مهدی مهد انا فصح تو یسی
 عالم جان حضرت اعلی پست
 صدر و ما منزل دانی تپست
 باز کشت از کس ما زانغ را
 و اب بر خوش نظر باغ را
 منطق خواجو شو و غم ساز
 نوبت نعت تو زند در حجاز

سرفراز حضرت جان فخرین
 بر تو و اصحاب تو با فخرین

دین مده و ملکت سلطان مکر
 ترک کهر کیره و ره کان کیم
 دیو بود در طلب ملک جم
 خاتم اگرست زیوت چنم

آیدم آن پالک تارک پاد
 کر طرف شام بکرمان فاد
 رایت تجرید بر افراخت
 در ره توحید فرس تاخت
 قرص نیقد سرش نان شام
 پنهان این اطلس فیروز نام
 پرخ و خرفت از ویامه
 و زول و چشم جان یامه
 از کدش فته سرافراز بود
 و ز نظرش چشم و رع باز بود
 داور آن دور بد و بکر وید
 زانکه مسافر بکاشش ندید
 در ره او کوس راوت برد
 بر در او تخت عبادت برد
 زاویه خاص نباش باخت
 در حرم خاص تماش باخت

پنج گنج [عبدالرحمان جامی]

نسخه شماره ۷۰۹

پنج گنج، اثر نورالدین عبدالرحمان جامی، از شعرای متصوف در قرن نهم ه.ق. است. شناخت عرفانی و دانش گسترده وی در مثنوی های او بیش تر مشاهده می شود.

جامی گرچه در سبک شعری، پیرو امیر خسرو دهلوی است، اما در پنج گنج بیشتر متأثر از سروده های نظامی است. این نسخه از "پنج گنج" که در کتابخانه کاخ گلستان نگهداری می شود یکی از زیباترین نسخه های کتابخانه است.

نگارگرانی که نگاره های این نسخه به آنها منصوب است از مشهورترین نگارگران عصر تیموری و صفوی هستند که خوشبختانه نام آنها بر صفحه نگاره ها ثبت شده است: "سلطان محمد شاهی، حیدر علی، قاسم علی، مظفر علی، مقصود".

این نگاره ها نماینده کمال هنر این نگارگران هستند که خوشبختانه اغلب آنان سالم مانده اند. یکی از امتیازهای این نسخه تشعیرهای متنوع و زیبای آن است که با طراحی عالی تخیلات هنرمندان تشعیر ساز بر دو حاشیه صفحات مصور و نوشتار به رنگ طلا ترسیم شده اند.

پنج گنج به قطع وزیری بزرگ، ۳۴/۲ × ۲۳/۳ سانتی متر، دارای ۴۰۶ صفحه، هر صفحه ۲۰ سطر، هر سطر دو بیت به قلم نستعلیق با رقم "علی الحسینی الهروی" به تاریخ ۹۲۸ ه.ق بر کاغذ بخارایی کتابت شده است. حاشیه ها حلکاری به نقوش گل و بوته و جانوران، سه صفحه بدرقه در آغاز و انجام، تشعیر طلایی و چهار سر لوح مذهب مرصع عالی دارد.

Panj Ganj [Abdol-Rahman Jami]

Golestan Palace Library, No. 709

Panj Ganj (Khamseh) was written by the 9th century AH Sufi poet, Nour od-Din Abdor-Rahman Jami. Though Jami adopted Amir Khosrow Dehlavi's poetical style, but in writing Panj Ganj he was mostly inspired by Nezami's poems. This version of Panj Ganj, which is kept at Golestan Palace Library, is one of the most charming books of the library.

Its illustrations have been depicted by the most celebrated painters of Safavid era, including Sultan Mohammad Shahi, Heidar Qoli, Qasem Ali, Mozaffar Ali and Maqsoud. Fortunately the paintings bear the signatures of the painters.

Format: Large quarto, 34.2 x 23.3 cms, 406 pages

Script: Nastaliq, signed by Ali ol-Hosseini ol-Heravi, dated 928 AH, written on Bokharaie paper

Illustrations: Out of 10 paintings, 2 precede the text and the remaining 8 are placed before every Masnavi in dual pages facing each other, the margins are embellished with flowers, vignettes and beasts, poems written in gold, 4 inlaid illuminated epigraphs.

- ۱۰۹ مجلس در طبیعت
سلطان محمد شاهی
پنج گنج، ۹۲۸ ه. ق.
کاخ گلستان
- 109 **Excursion in the nature**
Sultan Mohammad Shahi
Panj Ganj, 1521
Golestan Palace
- ۱۱۰ مجلس در طبیعت (صفحه راست)
مقصود
پنج گنج، ۹۲۸ ه. ق.
کاخ گلستان
- 110 **Excursion in the nature (right Page)**
Maqsoud
Panj Ganj, 1521
Golestan Palace
- ۱۱۱ مجلس در طبیعت (صفحه چپ)
مقصود
پنج گنج، ۹۲۸ ه. ق.
کاخ گلستان
- 111 **Excursion in the nature (left Page)**
Maqsoud
Panj Ganj, 1521
Golestan Palace
- ۱۱۲ ورود یوسف به مجلس مهمانی زلیخا
قاسم علی
پنج گنج، ۹۲۸ ه. ق.
کاخ گلستان
- 112 **Yusof Enters Zoleikha's Banquet**
Ghassem Ali
Panj Ganj, 1521
Golestan Palace
- ۱۱۳ مجلس میهمانی زلیخا (صفحه چپ)
قاسم علی
پنج گنج، ۹۲۸ ه. ق.
کاخ گلستان
- 113 **Yusof & Zoleikha (left Page)**
Ghassem Ali
Panj Ganj, 1521
Golestan Palace
- ۱۱۴ لیلی و مجنون (صفحه راست)
مظفر علی
پنج گنج، ۹۲۸ ه. ق.
کاخ گلستان
- 114 **Layli & Majnun (right Page)**
Mozaffar Ali
Panj Ganj, 1521
Golestan Palace
- ۱۱۵ لیلی و مجنون (صفحه چپ)
مظفر علی
پنج گنج، ۹۲۸ ه. ق.
کاخ گلستان
- 115 **Layli & Majnun (left page)**
Mozaffar Ali
Panj Ganj, 1521
Golestan Palace
- ۱۱۶ سماع دروایش (صفحه راست)
حیدر علی
پنج گنج، ۹۲۸ ه. ق.
کاخ گلستان
- 116 **Dancing of the mystic (right Page)**
Heidar Ali
Panj Ganj, 1521
Golestan Palace
- ۱۱۷ سماع دروایش (صفحه چپ)
حیدر علی
پنج گنج، ۹۲۸ ه. ق.
کاخ گلستان
- 117 **Dancing of the mystic (left Page)**
Heidar Ali
Panj Ganj, 1521
Golestan Palace
- ۱۱۸ سر آغاز کتاب
هنرمند نامعلوم
پنج گنج، ۹۲۸ ه. ق.
کاخ گلستان
- 118 **Frontispiece**
Unknown artist
Panj Ganj, 1521
Golestan Palace
- ۱۱۹ سر لوح کتاب سبحة الابرار
هنرمند نامعلوم
پنج گنج، ۹۲۸ ه. ق.
کاخ گلستان
- 119 **Frontispiece of Sobhat ol-Abrar**
Unknown artist
Panj Ganj, 1521
Golestan Palace

عمر و قوس برادر آید پسند

المنته که بخون گرفتیم و کچند غنچه عاقبت شکفتیم و اگرش کس چرخ بشکستیم و اگرش کس چرخ بشکستیم
 پیمان الله این کو مره است که در میان احیان از رخسار پشاج فضل صدق کرد آس و بدست یاری خاص
 فکرت از قهر حرکت باصل نطق افشا و ناطقه سر یک را بشکست تا مل نطق و بالانس تعین نور آن در رفته انگاه رسته مناسبت و علا
 ملایمت با یکدیگر نیست التیام و صورت اعظام داده الهی پیچیده است که اگر پیمان بجامع قدس دست بدست کرد
 رواست اگر مقتدر پیمان پس انس نمکشش فراموش غایب آن سزا است عفر الله جی کویم صدق پاره جند پی مقدار است بر ختم
 و حرف ریزه جندی اعتبار با یکدیگر آمیخته لب کو دکان الاقن و سبع دیو انکان امواتش مانع نظر از بان کاری و نه کامل خردا
 از ان اعتباری چون محالات پستان همه پیوده و چون خیالات شک پستان بغرض آلوده باین همه امید
 میدارم که پر دیکمان نشین معنی را پیرایه جمال کرد و در جسد و نمایان انجمن و جوی اسپه بایه کمال **شعر**

جامی که قوی سگپسته است	وز دست زمانه پایا نیست	چون فال نماند خنده و مند	کرد آور دست هم جنب
باشد نظر خسته فانی	افتد بخان شکسته حای	یار پیمان فلاح	صادق نصیب علم پاک
کین چرخ که بخت تاب و ج است	در شرح اصل این شعر و مراد از هر چه در آن است و در شرح کلامی که در آن است		
با اهل صفات و برده دا			
ابتدی بسم الله الرحمن	الرحیم المتواضی الاچیان	می کنم از غم این آب حیات	زندگی بخش دل اهل بخت
تر زبان غامض افشا ترا	تا معطر کند عین سوز ترا	نافه آمو می تا راست این	نویز به عطارد است این
خوش نفس غنچه بنج مدت	تا زده پس منقش شمع کرت	برنج عقل در عیب کش	و حبه بر نامه لاری نه

A decorative horizontal border from a manuscript. It features a central yellow band with Arabic calligraphy in black ink. The calligraphy is flanked by intricate floral and geometric patterns in blue, red, and gold. The entire border is framed by a thin gold line.

قبله مت خدای شناس
 خاصه بر نعمتی که در بقاست
 چیست آن گنجای شایان
 نیست شغلی بس از پیاس خدای
 آنکه در پرده پندشین راز

مست بر نعمت خدای پس
 در جهان با جان بکاست
 نظم و شبه بدیع کشاران
 بهتر از نیست خواب و دهرای
 سخن از وی بیایه اعجاز

صلی الله علیه و آله احواله و حکم سلطه و احواله امام علی بن ابی طالب
مشهور است نمودن این کتب فی نیچریت از کتبهای امرار گویند
افاق تحفه الاحرار که چون نخست به نام از آن نچه حلقه افتاد
و جزبشکار یان شکارستان محارف شد نشاند و در پیستیه ایست
که بجهت وارستگی های وحدت اشارت نماید و بیات استیمت
در مقام ادای توحید نیاید حسن عیون و زلیخا که چون نخست وسطی

This image shows a horizontal decorative border from a manuscript. The central part features a yellow background with two panels of Arabic calligraphy in black ink. The calligraphy is written in a cursive style. The yellow panels are flanked by a wide, dark blue band containing a complex, repeating floral and foliate pattern in red, white, and gold. The entire border is enclosed within a thin gold frame.

دیوان امیر حسن دهلوی
کتابخانه موزه کاخ گلستان، نسخه شماره ۲۲۰۰

این نسخه ارزشمند اثر امیر حسن دهلوی، یکی از شعرای پارسی گوی هندوستان در قرن هفتم و هشتم ه. ق. است. غزل های دهلوی حاوی مضامین دقیق بسیاری است. الفاظ او، ساده و روان و شیوه شعری اش به پیروی از سعدی است. اگرچه قصاید متعددی به استقبال از سخنگویان پیش از خود دارد ولی اهمیت و شهرتش در غزلسرایی است. وی همعصر امیر خسرو دهلوی شاعر شهیر ایرانی است که هر دو در ترویج ادبیات و فرهنگ اسلامی ایران در شبه قاره هند بسیار سهمیم بودند. این نسخه در قطع وزیری، ۲۰×۱۱/۵ سانتی متر، شامل ۶۲۲ صفحه است. خط آن نستعلیق و به رقم "شجاع فارسی" بر کاغذ بخارایی در سال ۹۳۹ ه. ق. کتابت شده است. صفحات مصور آن شامل ۶ نگاره بدون امضاء است. جلد آن مقوای روغنی و بوم تریاکی مذهب به گل و برگ ختایی است.

Divan-e Amir Hassan Dehlavi
Golestan Palace Library, No. 2200

This valuable book has been written by an Indian Persian-speaking poet of the 7th-8th centuries AH, Amir Hassan Dehlavi. He was a contemporary to the well-known Iranian poet, Amir Khosrow Dehlavi. Both poets played a crucial role in promoting the literature and Islamic culture of Iran in the Indian Subcontinent.
Format: Quarto, 11.5 x 20 cms, 622 pages
Script: Nasta'liq, signed by Shoja' Farsi, written on Bokharaie paper, dated 939 AH
Illustrations: 6 unsigned paintings
Cover: Unctuous cardboard and brown illuminated canvas adorned with floral vignettes

مثنوی جمشید و خورشید
کتابخانه موزه کاخ گلستان، نسخه شماره ۲۱۸۸

این نسخه مشتمل بر مثنوی جمشید و خورشید (سلیمان ساوجی) و مهر و مشتري (محمد عصار) و دیوان غزلیات شاهي است. در انتهای غزلیات نوشته شده "آخر ناتمام است".
قطع این نسخه، وزیری، ۱۷×۲۵ سانتی متر و شامل ۳۷۲ صفحه است. خط آن نستعلیق و کاتب آن نامعلوم و تاریخ کتابت آن ۹۵۴ ه. ق. است. کاغذ متن، نخودی با حواشی چهره ای و قرمز است.
صفحات مصور این نسخه شامل سه نگاره و دو سر لوح مرصع و یک شمس در ابتدایی کتاب بدون امضاء است. جلد آن ابرهء تیماج قرمز با نقش ترنج و چهار لچکی زمینه لاجورد و حاشیه ی زمینه، طلای منگنه به شیوه سوخت است. در پیشانی صفحه اول، سر لوحی با کتیبهء مذهب و مرصع دارد.

Masnavi-ye Jamshid va Khorshid
Golestan Palace Library, vol. 2188

This book consists of *Masnavi-ye Jamshid va Khorshid* (Salman Savoji), *Mehr-o-Moshtari* (Mohammad Assar), and collection of sonnets by Shahi. The book ends with "The End is Unfinished". It is in royal octavo, 25 x 17 cms, in size and in 372 pages. The calligraphic style of the book is Nasta'liq inscribed anonymously. The paper is in buff with red margin. Its illustrated pages include three Persian paintings, two anonymous ornate frontispieces and a roundel in the beginning of the book. The cover is red thin leather with medallion and four-pendent pattern in azure background and gold-pressed margin. There is a frontispiece with illuminated and ornate inscription at the top of the first page.

Jamshid va Khorshid
Unknown artist
From Masnavi-ye Jamshid va Khorshid, 16th century
Golestan Palace

جمشید و خورشید
هنرمند نامعلوم
مثنوی جمشید و خورشید
۹۵۴-۵۰ ق.
کاخ گلستان

<p>دل خون شد آن خلاصه جانراخته کسبید صبر از بزم محبت جو آموز صید کاه</p>	<p>زین آب دیده سر در و انراخته کسبید آن شهنشوار سخت کماز انراخته کسبید</p>
---	---

<p>تنک آمدست جان من از عشق او جانست یار وین دل مغاک پائی</p>	<p>آن شک چشم شکسته با انراخته کسبید چون از یاد آمد جانراخته کسبید</p>
---	--

Khamse-ye Amir Hassan Dehlavi
 Unknown artist
 Golestan Palace Library

دل خون شد آن خلاصه جان را خیر کنید
 هنرمند نامعلوم
 دیوان امیر حسن دهلوی
 ق. ۹۳۹-ه
 کاخ گلستان

منتخبات بوستان

کتابخانه موزه کاخ گلستان، نسخه شماره ۲۱۶۷

نسخه ای مصور از سعدی شیرازی، شاعر قرن هفتم ه. ق است. این کتاب شامل دیباچه بوستان، در آداب نصیحت، در عدل و رعیت پروری، در فضیلت قناعت، در مروت و احسان، در پوشیدن چشم از عیوب، در توکل و رضای حق و در شکر بر عافیت است. این نسخه به قطع ۱۶×۱۰ سانتی متر شامل ۲۰ صفحه است. خط آن نستعلیق و توسط شاه محمود کتابت شده و صفحات مصور آن شامل سه نگاره بدون امضا است.

Selections from Boustan

Golestan Palace Library

No. 2167

The book is an illustrated version of Boustan from the 7th century AH poet, Sa'di Shirazi. It comprises the preface to Boustan on manners of giving advices, establishing justice, fostering the inferiors, overlooking faults, trust in the Almighty God and yielding to His will, being thankful for one's health as well as virtues of contentment, equity and benevolence.
Format: 16 x 10 cms.

Excursion in the nature
Unknown artist
Selections from Boustān, 16th century
Golestan Palace

تفریح در طبیعت
هنرمند نامعلوم
منتخبیات بوستان سده دهم ه. ق.
کاخ گلستان

Excursion in the nature
Unknown artist
Selections from Boustan, 16th century
Golestan Palace

تفرج در طبیعت
هنرمند نامعلوم
منتخبات بوستان سده دهم ه. ق.
کاخ گلستان

کلیات سعدی

کتابخانه موزه کاخ گلستان، نسخه شماره ۲۱۷۴

کلیات سعدی شامل گلستان و بوستان، اثر مصلح الدین سعدی شیرازی، شاعر قرن هفتم ه. ق است. این نسخه به قطع وزیری، و ۱۵×۲۴ سانتی متر است که با خط نستعلیق و با رقم عبدالله بن شیخ مرشد کاتب شیرازی بر کاغذ دولت آبادی مجدول، کتابت شده است. صفحات مصور این نسخه شامل ۱۳ نگاره بدون امضا است و جلد آن مقوای سوخت تحریر، کار هنرمندان هندی است.

Sa'di's General Principles (Kolliat-e Sadi)

Golestan Palace Library, No. 2174

The "General Principles" was written by the 7th century poet from Shiraz, Sa'di.

Format: Nasta'liq written on checker Dowlatabadi paper, autographed by Abdollah Ibn-e

Sheikh Morshed Kateb Shirazi

Illustrations: 13 unsigned paintings

Cover: Inlaid cardboard, made by Indian artists.

Conversation of Devil and Barsissa
Unknown artist
Sa'qi's Boustān (No. 2174)
16th century
Golestan Palace

سخن گفتن ابلیس و برصیصا
هنرمند نامعلوم
برگی از بوستان سعدی (۲۱۷۴)
سده دهم ه. ق.
کاخ گلستان

برگی از بوستان سعدی (۲۱۷۴)
هنرمند نامعلوم
سده دهم ه. ق.
کاخ گلستان

بوستان سعدی

کتابخانه موزه کاخ گلستان، نسخه شماره ۲۱۸۹

این نسخه به قطع نیم ورقی، ۲۹/۵×۱۹ سانتی متر و شامل ۳۵۸ صفحه است. خط آن نستعلیق و کاتب آن نامعلوم است. نوع کاغذ آن دولت آبادی شکری زرافشان است و حاشیه، قطعه الوان مذهب منقش مجدول سرلوح دار است. صفحات مصور آن شامل شش نگارهء بدون امضا است. جلد آن مقوای روغنی، با نقاشی گل سرخی، و زمینه آن مرغش است.

Sa'di's Boustan

Golestan Palace Library, No 2189

Boustan is one of the best books written by the great Iranian 7th century (AH) poet, Sa'di.

Format: Folio, 29.5 x 19 cms, 358 pages

Script: Nasta'liq, written on cream-colored, gold-sprayed, Dowlatabadi paper with margins adorned by variegated, checkered and illuminated epigraphs

Illustrations: 6 unsigned paintings

Cover: Unctuous cardboard with red rose motifs

در معنی ثابت قدمی مردان
هنرمند نامعلوم
بوستان سعدی (۲۱۸۹)،
سده دهم ه.ق.
کاخ گلستان

A Page from Sa'di's Boustan (No.2189)
Unknown artist
16th century
Golestan Palace

مراگریه آمد ز بیمار حجت
بران گریه قمه بخندید گفت

مخو عزم برای من ای پسر
مراکنس آرد که کشتی برود

حکایت کنند از بزرگان دین
حقیقت شناسان عین الحقین

که صاحب دلی پرلمبکی نشیت
مسی اندر هوا و ماری بد

شناسن صاحب دل بر
پشت پلنگ
هنرمند نامعلوم
ستان سعدی (۲۱۸۹)
سده دهم ه. ق.
کاخ گلستان

Story of the mystic
riding on puma
Unknown artist
Sa'di's Bustan (2189)
16th century
Golestan Palace

داستان حضرت ابراهیم (ع)
هنرمند نامعلوم
بوستان سعدی (۲۱۸۹)
سده دهم ه. ق.
کاخ گلستان

بوستان سعدی

کتابخانه موزه کاخ گلستان، نسخه شماره ۲۱۹۷

نسخه دیگری از بوستان شیخ مصلح الدین سعدی شیرازی، شاعر قرن هفتم ه.ق. است. این نسخه در قطع وزیری کوچک، ۲۳/۵×۱۳/۵ سانتی متر، و شامل ۲۱۴ صفحه است. خط آن نستعلیق و توسط میرحسینی در سال ۹۶۱ ه.ق. کتابت شده است. کاغذ متن، دولت آبادی و کاغذ حاشیه آن آبی زرافشان مجدول سرلوح دار است. صفحات مصور این نسخه دارای چهار نگاره بدون امضا است و جلد آن ساغری مشکی با نقش ترنج و نیم ترنج و گوشه دار است.

Sa'di's Boustan

Golestan Palace Library, No 2197

Boustan has been written by the outstanding Iranian 7th century (AH) poet, Sheikh Mosleh od-Din Sa'di.

Format: Small quarto, 23.5 x 13.5 cms

Script: Nasta'liq, written by Mir Hassani, dated 961 AH

Paper: Dowlatabadi, with blue gold-sprayed checker epigraphed margin

Illustrations: 4 unsigned paintings

Cover: Black leather embellished with medallion, semi-medallion and angular motifs

بئی دیدم از عاج در سومات
هنرمند نامعلوم
بوستان سعدی
۹۶۱ ه.ق.
کاخ گلستان

From Boustan (No.2197)
Unknown artist
Sa'di's Boustan, 1553
Golestan Palace

A line from Sa'di's Boustan
Unknown artist
Sa'di's Boustan, 1553
Golestan Palace

شهنشه زشادی چو گل بر شکفت
هنرمند نامعلوم
بوستان سعدی، ۹۶۱ ه.ق.
کاخ گلستان

A line from Sa'di's Boustān
Unknown artist
Sa'di's Boustān, 1553
Golestan Palace

برون آمد از طاق و دستار خویش
هنرمند نامعلوم
بوسطن سعدی، ۹۶۱ ه. ق.
کاخ گلستان

بوستان سعدی

کتابخانه موزه کاخ گلستان، نسخه شماره ۲۱۶۴

"بوستان" یکی از آثار منظوم و مشهور شیخ مصلح الدین سعدی شیرازی، یکی از ستارگان درخشان ادب پارسی است که آن را از شاهکارهای بلامنازع شعر فارسی شمرده اند. این اثر که در نسخه های کهن به "کلیات" و "سعدی نامه" مشهور بوده، بعدها "بوستان" نامیده شد. تاریخ اتمام بوستان سال ۶۵۵ ه. ق. است.

این نسخه از بوستان سعدی به قطع وزیری، ۱۷×۲۵ سانتی متر، دارای ۳۶۴ صفحه، هر صفحه ۱۲ سطر، به قلم نستعلیق بر کاغذ بخارایی زرافشان غبار (برخی صفحات نونویس) با رقم میرعلی السلطانی، به سال ۹۷۰ ه. ق. کتابت شده است. در این نسخه، پنج نگاره با خصوصیات مکتب هرات وجود دارد که داستان هایی از بوستان را به تصویر کشیده است. برپایه رقم موجود بر واپسین نگاره (قلم محمود مذهب ۹۷۰ ه. ق.) همه باید ساختهء همین استاد باشد. این نسخه بدون جلد است. صفحات متن این نسخه، با لچک های مزین به گل و بوته تزیین شده و نگاره های آن به شیوه متداول برخی از هنرمندان اواخر عصر تیموری خصوصاً شیخ زاده است که ساختار ترکیب های آن مبتنی بر نظام معماری است. گرچه چهره سازی این مجموعه به شیوه بهزاد نزدیک شده ولی حالات و حرکات آن نسبت به آثار شیخ زاده طبیعی تر شده است.

Sa'di's Boustān

Golestan Palace Library, No. 2164

Boustān is one of the most renowned books in verse written by the prominent Iranian 7th century poet, Sa'di Shirazi.
Format: Quarto, 364 pages

Script: Nasta'liq, written on Bokharaie gold-sprayed dusty paper, athographed by Mir Ali as-Soltani, dated 970 AH
Illustrations: 5 paintings in Herat style, the last one is adorned by Mahmoud Mozahheb's authograph in Abjad letters

(Arabic alphabet having numerical values)

دارا و گله دار
هنرمند نامعلوم
بوستان سعدی (۲۱۶۴)
۹۷۰ ه. ق.
کاخ گلستان

The rich and the shepherd
Unknown artist
Sa'di's Boustān 2164
1562
Golestan Palace

شکار

شیدم که دارای فرخ تبار
دواندش گدایی به پیش

ز شکر جدا ماند و روشکار
بجو دگشت دارای فرخه کیش

کردن این که آمد ملک

ز دوس به روزم هر یک

حکایت خاکی الا عظمت و جلاله الله تعالی

بسم الله الرحمن الرحیم

شمنده دانا و قاضی
متکبر
هرمند نامعلوم
ن سعدی ۲۱۶۴
ق. ۹۷۰
کاخ گلستان

The wise scholar
the arrogant
Unknown artist
Sa'di's Boustani
, 1562
Golestan Palace

گلستان سعدی

کتابخانه موزه کاخ گلستان، نسخه شماره ۲۱۶۱

گلستان سعدی، اثر مصلح الدین سعدی شیرازی، شاعر قرن هفتم ه. ق. است. سعدی نه تنها در نظم بلکه در نثر نیز مقامی والا دارد. گلستان اثر منشوری، در نثر فارسی بی مانند است. شیوه نثر سعدی همچون شعرش با روانی سحرآمیزی همراه است. گلستان، افزون بر مقدمه، هشت باب دارد که در آنها قصه پردازی، داستان سرایی، پند، خطاب و سرزنش ستمگران و ریاکاران و زرپرستان، چنان با جد و هزل در آمیخته که خواننده، همه را به یکباره به گوش جان درمی یابد.

ویژگی دیگر گلستان، آمیختگی شعر و نثر است، اما این آمیختگی، برخلاف بسیاری از آثار دیگر نویسندگان ایرانی، نه چنان است که شعر و نثر را بتوان از یک دیگر جدا نمود؛ بلکه شعر سعدی در گلستان مکمل نثر او بوده و جداساختن آنها از یک دیگر، پیوستگی صورت و معنای کلام او را در هم می ریزد.

این نسخه از گلستان با قطع نیم ورقی، شامل ۱۰۳ صفحه است که چهار صفحه مصور آن بدون رقم است. خط آن نستعلیق و کاتب آن نیز نامعلوم است.

کاغذ متن این نسخه خانبالغ زرافشان، کاغذ حاشیه، الوان زرافشان و جلد آن مقوای روغنی با نقاشی گل سرخی است.

Sa'di's Golestan

Golestan Palace Library , No.2161

Golestan has been written by the outstanding Iranian 7th century (AH) poet, Sheikh Mosleh od-Din Sa'di. In addition to the preface, it includes eight chapters, each of which present stories and advices addressing and blaming the arrogant powers, hypocrites and mammonists in a humorous style quite appealing to the reader.

Format: Folio, 103 pages

Script: Nasta'liq, the calligrapher is unknown

Paper: Gold-sprayed Khanbaleq, with variegated, gold-sprayed margin

Illustrations: 4 unsigned paintings

Cover: Unctuous cardboard embellished with red roses

طلب کردند و ندچار یک نمود و رحمت نیاوردند دست سست
 دراز کرد میسر نمی شد تنی خنجرافرو و کوفت

Crowd Attack the Young Man
 Unknown artist
 Sa'di's Golestan (2161)
 16th century
 Golestan Palace

مجموعه جماعت بر مرد جوان
 هنرمند نامعلوم
 گلستان سعدی (۲۱۶۱)
 سده دهم ه. ق.
 کاخ گلستان

درآمد و اوازی برآورد که مرغ از سواد آورد و شتر عابد را دیدم
 که برقصد آنکه و عابد را منتهی

Dancing of Abed's Camel
 Unknown artist
 Sa'di's Golestan (2161), 16th century
 Golestan Palace

به رقص آمدن شتر عابد
 هنرمند نامعلوم
 گلستان سعدی (۲۱۶۱)، سده دهم ه. ق.
 کاخ گلستان

بوستان سعدی

موزه رضا عباسی، نسخه شماره ک.ص. ۵۸۲

بوستان، اثر مصلح الدین سعدی شیرازی، شاعر قرن هفتم ه. ق. است. اندازه این نسخه ۲۸×۱۸ سانتی متر و با خط نستعلیق تحریر شده و کاتب آن نامعلوم است. این نسخه در قرن ۱۱ ه. ق. تهیه گردیده است و ۱۲ نگاره بدون امضا دارد که به شیوه مکتب اصفهان نقاشی شده‌اند.

Sa'di's Boustan

Reza Abbasi Museum, K.S.582

stan was written by the famous Iranian 7th century (AH) poet, Sheikh Mosleh od-Din Sa'di Shirazi.

mat: 28 x 18 cms

ipt: Nasta'liq, this version was produced in the 11th century AH

lustrations: 12 unsigned paintings drawn on variegated paper

برگی از بوستان سعدی (ک.ص. ۵۸۲)

هنرمند نامعلوم

سده ۱۱ ه. ق.

موزه رضا عباسی

Untitled

Unknown artist

Sa'di's BUSTAN(K.S.582)

17th century

Reza Abbasi Museum

Untitled
Unknown artist
Sa'di's Boustān (k.s.582)
17th century
Reza Abbasi Museum

برگی از بوستان سعدی (ک.ص. ۵۸۲)
هنرمند نامعلوم
سده ۱۱ ه.ق.
موزه رضا عباسی

Untitled
Unknown artist
Sa'di's Boustān (k.s. 582)
17th century
Reza Abbasi Museum

برگی از بوستان سعدی (ک. ص. ۵۸۲)
هنرمند نامعلوم
سده ۱۱ ه. ق.
موزه رضا عباسی

خمسه نظامی

موزه ملی ایران، بخش دوران اسلامی، نسخه شماره ۴۳۶۳

نسخه مصوری از خمسه نظامی، شاعر قرن ششم ه.ق.، در اندازه ۳۰×۱۹ سانتی متر و شامل ۹۷۴ صفحه است. خط آن نستعلیق و بارقم شیخ محمد فخرالدین احمد کاتب سلطانی است که در قرن ۱۰ ه.ق. کتابت شده است. صفحات مصور آن شامل ۲۱ نگاره بدون امضاء و جلد آن از سوخت طلاکوب است.

Nezami's Khamseh

National Museum of Iran, No. 4363

The outstanding 6th century (AH) Iranian poet, Hakim Nezami Ganjavi, is the author of the book.

Format: 30 x 19 cms, 974 pages

Script: Nasta'liq, autographed by Sheikh Mohammad Fakhreddin Ahmad Kateb Soltani, dated 10th century AH

Illustrations: 21 unsigned paintings

Cover: Gold inlaid leather

فرهاد کوه کن
هنرمند نامعلوم
خمسه نظامی (۴۳۶۳)
سده دهم ه.ق.
موزه ملی ایران

Farhad, the Mountain Digger
Unknown artist
Nezami's Khamseh (4363), 16th century
Iranian National Museum

جو پیدار پیکر جری می نراند

به تیش زوی خارا بجز از شب

چو دریا گشت کوئی اسکارا

یکگاه از میدان ان پیکر خارا

مان لحظه بجای سعادتمرد
سپهر گلنده چون آب در پای
یکسره چو زین حالت آگاه شد

ز جنبش مژده کشتش سر
جو در پرده پراست کج با خشد

ازین پرده شان رخت پروا خشد
ز سپردی فرزد مذبح بجای خویش
چو انجم بران انجمن ز شد

ازان پیشه سر و جابوی کشت
پیر سپید و سرسپرد و کشت
بخلوت جو پشت با سر کسی

ازان و ایشان و ایشان زد
که نهی طوفان شاد و کس

یگی سر ترا ندیده نعتا و خشت
که هست در آسمان کرد باز
بموجی می ماند صفت تا چون

Untitled
Nezami's Khamseh (4363), 16th century
Iranian National Museum

برگی از خمسه نظامی (۴۳۶۳)
هنرمند نامعلوم
سده دهم ه ق
موزه ملی ایران

کله کوشند نم ناگوش

سوی خرگاه راندن کبوتر

چونکه شاه بیسته بود پیری کرد

پیش رفت اولش درود

کشته در آفتاب بجی نوش

دیر پیری چو صبح هر اکینر

سکی او بجنه رشخ در

هر چون دیر میمان بر پاد

بسته چون پیک و پست و باین

پیر پستش لری نیان در

اسمان را کلام بیگری کرد

وانکه از نمر کشتش درود

هر چه در خانه داشت هفتی

گفت کاش پست کاجین خوا

ش چو نایق پاره ش مارا

بخت در خور چون تو مانی

شرابی آب خور و دیت شید

لیکن آبادی این طرف دور

گفت نان انکی غورم نه

پیش آورد و کرد لاله کری

خوان اگر بنو است معذور

کاشچه پیرم خبر دسی بر پاد

بفرموده از سپهر بارکی	که لشکر جنبید یکبارگی	پناه از دو حشر بشکنجید	بش و روز را در بهم آید
ز نیم خاف کلام رتیب	کن خشت در بر زوشن جریر	ز ننگا ننگ دهنده متع	ز نه بر قمار ابر و در مع
شوره ز قنبدان قتاب	سوزند کی میجو پوری تباب	ز جوشیدن پر بر پام تیز	جهان کرده از زو شای گریز
ز کشته زنی که بر خاک آید			میسخت بر اسپان زو

عین از شبه اش از دخته	ایسرین برگ شد مشک پیه	غراب سیه صید بار سینه	هر اسبکی در نشن آینه
شکسته زان پنه چست	درخت خرو طایه پروا		

کلی از خمسه نظامی (۴۳۶۳)
هترمند نامعلوم
سده دهم ه ق
موزه ملی ایران

Untitled
Nezami's Khamseh (4363)
16th century
Iranian National Museum

چنان آمد و جانش ارکاش
ندیدم کسی را از کجا را گمان
سکندر جوهرت ازین خایه

دم جان پیرون بر پیش
که آله بدو کجا رنای سنان

شناخته منع انجان بر پیر
دین کار اگر چاره گشت

که نایشان هیچ مرعش ندید
چرا چو کار خود را گشت
ز دندش یالای آن خسته

راغیام چون در پس پیوه ز

رسید او بیتی دل ارزوه ز

اگر چه زره ناهش نغذ بود

جهانش را بدو و پیکو مکود
رسی شد که آن راه ناهش

مرگ اسکندر
هنرمند نامعلوم
خمس نظامی (۴۳۶۳)
سده دهم ه. ق.
موزه ملی ایران

The Death of Eskandar
Nezami's Khamseh (4363)
16th century
Iranian National Museum

خمسه نظامی

کتابخانه موزه کاخ گلستان، نسخه شماره ۱۹۱۴

نسخه مصور دیگری از خمسه نظامی که در قطع نیم ورقی و شامل ۷۰۶ صفحه است. خط آن نستعلیق و کاتب آن نامعلوم است. کاغذ آن سمرقندی مجدول و صفحات مصور آن شامل نه نگاره بدون امضاء است. این نسخه در سال ۹۵۴ ه. ق. تهیه گردیده و جلد آن تیماج مشکی روغنی مذهب است.

Nezami's Khamseh

Golestan Palace Library, No. 1914

The book has been written by the outstanding 6th century (AH) Iranian poet, Hakim Nezami Ganjavi.

Format: Folio, 706 pages

Script: Nasta'liq, written on checker Samarqandi paper, the calligrapher is unknown

Illustrations: 9 unsigned paintings

Cover: Unctuous illuminated black thin leather

160 A Line from Nezami's Khamseh

Unknown artist
Nezami's Khamseh, 1534
Golestan Palace

۱۶۰ انکار شاگردان در شان هرمس

هنرمند نامعلوم
خمسه نظامی، ۹۵۴ ه. ق.
کاخ گلستان

161 Shirin Bathes

Unknown artist
Nezami's Khamseh, 1534
Golestan Palace

۱۶۱ آب تنی شیرین

هنرمند نامعلوم
خمسه نظامی، ۹۵۴ ه. ق.
کاخ گلستان

که مرغ خاتم شدن فروز همچو
 فروز آید کان همان غریب
 در آن صحرای او خوابت زید
 چو گفت این قصه پروین قیچون
 ز نیم شاه می شد دل پاید
 غلام را بفرمود استیادند
 طوایف زد در آن فروزه کشن

دو بنقه پیش و کمین کاخ
 شامایید و خورشیدان گیریت
 بهشتی روی را قصری پاید
 سلیمان را با جمعی پیس زار
 دو منزل را یک منزل تمیکرد
 شورانرا علفها بخت دهند
 میان کشن آینه دیدار و شن

که آید مار پستانی درین بان
 و کرشک اندازش کو خضر
 بران صورت که دل او شگفت
 زمین کن کوه نو در اگر مکرده
 قصار را اسپهان در آهسته
 تن شاز تر و یک علما مان

چو طایوسی شسته بر پرزاف
 چو خضر آنگاه در سوی صحر
 خبر میداد از اهل صحرای
 سوی ارمین زمین را ترم کرده
 بدان منزل که آن سوی شست
 سوی آن صحرای آمد خزان

چو طایوسی عقیقه با رسته
 نذر وی ریکو رسته

است که بخت
جالت اکا کشت

ازین پرده شان رخت پروا
چو بخر بران انجن بر کشت

سر افکنده چون آب در پای خویش

ز سر دی فسر دند بر جای خویش

لفت راز

که نیت در این آینه گرد باز

بخلوت چو نبشت با سر یک

ازان استان و استان پروا

مقاد کس

بموج هم باز منقاد و خس

که به شوار که گرفتند کوش

روند چه با و بر گردن پیش

خمسۀ نظامی

کتابخانه مدرسه عالی شهید مطهری، نسخه شماره ۰۴۰۰

قطع این نسخه ۵/۳۲×۲۰ سانتی متر و شامل ۴۱۳ صفحه است. خط آن نستعلیق و توسط مرشدین خواجه میرک شیرازی به سال ۹۵۶ ه. ق. کتابت شده است.

صفحات مصور آن شامل ۳۰ نگاره و چهار سرلوح مذهب بدون امضا است. علاوه بر این صفحات، میان سطرهای صفحات مقابل نگاره ها و سرلوح ها به طرزی زیبا تذهیب و متن آنها طلاکاری شده است. دو سرلوح افتتاح کتاب از زیباترین نمونه های نسخ خطی است. ابداعات این سرلوح ها در طراحی حاشیه با سرهای انسان و دیو کنایه از مضامین حکمی کتاب است. پرندگانی با رنگ خاکستری و حرکات موزون بر زمینه طلایی بر گرد ترنج میانی آغاز کتاب قرار گرفته اند. در میانه ترنج سرلوح اول که به رنگ لاجوردی است این اشعار دیده می شود:

گنجینه گشای گنج، آن موید راد
کاندر ازل، سخنوران را استاد

دریای معانی از گهر کرد تهی
روزی که بنای پنج گنجینه نهاد

و بر ترنج سرلوح دوم با زمینه لاجوردی نیز این اشعار مشاهده می شود:

خمسۀ که به فخرش بود زیب تمام
از خسرو شیرینش فروده است نظام

لیلی معنون و هفت پیکر ز عقب
تاریخ سکندرش دهد ختم کلام

نگاره های زیبایی این نسخه که تمام صفحات را پوشانده و از نوادر عصر خود محسوب می شود، دارای ویژگی هایی است که این نسخه را در میان آثار مشابه شاخص می کند. ترکیب های فشرده، نمادگرایی عالی، رنگ آمیزی بدیع و صحنه آرای خاصی که چند مضمون را در یک نگاره جمع کرده تا مضمون اصلی گویاتر شود، همه و همه از ممیزات این نسخه عالی است.

جلد آن روغنی مشکی ضربی طلاکوب مقوایی و عطف آن، تیماج مشکی، داخل جلد، روغنی حنایی و سوخت زرکوب معرق است.

Nezami's Khamseh

Library of Shahid Mottahari School of Higher Education, manuscript 0400

The size of this book is 20 x 32.5 cms. and includes 413 pages. The calligraphic style is Nasta'liq inscribed by Morshed-Ibne-Khaje Mirak Shirazi in 1536. Its illustrated pages include 30 Persian paintings and four unsigned illuminated frontispieces. In addition, opposite pages of the Persian paintings and frontispieces have been beautifully illuminated and the texts gilded. The two introductory frontispieces are among the most beautiful calligraphic works. The margins of frontispieces are designed by heads of humans and ghouls, an allusion to judicious themes of the book. Grey birds with rhythmic movements are placed on the golden background around the middle citron of the opening page.

Beautiful Persian paintings, which are seen throughout the book and were considered unique in their time, possess features that distinguish the book from similar books. Dense compositions, exceptional symbolism, original colour, and special setting that bring together a number of themes in a Persian painting to make the major theme more expressive, are all distinctive features of this brilliant book.

The cover of the book is gilded cardboard and its binding is black goat leather. The inside cover is fawn gilded mosaic.

164 Tadhīb

Unknown artist
Nezami's Khamseh
1536
Shahid Mottahari School of Higher Education

۱۶۴ تذهیب

هنرمند نامعلوم
برگی از خمسۀ نظامی
ق. ۹۵۶ ه.
مدرسه عالی شهید مطهری

165 Mejnun over dead body of Ieyli

Unknown artist
Nezami's Khamseh
1536
Shahid Mottahari School of Higher Education

۱۶۵ مجنون بر سر جنازه لیلی

هنرمند نامعلوم
برگی از خمسۀ نظامی
ق. ۹۵۶ ه.
مدرسه عالی شهید مطهری

167 Farhad Carries shirin's horse on his back

Unknown artist
Nezami's Khamseh
1536
Shahid Mottahari School of Higher Education

۱۶۷ فرهاد اسب شیرین را بر دوش می گیرد

هنرمند نامعلوم
برگی از خمسۀ نظامی
ق. ۹۵۶ ه.
مدرسه عالی شهید مطهری

169 Ascension of Prophet Mohammad

Unknown artist
Nezami's Khamseh
1536
Shahid Mottahari School of Higher Education

۱۶۹ معراج حضرت محمد (ص)

هنرمند نامعلوم
برگی از خمسۀ نظامی
ق. ۹۵۶ ه.
مدرسه عالی شهید مطهری

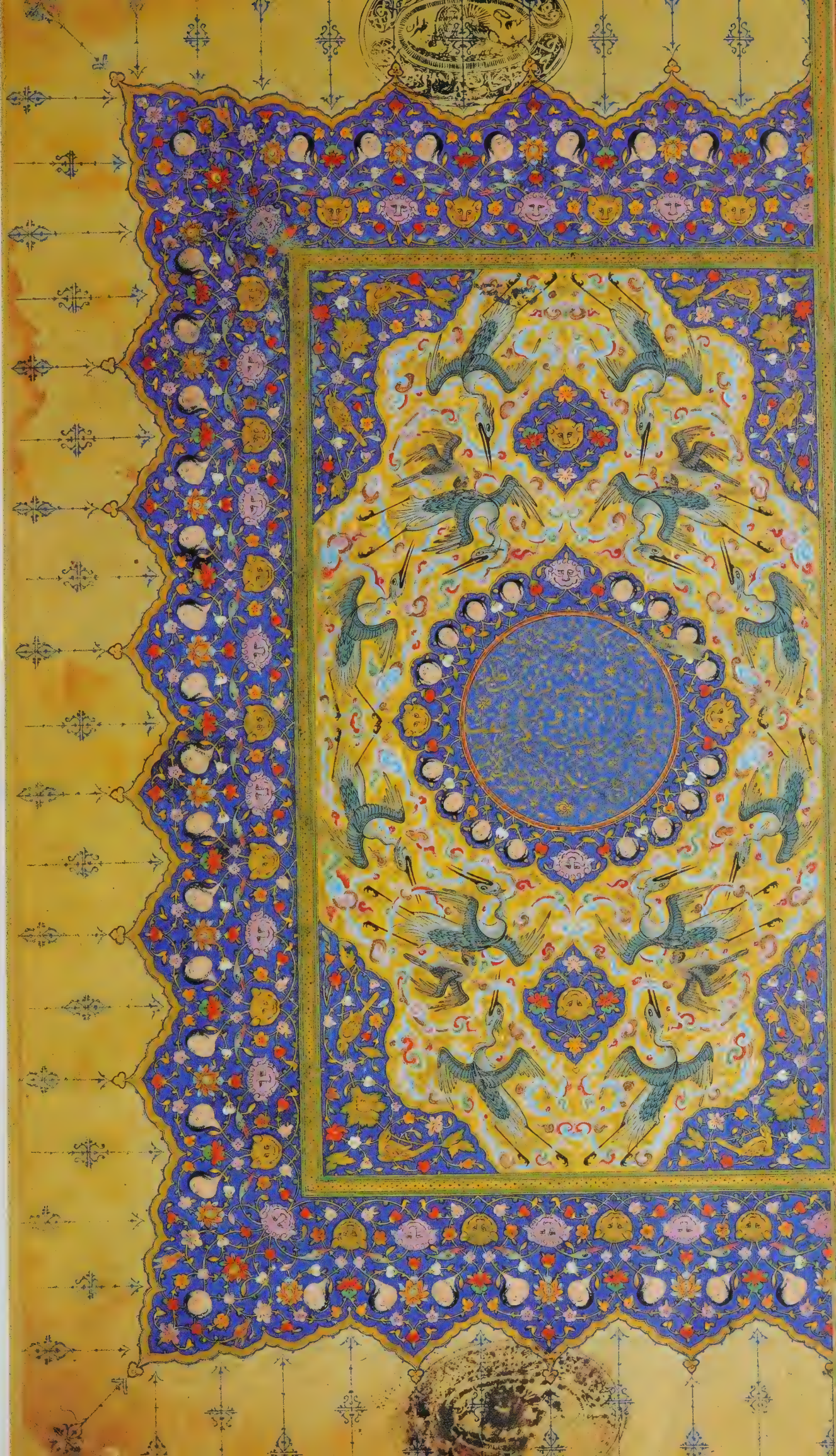

و آنکه از آنکه شاه مرد پست
از دل ز لعلهای دور افتاد
بادش که و کلاه برد پست
شد ریخته و قشایه ناک
و آن سینه خون بهنج کرده
در وی غیب رنج کرده
نامانده برون ز پای شو

چند آنکه در آن باین جهان
مردم ز خفا باین است
نماید و در آن حرم کسی پاک
این مردی زردان خرد
زان کرک کجانش خوان
شد سال کشت و در دهم
کس از بر پایش خوان و کما
آواره شد کما و کما

بیشتر کنیزان میدانند
ره قصر و درین زمان

چنان بر دوش کز گردن
بیمه فشن کشته در پیش

بر پیش او رده قصران
بر گردن کز فتنه پنهان

چو باد و برقی میرش
بر دوش می صحران ماه

بشیر کنیز می مشاود
نم دیری باشد ای سرین

عجب باشد که در بخت
که جان از فغانم برین

و داخت که دم و دشمن
کنون از تو پنهان

کردید است پنهان
که چون منی گرم و بولام

دور یازدولسان را بر سر زقعه کرد ستایش	راه دروان جهان را بر سره را از فروغ جنت	ز نوشتن حبه اوق شاه را می بشهر ملک	چون محمد بر قس مایق می برید از منادول سفله
--	--	---------------------------------------	---

سحر نوشتن کز انبیا در سواد حشر شد	سحر نوشتن چون انبیا جرم کیوان چو لوسه زد	فان زین حشر دبر نذر در دهر دیگر در زندان	کبر و دانش ترکان مشرقی را از فرق سرباز
--------------------------------------	---	---	---

اسکندرنامه [نظامی گنجوی]

کتابخانه موزه کاخ گلستان، نسخه شماره ۲۲۲۳

اسکندرنامه که در نسخه ها، در دو جزء شرف نامه و اقبال نامه تنظیم شده یکی از شاهکارهای ادبی و عرفانی شاعر بزرگ ایرانی، نظامی، در قرن ششم ه. ق. است.

اسکندر مقدونی، پسر فیلیپ، حکمران یونان، به قول نظامی در جست و جوی گنج و فسادالاخلاق بود. جنایاتی که پس از پیروزی بر قوای ایران انجام داد به حدی بود که می توانست ایرانیان و به طور کلی آحاد مشرق زمین را برای همیشه کینه توز مغرب زمین گرداند، اما وی با دسیسه مشاوران، اقدام به تهیه اسکندرنامه ای جعلی نمود. این کتاب در حقیقت تمامی صفات "ذوالقرنین"، حکیم و جوانمرد مومن شرقی را به اسکندر مقدونی نسبت می داد. نظامی در شرف نامه، تحلیلی عرفانی از حوادث تاریخی به دست می دهد و به بیان علل و بروز جنگ ها و ظهور حکومت ها و ستمگری خودکامگان و سرنوشت غم انگیز ستم دیدگان و سرانجام شوم ستمگران می پردازد. وی با درایتی حکیمانه پرده از ماهیت اسکندر برمی دارد و می گوید که جنگ اسکندر، جنگ دین نبود، جنگ برای گنج بود. مضامین متعالی این اثر گرانبها همواره مورد توجه هنرمندان نگارگر و حامیان آنها بوده است و بارها مصور شده و آثار جاویدانی از آن باقی مانده است. هنرمندان نگارگر با استفاده از "رندی" هنرمندانه، تصویر پادشاهان و امیران را در هیئت اسکندر نشان می دادند و به این صورت توجه و حمایت آنها را نسبت به این اثر ارزشمند که افشاء کننده ظلم حاکمان است، جلب می نمودند.

این نسخه در قطع وزیری، ۶/۱۵ × ۴/۲۶ سانتی متر و شامل ۴۷۵ صفحه است. خط آن با قلم نستعلیق خوش قدیمی بر کاغذ دولت آبادی مجدول سرلوح دار با متن زرافشان کتابت شده و کاتب آن نامعلوم است. صفحات مصور آن شامل شش نگاره بدون امضا است. جلد آن ابرهء تیماج قرمز است.

Eskandar Nameh

Golestan Palace Library, No. 2223

Eskandar Nameh, comprising two sections called Sharaf Nameh and Eqbal Nameh, is another literary and Gnostic masterpiece of the prominent Iranian 6th century AH poet, Hakim Nezami Ganjavi.

Format: Quarto, 26.4 x 15.6 cms, 475 pages

Script: Nasta'liq, written on checkered gold-sprayed Dowlatabadi paper with epigraph, the calligrapher is unknown.

Illustrations: 6 paintings, the painter is unknown

Cover: Red thin leather

گذر اسکندر از دریای چین
هنرمند نامعلوم
اسکندرنامه (۲۲۲۳)
کاخ گلستان

Eskandar crosses the sea of China
Unknown artist
Eskandar Nameh (2223)
Golestan Palace

ن پسته اند از هدا
لی بهر جا که نزد بارگاه
به روی دریا نشود

معا در منزل هویدا
ز منزل بمنزل به میودار

و بار رسع از بهار چوین
سکنت از سحر و سحر

می بهم باز سوخته

طریق مساحت همایش بود
میان و گشتی رسیده بود

سز از تحلی طو لی سد در شیب
به روشنی شایخ غنیه

خمسه نظامی

کتابخانه موزه کاخ گلستان، نسخه شماره ۲۱۸۵

این نسخه، اثر ارزشمند حکیم نظامی گنجوی از سخنوران مشهور و استادان بزرگ شعر فارسی در قرن ششم ه.ق. است. نظامی هر چند نخستین شاعر و داستان سرای ایران نیست اما همچون فردوسی، از برجسته ترین آنها به شمار می آید. به خاطر توانایی شگفت انگیزش در انتخاب واژگان و ترکیبات و تعبیرات تازه و نو، میان شعرای ایران جایگاهی ویژه دارد. از نظامی به جز دیوان اشعار، اثر مشهور پنج گنج یا خمسه، شامل مثنوی های مخزن الاسرار، خسرو و شیرین، لیلی و مجنون، بهرام نامه و اسکندر نامه بر جا مانده است. خمسه نظامی همانند شاهنامه فردوسی در شمار آن گروه کتاب های ادبی ایران است که نگارگران به مصور ساختن داستان های جذاب و دلنشین آن پرداخته اند. این نسخه مصور به قطع نیم ورقی کوچک، ۱۷/۵ × ۲۷/۵ سانتی متر، شامل ۵۰۳ صفحه، به خط نستعلیق و به رقم شادی محمدبن لطف الله بر کاغذ دولت آبادی مجدول در سال ۹۹۳ ه.ق. کتابت شده است. این نسخه شامل شش نگاره بدون امضا و پنج سرلوح است و در سال ۱۳۲۸ ه.ق. جلد سوخت بدان افزوده شده است.

Nezami's Khamseh

Golestan Palace Library, No. 2185

Khamseh has been written by the prominent 6th century (AH) Iranian poet and man of pen, Hakim Nezami Ganjavi. The illustrations of the book have been painted by a great number of painters based on highly appealing stories. Format: Small folio, 17.5 x 27.5 cms 503 pages
Script: Nasta'liq, written on checker Dowlatabadi paper by Shadi Mohammad Ibn-e Lotfollah. dated 993 AH
Illustrations: 6 unsigned paintings, 5 epigraphs
Cover: Inlaid leather was added to the book cover in 1328 AH

مجلس بزم
هنرمند نامعلوم
خمسه نظامی، ۹۹۳ ه.ق.
کاخ گلستان

The banquet
Unknown artist
Nezami's Khamseh, 1585
Golestan Palace

دیوان امیرشاهی سبزواری

کتابخانه موزه کاخ گلستان، نسخه شماره ۲۱۶۳

امیرشاهی از خاندان امرای سربداری سبزواری بود. آغاز جوانی را در هرات به آموختن دانش و هنر گذراند. وی در علاقه به مذهب تشیع و سعی در ترویج مناقب ائمه معصومین (ع) و برپاداری مراسم این مذهب و نیز در ترویج علم و ادب مشهور بود. سپس به دربار شاهزاده مشهور تیموری، بایسنقر میرزا پیوست. امیر را مردی آراسته به هنرهای گوناگون چون شعر، نقاشی، موسیقی، خوش نویسی دانسته اند. توانایی او در شاعری و لطافت سروده های وی مورد ستایش معاصران و نویسندگان و شاعران پس از وی قرار گرفته است. اگرچه گفته می شود که او در طول عمر خود بیش از دوازده هزار بیت شعر سروده، اما دیوان باقی مانده از او شامل یک هزار بیت بیشتر نیست. جمعی بر آنند که دیوان وی دست چینی است از بهترین آثار برگزیده خود او و بقیه آثارش را به آب شسته است. او در اشعارش به "شاهی" تخلص می نمود. افرادی هم چون قاضی نورالله گفته اند که تخلص وی به شاهی به علت ارادت او به "شاه ولایت" علی بن ایطالب بوده است. امیرشاهی موسیقیدان نیز بود و نوشته اند عود را نیکو می نواخت و در نگارگری و تذهیب نیز استاد بود.

چند نسخه از "دیوان" او در کتابخانه کاخ گلستان موجود است. نسخه حاضر به قطع وزیری، ۲۵×۱۶ سانتی متر، دارای ۱۰۰ صفحه متن بر کاغذ شکری بخارایی و حاشیه حنایی است و هر صفحه ۱۲ سطر دارد. این نسخه به دست شاه محمود نیشابوری به سال ۹۵۱ ه. ق. به قلم نستعلیق در تبریز نوشته شده و هفت نگاره بدون امضا شامل مجلس های شکار و بزم و جز آن دارد.

Divan-e Amir Shahi Sabzevari

Golestan Palace Library, No. 2163

Amir Shahi was a warrior from Sabzevar known to exercise various branches of art including poetry, Persian Painting, illumination, music and calligraphy. According to many sources including Qazi Nour-o-Llah Shoushtari, his pen name -- Shahi -- was selected on account of his high esteem for "Shah-e Velayat" Ali Ibn-e Abitaleb (PBUH).

Format: Quarto, 25 x 16 cms, 100 pages

Script: Nasta'liq, written on cream-colored Bokharaie paper with russet margin, by Shah

Mahmoud Neishabouri, dated 951 AH

Illustrations: 7 unsigned paintings including hunting and festive

176 Poetry from Amir Shahi Sabzevari's collection
Unknown artist
Amir Shahi Sabzevari's collection, 1544
Golestan Palace

۱۷۶ عید است و خلقی هر طرف دامن کشان با یار خود
هنرمند نامعلوم
دیوان امیرشاهی سبزواری، ۹۵۱ ه. ق.
کاخ گلستان

از دست شده عنان مردم
هنرمند نامعلوم
دیوان امیرشاهی سبزواری
۹۵۱ ه. ق.
کاخ گلستان

177 Poetry from Amir Shahi's collection
Unknown artist
Amir Shahi Sabzevari's collection, 1544
Golestan Palace

۱۷۷ باده گل رنگ است و ساقی یار و نوروزی چنین
هنرمند نامعلوم
دیوان امیرشاهی سبزواری، ۹۵۱ ه. ق.
کاخ گلستان

Poetry from Amir Shahi's Collection
Unknown artist
Amir Shahi Sabzevari's collection, 1544
Golestan Palace

از چهل پیکان او شوی دل
خود را بنمایان مردم

باد گلرخت و پساتی یار و نوروزی چنین
 دیده روشن کن بوی مجلس افروزی چنین

به خوانی طرب و بانال و دردی چنان
 به خوشی مجلسیم در کریم و پیوزی چنین

آشفته رفت کشته شاهی درین غزل

آری بکفر زلف تو آشفته حال بود

عید پست خلقی هر طرف دامن گشایان مایه بود

پسکین بر صبر زل سیاه شده در کار بود

سم مزع نالان جرم هم کل دریده سپهرین

سر پس تازی در پنجن من بادل افکار خود

حبیب السیر (جلد اول)

خواندمیر

کتابخانه موزه کاخ گلستان، نسخه شماره ۲۲۳۷

حبیب السیر، تألیف ارزشمند خواندمیر، در ذکر احوال انبیاء (ع) و بیان حالات حکما نوشته شده است. جزء سوم از جلد اول، در بیان شمه ای از سخن حضرت نبی اکرم (ص) و جزء چهارم، در ذکر وقایع زمان ابوبکر، عمر، عثمان و ایام خلافت حضرت امیرالمومنین علی (ع) است و پایان کتاب با این شعر ختم شده است:

چون به دعا رسم بود اختتام شد سخن من به دعایت تمام

این نسخه در قطع رحلی طویل، ۲۷×۴۴ سانتی متر است. خط آن نستعلیق و کاتب آن نامعلوم است. کاغذ آن، دولت آبادی شکری و صفحات مصور آن شامل ۱۵ نگاره و سه سرلوح بدون امضا است. جلد آن تیماج سبز، سجاف قرمز، حاشیه کرمک مطلای کوبیده و درون جلد آن پارچه زرین گلداز است.

Habib os-Siar (vol. 1)

Khand Mir

Library of Golestan Palace, manuscript 2237

Habib os-Siar, a precious book by Khand Mir, is in praise of holy prophets and expresses moods of rulers. The third chapter of the first volume is a selection of words by Prophet Mohammad (PBUH) and the fourth chapter, recounts events of the time of Abu Bakr, Omar, Osman, and Imam Ali. The book ends with a line of poetry:

As with prayers we end everything

I finish my words with prayers

The size of this book is 44 x 27 cms. and is written in Nasta'liq, but the writer is unknown.

The paper of the book is Dowlatabadi Shokri and its illustrated pages include 15 Persian paintings and 3 unsigned frontispieces. Its cover is made of green goat leather, and the book includes a red hem, gilded margins, and the inside cover is made of patterned golden fabric.

معراج حضرت نبی (ع)
 هنرمند نامعلوم
 حبیب السیر، جلد اول، ص ۲۸۸
 اوایل سده ۱۱ هـ ق.
 کاخ گلستان

Ascension of Prophet
 Mohammad (PBUH)
 Unknown artist
 Habib os-Siar, (vol. 1), page
 288
 16th century
 Golestan Palace

شدن در خیبر توسط حضرت امیر (ع)
هنرمند نامعلوم
حبیب السیر، (جلد اول)
اوایل سده ۱۱ ه. ق.
کاخ گلستان

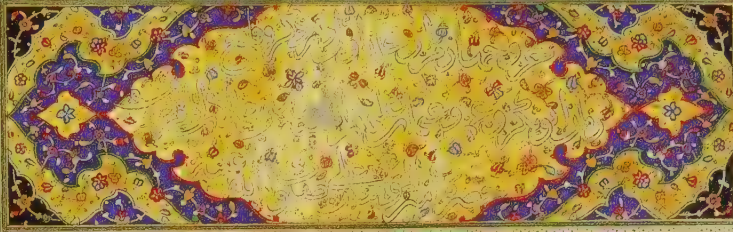
Imam Ali digs in Kheybar
Unknown artist
Habib os-Siar (vol.1)
16th century
Golestan Palace

صفحه تسمیر
هنرمند نامعلوم
حبیب السیر، (جلد اول)
اوایل سده ۱۱ ه. ق.
کاخ گلستان

Tash'eer
Unknown artist
Habib os-Siar (vol. 1)
16th century
Golestan Palace

بسم الله الرحمن الرحيم

سچان قادی که بر طبق ایه کریمه و حجت کم خلایف فی الارض دخل مشرود انسانی در امور خلافت
 و جهان بینی محض حکمت شاه اوست و اقصای اعلام عدالت کشور پستانی سبی ساکنان
 کامرانی از مشیت قدرت کامله او **شعر** ای همه پستی ز تو پیدا شده خاک ضعیف از تو توانا شده
 گرد پد لطف تو توت کس کی خلافت بود شست رس و اسباب اسباب خلافت تویی حافظ
 حکام زلفت تویی اگر کرمت خاتم النبیین یافت شرف بر همه پیروران چونکه
 برافراخت لوی جهاد کشت کون دایت کند و عناد شاه عجم را بر افسر نماید قصص جانی
 قیصر نماید غلغله شوکت او شده بلند زلزله در کسب کسری فکند نور هدایت زینش تابفت
 رومی بین رونق اسلام یافت باد منور ز درود و پیام مرقد آن پیر و عالم مقام

اما بعد

بر ضمایر فطرت ماثرنا صبان رایات دانش انصاف و خواص حقیقت ماثرنا سخنان آیت
 بدعت و اعتداف مخفی و پست تر نخواهد بود که بمقتضای اشارات صریحه و اقتضای حدیث صحیح که ارشاد
 بنوت و مصابیح رسالت سمع ظهور یافت و پرتوانوار آن براورق روزگار و صفحات بیس و نه
 تا قیام پس زوفات پسید کایات علیه السلام الصلوات و ثنایم التی است امامت و سروری
 و منصب خلافت و دین پروری متعلق بافضل خلائق اسد الله الغالب امیر المؤمنین علی ابن ابی طالب

شعر - سر لوح
 هنرمند نامعلوم
 حبیب السیر، جلد اول، ص ۴۶۳
 اوایل سده ۱۱ ه. ق.
 کاخ گلستان

Tash'eer
 Unknown artist
 Habib os-Siar (vol. 1)
 16th century
 Golestan Palace

علاءالدین

جده فرشتهگاه بر حضرت آدم (ع)
هنرمند نامعلوم
حبيب السير، جلد اول، ص ۲۸
اوایل سده ۱۱ ه.ق.
کاخ گلستان

Angles pray Adam
Unknown artist
Habib os-Siar, (vol.1)
page 28
16th century
Golestan Palace

زنده کردن مردگان به وسیله حضرت
عیسی (ع)
هنرمند نامعلوم
حبيب السیر، جلد اول، ص ۲۰۶
اوایل سده ۱۱ ه. ق.
کاخ گلستان

Resuscitation of the
Dead by the Jesus Christ
Unknown artist
Habib os-Siar, (vol. 1)
page 26
16th century
Golestan Palace

سیرت نوح (ع) در حال نظارت بر
ساختن کشتی
هنرمند نامعلوم
حبيب السیر، جلد اول، ص ۴۴
اوایل سده ۱۱ ه. ق.
کاخ گلستان

Prophet Noah supervising
construction of the Ark
Unknown artist
Habib os-Siar, (vol. 1), page 44
16th century
Golestan Palace

اعجاز حضرت موسی (ع)

هنرمند نامعلوم

حبيب السیر، جلد اول، ص ۱۲۴

اوایل سده ۱۱ ه. ق.

کاخ گلستان

Miracle of Moses

Unknown artist

Habib os-Siar, (vol.1),

page 124

16th century

Golestan Palace

حبیب السیر (جلد دوم)

خواندمیر

کتابخانه موزه کاخ گلستان، نسخه شماره ۲۲۳۸

حبیب السیر، تألیف مورخ عصر تیموری، خواندمیر است. جزء دوم این نسخه در ذکر وقایع بدفرجام بنی امیه و جزء سوم، در ذکر حالات بعضی از طبقات سلاطین است که معاصر عباسیان بوده اند.

این نسخه مصور در قطع رحلی، ۲۷×۴۴ سانتی متر و شامل ۷۹۷ صفحه است. خط آن نستعلیق و کاتب آن نامعلوم است. کاغذ متن و حاشیه، دولت آبادی شکری مجدول سرلوح دار و صفحات مصور آن، شامل پنج نگاره بدون امضا است. روی جلد این نسخه، ساغری مشکی با نقش ترنج و نیم ترنج، بازوبندی ساغری سبز منگنه ضربی و درون جلد آن تیماج قرمز است.

Habib os-Siar, 2nd Volume

Golestan Palace Libaray, No. 2238

Habib os-Siyar has been compiled by the historian of Timurid era, Khandmir. The 2nd section of the book gives coverage to the disasters faced by Bani Omayyeh, while the 3rd part deals with some members of royal families contemporary to Abbasids.

در بیان المستعصم بالله ابو احمد عبدالله
بن المستنصر بالله
هنرمند نامعلوم
حبیب السیر (جلد ۲)
کاخ گلستان

A page from Habib os-Siar
Unknown artist
Habib os-Siar (vol. 2)
Golestan Palace

بعد از بنیاد قواعدهای مبادی که است
 ثبات مملکت است و پس از آنکه مبادی پیمات دین پی که کلمه
 که در زمان خلفای نبی عباسی است طلال طرح انداخته خلیفه را از خطبه ساخت الطیب
 طاهر بن حسین بن صعوبت نزاری که دو زمین لقب داشت بوزن طاهر بن نجیب بن نجاه و بها
 سال در سالان لوامی عدالت و احسان را فرستاده سامی شاد درین دو بیت نظم داده اند
 در خراسان آل صعوبت شاه طاهر و طاهر بود و بعد از طاهر در محمد و آن کو یعقوب و او تحت و کلان
گفتند در میان سلطان طاهر بن محمد و طاهر بن محمد
 پس از آنکه سلف صحیف اوراق را بدین ارقام مشرف ساختند که چون مامون بن مروان بعد از
 قتل محمّد بن علم طاهر بن حسین را که مشرف دارالسلام بهی و تیسیر پذیرفت بود
 روزی چند منظوم طاعتی ساخت اما بلا شرف و نسبت بدو بد مزاج گشت و در آن اوقات
 در روزی که مامون بشر بن خورشید طاهر بن حسین خلیفه در آمد و پسین شرافت را با شرافت
 کاچین بطاهر داده در آن اثنا سیلاب شکوای چشم مامون روان شد طاهر گفت یا امیر المومنین

سر لوح
 هنرمند نامعلوم
 حبیب السیر (جلد ۲)
 کاخ گلستان

Frontispiece of the fourth
 section
 Unknown artist
 Habib os-Siar (vol. 2)
 Golestan Palace

نور

جعفر یحیی
هنرمند نامعلوم
حبیب السیر (جلد ۲)
کاخ گلستان

The Story of Jafar Yahya
Unknown artist
Habib os-Siar (vol.2)
Golestan Palace

تشمیر
هنرمند نامعلوم
حبیب السیر (جلد ۲)
کاخ گلستان

Tash'eer
Unknown artist
Habib os-Siar (vol. 2)
Golestan Palace

در بیان محبت، شجاعت،
علم و سخاوت حضرت
علی (ع)
هنرمند نامعلوم
حبیب السیر (جلد ۲)
کاخ گلستان

In praise of affect
bravery, knowle
and generosity of Ir
Ali
Unknown artist
Habib os-Siar (vol. 2)
Golestan Palace

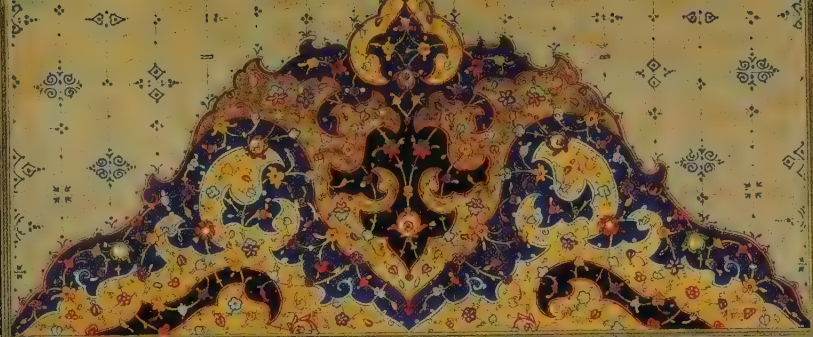
شعير
هنرمند نامعلوم
حبیب السیر (جلد ۲)
کاخ گلستان

Tash'eer
Unknown artist
Habib os-Siar (vol. 2)
Golestan Palace

نَشْعِير
هنرمند نامعلوم
حبیب السیر (جلد ۲)
کاخ گلستان

Tash'eer
Unknown artist
Habib os-Siar (vol. 2)
Golestan Palace

کرامت حمید و امین نه او را ساحت غرت اندر یکاریت که ذوات و صفات طوایف انسانی
مختلف و متفاوت اندرید و ارادات افعال و صادرات اعمال ساکنان مساکن حکومت و
جهانبانی را متباین و متناقض مخلوق گردانید

و شرایف صلوات و ادعیه مناسب ترتیب جنت ربنت عالمی است
که چون زبان کوته نشان بیان

خداشن تو بتائی بصیرت ساختند و مالوایی
از تعالی داد و بستان

طوایف بنی آدم در سلک امت ما احسن نظام یافت علم تعالی مباحثات فراموشند
یعنی بنی لای الهی الهی بنی الهی **شعر**

اما بعد ضمیر سیر علم اخبار پیرما

مخاطبان علم اخبار پوشید و نخواهند که چون مام ثانی ابو محمد حسن علی علیهما السلام و

با ابن ابی سنیان یحیی و یحیی است الله علیهما قواعد مصالحه استیقام یافت و قره العین و لایت

امر خلافت را گذاشته از کوفه مدینه شافت شخصی از دوستان خاندان زبان جرات گفت

سلسله الذهب [عبدالرحمان جامی]
کتابخانه موزه کاخ گلستان - نسخه شماره ۶۷۱

سلسله الذهب، اثر عبدالرحمان جامی شاعر، ادیب، دانشمند و عارف نامدار سده نهم ه.ق. ایران است. برخی جامی را واپسین شاعر بزرگ ایران بشمار می آورند. او نخست در نظامیه هرات و سپس در سمرقند، که بزرگ ترین مرکز علمی روزگار او بود، نزد استادانی که شهره دوران بودند دانش آموخت. استعداد و توانایی جامی در آموختن شگفت انگیز بود. جامی در سمرقند دانش های زمان خود را آموخت و در علم، اگر نه بر استادان خود برتری، با آن ها برابری یافت و به هرات بازگشت. در این شهر به خدمت سعدالدین کاشغری، از مشایخ بزرگ طریقت نقشبندیه رسید و از آن پس به سالکان این طریقه پیوست.

از جامی آثار بسیاری به نظم و نثر برجا مانده که برخی از آنها عبارت اند از: "هفت اورنگ"، که به پیروی از "خمسه نظامی" سروده شده و عبارت است از مثنوی های: سلسله الذهب، سلامان و ابسال، تحفه الاحرار، سیحة الابرار، یوسف و زلیخا، لیلی و مجنون و خردنامه اسکندری.

این نسخه از سلسله الذهب به قطع وزیری، ۵/ ۱۵ x ۲۴ سانتی متر، دارای ۴۹۸ صفحه متن و هر صفحه دارای ۱۴ سطر و به قلم نستعلیق به خط باباشاه اصفهانی، به تاریخ ۹۷۷ ه.ق. کتابت شده است. این نسخه را با سرلوح های مذهب مرصع، و حاشیه صفحہ ها و بین سطرها را با گل و بوته رنگین و زرین آراسته اند. در آغاز نسخه دو نگاره شامل دو مجلس بزم و در داخل نسخه نیز دوازده نگاره به تناسب داستان های متن، چون داستان موسی (ع)، برهه رمیده و طواف کعبه به وسیله حضرت علی بن حسین (ع) و جز آن به تصویر کشیده شده است. نگاره ها بدون رقم هستند و جلد نسخه از بیرون، مقوای روغنی با طرح قرقاول های در حال پرواز با قلم گیری زرین و از درون، سوخت معرق بر زمینه رنگین است.

Selselat oz-Zhahhab [Abdol- Rahman Jami]
Golestan Palace Library, No. 671

Format: Quarto, 24.5 x 15.5

Papet: Samarqandi, gold-sprayed versed illuminated margin on variegated paper

Script: Nastaliq, Ketabat-e Haqi-ye Momataz

Scribe Baba Shah Isfahani, completed in 977 AH

Number of pieces: 498

Cover: Unctuous cardboard inlaid with orange-violet canvas, embellished with golden Gol o Bouteh (flowers and foliage) and black pheasants

سرلوح
هنرمند نامعلوم
سلسله الذهب جامی، ۹۷۷ ه.ق.
کاخ گلستان

Frontispiece
Unknown artist
Jami's Selselat-ol-Zahab 1569
Golestan Palace

اسد ایدہ طرفہ ماستان
ور و دل جز جان ماستان
پنج حرف بس شکر فی این اسم
پیش کنج نہایت طلسم
ازید ایدہ چرخ اندین چرخ
ز اس کرانمایہ کج کو سرخ

در شأن خرس و شناگر
 هنرمند نامعلوم
 سلسله الذهب، جامی
 ق. ۹۷۷
 کاخ گلستان

Worthy of the bear
 and the swimmer
 Unknown artist
 Jami's Selselat-oz-Zahab
 1569
 Golestan Palace

امتحان غلام توسط شاه
هنرمند نامعلوم
سلسله الذهب، جامی
ق. ۹۷۷
کاخ گلستان

زاشو دکار وارشیه برواح

یکند دست عاوشی تا تراج

رحم کردن نوشه دان پرین

کردنوشیر و اشع عادل

دید بر پشت بام مسایه

قامتی کوزه و کوزه در دست

نه ورنایره نه سته بجای

خواست تا جیلد برانگیزد

کوره ران جلیها که می انجخت

جشم نوشیر و اشع از اید

کعب خود که دای بام باد

که پهلوی مافقیری را

بنود کوزه بدست در دست

خواست تا افتاب زرخویش

باز گفتا مبد و کرداند

نیم روزی بام خود مندرل

پیر زالی فیتیه دبی مایه

جون می از روز کار دیده

نه تنهی گایستد بدن پای

اب از انجا بروخی خود در نزد

مینفا و آب بر زمین بخت

از مرده اسکت رحمت بارید

خشم خلق و خدای بام باد

عمر که شده کند پیری را

که بان وی خود تواند شست

بر او فرستد از بر خویش

که من این بنام خجسل ماند

تشریح

هنرمند نامعلوم

سلسلة الذهب، جامی

ق. ۹۷۷

کاخ گلستان

Tash'eer

Unknown artist

Jami's Selselat-oz-

Zahab 1569

Golestan Palace

آزاد کردن آهو از صید صیاد
توسط مجنون
هنرمند نامعلوم
سلسله الذهب، جامی
ق. ۹۷۷
کاخ گلستان

Mejnūn sets the
deer free from
trap
Unknown artist
Jami's Selseiat-
oz-Zahab 1569
Golestan Palace

دل بپوندا و قوی کردی
 که بشی شعار او چونت
 روز کارش بظلم میکند
 دوستان در ولای او چونند
 هیچ عینی نماندی و سر بی
 غرضش آنکه مرچه بد باشد
 بر کند نقش آن سینه خویش
 مرچه باشد کند در آن گوش
 ریسیم نقصان از آن اندازد
 کیشی به فداوش از طریقی
 نو کشف از جبینشان لایح
 همه در صورت وصف هم کن
 ترس سان سلام کرد و نشست
 گوش میداشت تا چه میکوبند
 ذکر محو و غمزه نوی کردی
 حال و چیت کار او چونت
 یاره عدل دادی سپرد
 دشمنان ببلای او چونند
 که نجستی از واران خبری
 پیش اهل متبول دما باشد
 بستر و حرف از نیغیش
 سکش بجهت بخت و نفوذ شد
 تا تواند مضاعف سازد
 دید ز اهل صفات شه صفی
 بوی عشق از نیشان فایح
 همه در علم و معرفت هم سکند
 کرد دمت بلند و کرد دست
 راه رد و متبول میویند

میر بر ماکنای دلف قضا
یک قضا بجانب نقصان

ز قضا قضا سویی نقصان	جشنش کمالان رقص بود
میزد مرغ جان شای دبال	تا ره بازار حسن بیض بال
کر چه مرد و ز یک صد او ندا	بهوای پسماع بسته زجا
ان یکی بر فلک کشیده دا	وان کر رفته با تحت ثری
ان یکی سود بهر چرخ برین	وان کر رخت برده زیرین
جغد مسکین نشسته پهلوی از	چون از انجا دشتان و از
باز سازد ز قصر شه خانه	جغد پر و بکج ویرانه
میل هر کس سوی مسکن است	روی مرغ در شیر است
چون وقتی که مصلحت پسند	صوفیان از سماع بنشینند
خادم مطبخ آورد بیدان	به اطعام قوم سفره و خوان
سفره احرام لال مال	همه چیری در بعیر حلال
ناش از کند می که شسته شتر	از قتیله اند که گرفته بهتر

شش مثنوی [امیرعلیشیر نوایی]
کتابخانه موزه کاخ گلستان، نسخه شماره ۲۱۹۱

شش مثنوی به زبان ترکی از آثار امیرعلیشیر نوایی، وزیر دانشمند عصر تیموری است. این کتاب مشتمل بر مثنوی های بهرام نامه، حیره الابرار، شیرین و فرهاد، لیلی و مجنون، اسکندرنامه و بیان الطیر است. قطع این نسخه نیم ورقی و تعداد صفحات آن ۸۰۹ صفحه و هر صفحه ۱۹ سطر است. خط آن نستعلیق بر کاغذ دولت آبادی مجدول و توسط عبدالوهاب حجازی در سال ۹۸۷ ه. ق. کتابت شده است. صفحات مصور این نسخه ۱۸ نگاره و پنج سرلوح بدون امضاء دارد که بسیار زیبا و متناسب با مضامین مثنوی ترسیم شده اند. در سرآغاز هر یک از مثنوی ها، سرلوح های مذهب مزدوج بسیار عالی است. جلد آن تیماج آبی (کار صحاف باشی) دارای یک ترنج، چهار لچک ترنج و جدول و کمند ضربی است. مثنوی ششم (بیان الطیر) در این نسخه، الحاقی است و رسم الخط و جنس کاغذ آن، به کلی با بقیه دیوان مغایر است و فاقد سرلوح و نگاره است.

Shesh Masnavi [Amir Alishir Nava'ie]
Golestan Palace Library, No. 2191

The book has been written by the educated minister of the Timurid era, Amir Alishir Nava'ie, in Turkish language. It is comprised of several Masnavies titled "Bahram Nameh", "Heirat al-Abrar", "Shirin o Farhad", "Leili o Majnoun", "Iskandar Nameh" and "Bayan al-Teir".

Format: Folio, 809 pages

Script: Nastaliq, written on checker Dowlatabadi paper by Abdol Vahab Hejazi, dated 987 AH

Illustrations: 18 unsigned paintings, 5 epigraphs, every Masnavi starts with a couple of exquisitely illuminated epigraphs

Cover: Blue thin leather (made by the bookbinder) decorated with one medallion, 4 sets of ecoincon-medallion.

The 6th Masnavi dubbed "Bayan al-Teir" is an addendum. Its calligraphies and paper are in sharp contrast to the rest of the book and includes neither a painting nor an epigraph.

<p>قايو ابل قالدیلار ایرکین غنیک غا که مرکز کورما کای ایدیم سنی کا آنی جار لال مبین مانوشیرین</p>	<p>نی کشور توشتی ایرکین غنیک غا حکیم رنجیک منکام بولدی یاد بلو آشو پنا یوز لاندی سنکین</p>	<p>قايو افرغا کومر ایردیک ایرسن قايو اقلیم ایلی قوز غالغای یا سمن بر ایلان شکین روا</p>	<p>نی شه باشغا افرار دیک ایرسن نی خاقان سوکونک اچراق لغای دیسان شاپور بویا کلغ ف</p>
<p>مبین مانودانی بسیار غیلا یوروب آلیند اکراین مبین لار نی اول ایلیرین نی اوز حالیدین که بی خود لیتن پله بولدم نه سینی پر جام ایلد پشوش ران</p>	<p>دیسان اول لوز و شیرین راز آلیب اکینی کا همدین با زمین لار آنی تحت اوز را قوید یلا چکب زما دینک پشوش مانغی غاشوش غدین دیشته پلای باغین باق بکتنه پار لاین مغانا اچوراق پلا قیت توپا قوت پشاور</p>	<p>اول ایلا بیلکان اولیرین دوا یا نیب اردو لاریغا زار و غلین توشاب اول تحت اوز انا مانه زما دینک پشوش مانغی غاشوش غدین دیشته پلای باغین باق بکتنه پار لاین مغانا اچوراق پلا قیت توپا قوت پشاور</p>	<p>سور و بسنه ماد حالیدین چکا آنی ممد آسایب خسرو سایب پر بار که کنجی دخت کیتور ساقی شراب نخود عجب پشوش اولوب مین عشق ارا</p>

بار جابیر اوقتی لار که پیر کانی
 ذره لاری قوی شغ نیکو را دو
 سور و سپتوری قوی تپ ترو
 حکم اولیلا جو وقت شب پس
 کو بختی مایل سرم قیا
 قصر کشین ارا تو زوب اور
 قصر کشین کا قودی یوز بهرام
 صبح شبه کشام دچور
 لعبت سده ز او پسین و ش
 تخت خرمیتی ایلامان مشکین
 شه داعی حله شک قام ایلام

ایلاماک یا قبول یا خود رد
 قطره لاری تیکه زین شور
 شاه ایلاما تپت ماه لار ترفیع
 پلاساعت ایشیکا بولدی قیا
 حرم ایلامی محترم قیام

لی که شه رای عالم ارا بی
 چون بوسوز اوتتی تپتی لار دستور
 سر پسر طرف قوام اتی
 یکم شه کام کار کام روا
 مانا خلا شبنه کونی مناس

شبنه کونی بهرام نیک مشک قام بهرام لاریت کبند مشکین
 قوام قیب غزال شکبوی پلاده مشکین ایلامانی خوشنول ایلامان
 اوقتی نیک دودی قریقلان کونین شام غامینور کار

حکیم سین ای دیک ایلامان شک
 تو تو یان ادینی مشک دین طلا

لعلی خجش سندی دلکش
 مشک اوزایر تو توب غزال صحن
 کیردی بهوش ساری قوام ایلام

متفق انکار جابیر
 شاه لار ریتی پسر لقیان
 اما صحرینی تمام
 حرم ایلاما کام پروا
 یکم کوکب شرف غاکت
 مشکبوی غایلاما کهنک
 ایچکالی شکبوی غزال ایلاما
 یوز یکا حله یا سته کافور
 در لار اول حله اوز را کوکب
 بهوش اول ظلت اچرا اب حیا

Bahram under the Gonbad-e Kabood (SKY)
 Unknown artist
 Shesh Masnavi, 1576
 Golestan Palace

احسن الکبار

ابن عربشاه

کتابخانه موزه کاخ گلستان، نسخه شماره ۲۲۵۸

کتاب، "احسن الکبار فی معرفة الائمة الاطهار"، تالیف ابن عربشاه محمد بن ابی زید العلوی ورامینی از علمای شیعه به سال ۸۲۷ ه. ق. است. این اثر را می توان نخستین تألیف به زبان فارسی، پیرامون زندگانی امامان شیعه به شمار آورد. امتیاز این تألیف، زبان ساده و روان آن است به گونه ای که همگان می توانند از خواندن آن بهره مند شوند. این کتاب در سده ۱۰ هجری، به روزگار شاه طهماسب اول صفوی و به دستور او به دست فخرالدین علی ابن حسن زواری تلخیص شده و با افزودن مطالبی بر آن به نام "لوامع الانوار الی معرفة الائمة الاطهار" نامیده شده است.

قطع این نسخه رحلی، ۳۷/۵ × ۲۶ سانتی متر، شامل ۳۷۸ صفحه، هر صفحه ۲۴ سطر، به قلم نستعلیق، بر کاغذ دولت آبادی، به تاریخ جمادی الثانی ۹۸۸ ه. ق. کتابت شده است. دو صفحه نخست کتاب، دارای دو سر لوح مذهب مرصع عالی و بین سطور آن، طلا اندازی همراه با گل و برگ است. این نسخه با ۱۷ مجلس نقاشی بدون رقم، از رویدادهای مهم زندگانی و معجزات پیامبر اکرم (ص) و کرامات ائمه اطهار (ع)، چون واقعه خفتن حضرت علی (ع) در بستر پیامبر (ص)، غدیر خم و جنگ جمل آراسته شده است.

روی جلد آن، روغنی عالی، با نقش گرفت و گیر سیمرغ و اژدها، شیر و غزال و خرگوش بر بوم طلایی است. اندرون جلد، نقش دفاع سیمرغ از آشیانه اش در برابر حمله اژدها بر بوم مشکی است. ترسیم تشعیرگونه برون و درون جلد این کتاب نفیس که از طراحی زیبای حرکات حیوانات و هماهنگی عناصر گل و بوته ها و درختان برخوردار است از نمونه های بسیار عالی تجلید روغنی است. نگاره های این نسخه، گرچه از نظر هنری در حد آثار طراز اول نگارگری نیست اما از آن جهت که با رنگ های شفاف و روشن، فضایی دلنشین و پاک را تداعی می نماید و از سوی دیگر به لحاظ مضمون آن، در ردیف آثار معدود و قابل اعتنا محسوب می شود.

Ahsan ol-Kebar [Ibn-e Arabshah]

Golestan Palace Library, No. 2258

Ahsan ol-Kebar Fi Ma'refat ol-A'emat ol-Athar was compiled by Ibn-e Arabshah Mohammad Ibn-e Abi Zeid al-Alavi Varamini. It is considered as the first book compiled about the lives of Shiite Imams in Persian language. It was summarized by Fakhr al-Din Ali Ibn-e Hassan Zavari in 10th century by the order of Shah Tahmasb I from Safavid dynasty.

Format: Folio, 26.37 cms, 378 pages

Script: Nastaliq, written on Dowlatabadi paper in Jamadi al-Sani of 988 AH

Illustrations: 2 inlaid illuminated epigraphs, 17 unsigned paintings

Cover: Unctuous, decorated with fight between phoenix and dragon as well as figures of lion, rabbit and gazelle, the inside cover displays the scene where the phoenix safeguards its nest against the dragon's attack painted on a black background

218 Tasheer
Unknown artist
Ahsan-ol-Kobar, 1580
Golestan Palace

۲۱۸ تشعیر
هنرمند نامعلوم
احسن الکبار، ۹۸۸ ه. ق.
کاخ گلستان

214 Eid-e Qadir-e Khom
Unknown artist
Ahsan-ol-Kobar, 1580
Golestan Palace

۲۱۴ غدیر خم
هنرمند نامعلوم
احسن الکبار، ۹۸۸ ه. ق.
کاخ گلستان

220 Imam Ali Conquers Jinn
Unknown artist
Ahsan-ol-Kobar, 1580
Golestan Palace

۲۲۰ مسخر نمودن اجنه توسط امیرالمومنین علی (ع)
هنرمند نامعلوم
احسن الکبار، ۹۸۸ ه. ق.
کاخ گلستان

215 Imam Ali Lying in Prophet
Mohammad's Bed
Unknown artist
Ahsan-ol-Kobar, 1580
Golestan Palace

۲۱۵ آرامیدن امیرالمومنین علی (ع) در بستر رسول اکرم (ص)
هنرمند نامعلوم
احسن الکبار، ۹۸۸ ه. ق.
کاخ گلستان

221 Tasheer
Unknown artist
Ahsan-ol-Kobar, 1580
Golestan Palace

۲۲۱ تشعیر
هنرمند نامعلوم
احسن الکبار، ۹۸۸ ه. ق.
کاخ گلستان

216 Tasheer
Unknown artist
Ahsan-ol-Kobar, 1580
Golestan Palace

۲۱۶ تشعیر
هنرمند نامعلوم
احسن الکبار، ۹۸۸ ه. ق.
کاخ گلستان

217 Imam Ali's Request from Prophet
Mohammad to Marry Fatemeh
Unknown artist
Ahsan-ol-Kobar, 1580
Golestan Palace

۲۱۷ خواستگاری امیرالمومنین (ع) از حضرت فاطمه (س)
هنرمند نامعلوم
احسن الکبار، ۹۸۸ ه. ق.
کاخ گلستان

میگویم اللهم وال من والآه وعاد من عاداة وانصر من نصره واخذل من خذله والعن من المکره و
 علی من تجتحره ای بار خدای تو فرستادی که امامت از ان امیرالمومنین علی علیه السلام است و ولی تو در خلق
 بیان کردم و نصب کردم من او را بدینچه کامل کردی بنده کان ترا دین ایشان و نعمت تمام کردی

برایشان و راضی شدی از ایشان بدین اسلام و فرمودی کما قال جل جلاله و من تبع غیر الاسلام دنیا
 فلن نقبل منه و مو فی الآخرة من الحسنین خدایا ترا که او سپیکیرم که من رساندم آنچه تو مرا فرمودی
 ای قوم خدای تعالی دین شما بامامت امیرالمومنین سلام الله علیه تمام کردم که اقامه این کنند و انکه
 قایم معام او باشد از من از من از صلب دی تا قیامت و روز عرض نزد خدای تعالی آنان قومی باشند

والله اكرم جملة صحابه خسرته و دند رسول صلى الله عليه وآله وسلم فالكفت خطبه فاطمه عليها السلام بزواج

خطبه بزواج اندام و رسول صلى الله عليه وآله صحابه را کوا اه گرفت در تضرع بنف اهل البيت چنين هشتم که چون
امير المؤمنين عليه السلام خطبه فاطمه عليه السلام بزواج اند جهرش ابو بکر بردند کف الله و اکبره قومی اند
که حق مرا با امير المؤمنين علي عليه السلام داده اند و ایشان اين تمنای فاسد می کنند ديگر باره عمر طلب فاطمه
عليها السلام کرده بود و وی گفت سبحان يعني سبحان از ان خدايي که پدر مرا بر رسالت بفرستاد اين قوم چه
شوخ چشم اند يعني چه لايق مسته ایشان که چنين سال در حق تعالی شرک آورده اند و او را من نباشند با رسوم باز
چون صلى الله عليه وآله وسلم طلب فاطمه عليه السلام کرد از عدام فاطمه عليه السلام کرد و کف الحمد لله

سلامان و اَبسال [عبدالرحمان جامی]
کتابخانه موزه کاخ گلستان، نسخه شماره ۶۸۶

داستان سلامان و اَبسال سروده عبدالرحمان جامی، ریشه یونانی دارد و به دست حنین ابن اسحاق (۲۶۰-۱۹۴ ه.ق) به عربی برگردانیده شده است. حنین در جندی شاپور و بغداد دانش آموخت و از سوی مأمون به نقل و ترجمه کتاب های یونانی گماشته شد. "سلامان و اَبسال" از آن گونه داستان های تمثیلی است که بزرگانی چون شیخ الرئیس ابوعلی سینا و امام فخررازی و خواجه نصیر طوسی به آن پرداخته اند. این داستان که به گونه های مختلف روایت شده حکایت پادشاهی است که به کمک وزیر دانشمندش بر کشورهای روم و یونان و مصر فرمان می راند. این پادشاه که از آمیزش با زنان پرهیز می کرد، آرزومند داشتن پسری بود تا جانشین او شود. وزیر دانا به کمک دانش خود از نطفه پادشاه کودکی پدید آورد و به دایه ای جوان و زیبا سپرد تا او را شیر دهد، پسر که سلامان نام گرفته بود، پس از رشد، دل به دایه خود اَبسال سپرد و از پدر کناره گرفت. پند پدر و راهنمایی وزیر دانشمند در سلامان کارگر نیفتاد و به همراه اَبسال از راه دریا از سرزمین پدری گریخت. آن دو مدتی با سختی ها و بلایای بسیار به زندگی ادامه دادند و چون پس از مدتی درمانده شدند خود را به دریا افکندند. فرشته نگهبان آب، به دستور شاه، سلامان را نجات داد و اَبسال در دریا غرق شد. پس از مدتی سلامان، با تدبیر وزیر، عشق اَبسال را از یاد برد و جانشین پدر شد.

این نسخه به قطع وزیری، ۵/۱۸×۲۵ سانتی متر، بر کاغذ سمرقندی شکری زرافشان به قلم نستعلیق، توسط محمد امین کاتب در سال ۱۰۰۱ ه.ق. کتابت شده است. این نسخه ۹۷ صفحه ۱۳ سطری با حاشیه های تزئین شده دارد. افزون بر این، نگاره یک شکارگاه بدون امضا، به شیوه صفوی در نسخه موجود است. جلد نسخه مقوایی روغنی با نقش مجلس بزمی در صحرا از بیرون و اندرون آن ضربی طلاکوب است.

سلامان و اَبسال یکی از داستان های زیبای هفت اورنگ جامی است. گرچه مضامین هفت اورنگ بارها مصور شده اما این مضمون به جز مواردی نادر مشاهده نشده است. تصویر دیگری از سلامان و اَبسال در جزیره خوشبختی در هفت اورنگ جامی به سفارش ابراهیم میرزا ساخته شد که بسیار قابل تأمل است. نسخه حاضر به صورت مستقل تحریر و مصور شده و دارای یک نگاره است. به نظر می رسد مضمون فلسفی و تحلیل های متفاوت عارفان و فلاسفه از آن، سبب شده تا هنرمندان با احتیاط بیشتر نسبت به تصویر کردن این داستان اقدام کنند.

Salaman o Absal [Abdol Rahman Jami]
Golestan Palace Library, No. 686

The story of Salaman o Absal has been composed by Abdol-Rahman Jami, it is rooted in the Greek culture and has been translated into Arabic (196-260 AH) by Honayn Ibn-e Es'haq.

Format: Nastaliq, written on gold-sprayed cream-colored Samarqandi paper by Mohammad Amin Katedb, dated 1001 AH.

Format: folio 25/5X18/5 cm 97 page (13-line) Sheets with decorated margins, including an unsigned painting of hunting scene in Safavid

Cover: Unctuous cardboard with a motif of festive occasion in the field, renovated gold-inlaid inside cover

از کز نه خط از آوا محسن

چون نابهم خرم و شادان

در خم آن کسبند عالی اسپاس	حبیب شکر نعم شاپاس
در مقام شکاری بودیم تیم	بر کرمهای جهان دار کرم
آن کرم خاصه که کُشش شایسته	وان وجود بادشاه عادل است
شاه عادل نیست خطی آله	خلق را نسل آله آمد پناه
مرحمت شخص از آن است	پیش و نامش در پیاپیست
مست زین روسای عین سایه	بان بان مانگی در سایه
سایه عکس ذات صاحب پاد	ورضعات ذات او بر پاد
مرجوز دلت ناپیت از صفات	باشد از پیایه سود در هبات
از شکوه خیزد آن کام کار	مشو در آتی اشکار
در بدن دعوی ترا یا بد کواه	رونق بندگی در شب عالم ناه

نمائی

تشمیر
هنرمند نامعلوم
سلامان و البسان
۱۰۰۱ ه. ق.
کاخ گلستان

Tash'eer
Unknown artist
Salaman o Absal
1592
Golestan Palace

بابای صوبجاں و بنال ماه

حال کویمان مشدی تا حال گاه

هنر نمایی سلمان در
چوگان
هنرمند نامعلوم
سلمان و ابسال
ق. ۱۰۰۱ ه. ق.
کاخ گلستان

Salaman shows off
in the game of golf
Unknown artist
Salaman o Absal
1592
Golestan Palace

دیوان صائب

کتابخانه موزه کاخ گلستان، نسخه شماره ۲۱۹۳

این دیوان اثر میرزا محمدعلی، پسر میرزا عبدالرحیم تبریزی اصفهانی، معروف به "صائب" از استادان بزرگ شعر فارسی در عهد صفوی است. خاندان او تبریزی و از اعقاب شمس الدین محمد شیرین مغربی تبریزی، شاعر مشهور سده هفتم و آغاز سده نهم بود. وی در اصفهان رشد نمود و به همین سبب او را در تذکره ها گاه تبریزی و گاه اصفهانی گفته اند. صائب، بنا بر شیوه زمان، دانش های ادبی و عقلی و نقلی را نزد استادان آن شهر فراگرفت و خط را نیز از عم خود، شمس الدین تبریزی معروف به "شیرین قلم" آموخت. مذهب صائب، بی تردید شیعی امامی اثنی عشری و مردی دیندار و مواظب فرایض و واجبات و معتقد به اصول و مبادی بوده است و قصایدی در مدح ائمه اطهار و ابیاتی که حاکی از دینداری و مواظبت او در اعمال شرعی است، در دیوان او به چشم می خورد. این نسخه در قطع وزیری باریک، ۱۴/۴ × ۲۵/۶ سانتی متر است. خط آن به شیوه تحریری و بر کاغذ دولت آبادی مجدول سرلوح دار کتابت شده و کاتب آن معلوم نیست. صفحات مصور آن شامل شش نگاره بدون امضاء است. جلد آن ابره تیماج تریاکی مستعمل و دارای دو ترنج معرق است.

Divan e- Sa'eb

Golestan Palace Library (vol. 2193)

The collection is by Mirza Mohammad Ali, the son of Mirza Abdolrahim Tabrizi Isfahani, known as "Sa'eba", one of the greatest masters of the Persian poetry in Safavid period. He is of Tabrizi ancestry and a descendent of Shams-e-Din Mohammad Shirin Maghrebi Tabrizi, renowned poet of 14th century. He was brought up in Isfahan and that is why he is referred to both as *Tabrizi* and *Isfahani*.

Sa'eb learned literary and philosophic sciences from masters of Isfahan and calligraphy from his uncle, Shams-e-Din Tabrizi, known as "Shirin Qalam".

A religious man, Sa'eb was a Shiite Muslim scrupulously practicing his religion and a great believer in principles. He has lyrics in praise of holy Imams and his poetry suggests a strong belief in his religion.

The book is in royal octavo, 25.6 x 14.4 centimeters in size. The calligraphic style is *Tahriri* on *Dowlatabadi* paper with an inscribed frontispiece. The writer is anonymous and the illustrated pages include six unsigned Persian paintings. The cover is made of used brown thin leather with two mosaic medallions.

به هر که می نگرم زیر چرخ دلگیر است
هنرمند نامعلوم
دیوان صائب
کاخ گلستان

Poetry from Divan e-Sa'eb
Unknown artist
Golestan Palace

This is a full-page illustration from a Persian manuscript, likely a Shahnameh, depicting a royal court scene. Two men are seated on a raised platform. The man on the left wears a blue robe over a red tunic and a turban with a black feather. The man on the right wears a blue robe and a golden crown. They are surrounded by attendants: a woman in a green robe on the left, a woman in a red robe on the right, and two women in blue and red robes kneeling in the foreground. A golden vase sits on the platform. The background features a wall with three arched windows and a decorative border. The floor is blue with a central golden lamp.

وہ منہ نہ دے گا

سبحة الابرار [عبدالرحمن جامی]
کتابخانه موزه کاخ گلستان، نسخه شماره ۲۱۷۶

این کتاب دیوان عبدالرحمن جامی، شاعر قرن نهم ه. ق. است که احتمالاً در سال ۸۷۷ هجری سروده شده است. موضوع این دیوان، مطالب اخلاقی و مقاصد عالیہ دین مقدس اسلام است و دارای چهل عقد است از جمله: در کشف حقیقت دل، در شرح سخن و سخنوری، در گفتار موزون، در مقام توبه، در کشف راز پرهیزگاری، در بیان شکر و سپاس، در قرب حق، در شرم و حیا و در جوانمردی و فتوت. این نسخه در قطع رقعی، ۱۹×۱۲/۵ سانتی متر و شامل ۲۳۰ صفحه است. متن آن به خط نستعلیق و به رقم شاه محمد بر کاغذ خانبالغ نوشته شده و صفحات مصور آن مشتمل بر سه نگاره بدون امضا و جلد آن مقوای تیماج قرمز است.

Sobhat ol-Abrar [Abdol Rahman Jami]
Golestan Palace Library, No. 2176

The book is an illustrated version of Divan-e Sobhat ol-Abrar, originally compiled by the 9th century AH poet, Abdol-Rahman Jami.

The main theme of the book is about ethical issues and the elevated objectives set by the Islam. It consists of 40 sections dealing with the following issues: discovery of the reality of the inner self, discourse and eloquence, rhythmic speech, repentance, unveiling the mystery of piety, gratitude, affinity to the Lord, modesty, equity and fairness, etc.

Format: 19 x 12.5 cms, 230 pages

Script: Nastaliq, written on Khanbaleq paper, beating the authograph of Shah Mohammad

Illustrations: 3 unsigned paintings

Cover: Red thin cover

حکایت پادشاه مریض
هترمند نامعلوم
سبحة الابرار
کاخ گلستان

A Line from Sobhat-ol- Abrar
Unknown artist
Golestan Palace

داستان شاه بابلین و دوشیز

سرود و اما و خرومید و

شاه بابلین و دوشیز

نفسه را حجت مرید و

شاهنامه فردوسی (شاه طهماسبی) موزه هنرهای معاصر تهران

شاهنامه، اثر حکیم ابوالقاسم فردوسی، شاعر قرن چهار و پنج هجری قمری، از مشهورترین میراث گرانبهای ادب فارسی است. این کتاب مجموعه‌ای از حکمت و پندهای گرانمایه در قالب مضامین اساطیری و داستانهای افسانه‌ای ایران است که به شیوه‌ای بدیع و حماسی سروده شده است. این اثر ارزشمند که روح جوانمردی و غیرت ملی و دینی ایرانیان را مورد ستایش قرار می‌دهد، همواره مورد توجه دربارهای گذشته ایران و هنرمندان نگارگر بوده است. این کتاب بیش از هر اثر دیگر ادبی ایران مصور شده و به همین دلیل بیشترین و مهمترین نگاره‌های ایرانی همواره مربوط به روایات و داستانهای شاهنامه فردوسی بوده است.

در میان نسخه‌های متعددی که در طول دوران نگارگری ایرانی از شاهنامه فردوسی مصور شده‌اند، هیچ یک از نظر تعداد مجالس و زیبایی و شکوهمندی تصاویر به عظمت نگاره‌های این نسخه که در زمان شاه اسماعیل اول ساخت آن آغاز شد، نمی‌رسد. این شاهنامه که توسط برجسته‌ترین نگارگران سده دهم قمری در کارگاه سلطنتی تبریز ساخته شد، دارای ۲۵۸ نگاره است. تاریخ اتمام آن حدود سال ۹۴۴ ه. ق. است و تهیه آن حدود ۲۰ سال طول کشیده است. شاهنامه شاه طهماسبی، از نفیس‌ترین، زیباترین و پرارزش‌ترین نسخه‌های مصور ایرانی است و هنرمندانی همچون سلطان محمد، عبدالعزیز، آقامیرک، عبدالوهاب، شیخ زاده، میرمصور، قاسم علی، دوست محمد، میرزا علی، مظفرعلی و میرسیدعلی نگاره‌های متعددی در آن بیادگار گذاشته‌اند که هر یک می‌تواند بهترین کارهای این هنرمندان به شمار آید. این شاهنامه که پس از فوت شاه اسماعیل (۹۳۰ ه. ق.)، در کارگاههای مورد حمایت شاه طهماسب و با عنایت او به اتمام رسید، توسط خود وی در نیمه دوم سده دهم قمری با مجموعه‌ای دیگر از هدایای نفیس به سلطان سلیم دوم پادشاه عثمانی اهداء شد. مدتها از این شاهنامه اطلاعی در دست نبود تا این که سرانجام در سال ۱۹۰۳ در نمایشگاه هنر اسلامی پاریس ظاهر شد، در حالی که توسط بارون ادموند روچیلد (Baron Edmond de Rothschild) به نمایشگاه امانت سپرده شده بود. سپس این نسخه در سال ۱۹۵۹ توسط "آرتور هوتون" (Arthur Houghton) خریداری شد و ۷۸ صفحه نقاشی آن از کتاب جدا و به موزه متروپولیتن نیویورک اهدا گردید. از آن پس تعدادی دیگر از صفحات آن - در مجموع ۶۲ صفحه مصور - در حراجی‌های مختلف به مجموعه داران فروخته شد. تا آن که پس از انقلاب اسلامی، در تیرماه سال ۱۳۷۳ باقیمانده صفحات این شاهنامه مشتمل بر ۱۱۸ نگاره و جلد سوخت طلایی و باقی صفحات متن در اندازه ۴۷/۵ × ۳۲ سانتی متر به وطن بازگردانده شد و در گنجینه موزه هنرهای معاصر تهران قرار گرفت.

سی و یک صفحه مصور از این شاهنامه که نمایانگر شکوه و عظمت مکتب نقاشی تبریز در سده دهم قمری - دوران صفوی است، در این نمایشگاه عرضه شده که یکی از آنها با عنوان "بهرام چوبین ساوه شاه را می‌کشد" به گنجینه موزه رضا عباسی تعلق دارد.

Ferdowsi's Shahnameh (Shah Tahmasbi) Tehran Museum of Contemporary Arts, (TMCA)

None of the numerous versions of Ferdowsi's Shahnameh depicted in the course of Iran's history of Persian Painting are comparable to the one produced under the reign of Shah Ismail I in the number of illustrations as well as their elegance and refinement. This version of Shahnameh, whose paintings were drawn by the most renowned painters of the 10th century AH at the royal workshops in Tabriz, includes 258 illustrations and was completed in 944 AH, namely in 20 years. Shah Tahmasbi Shahnameh is one of the most valuable and exquisite illustrated versions of the book. Its paintings have been drawn by celebrated artists such as Sultan Mohammad, Abdol-Aziz, Aqa Mirak, Abdol-Vahab Sheikhzadeh, Mir Mosavvar, Qasem Ali, Doust Mohammad, Mirza Ali, Mozaffar Ali and Mir Seyed Ali and they can be considered as their best masterpieces.

In the post-revolutionary era, the remaining pages of this version of Shahnameh comprising 118 paintings and the related gold inlaid cover as well as the manuscripts with a format of 47.5 x 32 cms were retrieved in early summer of 1994 and are now kept at TMCA.

Thirty one illustrated pages of the book manifesting the glory of the 10th century AH Tabriz School of Art in the Safavid era have been showcased in this exhibition, one of which dubbed "Bahram Choubin Kills Saveh Shah" belongs to Reza Abbasi Museum.

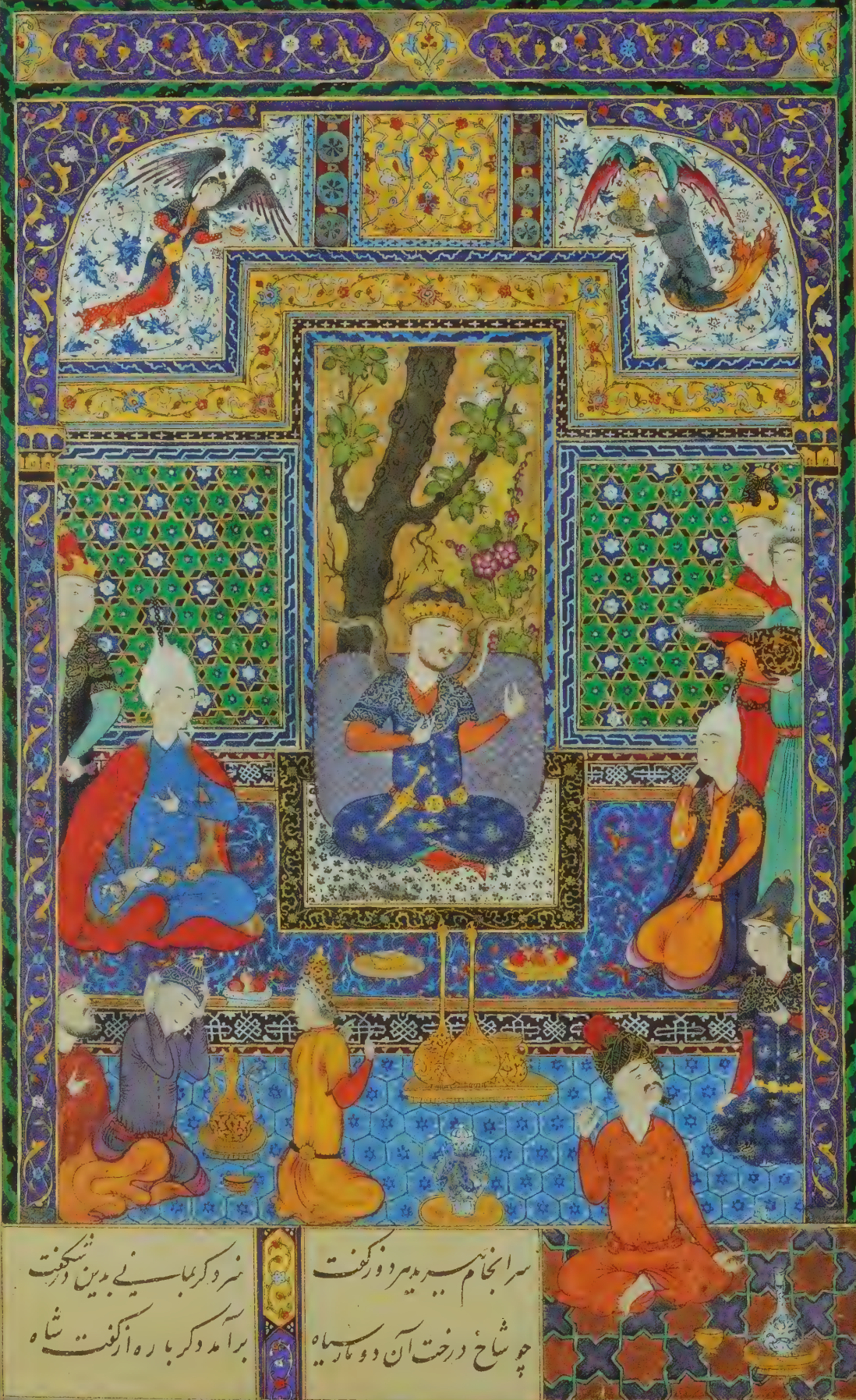

خوش کرد و گفت کای پشا
یکی جانیستم بر پسر و شاه
چو خجاک بشید گفتار وی
بفرمود تا دیو چو خجاک
و دمار سپید از دو کشتن است
غمی گشت و از سر سوئی پاره است

همیشه بر می داشت و ناله می داد
و کراپه مرانیت این با کجیه
نهانیه ندانست بازارای
همی بوسید و از بر گفت اوی

مرا دل سپرد از این حرکت
که فرمان داد تا کشتن او
بدو گفت داد من این کام تو
چو بوسید شد در زمین با بدید

مهر تو شد جانم از حرکت
بوسیدم بر و بر چشم و روی
لبندی کرد زین کلام تو
کس اندر جهان این شکفتی ندید

سرانجام سپیدم زد و گفت
چو شاخ درخت آن دو مار بیا

نزد کرد باین بدین شکفت
برآمد و کرد باره از گفت شاه

پیدایش مار بر دوش ضحاک

منسوب به سلطان محمد

برگی از شاهنامه شاه طهماسبی (۷۰ - ۲۶)، موزه هنرهای معاصر تهران

ابلیس که به صورت آتش بر ضحاک وارد شده بود و غذایش مطبوع طبع ضحاک بود از ضحاک تقاضا می کند به او اجازه دهد تا بر کتف هایش بوسه زند. ضحاک هم که به او اطمینان داشت اجازه داد. ابلیس هر دو شانه او را بوسه زد و از نظر همه ناپدید شد. ناگهان دو مار از کتف ضحاک ظاهر شد. چو بوسید شد در زمین ناپدید
کس اندر جهان این شگفتی ندید
دو مار سیه از دو کتفش برست
غمی گشت و از هر سویی چاره جست
ضحاک از وجود دو مار بر روی شانه هایش بسیار نگران شد و آن دو مار را از شانه هایش برید، اما آن دو مار دوباره رشد کردند. چاره جویی پزشکان نیز اثری نکرد، تا اینکه ابلیس به صورت طبیعی نمایان شد و به ضحاک گفت مارها از بین نمی روند مگر این که غذای آنها را از مغز جوان ها تهیه کنند. از آن زمان هر روز سر دو جوان را می بریدند تا برای مارها غذا تهیه کنند.

یکی محض کنون باید نوشت
زیم چه بدمه را پستان
وران محض ارژنما گیر

کجسته تخم نیکی سپیدشت
بدان کار کشند آستان
کوانی بنشیند برناو سپر

نمودن چمن بر سر راهیستی

نواغ بداد و اندر و کاست

هم آنکه یکا یک زور کاها
بدو گشت مهر بر روی درم
یکی نه زبان مرد آهنگم
اگر گفت کشورشانی است
مگر گشتش را تو آید بدید

برآمد خروشین داد خواه
که بر کوتی از که دیدی پستم
ز شاه آتش آید می بر سرم
چسب زنج و سختی بر بدست
که نوبت ز کیتی مریحی رسید

پستم دیده در پیش او خواند
خروشیند ز دوست بر نر شاد
توشا سیاه اگر از دما پکری
شمارت با برن باید گرفت
که مار است را مغر فرزندن

بر نامدارانش نشاندند
که شایانم کوه داد خواه
باید بدین اسپستان دوری
بدان جان داد اندر شکفت
می داد و بایه سپید انجمن

کاوه طومار ضحاک را پاره می کند

منسوب به قدیمی

برگی از شاهنامه شاه طهماسبی (۷-۳۱)، موزه هنرهای معاصر تهران

ضحاک که از بیم انتقام فریدون بشدت در هراس بود، بزرگان و سران حکومت خود را جمع کرد و از آنها خواست طوماری را که در آن، ضحاک به نیکی و عدل یاد شده تهیه کنند.

گواهی نوشتند برنا و پیر

بر آن محضر ازدها ناگزیر

در آن لحظه ناگهان صدای دادخواهی کاوه بلند می شود. ملازمان کاوه را پیش شاه می آورند و وی با شهادت و جسارت تمام اعتراض خود را نسبت به جنایات ضحاک اعلام می کند.

ز شاه آتش آید همی بر سرم

یکی بی زیان مرد آهنگرم

بیاید بدین داستان داوری

تو شاهی و گر ازدها پیکری

کاوه اعلام می کند که شاه، تمامی فرزندان را به قتل رسانده و مغز آنها را خوراک مارهای دوشش کرده و هم اکنون آخرین پسر وی را نیز می خواهد به قتل برساند. ضحاک پس از شنیدن سخنان کاوه دستور آزادی پسرش را صادر می کند و از او می خواهد تا طومار عدالت جویی ضحاک را امضا کند. کاوه پس از خواندن طومار سران حکومت، ضحاک را مخاطب قرار داده، به آنان نهیب می زند و می گوید: "شما راه شیطان و دوزخ را با امضای این طومار در پیش گرفته اید و من حاضر به امضای آن نیستم." پس طومار را پاره کرده و از بارگاه ضحاک خارج می شود.

بدان پسر دخترو تابنده
ازین سه کرانیا پر سیده
بکشند از آن کونه کا خوتند

نشایت کردن پیشگاه
کرین سه ستاره که است که
سبک چشم نیز یک خستند

نشسته سه بدن هم نشان
میان که است دختر که ام
بدانت شاه کرانیا زود

که کش فریدون کرد نشان
باید دیدن کونه تان برد نام
کز آمیختن رنگ نایه شود

چنین گفت کار پیوسته

همین رانده داد و گستر بکه

بدانکه که سوخته شد کارشان
سه افروز و رایش نه نامور

هم و شکستند با زارشان
رغای شان از رنگ شرم بد

پسران فریدون و دختران سرو در بارگاه شاه یمن

منسوب به قاسم علی

برگی از شاهنامه شاه طهماسبی (۷-۴۱)، موزه هنرهای معاصر تهران

فریدون سه فرزند خود را به یمن می فرستد تا دختران "سرو" - پادشاه یمن - را به همسری برگزینند. سرو فرزندان فریدون را مورد آزمایش قرار می دهد و شرطی برای ازدواج آنها می گذارد. وی دختر بزرگتر خود را در کنار پسر کوچک و دختر کوچک تر را در کنار پسر بزرگ و دختر میانی را در کنار پسر میانی فریدون می نشاند و از آنان می خواهد که بگویند کدام یک بزرگ تر، کوچک تر و میانی هستند. فرزندان فریدون با آگاهی از اندیشه سرو که قبلاً توسط پدر به آنها آموخته شده بود از آزمایش سربلند بیرون می آیند. بگفتند زانگونه کاموختند سبک چشم نیرنگ بردوختند پادشاه یمن، شگفت زده می شود و چاره ای جز پذیرش ازدواج دخترانش با فرزندان فریدون نمی بیند.

که مرکبش که تخم خبار اگشت
نه خوش روز پندم هشت
مر آنکس که دارد روانش خرد
نماه آن پکالده که پورشن د
مکافات این دهر دو جهان
بیاید و این جسم مانند نخلان

شمار از خون برادر چه پاک
پسیدل زبان پُر ز کفار کرم

گر آفرزش اید زیزدان پاک
رزو شن جهاندار تان نیستیم

سده دگر پستمان تخت عاج
بدین دهن پیلان و سپر و زنجار
بجویم کین و بشویم خون
بدین دهر باکو هر کوزه کون

آمدن سفیر فریدون نزد سلم و تور

منسوب به عبدالعزیز

برگی از شاهنامه شاه طهماسبی (۵۲-۷)، موزه هنرهای معاصر تهران

سلم و تور پس از دیدن سپاهیان منوچهر، سخت در هراس افتادند و چاره کار را در پوزش خواستن از او دانستند. از این رو مردی با هوش را به درگاه فریدون فرستادند. سفیر، پس از حضور نزد فریدون به وی گفت که سام و تور از گناه بزرگی که کرده اند سخت پشیمان اند و برای جبران بدی های خود از شاه می خواهند منوچهر را نزد ایشان فرستد تا از او پذیرایی و دلجویی کنند. اما فریدون پس از شنیدن پیام دو فرزندش، خطاب به فرستاده می گوید به آن دو ناپاک بی شرم پلید بگو: "اکنون که ایرج را کشته اند به نابودی منوچهر کمر بسته اند؟" و ادامه داد: "من با آنها پیکار نخواهم کرد زیرا آنها فرزندان من هستند، اما از ایرج فرزندی برومند بر جای مانده است که با شما پیکار خواهد کرد و هم اکنون منوچهر با لشکری بزرگ و کینه خواه به خونخواهی پدر می آید.

درختی که از کین ایرج برست	به خون، برگ و بارش بخواهیم شست
که هرکس که تخم جفا را بکشت	نه خوش روز بیند نه خرم بهشت
مکافات این بد بهر دو سرای	بیایید از دادگر یک خدای

طلایہ پیش اندرون بدو
بسم و بتور آیکے تاحد
کمین ورجو کرد تیمان شراد
کہ کین اور ان جنگ برشا
کی لشکر آراستہ جون عو
ریشہ بہامون کشید صیف
بشیران جیکے واوای کوس
زخون جگر برب اور کوف

دو خونی ہمان با سپاہ کین
دو خوی نے جان با سپاہ گئی
برفتند اکنہ از کین سران
کشیدند لشکر بدست

تور قباد را عصبانی می کند

منسوب به قدیمی

برگی از شاهنامه شاه طهماسبی (۷-۵۴)، موزه هنرهای معاصر تهران

منوچهر پسر ایرج، به کین خواهی پدر که به دست سلم و تور کشته شده است به جنگ تور می رود. قباد، طلایه دار سپاه منوچهر از یک سو و تور از سوی دیگر جلو می آیند، سپس تور قباد را مخاطب قرار می دهد و با لحنی توهین آمیز منوچهر را یاد می کند و از او می خواهد پیامش را به منوچهر برساند:

بگویش که ای بی پدر شاه نو

بدو گفت نزد منوچهر شو

ترا تیغ و کویال و جوشن که داد

اگر دختر آمد ز ایرج نژاد

قباد عصبانی به تور می گوید که پیامت را می برم اما بدان که کار شما سراسر هول و هراس است و چیزی نمانده که از گفتار خود پشیمان شوی و اگر دد و دام روز و شب بر شما بگریند عجب نباشد. قباد پیام را به منوچهر می رساند. منوچهر خنده ای می کند و می گوید: تنها یک ابله چنین سخن می گوید، زیرا گواه بر فرزندی من، پدر بزرگم فریدون است و در رزمگاه نیز به او ثابت خواهم کرد.

فرستادم اینک بنزدینا
برو برنجش و دوشش نهاد

بسیارم کنون پس مرا کینما
جهان فرینم برو برکاشت

جهان چون سپید ابرج شهرار
بریدم سرش همچان کان او

بیاوت ز اندر افکند زار
جو ویران کنم بوم و بر جان او

بنامه درون چن سه کردیاد
فرستاده آمد ز حی پر شرم

بیهوشی فر افکند برسان باد
دو چشم فریدون باز بگرم

فریدون سر تور را دریافت می کند

منسوب به عبدالعزیز

برگی از شاهنامه شاه طهماسبی (۵۶-۷۰)، موزه هنرهای معاصر تهران

منوچهر به خونخواهی پدرش ایرج که به دست برادرانش تور و سلم کشته شده بود به جنگ با تور برخاست، او را کشت و سرش را از تن جدا کرد و نزد فریدون فرستاد. فرستاده منوچهر، چگونگی کشته شدن تور را همراه با ارائه سر او به فریدون بیان نمود. فریدون ضمن تحسین منوچهر، با چشمانی اشکبار سر تور را نظاره می کند و می گوید:

که فرزند هرچند پیچد ز دین	بسوزد به مرگش پدر هم چنین
گنه بس گران بود و پوشش نبرد	و دیگر که کین خواه نو بود و گرد

نکاری بداند شبتان او
 ز سام نریمان همی مبرداشت
 بجه چنن بود برسان شید
 شبتیان آن نامور پهلوان

ز کبیر کرخ داشت و از نایب
 ز باکران شش از ارداشت
 ولیکن همه موی بود سپید
 همه پشیران خرد کو دکن توان

از ان ماهش امید فرزند بود
 ز ناد جدا شد در ان چند روز
 پسر چون زما درین کون را

که خورشید جبهه بر و منند
 نکاری جو خورشید گیتی فرو
 نکردند یک نغمه بر سام باد

کسی پیام مل را نیا رست
 مکی دایه بودش کبردار

که فرزند پیر آمد از خفت
 بر پهلوان اندر آمد دیر

تولد زال

منسوب به میرمصور

برگی از شاهنامه شاه طهماسبی (۷۰-۶۱)، موزه هنرهای معاصر تهران

همسر سام، یکی از پهلوانان ایران زمین، فرزندی به دنیا آورد که مویی سفید و صورتی چون خورشید داشت. مادر سخت غمگین شد. بزرگان نیز با دیدن زال ناراحت شدند اما کسی جرأت نداشت که خبر تولد نوزاد را به سام بدهد. بعد از یک هفته، بزرگان با تهنیت و تمجید و تعریف از فرزند، نشان‌هایی از او را بازگو کردند و همه این نشان‌ها را لطف خداوند دانستند، اما سام از این خبر برآشفته و با خدای خود به راز و نیاز پرداخت. سوی آسمان سر برآورد راست و ز آن کرده خویش زنهار خواست اگر من گناهی گران کرده‌ام و گردین اهریمن آورده‌ام به پوزش مگر کردگار جهان به من بر بخشاید اندر نهان آن‌گاه دستور داد تا کودک شیرخوارش را بر بالاترین قله کوه ببرند و رها کنند تا خوراک ددان و پرندگان شود. در آن روز، سیمرغی که برای بدست آوردن غذا برای فرزندانش برفراز آن کوه به پرواز درآمده بود، کودک عریان و گریان را دید، او را به چنگ گرفت و به کوه البرز برد تا طعمهء جوجه هایش کند. لطف خداوند همراه شد و مهر کودک بر جان سیمرغ و بچه‌ها افتاد. از آن پس زال همدم و هم خوراک آنها شد و با آنها رشد کرد و جوانی برومند گردید.

پسر دایزدان بسند احم	ز بی دانشی ارج بشناحم	گر نمایم سیمرغ برداشتش	همان آفریننده نکذاشتش
مرغوار بدمرغ را رجبند	به پروردناشد جو پسر بلند	چو شکام نحشایش آمد فراز	جهاندار یزدان بمن داد باز
شمارا پسر دم باموختن	روانش از خرد هارافروختن	بدیند کین یاد کار مست	نبرد شمار بخار مست
کر امیش درید و پندش سد	نمه رای و راه بلندش سد		

که من رفت خواهم فرمانش	سوی دشمنان با سران سپاه
سوی آل کردی ای که سام رو	که داد و دهش کیر و فرمان بجو

سام زال را ترک می کند

منسوب به قدیمی

شاهنامه شاه طهماسبی (۶۶ - ۷)، موزه هنرهای معاصر تهران

سام که عازم جنگ بود، پس از آن که زال را از کوه البرز پایین آورد، او را به تخت شاهی نشاند. سپس از سوی منوچهر خلعت ها و سیم و زر فراوان به او هدیه کرد و فرمانروایی کابل و زابل و هند و چین را به وی سپرد و به او گفت که عازم لشکرکشی است و باید زال را ترک کند. سام هنگام رفتن به جنگ به بزرگان خود سفارش کرد تا از زال مراقبت کنند و به وی هنرها و پندهای نیکو و سخن های بلند بیاموزند. به زال نیز گفت که هنر و دانش بیاموزد و آنرا بکار گیرد و بخشش داشته باشد.

ترا خانمان باید آباد تر دل دوستداران به تو شادتر
کلید در گنج ها پیش توست دلم شاد و غمگین به کم بیش توست

پرستنده باکو دک ماه رویه
بیالای سروسوت و نمزک عالج
دانش به تنگی دل پستند
نفس را مگر بر بش را نیست

بخندید گفتش که چو نیکی
یکی ایزدی بر سر از شک تاج
سر زلف چون جلف پانی بند
جنود جهان نیز یک ماه نیست

که مایست مهاب را در سرای
دو ز کس دشمن بد و ابرو بشم
دو جاد و برش غاب و بر آری

که یکسر ز شاه تو بر ترپای
ستون دو پسنی چو تنخ درم
پراز لاله رخا و پر شک موی

برین چاره آن لب لعل فام
به پوست کی چو جهان رای د

کند آشنای باب پور سام
دل بر کی مهربان جای کرد

تدبیر کنیزکان رودابه برای دیدار با زال

منسوب به میر مصور

شاهنامه شاه طهماسبی (۷۰ - ۷)، موزه هنرهای معاصر تهران

پنج تن از کنیزان رودابه که از عشق وی به زال آگاه بودند خود را به کنار رود خانه - محل استقرار زال و سپاهیان - می رسانند و در سوی دیگر رودخانه مشغول چیدن گل می شوند تا نظر زال را به خود جلب نمایند. زال نیز برای دیدار با ایشان با تیر، پرنده ای را شکار می کند به گونه ای که در آن سوی رودخانه فرود آید، آنگاه غلام ترک و زیبا روی خود را با قایق به آن سوی رودخانه می فرستد تا از حال آنها با خبر شود.

پرستنده با ریدک ماه روی	سخن گفت از آن پهلوان مجوی
که این شیر بازو گو پیلتن	چه مردست و شاه کدام انجمن
که بگشاد از آن گونه تیر از کمان	چه سنجد به پیش اندرش بدگمان

کنیزکان از غلام سؤال کردند که این پهلوان کیست که با چنین مهارتی پرنده را شکار کرد؟ و غلام نیز با توصیف فراوان زال را معرفی می کند. آنها نیز به وی می گویند که رودابه، دختر مهرباب شاه عاشق اوست. غلام باز می گردد و عشق رودابه را با توصیف ویژگیهای او که از کنیزکان شنیده بود برای زال بازگو می کند و زال نیز به دیدار او مشتاق می شود.

مرام فسخ ترا دی زن
 سپهر دستان بکابل ماند
 خواهم بدین شادین روی
 جزا دیدن چرخ گرفت
 ز مایه به چید و دستور بود

باز گفتن مرد ابراهیم
 حال نزال مراد

جهانم نیز دیک موی او
 میان من و او جود آتش رفت
 بدان کو مرادید و با من است
 فرستاده شد ز دسام بزرگ
 سخنهای مایه گفت و شنود
 فرستاده را داد بسیار خنر

رفتگی ز من نیک مبدن
 می مهر اویم بر آتش نشاند
 به پیمان گرفتم دستانش بست
 فرستاد بایخ نزال سرک
 شنیدم هم مایه بایخ سام

دست من ن که گزینش موی
 فرستاده آرند نامه بود
 زدی بر زمین و کشیدی برو
 همان بایخ نامه این خام بود

آگاهی یافتن سیندخت از حال رودابه

منسوب به عبدالعزیز

برگی از شاهنامه شاه طهماسبی (۷۰ - ۷۶)، موزه هنرهای معاصر تهران

سیندخت، مادر رودابه که از عشق او به زال بی خبر است، روزی از آمدن زنی که فرستاده زال و رودابه است با خبر می شود. آن زن اتفاقاً جامه و سربندی ارزشمند را که هدیه ای از سوی زال برای رودابه است به دست می گیرد تا نزد رودابه رود. سیندخت به او شک می کند و با خشم و ناراحتی وی را مورد بازخواست قرار می دهد. سپس از رودابه ماجرا را می پرسد.

که این زن زپیش که آید همی به پیشت زبهر چه آید همی

رودابه گریان، ماجرای عشقش به زال را برای مادر بازگو می کند، که چنان دلباخته زال شده که نمی تواند بدون او زندگی کند سیندخت نیز از زال تمجید می کند و او را جوانی هنرمند و پاک نژاد می داند و تنها عیب او را سفیدی موی او می داند.

فروماند سیندخت از این گفتگوی پسند آمدش زال را جفت اوی

چنین داد پاسخ که این خرد نیست چو دستان زپرمایگان گرد نیست

بزرگ است و پور جهان پهلوان همش نام وهم رای و روشن روان

آنگاه سیندخت فرستاده زال را مورد محبت خود قرار داده و از او می خواهد که مهر بر دهان زده و این راز را آشکار نکند.

جو خورشید بر زده سر از تیره کوه
 بزین اندر افکند در زینا
 کی معسر خسر وی بر سرش
 کی نعره زد در میان گروه
 جو رستم و رادید ایخت آب

خوی آلوده بر پان پوش
 که غشی بدرید دریا و کوه
 پامد برا و جاذ کشت
 سرون خست از خمه از رنگ
 بارزنگ پالار بهادر و
 سر و کوش گرفت و یالش دلیر

جهان پر فروغ و سر و شکوه
 میفت یکدل پر از گیب
 جوامد بر شکر جنگو پی
 جوامد بکوشش بدینسان غلو
 سرازتن بکشدش بگردار

پراز خون سپردی و کندین
 جو دیوان بدیدند کوبال او
 میندخت از ان سوگرندین
 بدرید و ن زین کال او

جنگ رستم با ارژنگ دیو

منسوب به عبدالوهاب

برگی از شاهنامه شاه طهماسبی (۷-۱۲۲)، موزه هنرهای معاصر تهران

رستم برای رهایی کیکاوس از زندان، توسط "اولاد" - یکی از پهلوانان آن مرز و بوم - که راه را به او نشان داده بود، به سوی محل زندان کیکاوس روان شد. در میانه راه کوه هایی بود که در آن دوازده هزار دیو، دیو سفید را نگهداری می کردند. رستم تا به لشکرگاه دیوان نزدیک شد، نعره ای رعد آسا برآورد که دشت و کوه به لرزه افتادند. ارژنگ دیو با شنیدن آن صدا، از خیمه بیرون آمد. رستم با دیدن او به وی حمله کرد و سر از تنش جدا کرد و آن را میان سپاهیاناش انداخت.

سر و گوش بگرفت به یالش دلیر سر از تن بکندش به کردار شیر

پراز خون سر دیو کنده زتن بینداخت ز آن سو که بد انجمن

سایر دیوها از این عمل بسیار سراسیمه شدند و گریختند. رستم به دنبال آنان رفت و عده ای از آنان را کشت و سپس برگشت و "اولاد" را که به درخت بسته شده بود، رها نمود و هر دو به طرف شهری که کیکاوس در آن زندانی بود رفتند.

بز دست پهباب چون پست
 کمر بند رستم گرفت و کشید
 یکی با یک زد پراختم و یکین
 پشت از بر پینه پلن
 یکی خنجر آهون بر کشید

که گفستی بدرید یک رزمین
 پراز خاک جنگال و رومی دین
 جود رستم شیر دل بر زمین
 بگردار شیری که بر کورن
 نکه کرد رستم ما و از گفت
 می خواست از تن سرش را بزد

جوشید دمنده ز جاد و بخت
 ز بس زور کشتی زمین بر دید
 پامد پس امکا پر خشم و کین
 زند جنگ و کور اندر آید بهر
 که این راز مایدش و از نهفت

چن گفت رستم بر دجوان
 که نیکو نکه کن تو ای مهربان
 سهراب گفت ای مل شیکیر
 کمند افکن و کر زو شمشیر

سهراب، رستم را به زمین می کوبد

منسوب به قدیمی

شاهنامه شاه طهماسبی (۱۵۳-۷)، موزه هنرهای معاصر تهران

سهراب به قصد شکست کیکاوس از سمندگان خارج شد تا پدر خود را بیابد و او را به تخت بنشاند. از طرف دیگر افراسیاب که از نسبت سهراب و رستم آگاهی پیدا می کند، به هومان فرمانده سپاه خود سفارش می کند کاری کند که سهراب و رستم با هم مبارزه کنند به این امید که اگر سهراب به دست رستم کشته شود لشکر کیکاوس پیروز خواهد شد و اگر رستم، سهراب را نابود کند بعد از شناختن پسرش از غم کشته شدن فرزندش از بین خواهد رفت.

سرانجام در روز نبرد دو لشکر ایران و توران در مقابل هم صف آرایی کردند. سهراب بدون اینکه از وجود پدر خویش در سپاه کیکاوس خبر داشته باشد به جنگ سپاهیان ایران زمین پرداخت و با ضربه های شمشیر ده تن از سپاهیان از جمله هجیر را بر زمین انداخت و رعب و وحشتی در دل سپاه کیکاوس انداخت. سهراب سپس از هجیر که او را اسیر خود کرده بود خواست تا رستم را به او نشان دهد. هجیر که زور و بازوی سهراب را دید ترسید که رستم را از پای درآورد، به او گفت که او در جنگ شرکت نکرده است.

کیکاوس که شاهد مبارزه سهراب بود دانست که کسی جز رستم توان مقابله با او را ندارد، از اینرو دستور داد تا برای مبارزه با سهراب به میدان نبرد برود. رستم و سهراب در مرحله اول مبارزه بدون نتیجه، برای استراحت به اردوگاه های خود بازگشتند. در روز دوم پس از نبردی جانکاه

سهراب، رستم را روی دستهای خویش بلند نموده و بر زمین می کوبد و روی سینه رستم می نشیند و خنجر را بیرون می کشد تا سر از تنش جدا کند، اما رستم که پهلوان با تجربه ای است حيله ای می کند و از بی تجربگی سهراب استفاده کرده به او می گوید: که ای دلاور قهرمان، رسم پهلوانی این است که اگر دلاوری پشت پهلوان بزرگی را بار اول به خاک برساند او را نمی کشد ولی بار دیگر، اگر او را به زمین زد می تواند او را بکشد.

سهراب که قلب مهربانی داشت و بسیار جوانمرد بود، حرفهای رستم را باور می کند و رستم را نمی کشد. سپس هر دو به اردوگاه رفته تا در فرصتی دیگر دوباره به جنگ پردازند.

بیزوی نیردان نکی دوش	ازین کو آتش ناتم بش	خوشی برآمد دشت و ز شهر	غم آمد حجب از ازان کار بهر
سیاوش سیرانقذی خست	بشد شک دل پیش آتش خست	ازان روی دیگر برون نشاء	که موسی نشد بر تن او تناء

جواز دست سودابه آو اشیند	برآمد با یوان آتش بدید
می خواست کور آمد برو	همی گشت خوابان پر از کف و کوی

گذشتن سیاوش از آتش

منسوب به عبدالوهاب

شاهنامه شاه طهماسبی (R-۱۶۶)، موزه هنرهای معاصر تهران

روزی که سیاوش و پدرش کیکاوس در بارگاه شاهی نشسته بودند، سودابه، همسر دیگر کیکاوس، سیاوش را می بیند و دلباخته وی می شود. از این رو مخفیانه پیغامی برایش می فرستد:

که اندر شهبستان شاه جهان نباشد شگفت از شوی ناگهان

سودابه که عشق سیاوش را در دل دارد سعی می کند با حيله ای سیاوش را فراخواند و از وی می خواهد که به همسری او درآید، ولی سیاوش از این عمل زشت سرپیچی می کند. از این رو سودابه به سیاوش تهمت می زند، تا جایی که کیکاوس نیز به سیاوش بدگمان می شود.

کیکاوس با چند نفر از بزرگان مشورت می کند و قرار می گذارند که سیاوش را با آتش گداخته بیازمایند. آتش گسترده ای فراهم کردند و از سیاوش خواستند تا از آتش بگذرد و اگر سالم بیرون آمد نشان بی گناهی او باشد.

سیاوش با اسب سیاه خود بر آتش می زند و رو سفید از آتش بیرون می آید.

ز آتش برون آمد آزاد مرد لبان پر زخنده و رخ همچو ورد

چو او را بدیدند برخاست غو که آمد برون ز آتش آن شاه نو

چو بخشایش پاک یزدان بود دم آتش و باد یکسان بود

سودابه محکوم و مورد عتاب کیکاوس قرار می گیرد. کیکاوس تصمیم می گیرد سودابه را تنبیه کند، اما از سوی سیاوش بخشیده می شود تا عبرتی برایش باشد.

کر نینسان سخن باندۀ بدرست	بر اینخت برسان آتش پیون	که از باد کشتی بجنند زجا	نوشکر پاری و جندارن بیا
نشاطیت کردن بیا سحر	جوشک اندر آمدن ایران باه	سوی بلج چون باد شکر راند	وزین سپاه و شجانی نه
بدروازۀ بلج برخاست خجک	جو ایران سپاه اندر آیدنگ	بخرنجک جستن بیدیلنج روی	نمک کرد در پیوز جاره جوی
		پادسوم روز شکر فروز	دو جنگ کران کرده شد در روز

پادۀ فرستاد بر سردی	ببلج اندر آمد کران شگری
کر نینان سپهبدان می	بشدایب نزد افرا سیما

رستم و سیاوش بلخ را تصرف می کنند

منسوب به قدیمی

برگی از شاهنامه شاه طهماسبی (۷۰-۱۶۸)، موزه هنرهای معاصر تهران

کیکاوس ناراحت از شنیدن خبر حملهء افراسیاب به ایران بزرگان را گرد می آورد و به آنها می گوید که افراسیاب برخلاف عهدش با ما جنگ می کند، و من خود باید به جنگش بروم و او را از پای درآورم. موبدی می گوید که بهتر است یکی از سرداران سپاه به میدان فرستاده شود. در این هنگام سیاوش که با خود فکر می کند اگر فرماندهی جنگ با افراسیاب را بپذیرد، هم از شر جادوگری سودابه رهایی می یابد و هم پس از شکست سپاه دشمن بلند آوازه خواهد شد نبرد با افراسیاب را می پذیرد.

بشد با کمر پیش کاوس شاه
که با شاه توران بجویم نبرد
بدو گفت من دارم این پایگاه
سر سرکشان اندر آرم به گرد

آنگاه کیکاوس، سیاوش و رستم را با دوازده هزار سپاه به سوی زابلستان روانه می کند. رستم و سیاوش با سپاهیان خود به سوی زابل، کابل و هند و طالقان و مرو رود و سپس به سوی بلخ حرکت می کنند. پس از سه جنگ سهمگین، آن شهر را می گشایند و سیاوش در پی این پیروزی ها، در نامه ای برای کیکاوس او را از تصرف بلخ آگاه می کند. بارمان و سپهرم، سران سپاه افراسیاب از میدان جنگ می گریزند و سپاهیان پیروزمند در کنار جیحون خیمه برمی افرازند تا به دستور کیکاوس، دشمن را در آن طرف رود جیحون دنبال کنند. کیکاوس آنان را می ستاید:

از آن پس که پیروز گشتی به جنگ
مکن هیچ بر جنگ جستن شتاب
به کار اندرون کرد باید درنگ
به جنگ تو آید خود، افراسیاب

فرستاده آمد بدركا شتا	كه كر پيو نازد ز در كه براه	سياوش كو پلن را بنچاند	وزير داپستان چند با و برآ
جو كر پيو نازد بديك شتا	بفرمود تباركش و نذراه	ز در كا شه پرده روا شد	كراميش كردند و بگذاشتند
ز در واره شمشير تبارك	درم بود واسب و غلام و ماه	كس اندازد شناخت از كجند	زديار و از تحت و قاج بلند
غلامان شه با كلاه و كمر	پرپشته بياره و طوق		

پند آمدش سخت و بجا درو	نگر کرد و بشند پغام او ی
تقن بدو گفت یکمیش	باشیم تا باخ آیم یاد

سیاوش هدایایی را از نماینده افراسیاب دریافت می کند

منسوب به قدیمی

برگی از شاهنامه شاه طهماسبی (۱۷۱ - V)، موزه هنرهای معاصر تهران

خواب افراسیاب چنین تعبیر شد که اگر با ایرانیان وارد جنگ شود سیاوش فرمانده سپاه ایران کسی از سپاهیان او را زنده نمی گذارد. از اینرو افراسیاب غمگین شده و خواب خود را برای گرسیوز بازگو کرد و گفت: "جز آشتی جستن با سیاوش چاره ای نداریم و باید برای شاه ایران هدایای شایانی بفرستم تا آن بلای بزرگ را از خود دور کنیم". آنگاه وی به بزرگان و سران سپاهش رو کرد و گفت: "من نیروی زیادی از سپاهیان و دلیران دشمن را در میدان جنگ کشته ام و شهرهای زیادی را ویران کرده ام، اکنون از جنگ و ستیز بیزارم".

مرا سیر شد دل ز جنگ و بدی	همی جست خواهم ره ایزد
کنون دانش و داد باز آوریم	بجای غم و رنج ناز آوریم
بر آساید از ما زمانه چنان	نباید که مرگ آید از ناگهان

گرسیوز هدایای افراسیاب را به سیاوش تقدیم رد و پیام آشتی او را با وی بازگو کرد. سیاوش نیز هدایای افراسیاب را پذیرفت و پس از مشورت با رستم از جنگ منصرف شد.

باب افکند مایه ان بان خورند

فرو دآمد ز باره راه جوی

همی گفت پشت و پناهم تو

دشتمه و بستی مرا فرست

باب اندر افکند خیره و پناه

بدان سو که شد سر سه در

و کر زیر فعل اندرون سپرد

بدو گفت کی خیر و انیست و بس

باب اندرون دلفرایم تو

روان و خرد سایه برتست

جوشتی همی را ند با ز کا

جهانجوی خیره و سرشون

بنامم نیردان فریاد ریس

بنالید و برخاک بنهاد روی

نمانیده بر دادر اهرم تو

بخشک حمان غم زدایم تو

نترپرد ز چون و از آب کیر

جهان آفرین استایر گفت

جوان بود بان آن شیکه بد

بدین شرف دریا چنین بگذرد

بکتاب است اینک آمد پد

خردمندش از مردمان شهر

بهاران و چون آب روان

بشیا نشد از خام گهوارش

سپه جوشن و روا سب و برکشون

تبه دیدارن کار بازارش

کیخسرو همراه گیو و فرنگیس از جیحون می گذرند

منسوب به قدیمی

برگی از شاهنامه شاه طهماسبی (۷-۲۱۶)، موزه هنرهای معاصر تهران

در پی شکست های سپاه افراسیاب از سپاه گیو، افراسیاب تصمیم می گیرد فرنگیس و کیخسرو را از سر راه بردارد و تاج و تخت کیخسروی را از آن خود کند، از این رو به تعقیب آنها می پردازد. کیخسرو با فرنگیس و گیو قصد گذر از رودخانه پر آب و خروشان جیحون می کنند تا به ایران برسند.

در کنار رودخانه، یک کشتی لنگر انداخته است. آنها می خواهند با کشتی از رودخانه بگذرند، اما کشتیبان از آنها زره و اسب و لوازم قیمتی طلب می کند. آنان که وقت را تنگ می بینند ناچار با اسب های خود به آب می زنند و سالم از رود می گذرند.

زمانی که افراسیاب به جیحون می رسد از آنان خبری نمی یابد، ناراحت و متعجب می شود و از کشتیبان نشان آنها را می گیرد؛

چنین داد پاسخ که ای شهریار پدر باژبان بود و من باژدار

نه دیدم نه هرگز شنیدم چنین که کردی کس از آب جیحون زمین

بهاران و این آب با موج تیز چو اندر شوی نیست راه گریز

چنان بر گذشتند هر سه سوار که گفתי هوا داشت شان در کنار

افراسیاب تصمیم می گیرد که آنان را دنبال کند ولی یکی از سران سپاهش او را منع می کند. افراسیاب می پذیرد و از تعقیب آنها دست بر می دارد.

سوار و بید و بزرین کمر	سمتغ دار و سینه ور	زبانک پتره میان دو کو	هی کر پس اندر سوا شد تو
سپر دار و شمشیر زن نیلر	همی رفت کرد در کارزار	بماند خیره توار و فرو	از ان لشکرش و شادی کی بو
چنین گفت کاکون درفش مهنا	بکوی و مدارایچ کونه نهان	چنین گفت کان پل بیکر درفش	سوران آن تیغهای مفش
پس شیت طوپس سپه بدو	که در جنگ برخاشل دیدو	درفش بس شیت او دیگرست	جو خورشید تابان بدو بیکر
برادر دستت با فرو کام	سپه بدو فیر بزرگ او سپنم	پشما بیکر درفش نرک	دیلر ان بسیار و کرد دسترک
و رانام پستم کردیم خون	که لرزان کند پل را پشتون	پش کور بیکر درفش دراز	بگرد اندر شش لشکری رزم

دیلری ز گردان مکن داوران	بزیلدرش نند شاوران
شش لعل و جدرش و مشک	درفش بس است بیکر جونا

فرود با ایرانیان مواجه می شود

منسوب به قدیمی

برگی از شاهنامه شاه طهماسبی (۷-۲۲۹)، موزه هنرهای معاصر تهران

فرود پسر سباوش و برادر کیخسرو که از نزدیک شدن سپاه توس آگاه شد، نگران گشت و هر کس را که پیرامونش بود به جایی دور فرستاد و خود نیز به نزد مادرش "جریره" رفت و از تدبیر و رأی او کمک خواست. مادر به او گفت که برادرش کیخسرو در پی انتقام جویی از پدرش است، تو نیز باید این چنین کنی و با سپاهی که از ایران زمین آمده همدستان شوی و به جنگ با تورانیان بروی. فرود که هیچ کدام از سرداران سپاه ایران را نمی شناخت با "تخوار"، یکی از پهلوانان ایران همراه شد. تخوار و فرود بر سر کوهی بلند رفتند تا سپاهیان را از آنجا نظاره کنند، چون لشکریان ایران پیش آمدند، تخوار همه پهلوانان لشکر، چون توس، فریبرز، گسته و ... را با اشاره به فرود نشان داد.

چو یک یک بگفت از نشان گوان	به پیش فرود آن شه خسروان
مهان و کهان را همه بنگرید	دلش شادمان گشت و رخ بشکفید
چنین گفت شاه جهان با تخوار	که کین پدر باز خواهیم خوار

بهرام، یکی دیگر از سپاهیان ایرانی پیش آمد، فرود به او گفت: مادرم به من سفارش کرده که چون سپاه ایران نزدیک شد، آنان را پذیرایی کنم و با لشکریانم، سپاهیان ایران را همراهی کنم و با پهلوانان به کین خواهی خون پدر بروم.

فرو د از تجو ران سنجیند

نکون سپید بار کی جان داد

بلشکر که آمد بگردن سپر

کو آره می زد پس او فرود

که ایدون نتابند بایک سوا

که شش جوانی سیکه مرد پر

کما نر از به کرد و اندر کشید

خزکی بر اسب سپید بزد

جنان کز کمان سواران سز

دل طوس سگین و سپر پر زبا

پاده پر از درد و واسمه سپر

کی این نام و ریچس و از وجود

همی نغ از بر بکذاشت

برفتند گردان بر اندوه بر

چگونه جمد و صف کار زار

پرستندگان غم برداشت

از افراز غلطان شد از نیم

سپید و سرد آمد از کوه بر

بخشد یک سر که ای پهلوان

سر سپر از آن روشن رون

فرو داسب گیسو را با تیر می زند

منسوب به عبدالعزیز

برگی از شاهنامه شاه طهماسبی (۷۰-۲۳۲)، موزه هنرهای معاصر تهران

فرو د به همراه تخوار در بالای کوه، سپاه ایران را نظاره می کردند. تخوار یکایک پهلوانان را به فرو د معرفی کرد. توس فرمانده سپاه ایران نیز که به قصد کشتن فرو د آمده بود، پهلوانان را برای جنگ با فرو د به پای کوه فرستاد. فرو د نیز پهلوانان و اسب آنها را با تیر می زد و به زمین می انداخت تا اینکه نوبت به گیسو رسید. گیسو که از پای درآمدن اسب توس را دیده بود بسیار خشمگین شد و عازم جنگ با فرو د گردید. فرو د سپاوش چو او را بدید
یکی باد سرد از جگر برکشید
چنین گفت کین لشکر رزم ساز
ندانند راه نشیب از فراز
همه یک ز دیگر دلاور ترند
چو خورشید تابان به دو پیکرند
فرو د از تخوار پرسید، این سوار سرافراز کیست که بر فراز کوه می آید. تخوار جواب داد: نام او گیسو است و همان کسی است که نیای تو را حمایت کرد و لشکر تورانیان را در هم شکست و با اسب از جیحون گذشت و برادرت کیخسرو را به ایران برد و بر تخت پادشاهی نشاند، اگر می خواهی با او جنگ کنی اسبش را نشانه بگیر و از افکندنش بپرهیز. فرو د کمان به زه کرد و تیر بر سینه اسب گیسو زد. اسب به زمین غلتید و گیسو پیاده به لشکرگاه بازگشت.

خرد و دو جان تن زو مند
 کی را در کشور بختی دهد
 کی را رنایسته نه از بند
 بشطون کاویلیه نه دش
 بایران جهان میرتر مباد
 دروغ آن فرو دیشا و رنج
 بر ریسک و دیهیم و بلبل
 نیاز و عنسم و درد و سختی
 کی را بود بند و او زند
 زشکر جمل مرد ز رنجش
 وزان گونه سالار لشکر مباد
 کشته آفتابش می ز رنج
 سوکر دیر روز و هم او شکست
 جهان و مکان زمین افروید
 زخو شیردشت تا تیره خاک
 بتولان فرستاد مشایس
 دروغ آن برادر فسه و جوا
 زکار پدر زار و کرمان هم
 بنیک و بدروز شد کام و
 پی هور و کوه کران افروید
 می داد بسیم زیزدان پاک
 برادر شد از کین بخت تن تن
 سزایم داران و پشت کون
 رازده کجک در میان هم

کون بر برادر مباد کرسیت
 نام مرا شدین و دوست

کیخسرو دستور به فراخوان توس می دهد

منسوب به عبدالوهاب

شاهنامه شاه طهماسبی (R. ۲۴۲)، موزه هنرهای معاصر تهران

کیخسرو چون از شکست سپاه ایران و کشته شدن فرود و جریره، مادر فرود در جنگ به دست توس آگاه شد، برآشت و او را نفرین کرد.
دریغ آن گرامی فرود جوان سر نامداران و پشت گوان
ز کار پدر زار و گریان بدم پراز درد یک چند گریان بدم
کنون بر برادر به باید گریست ندانم مرا دشمن و دوست کیست
آنگاه به فربرز دستور داد تا بی درنگ او را به حضور کیخسرو بیاورند. پس از حضور توس، کیخسرو زبان به ناسزا گشود و گفت: تو را کلاه
کیانی دادم تا به جنگ دشمن روی، اما تو فرود را کشتی، به این جهت تو در خور سروری و گردن فرازی نیستی، بلکه سزایت بند و زندان
است. اگر از نژاد منوچهر نبودی و اگر حرمت ریش سفیدت نبود سر از تنت جدا می کردم. سپس منوچهر، دستور داد تا او را به زندان افکندند.

چو بگشت پکان گشت او
گذر کرد به مهر پشت او

پسر پادشاه آمد بجای گزند
شد آن پسر شاه و چندان سپاه
چو برام جنگی رسید اندر وی
چو ترکان رسیدند نزدیک شاه
بگشتند کین از وی کار بود

بر زیر اندرون چای شد جوین
همان تخت زرین و زرینگاه
کشیدند از خاک تفتت بروی
فکند تنی بود بی پسر برآه
که بجهت ام را بخت پدار بود

چنین است که در کردان سپهر
نکرتمانان به بخت بلند
برید آن پسر شاهوارانش
همه برگرفتند کینه و خوش
ز تنی که بکاره بدر سپاه

نکین است پیدام او مهر
چو این شد می و در باش از گزند
پایه یکی خویش بر منش
زمین بخروش آسمان بخوش
فسدان برد اندران مکار

بهرام چوبین ساوه شاه را می کشد
منسوب به با شدن قرا
برگی از شاهنامه شاه طهماسبی (۶۷۱-۷)، موزه رضا عباسی

نیرومندترین دشمن در عصر پادشاهی هرمز، ساوه شاه از ترکان جنگاور هرات بود. او با نیت حمله به سوی ایران حرکت کرد. بهرام چوبینه که یکی از دلاوران و جنگجویان ایران بود به منظور مشورت با هرمز، فراخوانده شد. بهرام چوبینه صلاح کار را در جنگ دانست و تصمیم گرفت همراه سپاه ایران به جنگ با ساوه شاه برود. هرمز بسیار خوشحال شد و فرماندهی سپاه را به او داد و گفت: گرچه تو پهلوان دلیری هستی اما دشمن نیز، از جنگاوران نیرومند است و سپاهی بزرگ با تجهیزات کامل جنگی به میدان آورده است. آنگاه پرچم بنفش با نقش اژدها را که در جنگهای ایرانیان، پیشاپیش سپاه رستم بود به وی داد. بهرام نیز دبیری هوشیار طلب کرد تا گزارش صحنه نبرد را ثبت کرده و به اطلاع شاه برساند. پس از رویارویی دو سپاه، جنگ درگرفت و سپاه ایران، نظام دشمن را در هم ریخت. بهرام نیز در جنگی تن به تن با ساوه شاه، تیری به پشت او زد و او را سرنگون کرد و سر از تنش جدا نمود. چنین است کردار گردان سپهر
نگر تا ننازی به تخت بلند
پسر گفت کین ایزدی کار بود
که بهرام را بخت بیدار بود
پس از این پیروزی، بهرام ایزد پاک را نیایش کرد و خبر پیروزی را به شاه رساند. هرمز نیز به پاس فداکاری وی، فرمانروایی بخشی از کشور را به او سپرد.

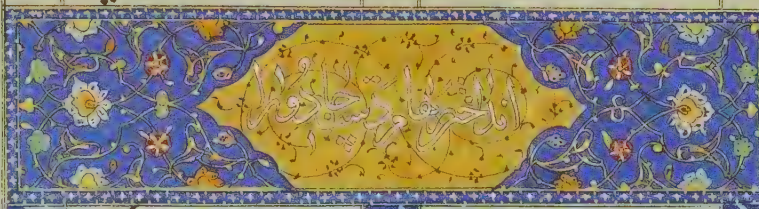
که ای برتر ز دانش و شورش را
تو باشی سپیجاره کی شکله
پیاده یک مرد دانش و
کجای بازو رسته بود
بچند رمام از ان زم کا
جو جادو بدیش ساجنگ
پنکند و تشن بشیر تیز

نه بر جای در جای در جملجا
تو انا تر از تش و زهریر

همه بنی پر کنه تویم
ازین سخت سر ما تو فریادس

مچاره یک دادخواه تویم
نذاریم خرو تو یک کسر لکس
بر مام نمود بانگشت کو
ما بنون قبل بران کو به نو

بیاده برآمد بران کو به پر
سبک تیغ را از میان بشرد
فرود آمد از کو به رمام کرد

برون تاخت اسب از میان
عمودی بولا دجین خنگ
ملی باد بر خاست چون رتخیر
ز ره دامنش را بر دبر
جو رمام نزدیک جادو
ز روی هوا بر تیره بر

کی دست بازو جادو شد
بها موشد و بار کی برشت

رهام دست جادوگر را قطع می کند

منسوب به قاسم علی

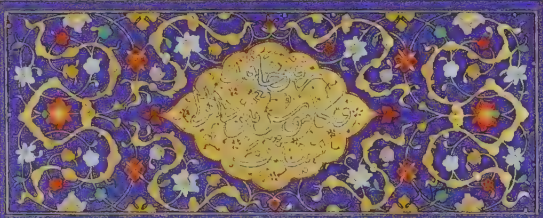
برگی از شاهنامه شاه طهماسبی (۷-۲۵۴)، موزه هنرهای معاصر تهران

"بازور"، یکی از تورانیان، جادوگری فتنه ساز و پراشوب است. پیران از او می خواهند که بر سر کوهی نزدیک میدان جنگ برود و با افسون و جادو، باد و سرما و برفی بلاانگیز ایجاد کند تا سپاهیان ایران همگی از سرما هلاک شوند. بازور چنین می کند. ناگهان هوا تیره و تار می شود. سپاه ایران از این سرمای نا به هنگام درمانده می شوند به حدی که دست های آنان از شدت سرما سیاه می شود. در این حال سپاه توران به آنها حمله ور می شوند و آنقدر از سپاه ایرانیان می کشند که در دشت ها دریای خون به راه می افتد. سران سپاه که وضع را چنین می بینند، با دعا و نیایش از خداوند طلب کمک می کنند:

که ای برتر از دانش و هوش و رای	نه بر جای و در جای و در زیر جای
همه بندهء پرگناه تو ایم	به بیچارگی داد خواه تو ایم
تو باشی به بیچارگی دستگیر	ز ما یک بیک دورکن زمهریر
از این سخت سرما تو فریاد رس	نداریم جز تو کسی را به کس

آن گاه مردی آگاه به قله کوه اشاره می کند. "رهام"، پهلوان ایرانی که جادوگر را در آنجا می بیند به سرعت از کوه بالا می رود و پس از یافتن او، دستش را با شمشیر از تنش جدا می کند. در این هنگام هوای تیره و تار از میان می رود و آفتاب بر صحنه نبرد می تابد.

ز بر جانشانده برین اندر
 برین یکب و جلع ملک
 ز افسر سپهلبان بر بخار
 موافق ز بس نیلین در
 زینش بگردار چشم خوس
 سناهد و فشان خوشان پیا

جوبار چرخ و زرق و برق
 ز بس نیک آرایش ملک کوس
 سپاهی رفت اندران شرم
 برفتند شاهان شکر زجا
 جواز و رطوس سپهبد
 شده روی کشور ز لشکر پیا

ز دیبای ز رفت سپه و زنگ
 برین مرا می جرسپاهی ننگ
 همه پاک با طوق باکو شوار
 می آرزو بود از نینم
 میوایشت از زامه گره نامی
 سپاه انج بودش در کشید

بپشت گردان ایران میان
 بیاورد که خواست کار و یان

خاقان و کاموس، ایرانیان را می بینند

منسوب به عبدالعزیز

برگی از شاهنامه شاه طهماسبی (R. ۲۶۳)، موزه هنرهای معاصر

چون خورشید از پس افق سر می زند، خاقان چین به پیران می گوید که سپاه خسته را هند و باید یک روز استراحت کنند، پس بهتر است فردا حمله را آغاز کنند. سپس خاقان عزم می کند که سپاه ایرانیان را از دور تماشا کند. با گروهی از سپاهیان به کوه همان نزدیک می شوند. توس چون آمدن خاقان را می بیند، سپاهیان خود را در جلو صف آرای می کند و پرچم بر می افرازد. کاموس و شنگل و بیورد و دیگر همراهان خاقان، چون از دور آرایش و آمادگی سپاه ایران را می بینند و خروش آنها را می شنوند، آنها را بسیار تحسین می کنند پیران نیز با آنها هم آواز می شود.

به گردی و مردانگی زین نشان
سواران گردنکش و رزم خواه
هنرهای مردان نشاید نهفت

ندیدم سواران و گردنکشان
سپند آمدش گفت اینت سپاه
سپهوار پیران دگر گونه گفت

ز پیلان حینک نداند کیز	سرش پز کینست و دل پز تیز	ز منشور خود بر زمین جانیست	جنویر یک لشکر آرای نیست
ازین گونه ناپش در می شه	درفش و سپاست و پیلان و	ز ترک و ز خوش خج انداز نیست	بدین دشت خود مردار گشته
همه دشت خود گاه و پرده را	جودیهای چنست کرده سپاه	اگر سوی پهلوان سپاه	نگردی گذر کار گشتی تبا
سپاس از خداوند پرور کر	که آورد مان رنج و سختی بر	تن با تو زن ش پیکان	بنود انج کس امیدمان
از ان گشتگان کین زمان پهلوان	غی گشت و کریان و تیره روان	وزان بر جن گفت کفر خج و	فرود آتی تا قو خاک سپاه

برانست رسم پیرای سنج	نیمین بجبر کرم و تیمار و رنج
کلی نمر و کین است و کد نوش و مهر	چنین است کردار گردان سپهر

رستم با شکیبایی دربارهء سرنوشت و مرگ سخن می گوید

منسوب به عبدالعزیز

برگی از شاهنامه شاه طهماسبی (۷۰-۲۶۶)، موزه هنرهای معاصر تهران

چون پاسی از شب گذشت ، خبر رسید که سپاهی از سوی ایران پیش می آید و درفش رستم از دور نمایان است . گودرز به پیشباز رستم رفت ، چون نزدیک او رسید هر دو از اسب پیاده شدند و یکدیگر را در آغوش گرفتند . گودرز به رستم گفت که عزیزانش را از دست داده و در عزای آنها نشسته است . رستم با شکیبایی گفت که آنها باید دلشاد باشند ، چون روزگار سراسر افسوس و رنج است . یکی را بی نام و دیگری را نامدار از این جهان می برد . روزی زندگی او نیز به پایان می رسد . همه باید روزی از این دنیا برویم و چاره ای جز آن نداریم ، من نیز از مرگ رهایی نمی یابم .

ز گیتی تن مهتر آزاد دار	بدو گفت رستم که دل شاد دار
سرآید همی چون نمایندت گنج	که گیتی سراسر فسوس است و رنج
یکی را به نام و یکی را به ننگ	یکی را به مرگ و یکی را به جنگ
مرا نیز از مرگ پتیاره نیست	همی رفت باید از این چاره نیست

بنیادخت تیغ بر داورش
نیامدن اسب رازان کند
بران اندر آورد و کردش دول
همی خواست کان خام جرم ملک
عنا را میجد و او را زین

همی خواست از تن پستش
کو بیستن جلقه کرد آن کند
عقاب شد آن رخسار بر وی
بدر دماند میانش تنک
نکون اندر آورد و دوز درین

سرتغ بر کردن خشنود
پنداخت و افکندش اندرین
سوار دیر می پست ردران
شدار نوش کامی و بجست
در آمد بپشتش خم کند

بیرید بر پستوان نبرد
بر انکشت از جای پل پان
کران شد رکیب و بکشت
کو پندین رخسار را کرد رام
بد و گفت کنوش دمی بی

ز تو بنیل و جادوسی دور
روانت بر دیو مزدور

جنگ رستم با کاموس

منسوب به عبدالوهاب

برگی از شاهنامه شاه طهماسبی (R. ۲۷۱)، موزه هنرهای معاصر تهران

هنگامی که تورانیان و ایرانیان در مقابل یکدیگر صف آرایی کردند نخست "کاموس" با گرز خود به میدان جنگ آمد، خروشید و در صدد مبارزه با "الوای" که رزم آموخته رستم بود برآمد. الوای به قصد کشتن کاموس، شمشیر کشید، اما کاموس با تیر، الوای را بر زمین زد و باعث مرگش شد.

رستم که این منظره را می بیند بسیار متأثر می شود، کمند و گرز خویش را برمی دارد و به میدان می آید و مانند فیل مست می گردد. کاموس که توانمندی رستم را می بیند، او را از جنگ بر حذر می دارد و رستم در پاسخ می گوید:

چنین پاسخ آورد رستم که شیر

چو نخجیر بیند بغرد دلیر

نخستین تو بستی بدین کین کمر

تو کشتی از ایران یکی نامور

کاموس کمند خویش گرفته و شمشیرش را به سوی رستم روانه می سازد، تیغ کاموس به گردن رخش می رسد و یال او را می برد. رستم کمندش را حلقه کرده و کاموس را به بند می گیرد. کاموس می کوشد با نیروی خود، کمند را از تنش جدا کند، اما عاجز می ماند.

رستم، کاموس را به بند می کشد و دستان او را از پشت می بندد و کشان به سوی لشکرگاه می برد و می گوید: این "مرد دلیر که به ایران آمده بود تا این سرزمین را که جایگاه شیران و دلیران است فتح کند، هم اکنون لباس رزمش، کفن او و خاک، تاج سرش شده است. آنگاه کاموس را جلو سپاه ایران بر خاک می افکند و آنان وی را هلاک می کنند.

دوش کرد و ماند اندک تخت و راکر دبا خاک است	هم سب ناپاک خبش گرفت پشوا و از ترک و ز نماز خواست	نم دشت ازیشان برگرفت و کوی ز تنگی بزد خویش تن برین	همانگاه رستم رسید از رو زمانی سیم داشت تا شمعین
گرفتند بر پهلوان آفرین کی خشت رخشان گرفته بکف	همه مانداران ایران زمین همی گشت رستم میان دو	ز کام و ز اندیشه شد بی نوا براشت بگردش روزخت	همانکار دوش سر از جدا وزار روی خاقان غمی گشت
شوی باز جوید رخسار جوان مکر نام این نامور پهلوان		که شکست بزوانان و بهمان چنین گفت خاقان	

بجاک اندرون پل دندان جنور ز مجوی در سینه بکند نو	بد و گفت سومان کین پند بکیتی جو کا موی پس خبکی نو
---	--

نبرد چنگش با رستم

منسوب به عبدالعزیز

برگی از شاهنامه شاه طهماسبی (۷-۲۷۲)، موزه هنرهای معاصر تهران

در یکی از نبردهای رستم با تورانیان، شجاع ترین فرمانده سپاه خاقان چین، یعنی کاموس که متحد افراسیاب بود به دست رستم کشته می شود. در پی کشته شدن کاموس، خاقان چین که از دلاوری های رستم بی خبر است، در صدد برمی آید که از رستم انتقام بگیرد. چنگش، پهلوان دیگر خاقان که سواری تنومند و قوی است، از خاقان می خواهد که انتقام از ایرانیان را به وی بسپارد تا برای کین خواهی کاموس به جنگ با رستم برآید. سپس چنگش بر اسب نشسته و چون به نزدیک ایرانیان می رسد رجز می خواند:

چنین گفت کاین جای جنگ من است سر نامداران به جنگ من است
کمند افکن آن گرد کاموس گیر که گاهی کمند افکند گاه تیر
کنون گریباید به آوردگاه تهی ماند از قد او جایگاه

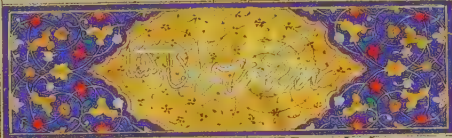
رستم با شنیدن رجز خوانی این پهلوان، بر رخسار نشسته و به میدان جنگ می رود. چنگش چون به رستم می نگرد از نیرومندی او می هراسد و عقب نشینی می کند، اما رستم، با رخسار به دنبال او می راند و چون به او می رسد، دم اسبش را گرفته او را بر زمین می اندازد. چنگش امان می خواهد ولی رستم او را نمی بخشد و سر از تنش جدا می سازد.

فرقت کیلئے نکو نسا کرد
 وز انجا کیکشت دسوی مسیر
 بر اشف جون ک رستم بد
 بدو گفت من کنن کان حسن
 نبردوی از نهتر ان بامست
 نبردک جون ک رستم بد

وز و جان شکر پزار کرد
 غی کشت لشکر و کیکسر
 دل شیر و کرکران بامست
 روانش تو گفت ز تن برد

بندیز کس نش او پادار
 کهار کتایب بدانجا ک
 بر انجخت اسب از میان سپاه
 بدل گفت پیکار باز پدل
 تو گفت بر ایدر ک گفت
 کر زجنگ کام با سر بجای
 کر زبان پاد دسوی قلب کا
 دوش تهنن بیان کرو
 بی تاخت رستم بس او کرد

بی خار مغری آورد بار
 کوی شیر دن باد مسیما
 خروشی جوشیر ثیان شد
 ز پکری بخوالم برین شین
 پاد بر پلتن کینه خواه
 جو غوطه است خوردن بدیایل
 دو کهار کان باخره جغت
 باز رزم جتن نام و برا
 برو بر نظاره زمر سو سپاه
 بسان دخت از بر تیره کوه
 زمین لعل کشت و سولا جورد

کی نینره ز دبر کمر ننداو
 بد ریختن چو ننداو

کشته شدن کهار کشانی به دست رستم

منسوب به آقامیرک

برگی از شاهنامه شاه طهماسبی (R-۲۸۱)، موزه هنرهای معاصر تهران

افراسیاب، پادشاه سرزمین توران که همواره در پی کسب تاج و تخت کیخسرو، پادشاه ایران است، با دیدن ناتوانی سپاه خود، با خاقان چین و پادشاه هند که دشمن ایرانیان اند، متحد می شود. سران سپاه چین و تورانیان یکایک به دست رستم از پای درمی آیند. در جریان این نبردها شنگل، شاه هندیان و ساوه از جنگاوران آنها به دست رستم کشته می شوند. کهار کشانی از سپاه توران می خواهد که انتقام چینیان و تورانیان را در نبرد با رستم بگیرد. به دل گفت کای کار دیده کهار که کاوس با وی نبد پایدار
گریزی به هنگام با سر بجای به از پهلوانی سر زیر پای
اما رستم به او مجال نمی دهد و او را دنبال می کند و نیزه به کمر بندش می زند و او را همچون برگی که از درخت جدا کنند بر زمین می اندازد.
سپاهیان رستم بر این پیروزی، غریو شادی سر می دهند و رستم از آنان می خواهد که به میدان بیایند تا به یاری آنان سپاه دشمن را شکست دهد و تخت عاج پادشاه چین را برای شهریار ایران بفرستد. ایرانیان به سپاه خاقان چین حمله می برند و خاقان را به اسارت درمی آورند.

کی رزم بودش برآزوی
پیکروی بر شکر زایسته
سراغس که از باره پسر برزدی
پی باره زان پس کمین گرفت
جویسنه ز دیوار دکنده شد

سپاه اندر اور در جارسو
ز ره دار باخجهر کابلی
زمانه سرش را می درزدی
رزیوار مر دم فکندن گرفت
بجوب اندر اش پرانده شد

پیکروی کو در زویکروی طوس
جوان دیدر پستم کان گرفت
ابامغر بیسکان می را زکنت
ستوخا نهادند زیر اندر شش
فرو آمدان باره تو را کرد

بس شیت اپیل با توف کوس
سمه دزد و مانده اندر شکفت
بید ساز کاری می کشت جفت
پالوده قنطاریا دزیش
ز سر سوپا اندر آمد بگرد

نفرمودر پستم که جنگ آورید
کمانا و بیتر خندگ آورید

رستم قلعه بیداد را خراب می کند

منسوب به عبدالعزیز

برگی از شاهنامه شاه طهماسبی (۷۰-۲۸۶)، موزه هنرهای معاصر تهران

رستم و سپاهیانش شتابان پیش رفتند تا به شهر سغد رسیدند. دو هفته در آن جا به شادی و شکار گذراندند و روزی چند بیاسودند. سپس به پیش رفتند تا به شهری آباد به نام "بیداد" رسیدند که قلعه ای استوار داشت. در "بیداد" مردی به نام "کافور" فرمانروایی می کرد که خوراکش گوشت زنان زیبا رو بود. رستم، دو پهلوان خود، بیژن و هژیر را همراه گسته‌هم و سه هزار مرد جنگی برای گشودن دژ فرستاد. کافور لباس رزم پوشید و به سپاه ایران حمله برد. زگردان ایران بسی کشته شد سر رزم جویان زغم گشته شد
چو گسته‌هم لشکر بر آن گونه دید جهان در کف دیو واژونه دید
بفرمود تا تیر باران کنند پریشان کمین سواران کنند
سپس گسته‌هم، بیژن را نزد رستم فرستاد تا به یاری آنها بشتابد. چون رستم به میدان جنگ رسید با نیزه چنان بر سر کافور زد که مغز سرش بیرون ریخت. پس از کشته شدن کافور به دست رستم، مدافعان دژ چندان پایداری کردند تا بیشترشان کشته شدند و چون سپاه ایران قلعه بیداد را فتح کردند، شروع به خراب کردن قلعه کردند و به تاراج زر و سیم آنجا پرداختند و هر چه بود به ایران زمین بردند.

پیاده حواز دور دیدن شتاب
 بکشت جوی پیلان بر آغوش
 چو شد بیدگان بر ورور
 بجاره همی خواست کاید را
 بزور جهان آفرین گردگاه
 کر قش جگ گردن و راست
 سحره بشت او همچو پیل
 کی تیغیت سزای میان برید

کشته شد از شمشیر
 کشته شد از شمشیر
 کشته شد از شمشیر

چون پسر شدن در بهار
 ببرد دست یک خنجر و نالدار
 چو گاه شمشیر را از لای او
 ببرد از شمشیری که بر گور او

فرود آمد از اسپ بجای شتاب
 سی خاک باخوی بر آغوش
 سان این روی فروان و پشنگ
 و زان بست گردید او لای
 زند دست و گور اندر آید
 بر آورد و ز در بر نیش دشت
 شد از در دیران و گشت
 سر پسر جگر گاه او برید

بر و گرد و شمشیر چاک چاک
 می بخت بر تارک از در خاک

کشته شدن شیده به دست کیخسرو

منسوب به قاسم علی

شاهنامه شاه طهماسبی (۷-۳۶۰)، موزه هنرهای معاصر تهران

کیخسرو به خونخواهی پدرش سیاوش که به دست افراسیاب کشته شده بود به جنگ با افراسیاب برخاست و سپاهی از پهلوانان تشکیل داد و گفت:

منم داغ دل پور آن بیگناه سیاوش که شد کشته بر دست شاه

بدین دشت ازین سان به کین آمدم نه از بهر گاه و نگین آمدم

افراسیاب می خواست او را به صلح وادار کند و هر چه بخواهد به او هدیه کند، اما کیخسرو نپذیرفت، زیرا وی در پی انتقام پدر بود.

شیده، پسر افراسیاب وقتی دید که پدر این چنین می گوید برآشفته و از افراسیاب اجازه خواست تا به جنگ با کیخسرو برود.

نهادند پیمان که از هر دو روی به یاری نیاید کسی کینه جوی

کیخسرو و شیده با شمشیر و کمان به جنگ با یکدیگر پرداختند. شیده که خود را درمانده دید، حيله ای اندیشید و به کیخسرو گفت که مرد آنست که بدون شمشیر و نیزه بجنگد.

کیخسرو با این که می دانست حرف های او جز فریب نیست درخواستش را قبول کرد و به کشتی گرفتن با او پرداخت و کمر او را شکست و او را بر زمین انداخت و با شمشیر خود، سراز تنش جدا کرد.

پسند بر جوباد اندر آمد ز کرد
بر دشت تیسری بران شهر
بیرید تا پسینه از گردش
ز بالابنجاک اندر آمدش

شاز سکرش با بخت تا آسمان
برفتند گردان ایران مان

جنگ اسکندر با فور هندی

منسوب به عبدالوهاب

برگی از شاهنامه شاه طهماسبی (R. ۴۹۶)، موزه هنرهای معاصر

اسکندر در یکی از لشکرکشی های خود سپاهش را به سوی "قنوج" می راند. در آنجا نامه ای به فور، شاه قنوج می نویسد و او را به فرمانبرداری دعوت می کند، اما فور با پاسخی تلخ به وی جواب رد می دهد. اسکندر از این پاسخ برآشفته می شود و با سپاهی عظیم به سوی قنوج حرکت می کند. فور با فیل های جنگی به مقابله برمی خیزد. اسبان سپاه اسکندر از فیل های سپاه فور ترسیده و می رمند. اسکندر با تدبیر فرزانه گان، هزار اسب از آهن می سازد، آنها را با نفت آغشته می کنند و در پیشاپیش سپاه شعله ور می سازند و بر دشمن حمله می برند. فیل ها از آتش می ترسند و می رمند و در نتیجه نظم لشکریان فور بهم می ریزد.

عده زیادی از سپاه فور کشته می شوند. اسکندر فور را به جنگ تن به تن می خواند و هر دو پهلوان با یکدیگر رو به رو می شوند. فور به دست اسکندر کشته می شود و لشکریانش تحت نفوذ اسکندر می آیند. اسکندر دو ماه در هند حکومت می کند و گنج های فور را میان سپاهیان تقسیم می کند و آنگاه حکومت هند را به "سورگ" که پهلوانی بزرگ و صاحب رای است می سپرد و او را نصیحت های گرانمایه می کند.

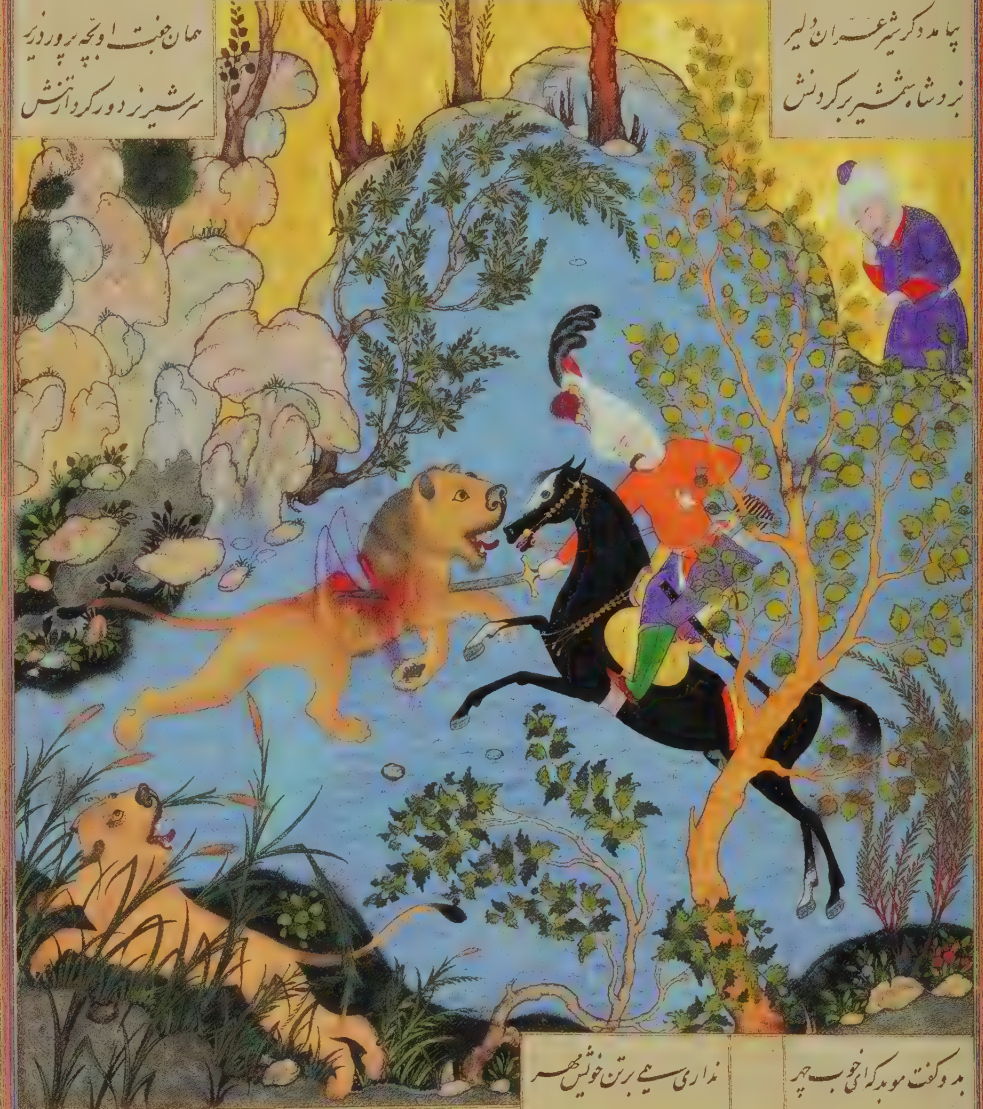
سر تخت شاهی بدو داد و گفت	که دینار هرگز مکن در نهفت
بیخس و بخور هر چه آید فراز	بدین تاج و گاه و سنجی مناز
که گاهی سکندر بود گاه فور	گاهی درد و خشم و گهی بزم و سور

پوشیدن را پیش میرایی
چو شیر آنگاه دید پناهیست
بز در سپهر شیر شیرینه
پاد و کر شیر عیان دلیر
بز و شاه شیر بر گردنش

باسب نبرد اندر آورو پای
ز بالا و دست اندر آورو پای
سبک خفت او خست راه گریز

می ناخت تا پیش شیران سید
می خواست ز در سپهر اسبی
بخش برایش بدو نیم کرد

یکی غصه از جگر بر کشید
بز و پاشنه شنجبیر جوی
دل زه شیران پراز چم کرد
همان غمت او چو پرور دیز
سر شیر ز دور گردانش

بد و کت مود که انجوب چر
همه پشه شیرند با چکان
زمین هم نکر و در شیران یه
چو نشت بر تخت شاه انخت

نداری می برتن خوشی سر
همه بچکان شیر ما دکان
تو چندین چسپارنج برتن بنی
بیمای نبرد از زم شیران خست

سه فتنک بالای این شیه پست
کنون شهمای بریان تر است
بد و کت شاه اجی سر و منید

بیک سال اگر شیر سیری بهشت
به پشه درون جنگ شیران است
بشکیرنده دامن گز و روتیر

بهرام گور شیر را شکار می کند

منسوب به عبدالعزیز

برگی از شاهنامه شاه طهماسبی (R. ۵۷۳)، موزه هنرهای معاصر

روزی بهرام به قصد شکار گورخر، به نخجیرگاه می رود بهرام در شکارگاه، دشت را پر از گورها و شیرهایی می بیند که گورها را شکار می کنند، از این رو قصد خود را نسبت به شکار گورخر تغییر می دهد تا به شکار شیرها بپردازد.
بهرام برای قدرت نمایی، شیرها را با تیر و کمان نمی کشد بلکه آنها را با شمشیر به دو نیم می کند و تعدادی شیر نر و ماده و بچه های آنها را می کشد و پس از فراغت، قصد شکار گورخر می کند. همراهان و بزرگان وی ناراحت می شوند و به او اعتراض می کنند:
یکی گفت کای شاه خورشید چهر
نداری همی بر تن خویش مهر
همه بیشه شیرند با بچگان
همه بچگان شیر ما در مکان
کنون باید آزر بودن ز شیر
که در مهرگان بچه دارد به زیر
بهرام در جواب می گوید که اگر بخوام به داد مظلومان برسم باید توانمند باشم و قدرت مقابله با دشمنان را در میادین جنگ داشته باشم.

خین کویدار دفر پهلوان
که آن چیت کر کردگار جهان

که پرسید موبد ز نوشیروان
خواهد پرستنده اندر نهان

نیابد بخواش همی آرزوی
بخواش از اندازه افروشی
خین وادپاسخ که هر کس که کنج

دو چشمش پرآب و پرچربی
از آن آرزو دل پراز خون شود
پرکنده یابد بنا برده رنج

بدان آرزو نیس پراسخ و ده
یکی دپست برداشته با پیمان
بموبد خین گفت پرور شاه
پرسید نیکی کردن خورست
نجش نباشد پسرا و تخت

پاسخ و رابخت فرخ نهد
همی خواهد از کردگار جهان
فرونی زیزدان ماندازه خواه
بنام بزرگی که زیبا ترست
زمان نازمان سیر کرد و تخت

انوشیروان به سؤال موبد موبدان پاسخ می دهد

منسوب به میرمصور

برگی از شاهنامه شاه طهماسبی (۶۵۵-۷)، موزه هنرهای معاصر تهران

چنین گوید از دفتر پهلوان

که پرسید موبد ز نوشین روان

موبد موبدان از انوشیروان پرسش هایی می کند و وی به پرسش های او پاسخ مناسب می دهد. فردوسی با مطرح کردن این داستان، زمینه ای مناسب برای طرح مسائل حکمی و اخلاقی فراهم می آورد. برخی گفته اند که بوذرجمهر، وزیر دانای انوشیروان مخاطب موبد بوده و منظور از "نوشین روان" بوذرجمهر حکیم بوده است:

سئوالات موبد، شامل اعتقاد به خداوند و برآورده شدن حاجات مومنان از سوی حق و نیز پرسش هایی پیرامون مقام شامخ انسان، خرد و عقل و چگونگی سودمندی آن، شرایط پادشاهی، حاصل نیکی و بدی کردن انسان، حکمت ازدواج و خشنودی از فرزندان، حکمت نیکی با وجود مرگ و از بین رفتن همه اعمال انسانی است.

نوشین روان در جواب، به نام نیک و یا بد انسان ها پس از مرگ اشاره می کند و نتیجه نیکی را نام نیک و نتیجه بدی را بدنامی پس از مرگ انسان می شمرد.

چنین داد پاسخ که کردار نیک

بیابد به هر جای بازار نیک

نمرد آن که او نیک کردار مرد

بیا سود و جان را به یزدان سپرد

نیاسود آن کس کزو باز ماند

وز او در زمانه بد آواز ماند

پرسش های موبد، پیرامون مسائل اخلاقی، اجتماعی و حکمی ادامه می یابد و در پایان، وی از پرستش خداوند و چگونگی آن سؤال می کند که نوشین روان پاسخی مشروح می دهد.

شاهنامه فردوسی (شاه اسماعیل دوم)
موزه رضا عباسی

این نسخه از شاهنامه فردوسی در دوران پرتلاطم و کوتاه مدت پادشاهی شاه اسماعیل دوم (۹۸۴ هـ. ق.)، در قزوین به سفارش او ساخته شده است. شاه اسماعیل دوم که پس از حدود ۲۰ سال زندانی بودن در قلعه قهقه، در قزوین بر تخت پادشاهی نشست، علی رغم همه بدخویی‌ها و فجایی که به بار آورد، برخی از نگارگران تبریز و مشهد و شیراز را برای احیاء کتابخانه سلطنتی و کارگاه مصورسازی به قزوین فراخواند. تدوین و مصورسازی این شاهنامه در همین سال به نقاشان کارگاه سلطنتی سفارش داده شد. اما به نظر می رسد که این نسخه در دوران سلطنت او به پایان نرسیده است. این شاهنامه ظاهراً ۵۰ نگاره داشته و اولین بار در اوایل سده بیستم در پاریس به نمایش گذاشته شده است. متأسفانه این نسخه نیز مانند شاهنامه ابوسعیدی ۷۳۵ (هـ. ق.) توسط مجموعه دار و دلال نسخه های خطی پاریس - دموت - از هم گسیخته و اوراق آن به طور جداگانه به فروش رسیده است و فعلاً تعدادی از صفحات مصور آن [۱۶ صفحه] در موزه رضا عباسی نگهداری می شود. در میان تصویرگران این شاهنامه رقم این هنرمندان به چشم می خورد: سیاوش گرجستانی، صادق بیگ افشار، علی اصغر کاشانی، میرزین العابدین و مراد.

Ferdowsi's Shahnameh (Shah Ismail II)
Reza Abbasi Museum

This version of Ferdowsi's Shahnameh was produced during the tumultuous short period of Shah Ismail II's reign. Though it was commissioned by him, it was not completed during his tenure. It primarily consisted of 50 paintings which were exhibited in Paris in early 20th century for the first time. Unfortunately, similar to Abu Sa'idi Shahnameh dated 735 AH, this one too was torn apart by the Paris-based collectionnaire and commissioner of ancient manuscripts, Demotte, who sold a number of its sheets separately. A number of its illustrated sheets (16) are now being kept at Reza Abbasi Museum.

The signatures of the following painters are seen at the foot of the paintings: Siyavash Gorjestani, Sadeq Beiq Afsahr, Ali-Asqar Kashani, Mir Zein al-Abedin and Morad.

همی جست لب کردش با
 فزود کردون و اسبان
 پیرون توانست کردن کام
 در اندر سندوق کرد و دیر
 یکی نیز شمشیر در شکشیر

بردم در کشد اسب را از دما
 بصدوق در شمشیر خنجر دم
 جوشش بر متع و کاشن بام

ز فرباز کرد و جو کو سپاه
 بجاش جوتع اندر امب
 ز کردون از تنه اش می

همی کرد و خنجر بدو در نگاه
 جود یاسر اثر و ناخوشانند
 برو اندر آورد خنجر گمی

بشمیر منرش همی کرد جا
 می دو در منرش بر اندر جا

ازان دو پرند پهلوت
 بر سید کور باد بروی
 بشون بیادم اندر شتا
 که پیش کشتم از دوزیر
 هماندم زنجیر جا بدست

بیفاد و بنیشتی کشت
 دلش بر خون کشت و پراوی
 همی ریخت بر مار کشن کجا
 ز رخس نیامد مایسج بر
 با اندر آمد سر و تنشت

بشون پیادم اندر زمان
 پاش همه ماله برداشتند
 جهاخو جی جن شمشیر باز کرد
 از خاک بر خاست شد ای
 پاش همه خواندند آفرین

نیز و یک آن نادر جهان
 پادشاه شد مایسج بگذاشتند
 بگردان کردن کش او از کرد
 بمالید رخ را بروی تراب
 همه پیش دادار سر بر زمین

نبرد اسفندیار با اژدها
 منسوب به سیاوش و مراد
 شاهنامه شاه اسماعیل دوم، ۹۸۴ ه. ق.
 موزه رضا عباسی

مولو و کجاست گفت از خراسان از شهر طوس پس بس گفتند که ما فلان و فلانیم و فلان و عهد ما آنست که درین مقام حریفان کنس که سه مصرع که ما گوئیم
 چهارم او کند اگر خواهر را این قوت مست حریف ما ست و اگر نه خلاف این باشد خواهر بگرمان خور و برود ابوالمہرستم چون این بشنید گفت سحر

بشوم ایشان هر یک مصرع خویش را از حدیثی گفت

Ferdowsi among Qazneh Poets
 Unknown artist
 Shahnameh of Shah Ismail II, 1576
 Reza Abbasi Museum

فردوسی در جمع شعرای غزنه
 هنرمند نامعلوم
 شاهنامه شاه اسماعیل دوم، ۹۸۴ ه. ق.
 موزه رضا عباسی

و لشکشته بدم بر داشتش
 کر از آن بابر اندر افراشتش
 ز پر وارشش آورد زرد پدر
 رسیده ز بر پرش موی سر
 منش سپوار و خوش چون نجار
 پدر چون بدیش نیاید زار

فرور و مهر پیش میخ زو
 نیایش می بافرین بر سر زو

سر ای کوکب میمنه که بد
 همی تاج و تخت که بر آید
 و باز و میشته خورشید و
 دل همدان دست شمشیر

دیدار سام از زال در لانه
 سیمرغ
 منسوب به صادقی
 شاهنامه شاه اسماعیل دوم
 ق. ۹۸۴ ه. ق.
 موزه رضا عباسی

Sam Visits Zall who is
 in the Phoenix's nest
 Attributed to Siavush
 Shahnameh of Shah
 Ismail II,
 1576
 Reza Abbasi Museum

نشیند سر پسران هم نشین
که گفتش فریدون بکر و کشان

میان که است و هست کدم سختی فروماند پیرمین سه پور سریدون سه داماد سبک بر سر کیمیش کلاب شه تازیان شاه افشونگر برآور دسر ما و باد و مان	باید برین گونه تا گفت نام میدون لیران آن انجن نخوردند چی بکر برباد بفرمودشان بباغ جانی یکی جاره اندیشه کرد اندران بدان سپر اید بشتیان مان	ازین سه گرانایه پرسید کجاست ندانان کونه کاموختند برامش پیار است کشاد بدانکه که چی سپر شد بر بایلین زیر کل افشان خست برون انداز کشن خنبروی جنان شد که بفر دما مومن و راع	کرین سه ستاره که است که سبک چشم نیزک بردوختند سمی خور و مایه تر گشت شب کجا خواب و آسایش اند خود نخست آن سه ازاد و نیکخت بیار است ارایشن چادوی بسر بر نیار پست پرید راع
---	--	---	--

Banquet of Fereydoun, and Sons & Daughters of the Yemeni King
Unknown artist
Shahnameh of Shah Ismail II, 1579
Reza Abbasi Museum

غنی شد دل مرد و از یکدیگر
گرفتند مرد و دود و آل

Battle of Rostam and Sohrab
Attributed to Siyavush Beik
Gorjestani
Shahnameh of Shah Ismail II,
1576
Reza Abbasi Museum

جدال رستم و سهراب
منسوب به سیاوش بیک گرجستانی
شاهنامه شاه اسماعیل دوم
ق. ۹۸۴ ه. ق.
موزه رضا عباسی

بدست در جام پر باد کرد
 وز رویا و مردان ازاده کرد
 بدو گفت کانی نام برد اگر کرد
 تو این نام را از که داری بیاد
 پرسیدی از من نشان قبا
 و گرجام باد به برستم پیر

سخت ایران بیکار بستند
 بزرگان شای و رانخواستند
 پدرم آن کرین بکین سرپر
 بدو گفت رستم که ای پیلوان
 پیام آوریدم برشون روان
 که خوانند او را سنی زال

رستم در پیشگاه کیکاووس
 منسوب به سیاوش
 شاهنامه شاه اسماعیل دوم
 ۹۸۴ ه. ق
 موزه رضا عباسی

Rostam Attended by
 Kikavos
 Attributed to Siavush
 Shahnameh of Shah
 Ismail II, 1576
 Reza Abbasi Museum

سپهبدار پاشن کر گفت
برو تا سر کوه تنغ لبند
بر پین ما که آمد به و چون و

همین که دایم رده آمد پناه
که دارد سپه پرده تنگگاه
بر انداز بنوده توران کرده
دشمن سواران مل و سپاه
بشد پاشن کیو تا تنغ کوه
می کرد از ان کن سر سونگاه

Iranians Observe Advancement by Turani Army
Attributed to Mehrab
Shahnameh of Shah Ismail II, 1576
Reza Abbasi Museum

ایرانیان پیشروی تورانیان را نظاره می کنند
منسوب به مهرباب
شاهنامه شاه اسماعیل دوم، ۹۸۴ ه. ق.
موزه رضا عباسی

Siyavush & Afrasiyab in the Hunting Ground
 Attributed to Siavush & Morad
 Shahnameh of Shah Ismail II, 1576
 Reza Abbasi Museum

سیاوش و افراسیاب در شکارگاه
 منسوب به سیاوش و مراد
 شاهنامه شاه اسماعیل دوم، ۹۸۴ ه. ق.
 موزه رضا عباسی

ب افکند تان و مای خود
 رود آمد از باره راه جو
 ی گفت پشت و پنا سم تو
 بین ک بشتی مرا وقت
 ب اندر افکند خمر و سیاه
 پوشتی میمرا اند تا بارگاه

و یازیر نعل اندرون سیر
 اندر کد کشید و کشت
 نمایده وادور استم تو
 روان خرد سایه پرست

بدو لطف کجیر وایت و بس
 کوه و کشتی و کشت
 باب اندرون دل فرایم تو
 بمقت این و برشت شیرین شد

پنا هم پیر و ان فریاد رس
 بالید و بنهاد بر خاک روی
 بخشکی همان رسنایم نوی
 پیمرو بان شبانک شد

باز بزم زین و بزم پادشاه
 بکار مار و بزم پادشاه
 دشتی کد کشید و کشت
 شکر و کد کشید و کشت
 چنان کد کشید و کشت
 چنان کد کشید و کشت
 چنان کد کشید و کشت
 چنان کد کشید و کشت

پس از فرنگیس و کیو و لیر
 نرسید ز چون از آب سیر
 جهان ازین رانیاش رفت

بدان سوگند شد و سر دست
 جیا بخوی خمر و سر دست
 بدان نماند تا شرف

Kay Khosrow, Giv, and Farangis Cross the Jeyhoun River
 Attributed to Siavush
 Shahnameh of Shah Ismail II, 1576
 Reza Abbasi Museum

کیخسرو، گیو و فرنگیس از جیحون می گذرند
 منسوب به سیاوش
 شاهنامه شاه اسماعیل دوم، ۹۸۴ ه. ق.
 موزه رضا عباسی

راز دروغدان چنانک

همه شب ببالید تا روز پاک

نزد من ز کیتی من است کام
بیامد با نیکه بشیرنا
که یابد شانی ز کم بوده یا

بدان بداند که من جنبه نام
جو کیتی ز خورشید شد روشنا
سختی تبر گردان من نه
بدیدم از دور امشب
دران من نه از اندرون

جانش جان نیکان کام
کمون کرده زین و سسکه کام

Rostam Sleeps in Meadow
Attributed to Morad
Shahnameh of Shah Ismail II, 1576
Reza Abbasi Museum

رستم خفته در مرغزار
منسوب به مراد
شاهنامه شاه اسماعیل دوم، ۹۸۴ ه. ق.
موزه رضا عباسی

شاهنامه فردوسی

موزه ملی ایران، بخش دوران اسلامی، نسخه شماره ۴۳۶۱

قطع این نسخه، ۳۸/۵×۲۳/۵ سانتی متر و شامل ۱۱۷۴ صفحه است. خط آن نستعلیق و توسط محمد کاتب در سده ۱۰ ه.ق. کتابت شده و صفحات مصور آن شامل ۴۳ نگاره بدون امضاء است. جلد آن مقوای ابری تیماج قهوه ای و داخل جلد لچک ترنج با سوخت ضربی است.

Shahnameh

National Museum of Iran, No. 4361

This is an illustrated version of Shahnameh written by Hakim Abolqasem Ferdowsi, the epic poet of the 4th-5th centuries AH.

Format: 38.5 x 23.5 cms, 1,174 pages

Script: Nastaliq, written by Mohammad Kateb in 938 AH

Illustrations: 43 paintings, Tabriz style, the painter is unknown

مجلس گرسیوز و سیاوش
هنرمند نامعلوم
شاهنامه فردوسی
احتمالاً سده دهم ه.ق.
موزه ملی ایران

Garsivaz Meets Siyavush
Unknown artist
Shahnameh
16th century
Iranian National Museum

چنان پیشکش سوز اور دوست

که گفتمی ملی موردار و کیش

فرود آمد از اسپ بجای دست

پراز خنده بر رخ زرشن

فکنده کردی رزه یک طرف
پراز غم شدش دل کردار او
می آورد و در امشکران سرود
پراز لاله و پورش مرگست

براشک سوز کار او
نشینند که منتی نای و رو
سیاوش بکی نامه تر دیک شاه

بکفار سالار ایران شدند
بر روی کن که سوز کینه ساز
فرستاد از این شهر آباد

سک باز شد چاه زور دید

لاجرگاه شاه جان بر دید

بدین گونه کرد و دجانیان
اگر گنج بانی اگر کرم و رنج
چو کاسی آمد بسا زار و راه

سی از خوشیش از تو و نهان
نانی می در ساری سپنج
که خسرو بران گونه بر شد تباہ

سخن سپنج بی رنج اگر مرد
نی از آری و رستی بر گزند
اسمان بد گمانان بر تدا شدند

نه پند ز کردار او بخرگراف
جو خواستی کیهانی با فرین
بر ایوان ان مستندان شدند

پس از پیروز شدن شهبانو
 بر سر نیزه شد بر دیو نیم
 دل هر دلی راه شد بر نیم
 همان سیکر و عقرب اندر شپ
 چو بکشت نیزه بر شفت شاه
 بزد چند بر سر کعبه

آمیخته رخ اندر کوه دیده
 خرابه بندونی نرود یکد شاه
 کس که او را می شنید
 که ای تاج نوبر از آید
 که انما یگان پست شد
 که کی لکرت این چو پور و رخ
 چنان لشکری را بهم زدند
 گرفت پیمان بیکدیگر

صحنه نبرد
 هنرمند نامعلوم
 شاهنامه فردوسی
 احتمالاً سده دهم ه. ق.
 موزه ملی ایران

The Battle Scene
 Unknown artist
 Shahnameh
 16th century
 Iranian National Museum

کشته شدن خسرو به دست شیرویه
 هنرمند نامعلوم
 شاهنامه فردوسی
 احتمالاً سده دهم ه. ق.
 موزه ملی ایران

Shiroyeh Kills Khosrow
 Unknown artist
 Shahnameh
 16th century
 Iranian National Museum

شاهنامه قاسمی [میرزا قاسم گنابادی]
موزه ملی ایران، بخش دوران اسلامی، نسخه شماره ۴۳۶۲

این متن اثر میرزا قاسم گنابادی و مضمون آن پیرامون کشورگشایی های شاه طهماسب اول است. قطع این نسخه ۳۵/۶ x ۲۳ سانتی متر و شامل ۲۵۲ صفحه است. خط آن نستعلیق و بر کاغذ خانبالغ الوان ابری کتابت شده و کاتب آن نامعلوم است. صفحات مصور آن شامل ۱۱ نگاره بدون امضاء است. این نگاره ها از نظر سبک به نگاره های شاهنامه شاه طهماسبی و آثار مکتب قزوین نزدیک است.

Qassemi Shahnameh [Mirza Qassem Gonabadi]
National Museum of Iran, Islamic Section, 4362

This Shahnameh has been compiled by Mirza Qassem Gonabadi and it is about Shah Tahmasb I's conquests.
Format: 35.6 x 23 cms, 252 pages
Script: Nastaliq, written on variegated Khanbaleq paper, its scribe is unknown
Illustrations: 11 unsigned paintings, quite similar in style to Shah Tahmasbi version and Qazvin School of Art.

برگی از شاهنامه قاسمی
هنرمند نامعلوم،
ق. ۱۰۰۰ ه.
موزه ملی ایران

Unknown artist
Qassemi's Shahnameh
1591
Iranian National Museum

کشت دینار و قصه کوران کشت
کشت دینار و قصه کوران کشت

مژگانه بایده فی جید کشت
نشاط سگای شش عنایت

مکوسی
زخمه
سپاس
مکن مار
نوتان کجه
نماش ک
حذر کن
سبوزان
عدور کج

شاهنامه قوام

موزه رضا عباسی، نسخه شماره ۶۵۶

قطع این نسخه از اثر ارزشمند ابوالقاسم فردوسی، شاعر قرن ۴ و ۵ ه. ق سلطانی، ۴۶×۳۲ سانتی متر شامل ۵۸۱ صفحه است. خط آن نستعلیق، و کاتب آن قوام الدین محمد شیرازی آن را به سال ۱۰۰۰ ه. ق کتابت نموده است. صفحات مصور این کتاب شامل ۳۸ نگاره و دو سرلوح بدون امضاء است که در مکتب قزوین کار شده است. درون و برون جلد آن، سوخت طلا است.

Gavam Shahnameh

Reza Abbasi Museum, No. 656

This is a reproduction of the masterpiece of the prominent Iranian epic poet of 4th-5th centuries AH, Hakim Abolqasem Ferdowsi.

Format: Soltani, 46 x 32 cm, 581 pages

Script: Nastaliq, handwritten by Gavam al-Din Mohammad Shirazi, dated 1000 AH

Illustrations: 38 paintings, 2 epigraphs, unsigned, Qazvin School of Art

Cover: Gold inlaid leather

کشته شدن سهراب به دست رستم

هنرمند نامعلوم

شاهنامه قوام

۱۰۰۰ ه. ق

موزه رضا عباسی

Rostam Kills Sohrab

Unknown artist

Gavam's Shahnameh,

1591

Reza Abbasi Museum

شکارگاه
هنرمند نامعلوم
شاهنامه قوام
۱۰۰۰ ه.ق.
موزه رضا عباسی

Hunting Ground
Unknown artist
Qavam's Shahnameh
1591
Reza Abbasi Museum

بر تخت نشستن سلیمان
هنرمند نامعلوم
شاهنامه قوام
ق. ۱۰۰۰ ه. ق.
موزه رضا عباسی

Suliman Ascends the
Throne
Unknown artist
Ghavami's Shahnameh
1591
Reza Abbasi Museum

بهرام و آزاده
هنرمند نامعلوم
شاهنامه قوام
۱۰۰۰ ه. ق.
موزه رضا عباسی

بشکر شد از خوشبختی
بشکر بر جانهای کوی
ز بس تر بود برانی درش

تازه شده سرخ و درخشان
سکندر پادشاهی

رو ناکد بشته زمانی درار
سراشد بکر و آشیم خبر
کردی دوشاد و سهری نم

ابا مال و رونق با بخت
بدو شد تر از راهی و انعام

بیدار جایی سماعی نیست
زبانی را خانه نویسی خواند

برو اندر و بخت
نایشان تر شیش خواند

حج اسکندر
هزرمند نامعلوم
شاهنامه قوام
۱۰۰۰ ه.ق
موزه رضا عباسی

Eskandar's Pilgrimage
Unknown artist
Qavam's Shahnameh
1591
Reza Abbasi Museum

سیاوش در آتش
هنرمند نامعلوم
شاهنامه قوام
۱۰۰۰ ه. ق.
موزه رضا عباسی

Siyavush in Fire
Unknown artist
Qavam's Shahnameh
1591
Reza Abbasi Museum

تایید او نشان فریج بر
 سرش بخشش بکند ز کوه
 کیستی چون گشت بیدار
 بیکسیر پرشید و خود بار
 کار بر جسته بر جان کنی
 از داند اندسی و پرش
 خستین کوه دزدان گنجها
 کر پوشیدنی بدو نوحش

بیتی بر سال سیست و دو
 در دهم هر جا کوشش بدید
 کیستی نیز بیک آوارید
 بر کستی ز دشت شمشیر
 میانت ز دشت شمشیر
 توانی شد درخت و
 جواه و دهنش ز سر سی
 از ان بشه و درخت

بر تخت نشستن کیومرث
 هنرمند نامعلوم
 شاهنامه قوام
 ق. ۱۰۰۰
 موزه رضا عباسی

Ascending to the
 Throne of Kiyumars
 Unknown artist
 Qavam's Shahnameh
 1591
 Reza Abbassi Museum

شاهنامه فردوسی

کتابخانه مدرسه عالی شهید مطهری، نسخه شماره ۰۳۱۴ ردیف ۱۱۳۴

شاهنامه فردوسی، از مشهورترین میراث‌های گرانبهای ایران است که در آن، مجموعه‌ای از حکمت و پندهای گرانمایه در قالب مضامینی اساطیری، حماسی، تاریخی بیان شده و روح جوانمردی و غیرت ملی و دینی ایرانیان مورد ستایش قرار گرفته است. هنرمندان نگارگر نیز بیش از هر متن دیگری، این گنجینه معارف حکمی و حماسی را مصور کرده‌اند و نگاره‌های بدیع خود را با مضامین آن شکل بخشیده‌اند.

قطع این نسخه ۲۵×۳۷ سانتی‌متر و شامل ۵۹۲ صفحه است. خط آن نستعلیق و به رقم محمدامین بن اسماعیل اصفهانی به سال ۱۰۳۰ ه.ق. کتابت شده است.

صفحات مصور این نسخه ۵۱ نگاره به انضمام یک سرلوح بدون امضاء و جلد آن مقوایی، تیماج قهوه‌ای ضربی زرکوب است.

Shahnameh

Library of Martyr Motahari Higher Educational Institute, No. 0316-1134

This version of Shahnameh has been written by the 4th-5th centuries AH poet, Abolqassem Ferdowsi. This valuable treasure of wisdom and epic has been decorated with the picturesque virtuoso paintings of the artist of the period, which have been drawn in line with the content of the book.

Format: 37 x 25 cms, 592 pages

Script: Nastaliq, written and authographed by Mohammad Amin Ibn-e Ismail al-Isfahani, dated 1030 AH

Illustrations: 51 paintings, one unsigned epigraph

Cover: Cardboard, brown gold-inlaid thin leather

تصرف تاج کیانی و کشتن شیران به دست بهرام

هنرمند نامعلوم

شاهنامه

ق. ۱۰۳۰ ه.

مدرسه عالی شهید مطهری

Bahram Seizes the Crown and Kills Shiran
Unknown artist
Shahnameh, 1620
Shahid Motahari School of higher Education

به دگفت بود که ای پادشاه تو جان از پی پادشاهی من به دگفت بهرام گوی این شده به دگفت بود پسر دال سپاه بمیرفت باکره زاه کاو سپهر بزدل سرش کرد بهرام کرد بیاد نشت از بخت عاج	هنرمند و بادش و پادشاه خوشش پی بهانه بدست لوزین بکشتی و دیگر کرده جور فنی دلب را بوشی ارگانه چو دیدند شیران خفاش رخمبش می روشنای بر بر ریت دان لاف و ج	همی جنگ شیران که وایت بمیکشیم هم و این کت هم آورد این ره شیران نم در گشت بهرام کاری روتا یکد ز کجست ز نخر و نبد ردی که آمد بزدل پرش پزدان پناهی که کید پناه	همی تاج و تخت از روی دست جهان نامه دل پر از دست حریف بکشت و لیران نم خود بر دل هر کسی پادست پاد بر سر پادشاهان فر ریخت از دیده چون ناید راه که راه کرده راه
--	--	---	---

یردند که دان پیش نماز ترازید این تخت شاهی بزرگان بدو که هر شاه دند چو بهرام بشت به شاهی برآمدی ابرو شد تر راه ز دریا دید و ز دشت و نزار	لجسته ای شاه که در نواز بوتش دبا دمی و بی بر آن تا جدا ازین خوانده بگفته ای شاه که در نواز بوتش دبا دمی و بی بر آن تا جدا ازین خوانده	میلان جهان پیش تو بنده باد بجوی پستدکان توالم باز به این جشن و سرور بی بخت از بخت خرمی همی برف بارید ز کوه سیاه هر پادشاهی این بخت آسمان	نشد تو رکاهه فرخنده لوتشای می ماند که نام ز ایران را به سر آید فروش پادشاه که در نواز بوتش دبا دمی و بی بر آن تا جدا ازین خوانده	نیزد می از هوا پر زار وصل قانده می زار پادشاه که در نواز بوتش دبا دمی و بی بر آن تا جدا ازین خوانده
--	--	---	---	---

شاهنامه فردوسی (رشیدا)
کتابخانه موزه کاخ گلستان، نسخه شماره ۲۲۳۹

این نسخه متعلق به قرن یازدهم ه.ق.، احتمالاً در اصفهان ساخته شده است و از آن جا که کتابت آن به عبدالرشید دیلمی منسوب است به "شاهنامه رشیدا" معروف است.

این نسخه به قطع رحلی، (۲۷×۴۴ سانتی متر)، شامل ۷۳۸ صفحه، هر صفحه ۲۳ سطر، هر سطر ۲ بیت است که با قلم نستعلیق و کتابت جلی عالی بر کاغذ اصفهانی کتابت شده است. حاشیه صفحه اول و دوم این نسخه حاوی مقدمه و سرلوح آغاز آن متن مذهب مرصع است. این نسخه شامل ۹۳ نگاره بدون رقم است که به شیوه مکتب اصفهان در نیمه نخست سده ۱۱ ه.ق. کار شده و نیمه تمام است. جلد نسخه، چرم ساغری مشکی با نقش ترنج و لچک ترنج ضربی طلاپوش از بیرون و درون آن، تیماج عنابی زرنگار با همین نقش است. سرلوح های این نسخه از بهترین نمونه های عصر صفوی با ابتکارات و ابداعات در طراحی نقوش است. اما آن چه این کتاب را شاخص می نماید نگاره های کاملاً استثنایی آن است. طراحی نقوش و ترکیب عناصر بر مبنای سنت نگاره های مکتب اصفهان و از بهترین نمونه های آن به شمار می آید. اما شیوه پردازها و نقوش ابرها و ساختار صخره ها و بوته ها و درختان یادآور شیوه آزاد مکتب ترکمان و تصاویر خاوران نامه است. اگر چه ساختار این عناصر با خاوران نامه متفاوت است، اما قلم های درشت و آزادی عمل نگارگر در پرداخت عناصر یادآور همان شیوه است. رنگ ها در عین لطافت با لایه ای از پردازهای درشت و خطوط آزاد پرداخت شده اند، اما چهره ها با ساختاری لطیف هم چون سایر آثار مکتب اصفهان ترسیم شده است.

Rashida Shahnameh
Golestan Palace Library, No. 2239

This version of Shahnameh is another valuable example of Iranian Persian Painting. It dates back to the 11th century AH and has most probably been compiled in Isfahan during the Safavid reign.

Since its manuscript is attributed to Abdol-Rashid Deilami, it is called "Rashida Shahnameh".

Format: Folio, 44.5 x 27, 738 pages

Script: Nastaliq, written on Isfahani paper, the 1st and 2nd page margins contain a preface, the epigraph starts with the text and is decorated with gold-inlaid illumination.

Illustrations: 93 unsigned paintings based on Isfahan style of 2nd half of 11th century AH

Cover: Black leather with medallion and a set of gold-sprayed ecoincon-medallion with golden jujube red inside cover

بر شیرکشی می خندان
ز بھر تو باید همی کیسوم

و جامهاست و اسرار سخن جان سپردن و انان
 پروان آوردن چنبره های نو این مردمان سبا و کن
 نو چون شاه زندوان که کلید و دست و رام و راین
 سپردن آورد دامون سپردن مارون ارشید که کنش
 پادشاهان و همت مهران است یکر و باغزار
 شسته بود گفت مردم باید که تا اندر جهان باشند
 و توانایی دارند بگوشتند تا از ایشان یاد کاری باشد
 تا در جهان بان نامشان نماند بماند بعد از سیق
 که دیر او بود گفت از کسری نوش و ان چری
 مانده است که از هیچ پادشاهی مثل آن مانده دامون
 گفت چه مانده گفت نامه از زندوان پادشاه و پادشاه
 خوار از زرد درم خنجر که کرد دامون آن نامه بخوا

سر لوح
 هنرمند نامعلوم
 شاهنامه رشیدا
 مه نخست سده ۱۱ ه. ق.
 کاخ گلستان

Frontispiece
 Unknown artist
 Rashida's Shahnameh
 First half of 17th century
 Golestan Palace

که شاد آمدی ای جوهر
که کرد خورشید رخ را به
خروشان بزم پیش و آن
چه پرستی تو باره و من کی
کس از مشک از انسان نتواند
بدل از گفت ایر کند سره

دو سجاد و بشاد و آوار
سپید جواز باره او شنید
چه مایه شبان دیده اندر
کی چاره راه دیدار جو
کندی کش و اوز سر و لب
فروشت کیسوز کن کنه

درو جهان آفرین تو
چند اد پاسخ که ای ماه
کنون شاد و ششم با تو
پر روی گفت سپید شو
خم اندر جسم ما بر بار
پس از باره رودابه آواز
خم خر کرده ان ز من تو با
دروست ز من آفرین اگر
بدین جرب کهار با تو
ز سر شعر کهن بکش از
بر غنیش ما بر بار
که ای پهلوان کج کرد از

بر شیر کبشای چاکیان
ز بھر تو بایه سی کیوم

ز دل و دیر تا زور بشن
ز سیکو کیوم

زال و رودابه
هنرمند نامعلوم
شاهنامه رشیدا
نیمه اول قرن ۱۱ ق.
کاخ گلستان
Zal and Roudabeh
Unknown artist
Rashida's Shahnameh
First half of 17th century
Golestan Palace

گ رستم و خاقان چین
هنرمند نامعلوم
شاهنامه رشیدا
نخست سده ۱۱ ه. ق.
کاخ گلستان

Battle of Rostam
Chinese Emperor
Unknown artist
Rashida's Shahnameh
First half of 17th cen
Golestan Palace

بدیند رخسار است
خروشش همگی را گرد است

چو آرزو زبانان شکر زد
بنالابراند بگرد است

نیکند ز اسب اندازان
با و رو با او نیا و نختند

کما از به کرد و زیشان چار
ریش پیش او ندو بگریختند

بر آمد جو نیر ز با لای
بخندید کو در زاران
سپید کی اختر افکند
که تا خاک او را که آید

خروشدنای دیس
چو هومان با پد بدن
بنک از دیر ی پا کو
وز اینس بگردنشان بگرد

که هومان دیس است پیر
ستی رک سودند بر جن
کر قهر و خشم و شدی
بد اند و هم بر بدی

سپید بر داشت و بر کرد
ز شاد دی لیران تو را
سپید پر از شرم کم
کز ایشان من مش دشی

نبرد هومان و پیران
هنرمند نامعلوم
شاهنامه رشیدا
نیمه نخست سده ۱۷
کاخ گلستان

of Houman and
Piran-e Visseh
Unknown artist
Shahnameh
half of 17th century
Golestan Palace

جگر خسته از درد و بیماری
همی بر فروزم چو اذر شب
همی جان خویشم نیلایم

منم دل پرانم ز کردار خویش
پراکنده جان و دور رب
بویژه ز بهبسام و از نو

فلک پایه تخت علاج تو باد
زبان پر زبورش تنم پنهان
همی چشمم از کرده خویش

زمین نه طوق و تلج تو باد
سمان تیره جاغم پاز سرم
اگر من کنه کارم از کهن

سرشیب ابر فراز آورم
خبر از ترک رومی نه پندرم
جه بانامه داران کرد فرار

شوم کس این ننگ باز آورم
ازین پس شخت و کلمه نکرم
میس اینی دبا بختن باز

وزین نامور پر گشت از کهن
اگر جان ستام و کرجانی
دلش تازه شد چون گل انداز

اگر شاه خشنود کرد و کرد
مهر رخ لیکرتین بر خشم
ز کھار اوشت و شیریا

عقاب کردن کیخسرو بر توس
هنرمند نامعلوم
شاهنامه رشیدا
نیمه اول قرن ۱۱ ه. ق.
کاخ گلستان

A Page from Rashida's
Shahnameh
Unknown artist
Rashida's Shahnameh
First half of 17th century
Golestan Palace

یابنده سپهبدان
 از ایران فشد با جیکو
 کنون گزیدی نجح کوه
 چو بنبر دابر ایزد کوه افشا
 چو غنچه شیر و جوی
 چو کوه در کشا و در هام
 شد شنی گردان ایران
 کنم زین حصار تو دریای آ
 با و از مرطوس کلبس
 سوی شهبان کس
 یابنده ازین کار تان شرم
 ندانی که این کاره چایر
 یمن بود در جیکان دست
 بر اسنوی شکر بر وین
 خور و خواب آرام بر نه
 بر کوه خار ابا بد لر

میونی به پیران فرستاد
 همه کوه کیه سپهبدان
 تو اید ربوی ساخته بسپا
 پادشاه تیر هتخام خوا
 که اندیشه ما در کوه نبو
 دوش از پیش کوه طوس
 کنی روی هامون لشکر سیا
 میمیزاندش کبر دار آ
 در کوه نه بد آنچه اندام
 چنان کن که چون دیک
 فرستاده ز دیک ایران
 چو خورشید از چاندن
 برایشان سستی تا حاتم
 پدید آید از خج کیتی
 بجوشید چون کوهستان
 غمی شد بدید و آمد

شکست ایرانیان از ترکان
 هنرمند نامعلوم
 شاهنامه رشیدا
 نیمه نخست سده ۱۱ ه. ق.
 کاخ گلستان

Conquer of Iranians
 by Turks
 Unknown artist
 Rashida's Shahnameh
 First half of 17th century
 Golestan Palace

نکه کرد کوی خروشنده
تتمن کی نغزه زد پچو پش
تتمن کی کر ز در بر

برین ز یاد پاک جوشده
ترشید و آمد بر او دلیر
که خم گشت بالای کپک

دمان میا زودا ماران
بر آورد و خطوم پیش پای
بلرزید بر خود که پستون

بر انسان که میندخ کرگش
بدان تابرستم رساند
برخمی شد آن سلخوارو

پشاد پیل منده ز پک
بزال که شد که رستم
چو بشنید دستان منخن
بسازد مکار که آن پست
بفرمود تا رستم آمد بر

تتمن با پد سبک زجا
ز پیل منده بر آورد کرد
که چون دوا غا ز کرد و
بجمله مپاک بر شکست
بجوسید بادست مال بر

نخت و چو خورشید اخوا
پیکر خم بست کردش را
بکها دریا چاش مد پیل
اگر چند در زرم پرور کرد
بدو گفت کای نیمه ریشه

بر آمد بسان رخ دلبران
بخاک اندر افکند شمشیر
که بودی خروشا حج دیای
بدی بازوی رستم نامو
بر آورد و چنگال کشید

فک کجای کلهایا فک
تو کفنی که هرگز ز ما دور

چو شتران سینه چکان سنان

فک کجای کلهایا فک

فک کجای کلهایا فک

کشته شدن کهار کشانی به دست رستم
هنرمند نامعلوم
شاهنامه رشیدا
نیمه نخست سده ۱۱ ه. ق.
کاخ گلستان

Rostam Kills Kahar Kashani
Unknown artist
Rashida's Shahnameh
First half of 17th century
Golestan Palace

کشتن فیل سفید توسط رستم در کودکی
هنرمند نامعلوم
شاهنامه رشیدا
نیمه نخست سده ۱۱ ه. ق.
کاخ گلستان

Rostam Kills the white elephant in
childhood
Unknown artist
Rashida's Shahnameh
First half of 17th century
Golestan Palace

بدان زبالا و آن زو کین
همان تیر تار در خوشید

نکه کرد و کاموش فغان حسن
از آن نامو تیر پر و کشید

که داند پیکار کرد و آن نجان
سواری فرستاد فغان

برایشان و رویه
ت رستم اندرز جان

پا تا جازا به بد سپیرم
نبا شد همی نیک بد پدید

بکشش و دست نیکی
سمان که نیکی بود یاد

سخن را چپسرخ را میاید
تو داد و دشمن کفر توئی
که ناپارسا بود و ناپاک بود
جهان در بر خویش گشت
پاراست با شجاست

سخن ماند از ناسی مایه
بداد و دشمنان کی
یکی بستنند ضحاک بود
سه دیگر که کین در باز خوا
برسم کین تاج و تخت مهر

نخواهد بدن مژ ترا سود
ز مشک و ز عنبر سر نشو
نخستین جهان بشت از بند
پیر دشت بستد ز راه بد
ندانت جز خویش شهر ما

سمان کج دینار و کج
فریدون فرخ در شنبه
فریدون بجاری کرد دایر
و دیگر که گیتی نابود
فریدون شد در جهان کما

به بند کردن ضحاک در کوه
دماوند توسط فریدون
هنرمند نامعلوم
شاهنامه رشیدا
نیمه اول قرن ۱۱ ه. ق.
کاخ گلستان

Zahak is Captured in
Mount Damavand
Unknown artist
Rashida's Shahnameh
First half of 17th century
Golestan Palace

دیوان حافظ

کتابخانه موزه کاخ گلستان، نسخه شماره ۲۱۵۹

این نسخه اثر خواجه شمس الدین محمد حافظ شیرازی، بزرگ ترین شاعر غزلسرای ایران و از اعظم سرایندگان نظم فارسی در قرن هشتم ه. ق. است. اشعار او از زمان حیاتش تاکنون مورد علاقه و مشهور خاص و عام بوده است. به جرأت می توان گفت که تمامی خوشنویسان و کاتبان در اعصار مختلف، از اشعار وی به صورت قطعات و یا کتابت کل دیوان، خوشنویسی کرده اند. دیوان حافظ در رده نخستین کتاب هایی است که در ایران و هند و دیگر سرزمین هایی که زبان فارسی در میان آنها رواج داشته به چاپ رسیده است.

کلام حافظ پس از گذشت شش سده از مرگش چنان با افکار و اندیشه ایرانیان درآمیخته است که همگان برای آگاهی از آینده و جست و جوی راه مطلوب خود به دیوان او تفأل می زنند. حافظ در جهان معاصر نیز شهرت دارد و مورد احترام و تجلیل شعرا و حکمای عالم است. این نسخه به قطع ۲۷/۵×۱۶/۵ سانتی متر و شامل ۲۶۷ صفحه است. خط آن نستعلیق و توسط شاه قاسم در سال ۱۰۰۳ ه. ق. کتابت شده است. کاغذ متن آن، خانبالغ و کاغذ حاشیه، الوان زرافشان است. صفحات مصور آن شامل دو نگاره بدون امضاء و جلد آن مقوای تیماج سیاه با ترنج و نیم ترنج است.

Divan-e Hafez

Golestan Palace Library, No. 2159

Khaje Shams od-Din Mohammad Hafez Shirazi was the most prominent Iranian lyricist and one of the most renowned composers of Persian verse of his era (8th century AH).

It may certainly be claimed that calligraphers and acript-writers have been reproducing either pieces of his poems or his entire Divan in various eras.

Format: 27.5 x 16.5 cms, 267 pages

Script:Nastaliq, written on Khanbalegh paper with variegated and gold-sprayed margins,

by Shah Qasem, dated 1003 AH

Illustrations: 2 unsigned paintings

Cover:Black thin leather inlaid with cardboard, adorned with medallions and semi-Medallions

A page from Hafiz's Divan
Unknown artist
Hafiz's Divan
1594
Golestan Palace

ما عیب کس به مستی ورنه نمی کنیم
هنرمند نامعلوم
دیوان حافظ
ق. ۱۰۰۳ ه.
کاخ گلستان

دیوان حافظ

موزه ملی ایران، دوران اسلامی، نسخه شماره ۹۲۱۰

نسخه ای مصور از اشعار لسان الغیب حافظ شیرازی، شاعر غزلسرای قرن هشتم ه. ق. است. خط آن نستعلیق و با رقم شاه قاسم است که بین سال های ۱۰۲۶ تا ۱۰۳۸ ه. ق.، کتابت و نقاشی شده، شامل ۲۸۲ صفحه که ۵ صفحه آن مصور است. نگارگر آن رضا عباسی است و تمامی آثار به خط هنرمند با عنوان "رقم کمینه رضا عباسی" امضاء شده است.

Divan-e Hafez

Iranian National Museum, No. 9210

This one is an illustrated version of the poetry collection of the world-famous 8th century Iranian lyricist, Lisan ol-Gheib Hafez Shirazi.

Script: Nastaliq, authographed by Shah Qassem, dated 1026-1038 AH

Illustrations: 5 paintings from the renowned artist of Safavid era, Reza Abbassi, all paintings bear the painter's signature, "Raqaam-e Kamineh, Reza Abbassi"

خدا را کم نشین با خرقه پوشان

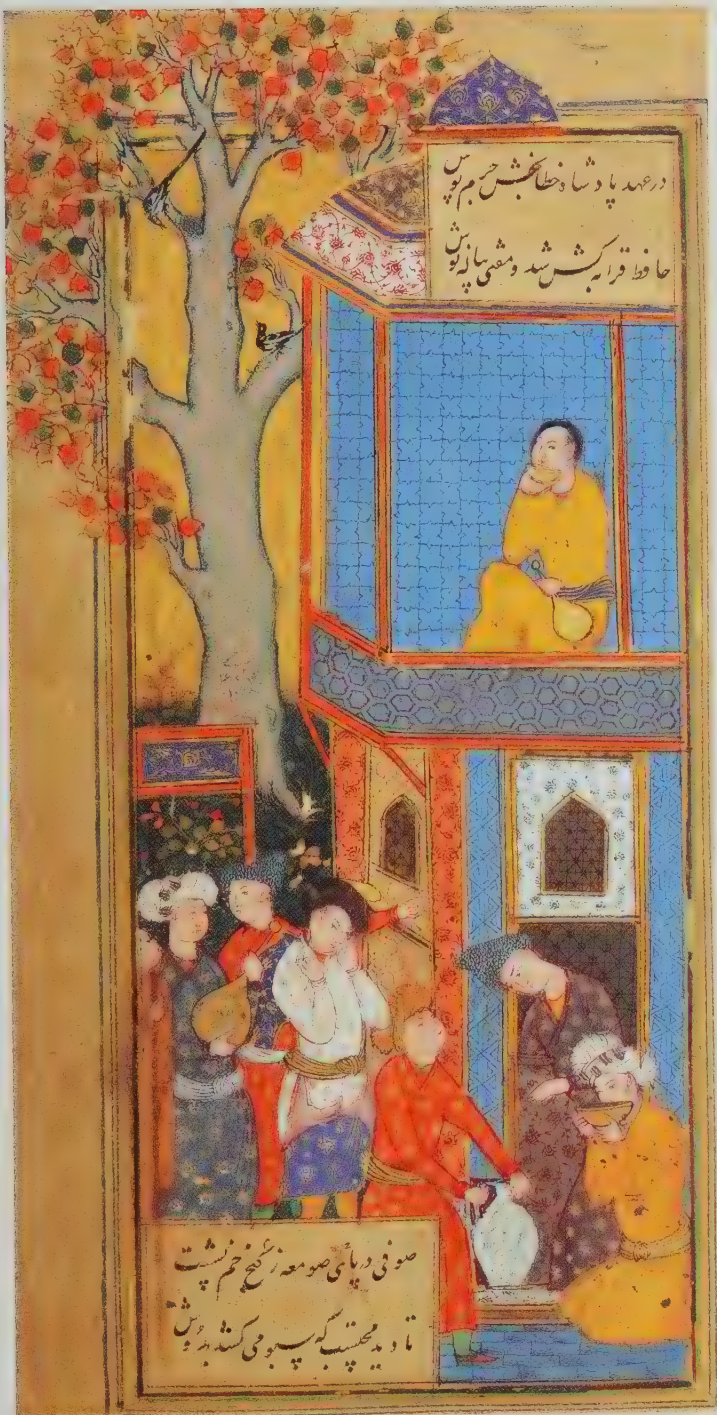
رخ از زندان سپاهان میوشان

درین حشر قه پسی آلودگی پست

خوشا وقت قیای می فروشان

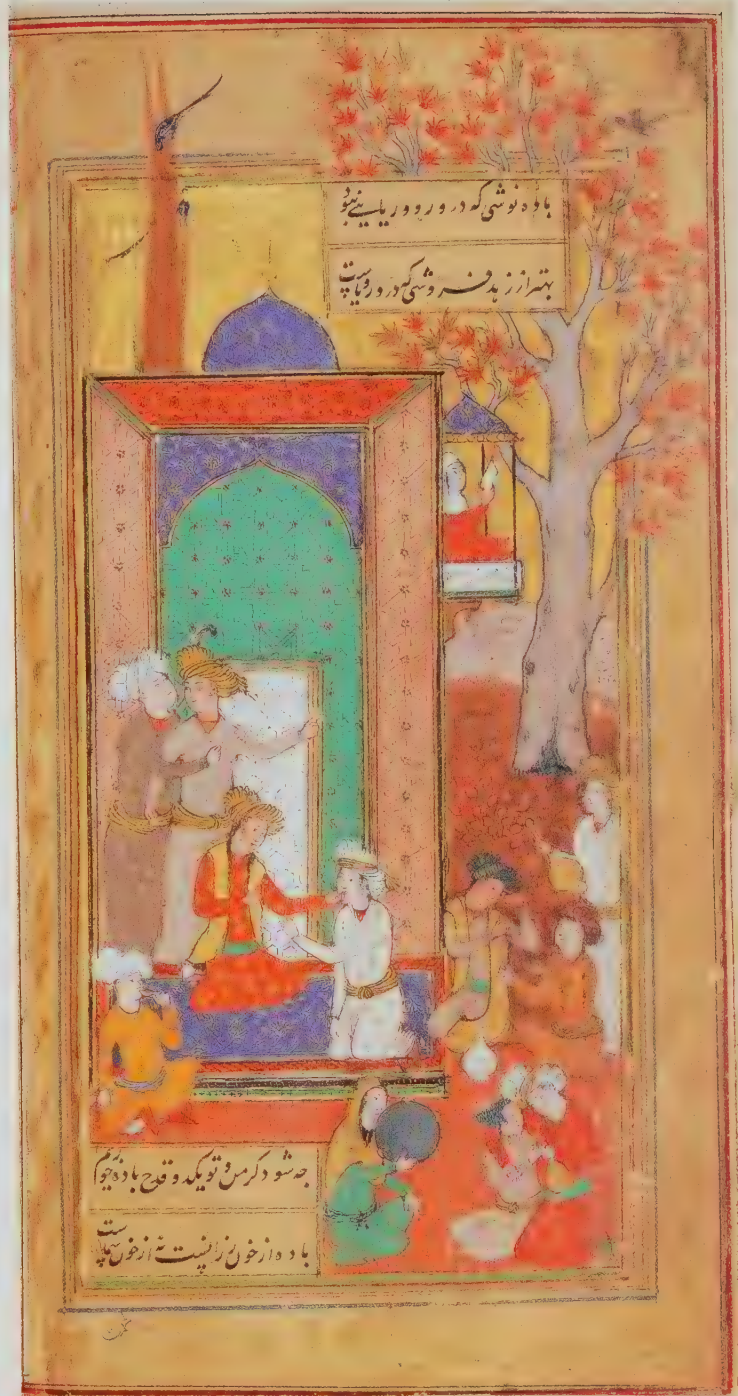
خدا را کم نشین با خرقه پوشان
رضا عباسی
دیوان حافظ
۱۰۲۶-۱۰۳۸ ه. ق.
موزه ملی ایران

Poetry from Hafiz
Reza Abbasi
Hafiz's Collection, 1617-1628
Iranian National Museum

At the Time of the Forgiving King
Reza Abbassi
Hafiz's Collection, 1617-1628
Iranian National Museum

در عهد پادشاه خطابخش جرم پوش
رضا عباسی
دیوان حافظ
۱۰۲۶-۱۰۳۸ ه. ق.
موزه ملی ایران

Runkard who was not Treacherous
Reza Abbassi
Hafiz's Collection, 1617-1628
Iranian National Museum

باده نوشی که درو و ریایی نبود
رضا عباسی
دیوان حافظ
۱۰۲۶-۱۰۳۸ ه. ق.
موزه ملی ایران

دیوان امیر علیشیر نوایی
کتابخانه موزه کاخ گلستان، نسخه شماره ۲۱۹۵

نظام الدین امیر علیشیر نوایی، شاعر توانمند عصر تیموریان، به زبان ترکی و فارسی شعر می سرود و در زمان صدارتش در حکومت آخرین پادشاه تیموری، سلطان حسین بایقرا بیشترین خدمت را به هنرهای گوناگون نمود.
امیر علیشیر در اشعار ترکی خود "نوایی" و در اشعار فارسی "فانی" تخلص می کرد.
این نسخه از دیوان امیر علیشیر در قطع وزیری و خط آن نستعلیق و توسط فخرالدین شهابی هروی بر کاغذ دولت آبادی در سال ۱۰۱۴ ه. ق. کتابت شده است.
نسخه شامل پنج نگاره است که نگارگر آن نامعلوم است. جلد آن از مقوای تیماج قرمز روغنی زرد و ترنج دار، کناره ساغری سبز، و درون آن تیماج است.

Divan-e Amir Alishir Navaie
Golestan Palace Library, No. 2195

The great poet of Timurid era, Nezam od-Din Amir Alishir Navaie, composed poems in Turkish and Persian languages. During his ministerial term under the reign of the last Timurid monarch, Sultan Hossein Baiqora, he did his best to promote various art branches.

The pen name he used for his Turkish poems was "Navaie", while he signed his Persian verses as "Fani".

Format: Quarto

Script: Nastaliq, written on Dowlatabadi paper by Fakhr od-Din Shahabi Hervai, dated 1014 AH

Illustrations: 5 paintings, the painter is unknown

Cover: Unctuous yellow cardboard inlaid with red thin leather decorated with medallion motifs and green bonds, inside leather cover

Poetry from Navaie's Collection
Unknown artist, 1605
Navaie's Collection, 1605
Golestan Palace

ساقیانلوں جی لم پچرہ کلکون دہ تو
هنرمند نامعلوم
دیوان نوائی
۱۰۱۴ ه. ق.
کاخ گلستان

The Game
Unknown artist
Navaie's Collection, 1605
Golestan Palace

شکار
هترمند نامعلوم
دیوان نوائی
۱۰۱۴ ه.ق.
کاخ گلستان

منتخبات مثنوی

کتابخانه موزه کاخ گلستان، نسخه شماره ۲۱۶۸

این متن اثر جلال الدین محمد بلخی، یکی از مشهورترین شعرای متصوفه و از عرفای نام آور ادب فارسی در قرن ششم ه. ق. است. او شاعری حساس، صاحب اندیشه و از متفکران بلامنازع عالم اسلام است. وی در شش سالگی سفری به همراه پدر، از مشرق ایران به سوی قونیه کرد. در متن های ادبی از او به نام های "مولانا، مولوی و ملای روم" یاد کرده اند. مولانا تحصیلات ظاهر و تربیت باطن را به کمال در خود جمع کرده و از محضر سیدبرهان الدین محقق و سلطان العلماء و مشایخ کبرایه بهره برد. سپس در قونیه با شمس تبریزی آشنا گردید و از آن پس احوالش دگرگون شد. زندگانی واقعی و انقلاب درونی مولانا به عنوان یک شاعر شیفته بعد از سال ۶۴۲ ه. ق. آغاز شد و خود را وقف ارشاد و تربیت سالکان طریقت معنوی نمود. مدرسه تعلیم و تربیت وی به "مولویه" مشهور بود. بخشی از این نسخه، منتخبات مثنوی مولانا و بخش دوم منتخباتی از حدیقه سنایی، شاعر توانمند قرن ششم ه. ق. است. قطع این نسخه وزیری کوچک، ۲۲×۱۲/۵ سانتی متر است. خط آن نستعلیق و توسط شاه قاسم بر کاغذ الوان لب طلا در سال ۱۰۱۸ ه. ق. کتابت شده است. صفحات مصور آن شامل دو نگاره و سه سرلوح بدون امضاء است که یک نگاره با مضمون "خلقت انسان" در بخش منتخبات مثنوی و یک نگاره دیگر با مضمون "زهد" در بخش منتخبات حدیقه سنایی است. جلد این نسخه تیماج قرمز فرنگی است.

Montakhabat-e Masnavi

(A Selection of Masnavi)

Golestan Palace Library, No. 2168

The collection includes two Masnavis from Mowlana and Sana'ie. The first one has been written by one of the most famous Sufi poets and the prominent Gnostic of the Persian literature of the 6th century AH, Jalal od-Din Mohammad Balkhi. He was a poet of sense and intellect and an unrivaled intellectual of the Islamic world.

The second Masnavi consists the selected sections from Hadiqeh, written by the 6th century AH Iranian poet Sana'ie.

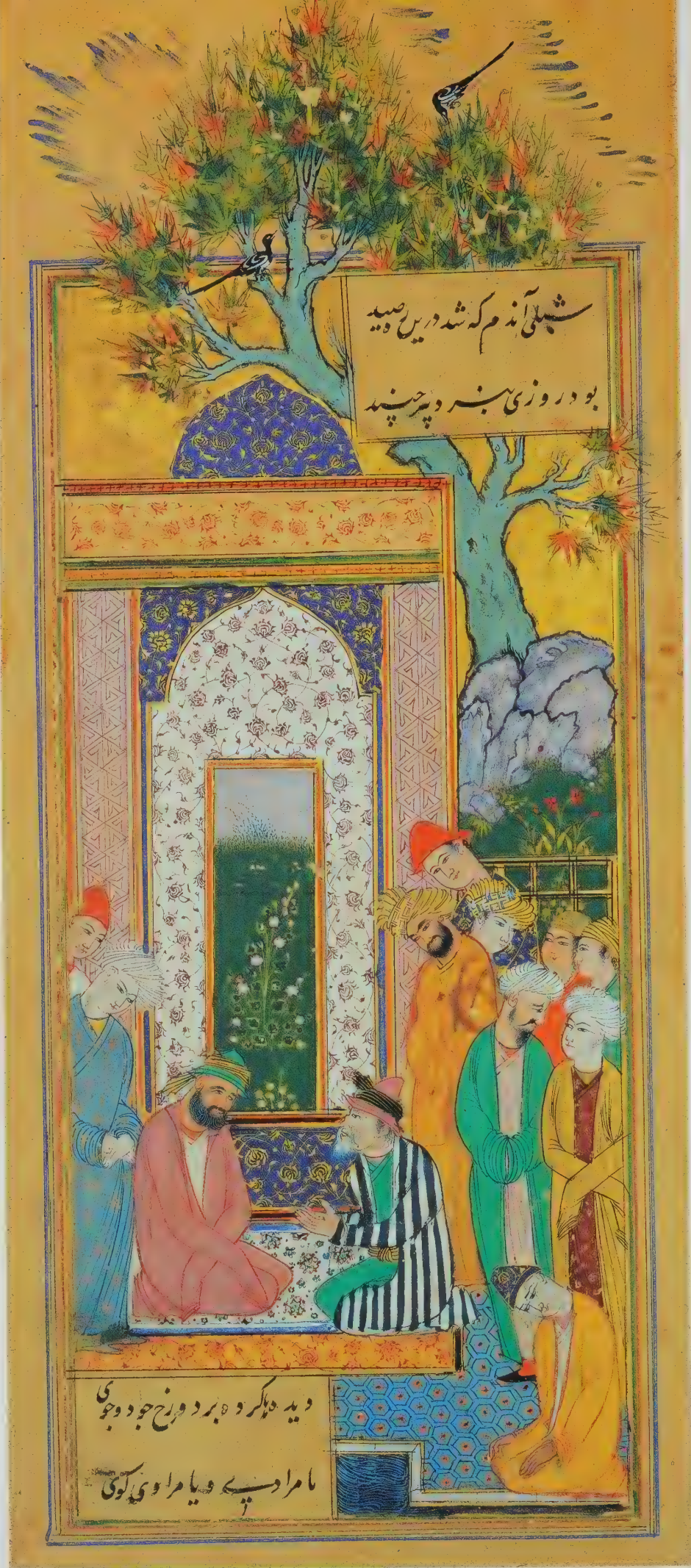
Format: Small quarto, 12.5 x 22 cms

Script: Nastaliq, written by Qasem Shah on variegated golden-edge paper, dated 1018 AH

Illustrations: 2 unsigned paintings and 3 epigraphs, the paintings called "Creation of Man" and "Piety" are respectively included in Mowlavi and Sana'ie selection of Masnavis

Cover: Red thin leather made by the bookbinder

Shebli Meets the Mentor
Unknown artist
Montakhabat-e Masnavi, 1609
Golestan Palace

دیدار شبهلی و پیر
هنرمند نامعلوم
منتخبات مثنوی
۱۰۱۸ ه. ق.
کاخ گلستان

Masnavi in Human Creation, Mary Meets the Holy Ghost
Unknown artist
Montakhabat-e Masnavi, 1609
Golestan Palace

دیدار حضرت مریم (س) و روح القدس
هنرمند نامعلوم
منتخبات مشنوی
۱۰۱۸ ه. ق.
کاخ گلستان

ابومسلم نامه

کتابخانه موزه کاخ گلستان، نسخه شماره ۲۲۳۶

ابومسلم نامه از داستان های افسانه ای، مانند داراب نامه، حمزه نامه، اسکندرنامه و امثال آنهاست. راوی اخبار این کتاب احتمالاً ابوطاهر بن طرطوسی است. ابومسلم نامه از افسانه های حماسی است که آن را به زبان فارسی و با انشایی بسیار ساده ساخته و پرداخته اند. پهلوان این داستان ابومسلم خراسانی مروزی است. به نظر می رسد که این نسخه در عصر شاه عباس دوم صفوی به وسیله هنرمندان همان روزگار تهیه و تنظیم گردیده است.

قطع این نسخه، وزیری، ۳۵×۲۱ سانتی متر، شامل ۴۳۶ صفحه و هر صفحه ۱۷ سطر است. خط آن نستعلیق بر کاغذ دولت آبادی، مجدول زرین، بند مشکی و دو سرلوح مذهب مرصع در صفحات اول و احتمالاً در قرن ۱۱ ه. ق. کتابت شده است. کاتب آن احتمالاً یکی از خوشنویسان عصر صفوی و از اقران عبدالجبار نستعلیق نویس است. صفحات مصور آن شامل چهارده نگاره بدون امضاء است که متناسب با مضامین کتاب به شیوه مکتب اصفهان نقش شده است. جلد این نسخه، مقوایی، روکش تیماج مشکی و در متن و حاشیه، ضربی طلاپوش روغن کشیده با گل برجسته است. درون جلد، تیماج قهوه ای با متن نخودی رنگ است که متن و حاشیه به شیوه سوخت معرق بسیار عالی با نقش ترنج کار شده است.

Abu Muslem Nameh

Golestan Palace Library, No. 2236

The book consists legendary stories such as Darab Nameh, Hamzeh Nameh, Iskandar Nameh, ect. It is an epic mythology with special focus placed on the role of Islam and written in Persian language in a simple style. Abu Muslem Khorassani Marvazi is the central character of the story. The book seems to have been written during the reign of Shah Abbas II from Safavid dynasty and arranged by the artists and book designers of the era.

Format: Quarto, 35 x 21 cms, 436 pages

Script: Nastaliq, written on golden checker Dowlatabadi paper with black bond and 2 century calligrapher of Safavid era, Abdol-Jabbar, a specialist in Nastaliq.

Illustrations: 14 unsigned paintings

Cover: Cardboard covered with black thin leather with unctuous golden-finish floral relief. Inside cover: brown thin leather with buff-colored background, whose main texture and margin are exquisitely inlaid with ceramic medallions.

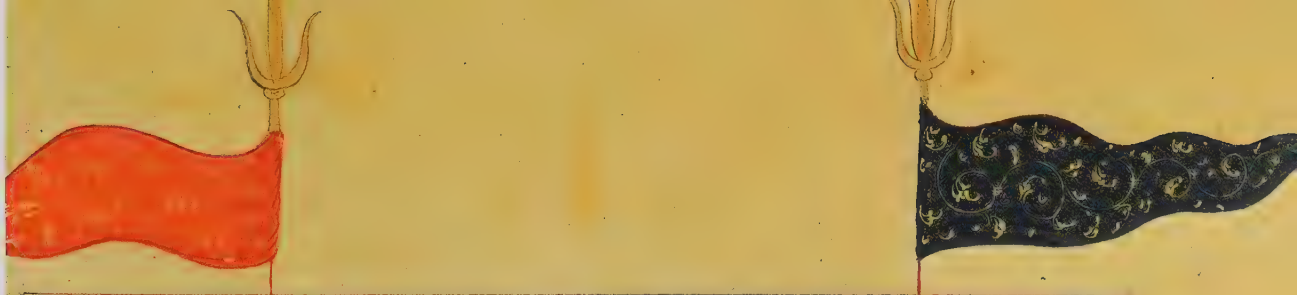
مردم بر سر او هجوم کردند که بخرند سخره عبداسد مردی بود مومن و متقی و اورا خواج
 کثیر مغفرا عربی سکفتند در کذب و احوال پرسید کشف کنیز صاحب جالی آورده
 که بفروشد نظر کرد گفت بحق واجب الوجود که این کنیز نیست و سخن او را طلبید

از ایشان خرید و برداشته بجانۀ آورد و گفت ای عورت اگر صاحب توده
 دیگر نیاید تو بجای من زندگی و عیال را طلبید و گفت دقیقه از خدمتکاری او فرو گذاشت
 مکن اما روزی از روزها خواجۀ بر در خانه نشسته بود مردم صف کشیده بودند خواجۀ

حکایت خرید مهلهل از جانب سخره
 عبداسد
 هنرمند نامعلوم
 ابومسلم نامه
 احتمالاً قرن ۱۱ ه. ق.
 کاخ گلستان

A Page from Abumoslem
 Nameh
 Unknown artist
 Abumoslem Nameh
 c.a. 17th century
 Golestan Palace

وامیران دعایی

که خواجه خضر آورده بود میخواند و بر ساسان میدید سحر ایشان باطل می شد
در نخل از پیابان شد و شرنک شاه خوارزمی با پیمبر را دم که در مرو غول
حربی را گشت داده بود و رسید و بر قلبش زد و زنده برکت آن

شکست لشکر سیار اسلم
هنرمند نامعلوم
ابومسلم نامه
احتمالاً قرن ۱۱ ه. ق.
کاخ گلستان

Defeat of the Sayar Aslam
Army
Unknown artist
Abumoslem Nameh
c.a. 17th century
Golestan Palace

عالم آرای شاه اسماعیلی
موزه رضا عباسی، نسخه شماره ۶۰۰

نسخه ای مصور از زندگی نامه و جنگ های شاه اسمعیل صفوی است و نگاره های آن منسوب به معین مصور نگارگر قرن ۱۱ ه. ق. است. قطع آن وزیری، ۳۶×۲۱/۵ سانتی متر شامل ۳۳۴ صفحه است. خط آن نستعلیق و در سال ۱۱۰۵ ه. ق. کتابت شده و کاتب آن نامعلوم است. این نسخه دارای ۱۹ صفحهء مصور و دو صفحه مذهب است که به شیوهء مکتب اصفهان ترسیم شده است.

Shah Ismaili Alam Ara
Reza Abbasi Museum, No. 600

This is an illustrated biography and anthology of Shah Ismail Safavid. It is attributed to Moin Mosavver, 11th century AH.

Format: Quarto, 36 x 21.5, 334 pages

Script: Nastaliq, dated 1105 AH, the calligrapher is unknown

Illustration: 19 painted pages, 2 illuminated pages, based on style of Isfahan School of Art

بستن دست جوانمرد غزالی به دست دیو سلطان
منسوب به معین مصور
عالم آرای شاه اسمعیل، ۱۱۰۵ ه. ق.
موزه رضا عباسی

Untitled
Assigned to Moin Mosavver
Shah Ismaili's Alam Ara
1693
Reza Abbasi Museum

عزیز محمد

نمایه از ریح الاذکر لکنا با نام کید

پساند باریک سلطان و آنچنان دواں کمر آن بد نشیر که اور باجه

دو شج چن خیا تر قلم کرد ایند چون باریک را بدرک لانیل و متیا

برگی از عالم آرای شاه اسمعیل
منسوب به معین مصور
۱۱۰۵ هـ.ق
موزه رضا عباسی

فرق اوزد که تا کمز خیره سگافت و چنان کرم جکت و می اوزرگان

شته سرکرا بر کمر نیزه چون خیار ترفتم میکرد و سرکرا بر فرق نیزه

کشته شدن سلطان پایرک به دست
شاه اسماعیل
منسوب به معین مصور
عالم آرای شاه اسماعیل
۱۱۰۵ ه.ق.
موزه رضا عباسی

Shah Ismail Kills Sultan
Bayrak
Attributed to Mo'in
Mosavver
Shah Esmail's Alam Ara
1693

جامع التواریخ رشیدی [رشیدالدین فضل الله همدانی]
کتابخانه موزه کاخ گلستان، نسخه شماره ۲۲۵۴

جامع التواریخ رشیدی، تألیف خواجه رشیدالدین فضل الله همدانی (متولد حدود ۶۴۵ ه. ق.) طبیب، دانشمند، وزیر و نامدارترین مرد سیاسی عصر ایلخانان مغول ایران است. او در همدان زاده شد. پزشکی را در خانواده اش که همگی طبیب بودند آموخت و از همین راه به دربار ایلخانان راه یافت. به روزگار گیخاتو و ارغون خان به وزارت رسید. اصلاحات اجتماعی-اقتصادی روزگار غازان از ابتکارات او بود. به دوران حکومت سلطان محمد خداپنده (اولجایتو) صدارت یافت و سخت مورد توجه سلطان قرار گرفت. با مرگ اولجایتو، ستاره اقبال خواجه رو به زوال نهاد و سرانجام با دسیسه ای که تاج الدین علیشاه، دیگر وزیر عصر اولجایتو در راس آن قرارداشت، وی و فرزندش ابراهیم به طرزی دلخراش به قتل رسیدند.

بخشی از منابع و مآخذ این کتاب مربوط به اطلاعات و تجارب خود مولف و بخشی مربوط به دانشمندان روزگار وی و قسمتی نیز ترجمه‌هایی است که دانشمندان به دستور او از کتاب‌های تاریخ ملل دیگر برگرفته اند.

این نسخه به قطع سلطانی، ۲۹ × ۳۹ سانتی متر، بر کاغذ کشمیری به قلم نستعلیق نیم دو دانگ خوش، به سال ۱۰۰۴ ه. ق. کتابت شده است. دو سر لوح مذهب و ۹۸ نگاره دارد که در زیر هر کدام نسبت طراحی و نقاشی هریک را به هنرمندی داده اند. این نسخه دارای ۳۰۵ ورق ۲۵ سطری است و جلد آن از بیرون ضربی طلاپوش با نقش گل و درخت و جانوران گوناگون و از اندرون سوخت با نقش لچک و ترنج بر زمینه رنگین است.

این نسخه از نمونه‌های بارز ارتباط میان نگارگران ایرانی و نگارگران دربار مغولان هندی است.

Jame oT-Tavarikh [Rashid al- Din Fazl-allah Hamedani]
Golestan Palace Library, No. 2254

Jame oT-Tavarikh has been written by Khajeh Rashid od-Din Fazl-o-Allah Hamedani, the physician, scholar, minister and the most famous politician of the Mongol Ilkhanid era in Iran.
The book is of great value from historiography point of view.

Format: Quarto, 39 x 29 cms, 305 pages

Script: Nastaliq, written on Kashmiri paper, dated 1004 AH

Illustrations: 2 illuminated epigraphs, 98 paintings, each attributed to a designer or painter

Cover: Golden decorated with floral motifs, various trees and animals, inside cover embellished with ecoincon-medallion motifs on a colorful background

برگی از جامع التواریخ رشیدی
طرح نانهای چهره نامی مادهو،
عمل منصور
۱۰۰۴ ه. ق.
کاخ گلستان

A page from Rashidi's Jame-oT-Tavarikh
Drawing by Nanhai Chehreh Nami Madhoo
painting by Mansour
1595
Golestan Palace

A page from Rashidi's Jame-ot-Tavarikh
Drawing by La'i Chehreh Nami Madhoo, painting by Jekchehoon
1595
Golestan Palace

ملاقات جاموکه با سنکون برای جلب رضایت وی در مخالفت با چنگیز خان
طرح چهره نامی مادر، عمل جکچوون کلان
جامع التواریخ رشیدی، ۱۰۰۲ ه. ق.
کاخ گلستان

در تربیت و تدبیر محترفه از
زردخانه و غیره
طرح چهره نامی، عمل
رامداس
جامع التواریخ رشیدی
۱۰۰۴ هجری
کاخ گلستان

A page from Rashidi's
Jame-o-T-Tavarikh
Drawing by Nami &
Chehreh Nami Madhoo,
painting by Ramdas
1595
Golestan Palace

شکست تابان از چنگیز خان
مغول
طرح از لعل چهره نامی، عمل
رامداس
جامع التواریخ رشیدی
۱۰۰۴ ه. ق.
کاخ گلستان

A page from Rashidi's
Jame-ot-Tavarikh
Drawing by Nanhai &
Chehreh Nami Madhoo,
painting by Ramdas
1595
Golestan Palace

موضع ارکنه قو و برآمدن آبا و
اجداد چنگیز خان
طرح مسکینه، عمل جکچیون
جامع التواریخ رشیدی
۱۰۰۴ ه. ق.
کاخ گلستان

A page from Rashidi's
Jame-ot-Tavarikh
Drawing by Meskinah,
painting by Jekchehoun
1595
Golestan Palace

و بموضع کد نام آن بیدی تور قانست با جامه موصاف داد و اورا بشت و قوم قنقرات سما نجا با بلی در آمدند

بعد از آن در نو قایل که سال سک باشد واقع در جادلی اولی پنه ثانی و تسعین و هفتمای هجری بهار که چکیز خان از کن رودخانه کد نام

A page from Rashidi's Jame-o-Tavarikh
Drawing by Nanhai & Chehreh Nami Madhoo, painting by Mansour
Rashidi's Jame-o-Tavarikh, 1595
Golestan Palace

برگی از جامع التواریخ رشیدی
طرح نانهای چهره نامی مادھو، عمل منصور
جامع التواریخ، ۱۰۰۲ ق.
کاخ گلستان

The son of Abaqakhan Son of Holakukhan Son of Changizkhan
Drawing by La'i, painting by Abdollah
1595 Jame-ot-Tavarikh
Golestan Palace

ابن اباقا خان بن هولاکو خان بن چنگیز خان
طرح لعل، عمل عبدالله
جامع التواریخ، ۱۰۰۴ ه. ق.
کاخ گلستان

تاریخ اکبر شاه هندی

کتابخانه موزه کاخ گلستان، نسخه شماره ۲۲۵۳

این کتاب تاریخچه ای است از زندگانی جلال الدین محمد اکبر شاه هندی، نوه بابر شاه از دودمان تیموری که در اوایل قرن یازدهم ه.ق. در هند سلطنت کرده است.

این کتاب شرح سوانح زندگانی و وقایع سلطنت اکبر شاه از بدو طفولیت تا فتح قلعه سورت است. قطع این نسخه رحلی، ۳۷×۲۹ سانتی متر و صفحات آن شامل ۶۶۶ صفحه و هر صفحه ۲۵ سطر است. خط آن نستعلیق و رقم آن معلوم نیست و در سال ۱۲۳۸ ه.ق. کتابت شده است. صفحات مصور این نسخه شامل ۱۲ نگاره به شیوه هندی ایرانی به مناسبت شرح جنگ ها و مطالب تاریخی ترسیم شده است. امضاء آثار این نسخه بدین قرار است: لعل، هندکوالیاری، هم حبو چهره نامی، مسکین، سینگر، کریمداد افغان، طرح جکن عمل السیر، طرح بساون عمل چهره.

روی جلد این نسخه، ابرهه تیماج زرد، ترنج و نیم ترنج و کتیبه دور، مطلای منگنه، و روی جلد سوخت تحریر ملون است.

History of Akbar Shah, Indian Monarch

Golestan Palace Library, No. 2253

The book is a history of the events taking place during the life time of Jalal od-Din Mohammad, the Indian monarch Akbar Shah, the grandson of Babur from Timurid dynasty since childhood up to the conquest of Sourt castle.

Format: Folio, 37 x 29 cms, 666 pages

Script: Nastaliq, unsigned, dated 1238 AH

Illustrations: 12 paintings on battle scenes and historical events in Indo-Iranian style, signed by La'l, Hend kvalyari, Ham Hobu, Meskin, Singer, Karimdad Afghan, etc.

Cover: Yellow thin leather adorned with medallion and semi-medallion motifs, gold-pressed

برگی از تاریخ اکبر شاه هندی

هنرمند نامعلوم

ه.ق. ۱۲۳۸

کاخ گلستان

A page from History
the Indian Akbar Shah

Unknown artist

1822

Golestan Palace

رخصت نمودن
خبرگان امرای عظام را
به رسم منقلای
طرح: چکن عمل السیر
تاریخ اکبر شاه هندی
۱۲۳۸ ه. ق.
کانخ گلستان

A Line from Akbarnameh
Drawing by Jakan
painting by Al-Siar
History of the Indian Akbar
Shah
1822
Golestan Palace

خندقی و دیوار پستی پیرانجام یافته بود و آخرهای روز دو افغان جنبر آوردند که امشب میرزا کامران
 با گروه افغانان قصد شنجون دارند و حضرت جهانبانی اینین اکاسی بجای آورده سرجامردم تعیین فرمود و کمترین
 پست و یکم ذی قعد نهصد و پنجاه و شت ربعی از شب گذشته بود که میرزا کامران از بسیار
 افغانان را ردوسی طشفر و ن ریخت

شیخون آوردن افغان
 هنرمند نامعلوم
 تاریخ اکبر شاه هندی
 ۱۲۳۸ ه. ق.
 کاخ گلستان

هزار و یک شب [ملا عبداللطیف طسوجی]
کتابخانه موزه کاخ گلستان

کتاب هزار و یک شب شامل داستان های عامیانه و افسانه هایی درباره زندگی شاهان، امیران، انسان ها، ملائک و پریان است که شهرت جهانی دارد. منشاء و ریشه این داستان ها معلوم نیست. برخی آن را ایرانی و جمعی هندی پنداشته اند. این کتاب را ملا عبداللطیف طسوجی در سال ۱۲۵۹ ه. ق. از الف لیله و لیله عربی به فارسی ترجمه کرده و سروش اصفهانی آن را به نظم درآورده است. این کتاب سرگرم کننده را برای ناصرالدین شاه قاجار، هنگام ولیعهدی اش در تبریز خوانده بودند و او همواره آرزو داشت نسخه ای زیبا و مصور از آن داشته باشد. پس از رسیدن به سلطنت دستور داد تا محمد حسین تهرانی، خوشنویس مشهور زمان وی این کتاب را در قطع بزرگ کتابت کند. خوشنویسی کتاب به سال ۱۲۶۹ ه. ق. در شش مجلد پایان یافت، سپس کتاب به "مجمع الصنائع" سپرده شد تا کار نگارگری و تذهیب و تجلید و صحافی آن توسط ابوالحسن غفاری (صنیع الملک) و ۳۴ تن از شاگردانش انجام شود. ساخت نگاره های آن به مدت هفت سال از ۱۲۶۹ تا ۱۲۷۶ ه. ق. ادامه یافت و اثری برجسته و کم نظیر از هنر کتاب آرایی و کتاب سازی ایران در دوران قاجار به انجام رسید. تذهیب و ترصیع آنرا میرزا عبدالوهاب و میرزا علی مذهب و شاگردان ایشان انجام دادند. جلدهای روغنی کتاب را میرزا احمد و غلامعلی و آقاجانی ساختند. صحاف مجلدات ششگانه کتاب میرزا علی صحاف بود. مجموعه این نسخه ها دارای ۲۲۸۰ صفحه، شامل ۱۱۴۲ صفحه متن و ۱۱۳۴ صفحه تصویر و چهار صفحه سفید است. هر صفحه مصور بین سه تا شش مجلس نقاشی دارد. قطع مجلدات این کتاب ۴۵×۳۰ سانتی متر است. یکی از ویژگی های تصاویر این کتاب تطبیق وقایع داستان ها با فضای آن روزگار است. خلیفه و درباریان و شاهان وی، شاهان قاجاری و درباریان آنها هستند و مجموعه شخصیت های این داستان ها از شخصیت های روحانی سیاسی، نظامی، تازن ها و افراد عادی همگی در هیئت مردم ایران در عصر قاجاری به تصویر کشیده شده اند. این کتاب می تواند مرجعی قابل اعتناء در جامعه شناسی ایران آن عصر و روان شناسی اجتماعی آن دوره باشد. از سوی دیگر این کتاب می تواند ما را نسبت به زیبایی شناسی ایرانیان در آن روزگار از طریق لباس ها، نقش و نگارها، معماری و باغ آرایی و تزیینات معماری و رنگ های دلخواه آن زمان آشنا کند.

One Thousand and One Nights
Golestan Palace Library

It comprises popular and mythological stories about the lives of world-famous monarchs, warriors, people, angels and fairies. The book was translated from Arabic into Persian by Molla Abd ol-Latif in 1259 AH and versified by Soroush Isfahani.

The manuscripts have been written by Mohammad Hossein Tehrani, dated 1269 AH and comprises six volumes, 1142 pages of text and 1134 illustrated sheets

Illustrations: Paintings are depicted by watercolor of Qajar style distinguished by the special touches of Abol-Hassan Ghaffari (Sani'al-Molk), while the relevant

illuminations and inlaid sections have been work out by Mirza Abd ol-Vahab, Mirza Ali, the illuminator and his trainees.

بقصر آمدن سیدان نیا

سیدان نیاچ الملوك مراد مدت

نیاچ الملوك مراد مدت

صفحه‌ای از هزار و یکشب، (جلد ۴)
صنیع الملک
۱۲۶۹ تا ۱۲۷۶ ه. ق.
کاخ گلستان

A page from One Thousands
& One Nights,
vol. 4
Sani-ol-Molk
1852-1859
Golestan Palace

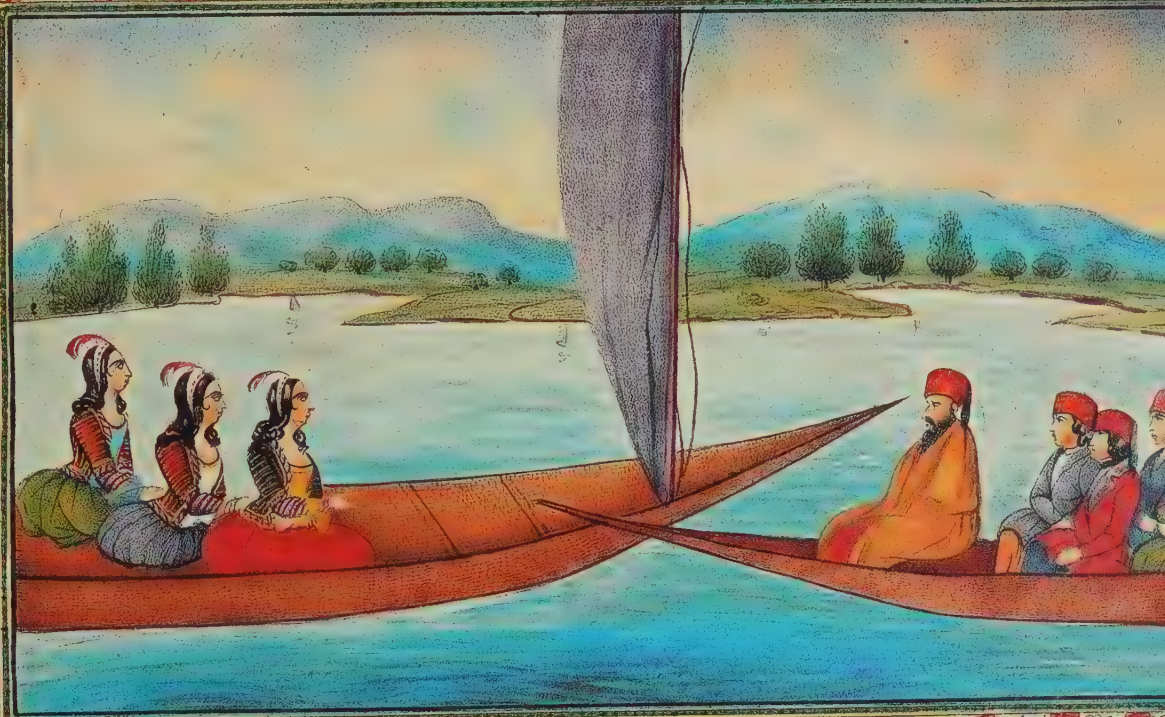
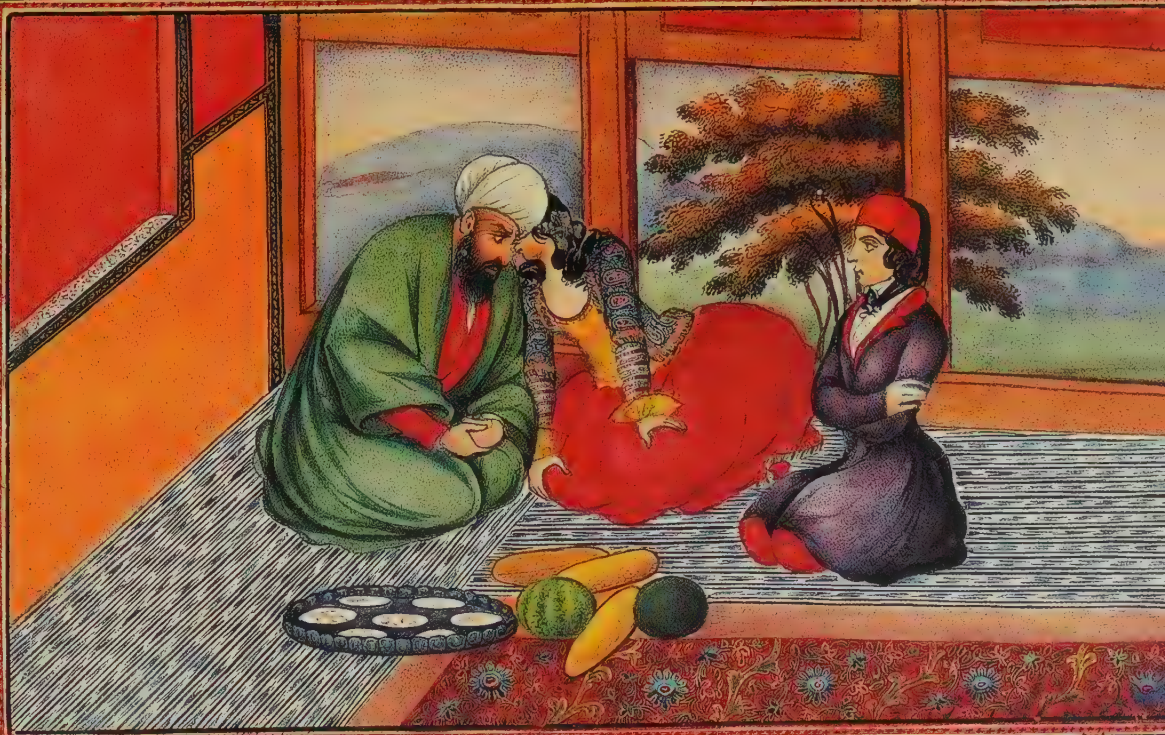
لیسالی خلیفه که عزم آمد به غلام او

Khazib shows the painted portrait to Abolqasem
Sani-ol-Molk
One Thousands and One Nights, vol. 6, p.41
1852-1859
Golestan Palace

خضیب، صورت نقاشی شده را به ابوالقاسم نشان می دهد
صنیع الملک
هزار و یکشب، جلد ششم، صفحه ۴۱
۱۲۶۹-۱۲۷۶ ه.ق.
کاخ گلستان

صفحه‌ای از هزار و یکشب، (جلد ۲)
 صنع الملک
 ۱۲۶۹-۱۲۷۶ ق.
 کاخ گلستان

Apage from One Thousand & One
 Nights
 vol. 2
 Sani-ol-Molk
 1852-1859
 Golestan Palace

حکیمه با خدیجه و دیگران

خانم با فاطمه و خواهرانش

صفحه‌ای از هزار و یکشب، (جلد ۱)
صفحه ۱۷۴
صنیع الملک
۱۲۶۹ تا ۱۲۷۶ ه. ق.
کاخ گلستان

A page from One Thousands
& One Nights,
vol. 4, picture 174
Sani-ol-Molk
1852-1859
Golestan Palace

دو صف در برابر یکدیگر ایستاده قورچاز و امیر و در میان

دو اردوی قورچاز و جم قاز در
مقابل هم
صنیع الملک
(جلد ۴) تصویر ۵۰
۱۲۶۹-۱۲۷۶ ه. ق.
کاخ گلستان

A page from *One Thousands
& One Nights*,
vol. 4, picture 50
Sani-al-Molk
1852-1859
Golestan Palace

Taj-ol-Molook is standing over Aziz

Sani-ol-Molk

One Thousands and One Nights, vol. 1, p.295

1852-1859

Golestan Palace

تاج الملوك بالای سر عزیز ایستاده است

صنیع الملک

هزار و یکشب، جلد اول، صفحه ۲۹۵

۱۲۶۹ تا ۱۲۷۶ ق.

کاخ گلستان

Hayat on-Nofos takes the sheet from nanny and reads it
Sani-ol-Molk
One Thousands and One Nights, vol. 5
1852-1859
Golestan Palace

حیات النفوس ورقه را از دایه گرفته و می خواند
صنیع الملک
هزار و یکشب، (جلد ۵)
۱۲۶۹-۱۲۷۶ ه.ق
کاخ گلستان

نجار صندوق را آتش می زند

نظر طایر و غزال صحت می کند

امیر کشتی بحیره املا شکایت می کند

نجار صندوق را آتش می زند
صنیع الملک
هزار و یکشب، (جلد ۱)
۱۲۶۹-۱۲۷۶ ه.ق.
کاخ گلستان

A page from One Thousands
& One Nights
vol. 1
Sani-ol-Molk
1852-1859
Golestan Palace

سيف الملوك حضرت ملك شهنشاه افروز اندر آمد

سيف الملوك از سر زندان افروز اندر بجهت در آمد

صحبت سيف الملوك با
موجودات غريب
صنيع الملوك
هزار و يكشب، (جلد ۲)
۱۲۶۹-۱۲۷۶ ه. ق.
كاخ گلستان

مرد اسیر را در محلو و خورق نایبده و او را با من بجزا نمی گیرند

غریب گذارش را عادی نقل میکند و متناوب می آید از آنرا

حرم شاهان را در محلو و خورق نایبده و او را با من بجزا نمی گیرند

مرداس، عزیز را مأمور
خونخواهی پسر می کند
صنیع الملک
هزار و یک شب (جلد ۴)
۱۲۶۹ تا ۱۲۷۶ ه. ق.
کاخ گلستان

A page from One Thousands
& One Nights
vol. 4
Sani-ol-Molk
1852-1859
Golestan Palace

Cover from One Thousand & One Nights
Sani-ol-Molk
, vol. 4
1852-1859
Golestan Palace

نگاره پشت جلد (روغنی)
صنیع الملک
هزار و یک شب (جلد ۴)
۱۲۶۹ تا ۱۲۷۶ ه. ق.
کاخ گلستان

مرقع گلشن

کتابخانه موزه کاخ گلستان، نسخه شماره ۱۶۶۳

این مرقع مجموعه ای است بی نظیر از آثار نقاشی، تذهیب، ترصیع، تشعیر و خوشنویسی که نمایانگر ذوق زیبایی آفرین هنرمندان برجسته ایرانی و نقاشان دربار گورکانی از سده نهم تا سده یازدهم ه.ق. است.

به سفارش جهانگیر (۱۰۱۴-۱۰۳۷ ه.ق.)، فرزند ارشد اکبر پادشاه گورکانی هند، که در هنرشناسی و علاقمندی اش به هنر و هنرمندان نقاش شهره است، تعداد زیادی از آثار بی نظیر هنرمندان سده نهم تا یازدهم ه.ق. در مرقع گلشن جمع آوری و تجلید شده است. این مرقع در اندازه ۴۰×۲۴/۵ سانتی متر ساخته شده و دربرگیرنده آثاری بسیار با ارزش از هنرمندان ایرانی و هندی است. علاوه بر آثار رقم دار کمال الدین بهزاد، عبدالصمد شیرازی، نانهای، رقیه بانو، فرخ بیگ، رضا عباسی و... در حواشی صفحات این مرقع تذهیب و تشعیرهای بسیار زیبا و تصاویری از شخصیت های معروف همچون اکبر شاه، جهانگیر، عبدالرحمن جامی، ابوالحسن (نادرالزمان)، منوهر، بشنداس، گوردن به قلم آقارضا و دولت صورتگری شده است. در آثار اخیر نفوذ شیوه اروپایی در پرداخت و ترسیم چهره و حالات پیکره ها به صورت واقع نما دیده می شود و نشان دهنده شیوه نقاشی دوره جهانگیر است.

مرقع گلشن بین سالهای ۱۰۱۴ تا ۱۰۳۹ ه.ق. پدیدآمده است و برخی معتقدند در قرن یازدهم ه.ق. به ایران آمده و در اواخر قرن سیزدهم، در زمان ولیعهدی ناصرالدین شاه به کتابخانه سلطنتی کاخ گلستان منتقل شده است. مرقع گلشن دارای دو بخش است. بخش نخست آن دارای ۹۰ ورق و بخش دوم آن مشتمل بر ۴۳ ورق است که با توجه به دو رو بودن اوراق جمعاً ۲۶۲ قطعه نقاشی، خوشنویسی و تشعیر دارد.

Moraqqa' Golshan

Golestan Palace Library, No. 1663

This Moraqqa' is a unique album of paintings, illuminations, inlaid works, poetry and calligraphies displaying the aesthetic faculties of outstanding Iranian painters of the 9th-11th centuries AH.

At the commission of Jahangir (1014-1037 AH), the oldest son of Akbar Shah from the Indian Gourkanid dynasty, who was known for his artistic talent and full support of painters, a great number of unique works of art produced by the artists of the 9th-11th centuries AH were collected in Moraqqa' Golshan. The Moraqqa' measuring 40 x 24.5 cms includes noteworthy paintings from Iranian and Indian painters. Besides, the signed illustrations of Kamal al-Din Behzad, Abd os-Samad Shirazi, Nanha, Roqieh Banu, Farrokh Beig, Reza Abbasi and others are listed in the album. The margins of the pages of Moraqqa' Golshan are embellished by elegant illuminations and poems as well as images of well-known figures such as Akbar Shah, Abdol-Rahman Jami, Abol-Hassan (Nader al-Zaman), Menoher, Beshendas, Govardahan painted by Aqa Reza and realistic figures manifesting the painting style of Jahangir's period.

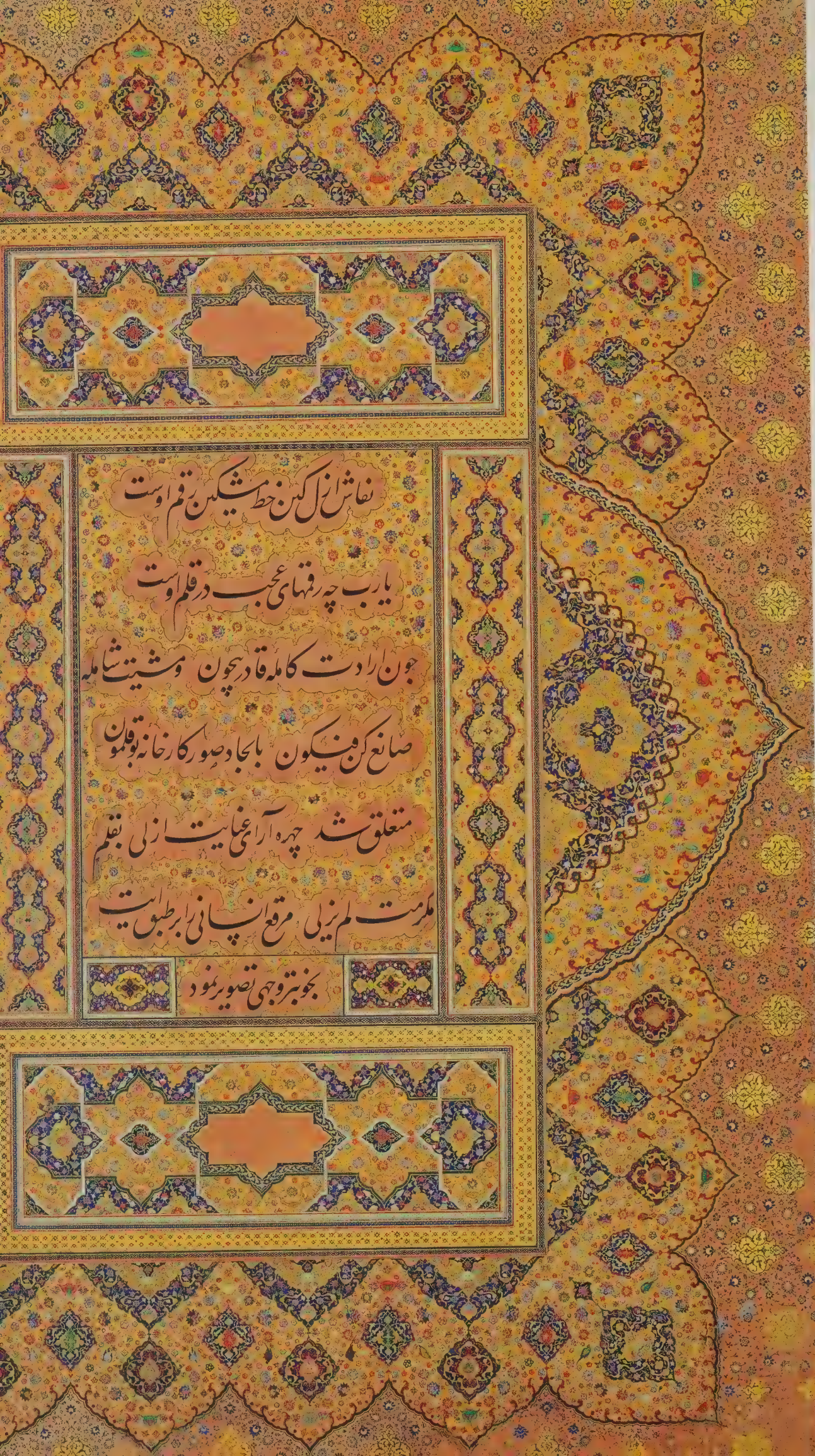

تذهیب
یاقوت
مرقع گلشن
نیمه نخست سده ۱۰ ق.
کاخ گلستان

Tadhib
Yaghoot
Moragga'-e Golshan
First half of 16th century
Golestan Palace

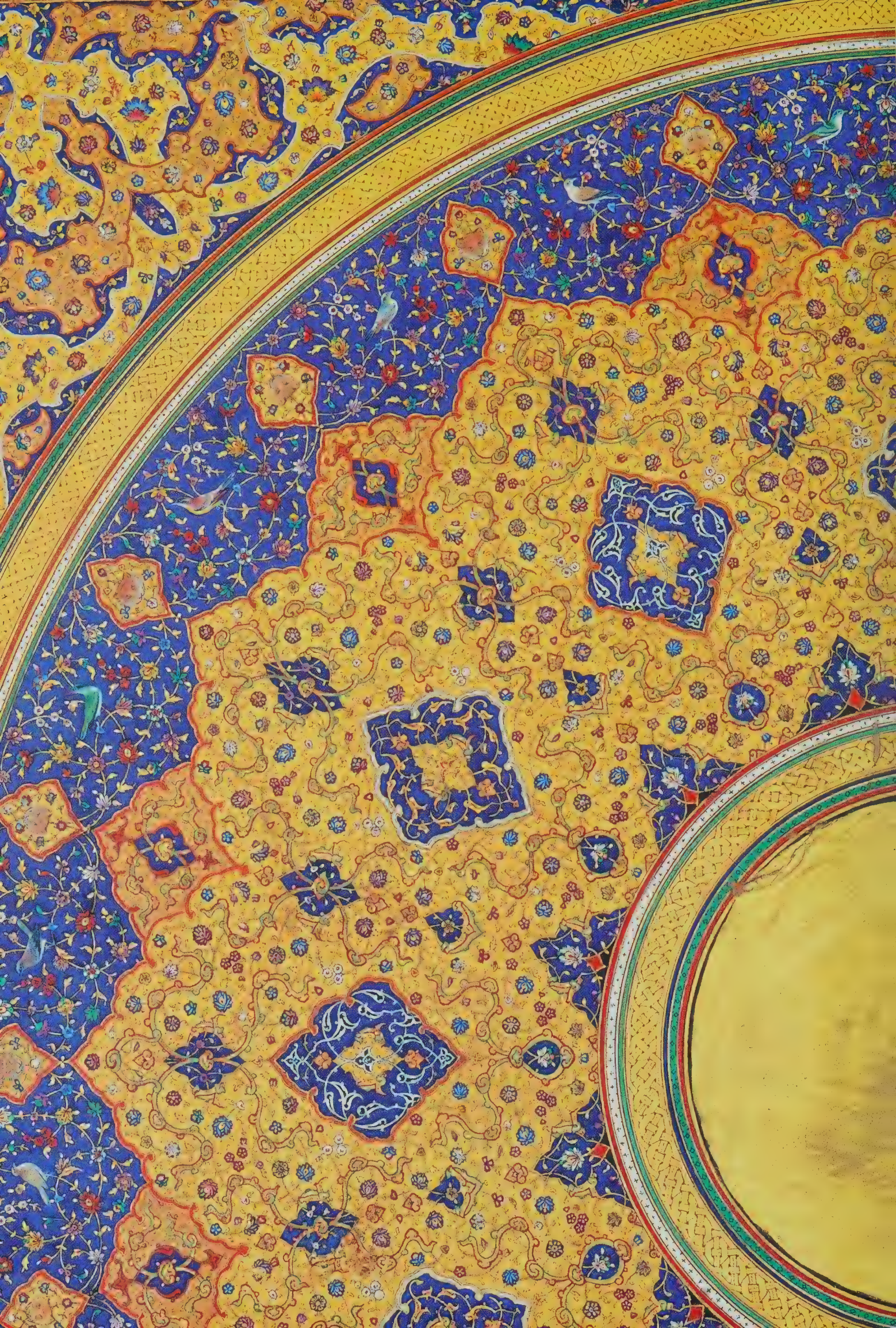

نفاش از لکن خط شکن رقم است
یارب چه رفقای عجب در قلم است
چون ارادت کامله قادر چون مشیت شامه
صانع کن فیکون با بجا و صور کارخانه بولم
متعلق شد چهره آرا عنایت ازلی بقلم
ملکوت لم یزلی موقع انبانی ابر طبع است
بخیر و بهی تصویر نمود

تذهیب
هنرمند نامعلوم
موقع گلشن
نیمه نخست سده ۱۱ ه. ق.
کاخ گلستان

Tadhib
Unknown artist
Moraqqa'-e Golshan
First half of 17th century
Golestan Palace

تذهیب
یاقوت
مربع گلشن
نیمه نخست سده ۱۱ ق.
کاخ گلستان

Tadhib
Yaghoot
Moraqqa'-e Golshan
First half of 10th century
Golestan Palace

مجلس آصف عهدست که در
 حضرت او (نیمه چپ)
 هنرمند نامعلوم
 مرقع گلشن، صفحه ۱۳۹
 نیمه نخست سده ۱۱ ق.
 کاخ گلستان

مجلس آصف عهدست که در
 حضرت او (نیمه چپ)
 هنرمند نامعلوم
 مرقع گلشن، صفحه ۱۳۹
 نیمه نخست سده ۱۱ ق.
 کاخ گلستان

A page from Muraqqa'-e
 Golshan(left part)
 Unknown artist
 Muraqqa'-e Golshan, p.139
 First half of 17th century
 Golestan Palace

صفحه ۱۳۹

ایستادش است و شادان نام است
ای حالت و روی تو درام پس
که کار بطلان است و بهر جا هست
از کرب و درویشی که بهر جا هست

مجلس آصف عهدست که در
حضرت او (نیمه راست)
هنرمند نامعلوم
مرقع گلشن، صفحه ۱۳۸
نیمه نخست سده ۱۱ ه ق
کاخ گلستان

A page from Moraqqa'-e
Golshan(right part)
Unknown artist
Moraqqa'-e Golshan, p.138
First half of 17th century
Golestan Palace

صفحه ۱۳۸ مرقع گلشن

اسب و مهتر
عبدالصمد
مرقع گلشن، صفحه ۱۵۱
نیمه نخست سده ۱۱ ق.
کاخ گلستان

The horse and the
groom
Abd-ol-Samad
Moraqqa'-e Golshan,
p.151
First half of 17th century
Golestan Palace

مهر و اسب
 هنرمند نامعلوم
 مرقع گلشن، صفحه ۱۵۰
 نیمه نخست سده ۱۱ ق.
 کاخ گلستان

The groom and the horse
 Unknown artist
 Moragga'-e Golshan,
 First half of 17th century
 Golestan Palace

سم ۱۵۰

در محضر پیر
هنرمند نامعلوم
مرقع گلشن، صفحه ۱۳۴
نیمه نخست سده ۱۱ ه.ق.
کاخ گلستان

In the presence of the
ascetic
Unknown artist
Muraqqa'-e Golshan,
p. 134
First half of 17th century
Golestan Palace

نصیحت پیر
کمال الدین بهزاد
(نگاره وسط)
موقع گلشن
نیمه نخست سده ۱۰ ه. ق.
کاخ گلستان

Advice of the ascetic
Attributed Kamaledin
Behzad
Muraqqa'-e Golshan
First half of 16th century
Golestan Palace

عجل زردی موی باغچه که در آن روز
از سحر آواز تو شد سر سبز

با شاه پسیر

ص ۱۵۹

مجنون در بیابان
عبدالصمد
مرقع گلشن، صفحه ۱۵۹
۱۵۶۰ ق.
کاخ گلستان

Mejnūn in desert
Abd-ol-Samad
Moraqqa'-e Golshan, p.159
1552
Golestan Palace

مجنون در بیابان
عبدالصمد
مرقع گلشن، صفحه ۱۵۸
ق. ۹۵۸ هـ.
کاخ گلستان

Mejnūn in desert
Abd-ol-Samad
Moraqqa'-e Golshan,
p.158
1551
Golestan Palace

صغیریت و فقر و غم

بزرگ زاده منتظر نتیجه کار استاد
است
هنرمند نامعلوم
مربع گلشن، صفحه ۲۷
نیمه نخست سده ۱۱ ه. ق.
کاخ گلستان

Nobleman waits for the
master
Unknown artist
Muraqqa'-e Golshan, p.27
17th century
Golestan Palace

حضرت نوح (ع)
هنرمند نامعلوم
مرقع گلشن، صفحه ۱۰۶
نیمه نخست سده ۱۱ ه. ق.
کاخ گلستان

Prophet Noah
Unknown artist
Moraqqa'-e Golshan,
p.106
First half of
17th century
Golestan Palace

مجلس یزم شبانه
هنرمند نامعلوم
مرقع گلشن، صفحه ۴۶
نیمه نخست سده ۱۰ ق.
کاخ گلستان

Night Banquet
Unknown artist
Moraqqa'-e Golshan, p.46
First half of 16th century
Golestan Palace

Camels fight
Kamaledin Behzad
Moraqqa'-e Golshan
16th century
Golestan Palace

ایر فنیست مع خلعت شعر ارضیون افلا سیرون ان نابل کیف
 خفت که فلم شکسته نه و فیتیرا مراد و پیرا و بعد از قبول عمر
 بر رجه بفت و تجربه قوی درین مراقب و الپول من الله العفو فی المعاد

Camels fight
Nanhai
Muraqqa'-e Golshan, p.7
1608
Golestan Palace

این کار استاد شهراد و دیده نانهای مصور
کرده چشب الحکم من قرره جهانگی بن
الکسر یاد شاه کاغزاری سلاطین

سلطان حسین میرزا در
نفرجگاه (نیمه چپ)
کمال الدین بهزاد
مرقع گلشن، صفحه ۵۵
اواخر سده نهمه ق.
کاخ گلستان

Sultan Hossein Mirza in
promenade (left part)
Kamaleddin Behzad
Moraqqa'-e Golshan, p.55
Second half of 15th century
Golestan Palace

سلطان حسین میرزا در
تفرجگاه (نیمه راست)
کمال الدین بهزاد
موقع گلشن، صفحه ۶۲
اواخر سده نهم ه. ق.
کاخ گلستان

Sultan Hossein Mirza in
promenade (right part)
Kamaledin Behzad
Moraqqa-e Golshan, p.62
Secend half of 15th century
Golestan Palace

شکارگاه
هنرمند نامعلوم
مرقع گلشن، صفحه ۴۲
سده ۱۰ ه ق
کاخ گلستان

Hunting ground
Unknown artist
Moraqqa'-e Golshan, p.42
16th century
Golestan Palace

امیر و همراہان
ہنرمند نامعلوم
مرقع گلشن، صفحہ ۴۳
سلہ ۱۰۵۰ ق.
کاخ گلستان

The king goes to the old
ascetic
Unknown artist
Moraqqa'-e Golshan, p.43
16th century
Golestan Palace

تصویر بهشت

ص ۱۴۷

سنگ ها را بسته اند و سنگ ها
را رها کرده اند
کمال الدین بهزاد
مرقع گلشن، صفحه ۱۴۷
نیمه نخست سده ۱۰ ه. ق.
کاخ گلستان

A page from Moraqqa'-e
Golshan
Kamaleddin Behzad
Moraqqa'-e Golshan, p.147
First half of 17th century
Golestan Palace

اطراق در صحرا
هنرمند نامعلوم
موقع گلشن، صفحه ۳۸
نیمه نخست سده ۱۱ ق.
کاخ گلستان

Camping in desert
Unknown artist
Moragga-e Golshan, p.38
First half of 17th century
Golestan Palace

تشیعیر
هنرمند نامعلوم
موقع گلشن،
نیمه نخست سده ۱۱ ه. ق.
کاخ گلستان

Tash'eer
Unknown artist
Moragga'-e Golshan
First half of 17th century
Golestan Palace

Hamd Surah
 Mohammad Hossein
 Zarrin Ghalam
 Moraqqa'-e Golshan, p.56
 First half of 17th century First
 Golestan Palace

باز در دست دارد آن سرمست
فرخ بیگ
مرقع گلشن، صفحه ۴۷
نیمه نخست سده ۱۱ ق.
کاخ گلستان

A page from Moraqqa'-e
Golshan
Farokh Beik
Moraqqa'-e Golshan, p.47
First half of 17th century
Golestan Palace

جوان ایستاده
منسوب به فرخ بیگ
مرقع گلشن، صفحه ۸۶
نیمه نخست سده ۱۱ ق.
کاخ گلستان

Standing young man
Attributed to Farokh Beik
Moraqqa'-e Golshan, p.86
First half of 17th century
Golestan Palace

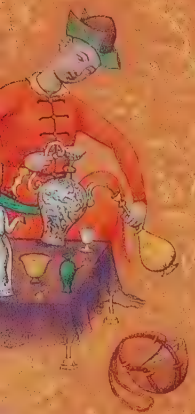
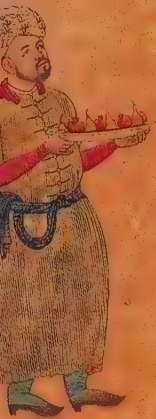
ضیافت درباری
 عمل رضای مرید پادشاه
 سلیم
 مرقع گلشن، صفحه ۱۳۱
 نیمه نخست سده ۱۱ ه. ق.
 کاخ گلستان

Court banquet
 Painting by Reza the
 Shah's disciple
 Salim
 Moraqqa'-e Golshan,
 p.131
 16th century
 Golestan Palace

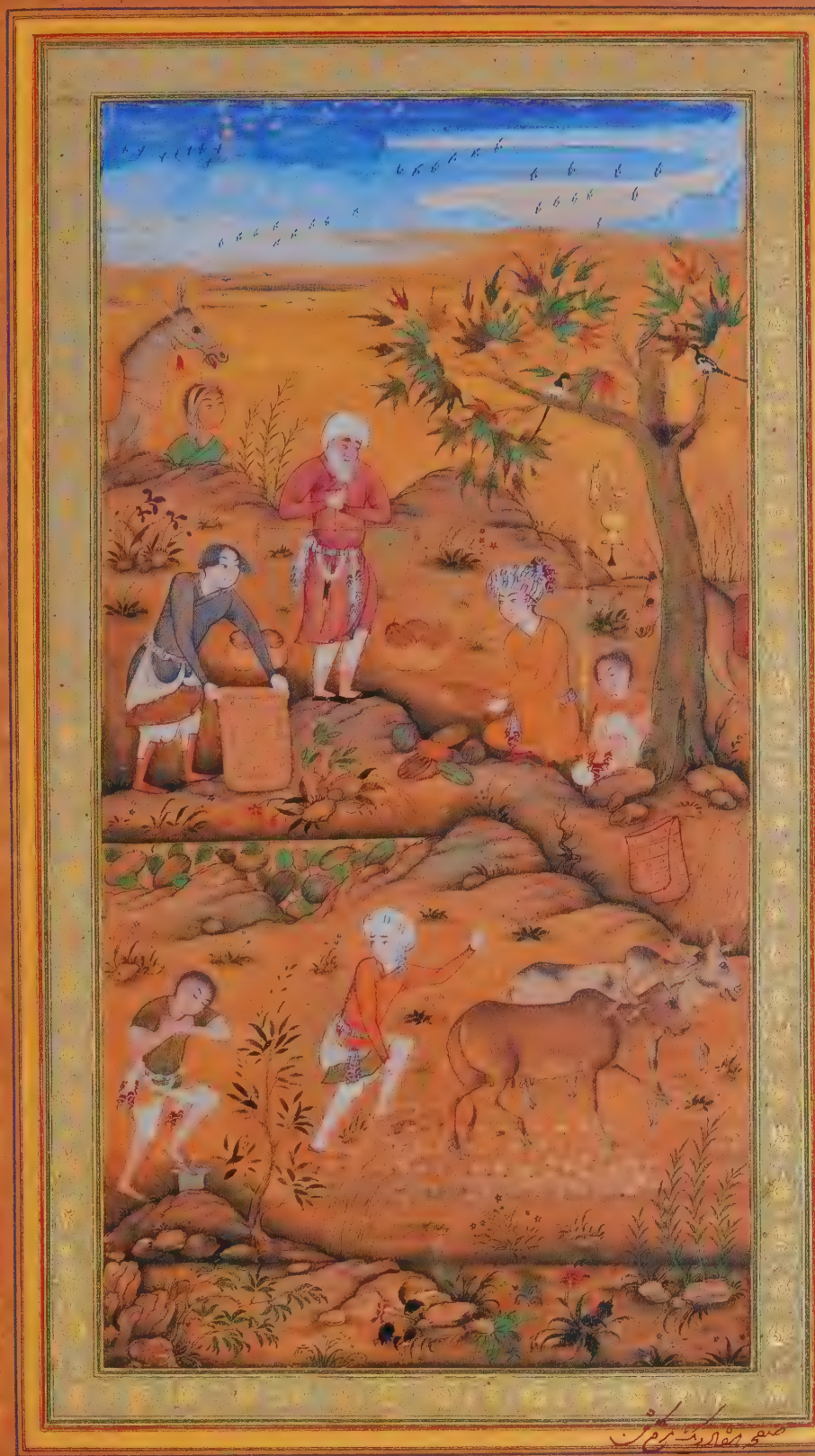
مجلس سوگواری
هنرمند نامعلوم
مربع گلشن، صفحه ۱۷۰
نیمه نخست سده ۱۱ ه. ق.
کاخ گلستان

The funeral
Unknown artist
Moraqqa'-e Golshan, p.170
First half of 17th century
Golestan Palace

تسعی
هرمند نامعلوم
مرقع گلشن،
نیمه نخست سده ۱۱ ه. ق.
کاخ گلستان

Tahseer
Unknown artist
Moraqqa-e Golshan
First half of 17th century
Golestan Palace

صحنه‌ای از زندگی
روستایی

هنرمند نامعلوم

مرقع گلشن، صفحه ۷۱

نیمه نخست سده ۱۱ ه. ق.

کاخ گلستان

A scene from rural life
Unknown artist
Moraqqa'-e Golshan, p.71
First half of 17th century
Golestan Palace

این میسران بچوب رآمد / باز است روی کار آمد
 لبش تبارید صفا به / معن دل شد موایی به
 هیچ دانی که به چای شده است / ارور از کوه سرگون شده است

سحر خیز به سارست / سحره دوشدن کارست
 برده در رخ آرمش / جو صورت و حجاب آرمش
 خلایق که از پستی آرمش / حجاب کمالی است درش
 سحره دوشدن کارست / سحره دوشدن کارست
 سحره دوشدن کارست / سحره دوشدن کارست

ساقی
 رضا عباسی
 مرقع گلشن
 ۱۰۲۹ ه. ق.
 کاخ گلستان

ایسر قطب الیدین حیدر را یکی از بدلای وزیر کار که واقف اسرار بوده
از اکتساب علوم منع فرموده بر طریق حیدر عجمی سلوک می نمود

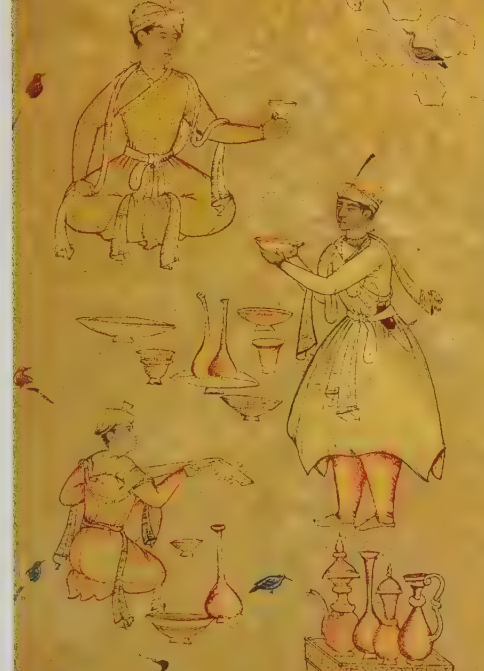
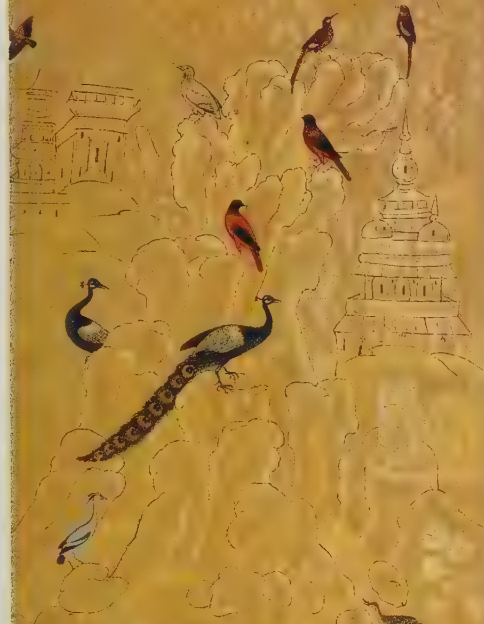
و در تصفیة باطن میکوشیده و از علوم لدنی که محتاج به کتاب
و عبارت نیست از دیرستان مغوی لاریپه اخذ نموده

ص ۱۸۸

از روز ازل عشق تو همخانه
ماست
هنرمند نامعلوم
مرقع گلشن، صفحه ۱۸
نیمه نخست سده ۱۱ ه.ق.
کاخ گلستان

A page from Moraqqa'-e
Golshan
Unknown artist
First half of 17th century
Golestan Palace

الحریک نزدیکی یقال ماهکب والک صدای المنک کات
 نام کوست کاتنه کف اب کذب کذب مشکب وکبد دروغ کس
 واشعار ی شهری بلی را پسید بار و بو مطلع انیک دور و ریکم
 نقش کل کل برادرک ریحات زمل
 غنچه او در نیم شد که از کلهما چه کل
 وقبری امامی قضای نیک کورستانی داد و دور
 سپر قد علیایی برین و رالع نیک میزرا پله هم پستی مصاحب
 بری اما نغایت دیرو شوخ طبع و خیر کیشی بری حبث و
 کوک پستخانه سپوز لار و جواب لار اتورا بریدی سلطنت عظم شانی
 نخل قلیا المای پسر قدین کا اخراج حکمی بولوب میرکا کید ی
 وموندا مولانا نیک مقدمین غنمت توتی لار و پاک بولدی مطلع نیک
 دور و ریکم با پسیم بد و ریم و آخر خوش
 شمع مقصودی بمرخو دشی فروخته ومولانا هم سری
 فوج او کس فوجا کذب و کذاب و کید با بضم الذال و کید با بضم البی
 والذال و کید به مثال مزمه و کید ببالضات الثانی مثله والذال محضها

شمیر
 هنرمند نامعلوم
 مرقع گلشن،
 نیمه نخست سده ۱۱ ق.
 کاخ گلستان
 Tasheer
 Unknown artist
 Moraqqa-e Golshan
 First half of 17th century
 Golestan Palace

حکایت کاروانیان خفته و
مرد شوریده
عبدالصمد شیرین قلم
موقع گلشن، صفحه ۶۳
سده ۱۰هـ.ق
کاخ گلستان

Story of the Sleeping
Passengers and the
Frenzied Man
Abd os-Samad Shirin Qalam
Moraqqa'-e Golshan, page 63
16th century
Golestan Palace

مجلس همایون و اکبر شاه
عبدالصمد
موقع گلشن، صفحه ۷۰
سده ۱۰ ه ق
کاخ گلستان

Banquet of homayoun
and Akbar Shah
Abd os-Samad
Moraqqa'-e Golshan, p.70
16th century
Golestan Palace

تفرجگاه
هنرمند نامعلوم
موقع گلشن، صفحه ۱۵
نیمه نخست سده ۱۱ ه. ق.
کاخ گلستان

Promenade
Unknown artist
Moraqqa'-e Golshan, p. 15
First half of 17th century
Golestan Palace

صفحه پانزدهم مرقع

شکار گاه
هنرمند نامعلوم
مرقع گلشن
نیمه نخست سده ۱۱ ه. ق.
کاخ گلستان

Hunting ground
Unknown artist
Moraqqa'-e Golshan,
First half of 17th century
Golestan Palace

دو کبوتر
هنرمند نامعلوم
مربع گلشن، صفحه ۲۲۳
نیمه نخست سده ۱۱ ه.ق.
کاخ گلستان

Two pigeons
Unknown artist
Moraqqa'-e Golshan, p.223
First half of 17th century
Golestan Palace

۱۲۵۳۷

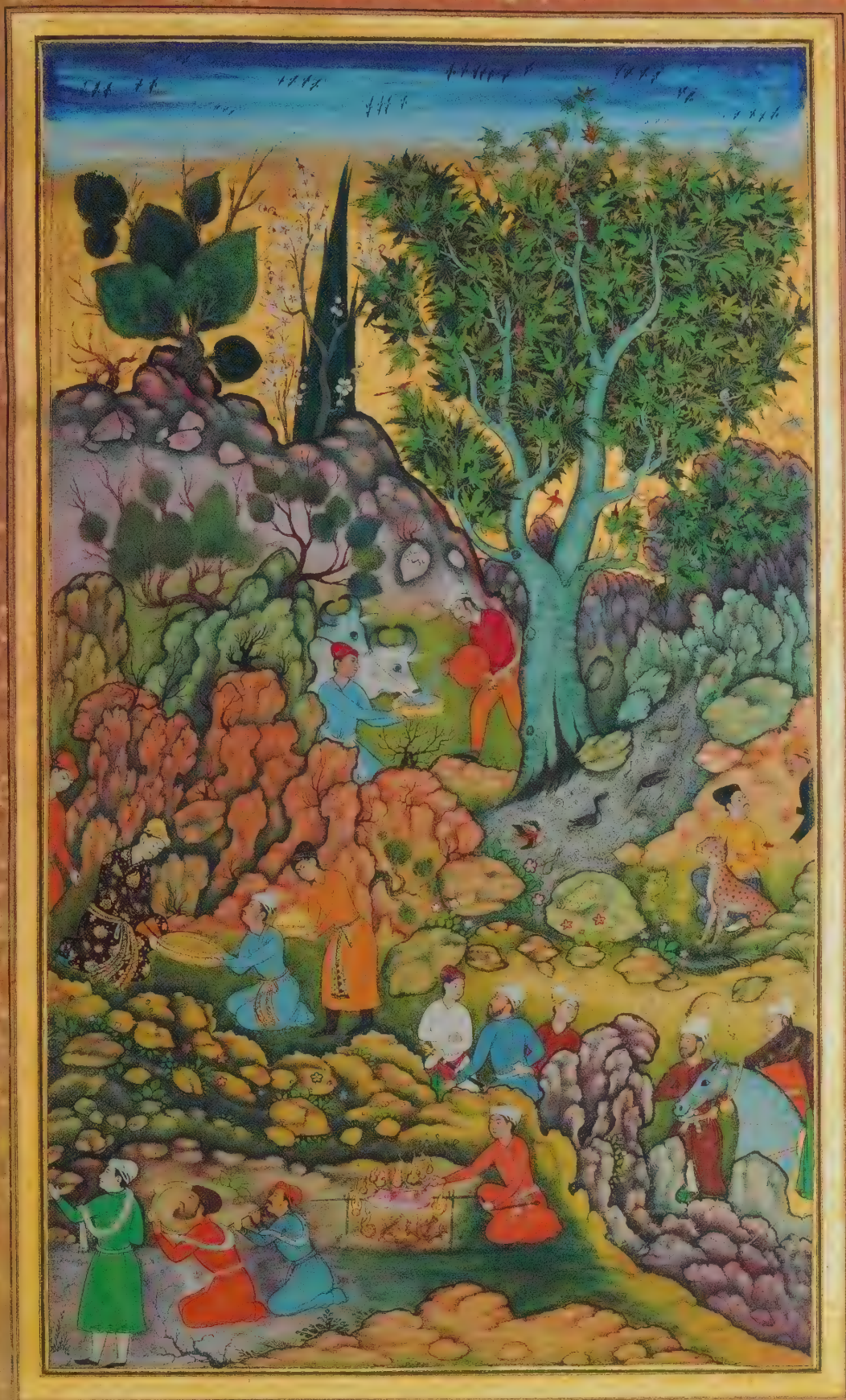
در محضر پیر
عمل نادر الزمانی
آقا رضا مرید با اخلاص
مرفع گلشن
۱۰۳۰ ه. ق.
کاخ گلستان

In the presence of the
ascetic
Aqa Reza the sincere
disciple
1620
Golestan Palace

بزرگزاده و ملازمان
هنرمند نامعلوم
موقع گلشن،
نیمه نخست سده ۱۱ ق.
کاخ گلستان

The nobleman and his
circle
Unknown artist
Moraqqa'-e Golshan,
First half of 17th century
Golestan Palace

تفریح در طبیعت
آقا رضا
موقع گلشن،
نیمه نخست سده ۱۱ ه. ق.
کاخ گلستان

Excursion in the nature
Aqa Reza
Moraqqa'-e Golshan
First half of 17th century
Golestan Palace

صم ۱۲۳ ریح

چند طرح
رقیه بانو و احمد نقاش
مرقع گلشن، صفحه ۱۴۳
نیمه نخست سده ۱۱ ه. ق.
کاخ گلستان

A few drawings
Roghieh Banou and Ahmad the
painter
Moraqqa'-e Golshan, p.143
First half of 17th century
Golestan Palace

بزم شاهانه در طبیعت
هنرمند نامعلوم
مرفع گلشن، صفحه ۱۷۲
نیمه نخست سده ۱۱ ق.
کاخ گلستان

Kingly banquet in the nature
Unknown artist
Moraqqa'-e Golshan, p.172
First half of 17th century
Golestan Palace

امیر به حضور پیر زاهد می رسد
هنرمند نامعلوم
موقع گلشن
سده ۱۰ ه.ق
کاخ گلستان

The king goes to the old
ascetic
Unknown artist
Moraqqa'-e Golshan
16th century
Golestan Palace

دو محضر بیر
آقا رضا
مرقع گلشن
سده ۱۰ هـ ق
کاخ گلستان

the presence of the
ascetic
Aqa Reza
Moragga-e Golshan
16th century
Golestan Palace

تفریح در طبیعت
هنرمند نامعلوم
موقع گلشن، صفحه ۲۱۹
سده ۱۰ هجری ق.
کاخ گلستان

Excursion in the nature
Unknown artist
Moraqqa'-e Golshan,
p.219
16th century
Golestan Palace

ملک و همراهان با ساز و
برگ شکار
هنرمند نامعلوم
مرقع گلشن
نیمه نخست سده ۱۱ ه. ق.
کاخ گلستان

The king and his
attendants with
hunting gears
Unknown artist
Moraqqa'-e Golshan,
First half of 17th century
Golestan Palace

مرقع هند و ایران
کتابخانه کاخ گلستان، نسخه ۱۶۳۹

قطع: رحلی به ابعاد ۳۵×۲۲/۵ سانتی متر
کاغذ: کشمیری ضخیم متن و حاشیه
خط: نستعلیق بسیار خوش
کاتب: عمادالحسنی سنه ۱۰۱۲ ه.ق. جهت خواجه شادعلی نوشته.
نام نقاشان: بشنداس - منوهر - لچتر - گوردن - چترمن - بالچند - ظفر - نادرالعصر -
فرخ بیگ - هاشم - مسکینه - ابوالحسن - بهزاد

دارای ۱۷۲ قطعه که ۸۲ قطعه آن مسطور مابقی تصویر می باشد.
جلد: مقوای روکش چرم مشکی وسط ترنج و چهارسرترنج ضربی زمینه طلائی .

Muraqqa'Indo-Iranian
Golestan Palace Library No. 1639

Format: Folio, 35 x 22.5 cms

Paper: Thick Kashmiri

Script: Nastaliq

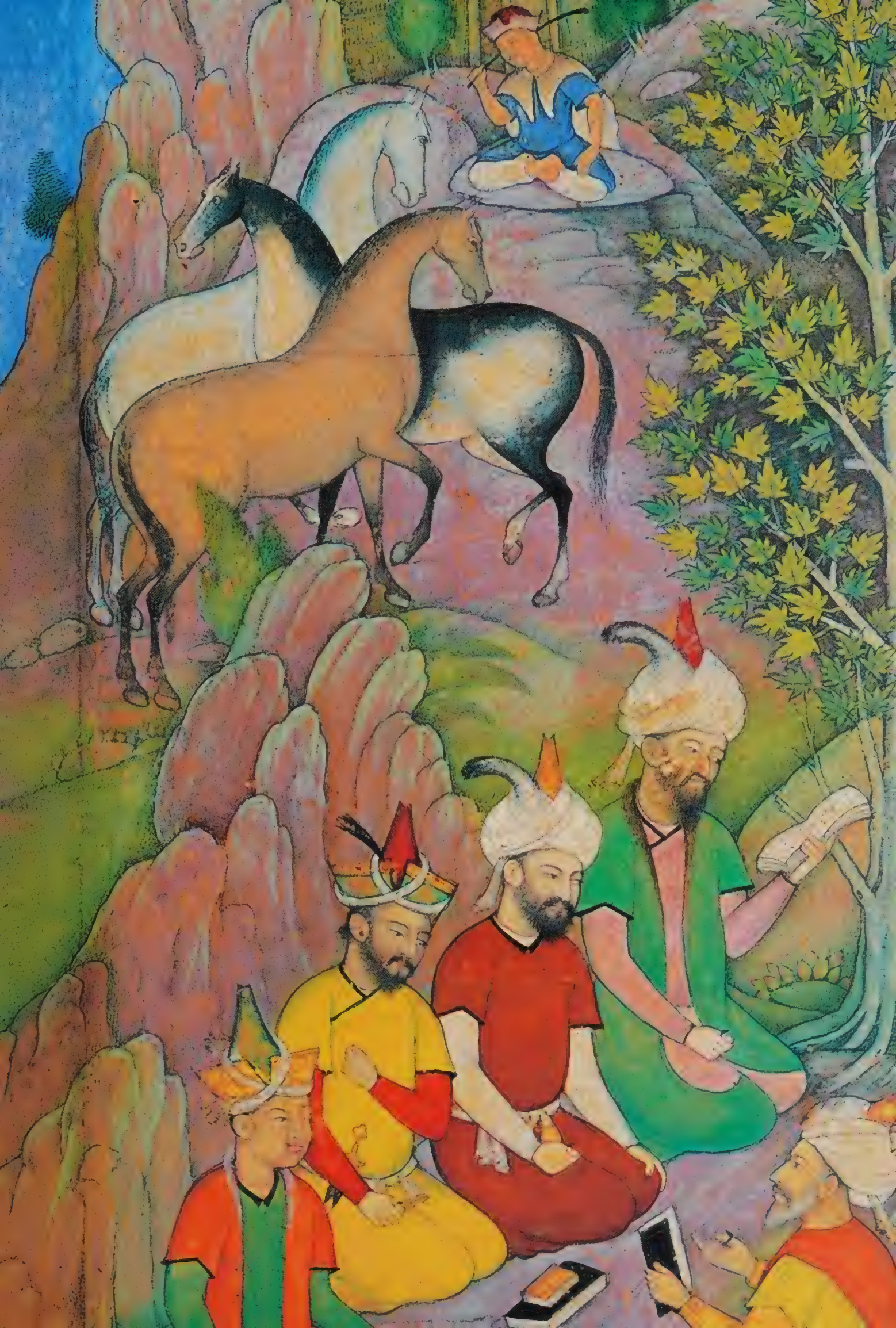
Scribes: Emad ol-Hassani, dated 1012 Ah, commissioned by Khajeh Shad Ali

Painters/ Paintings: Beshendas (5), Menoher (8), Lechter (3), Govardahn (2), Cheterman (2), Belchande (2), Zafar(2)

Other Painters: Nader al- Asr, Farrokh Beigh, Hashem, Sakineh, Abol-Hassan Behzad, etc.

Cover: Cardboard with black leather surface, with medallion motifs in the middle, ecoincon motifs on 4 corners, golden background

Number of pieces: 172, including 82 manuscripts, the remaining pieces are paintings

تذهیب (شمسه)
هنرمند نامعلوم
مربع هندی
نیمه نخست سده ۱۱ ق.
کاخ گلستان

Tadhib (Shamseh)
Unknown artist
Indian Moraqqa'
First half of 17th century
Golestan Palace

مجلس در طبیعت
هنرمند نامعلوم
مربع هندی
نیمه نخست سده ۱۱ ق.
کاخ گلستان

Gathering in the Nature
Unknown artist
Indian Moraqqa'
First half of 17th century
Golestan Palace

مجلس درس
گوردان
مرقع هندی
نیمه نخست سده ۱۱ ه. ق.
کاخ گلستان

The Classroom
Gordahan
Indian Moraqqa'
First half of 17th century
Golestan Palace

عمل محبوسان

برداشتی از نگاره
کمال الدین بهزاد
صحیفه بانو
مرقع هندی
نیمه نخست سده ۱۱
ه ق
کاخ گلستان

An Interpretation of
the Painting by
Kamaleddin Behzad
Sahifeh Banou
First half of 17th century
Golestan Palace

The Flower and the Bird
 Mohammad Yusof
 Indian Morraqqa
 First half of 17th century
 Golestan Palace

گل و پرندہ
 محمد یوسف
 مرقع ہندی
 نیمہ نخست سده ۱۱۰۱ ق.
 کاخ گلستان

شاه جهان سوار بر اسب
هنرمند نامعلوم
مرقع هندی
نیمه نخست سده ۱۱ ه. ق.
کاخ گلستان

Shah- Jahan
Unknown artist
Indian Moragga'
First half of 17th century
Golestan Palace

سید عبدالمؤمن خان اوزبک

شبهه عبدالؤمن
خان اوزبک
هنرمند نامعلوم
مربع هندی
نیمه نخست
سده ۱۱ ه. ق.
کاخ گلستان

A page from
Indian Moraqqa'
Unknown artist
First half of 17th century
Golestan Palace

پیر مرد
منوهر
مرقع هندی
نیمه نخست سده ۱۱ ق.
کاخ گلستان

A page from
Indian Moraqqa'
Monouher
First half of 17th century
Golestan Palace

مسکینه

درویش
مسکینه
مرقع هندی
نیمه نخست سده ۱۱ ه. ق.
کاخ گلستان

A page from
Indian Moraqqa'
Meskineh
First half of 17th century
Golestan Palace

The Bird
Mansour
Indian Moragga
First half of 17th century
Golestan Palace

پرندہ
منصور
مرقع ہندی
نیمہ نخست سده ۱۱ ق.
کاخ گلستان

The Sitting Young Man
Unknown artist
Indian Moraqqa'
First half of 17th century
Golestan Palace

جوان نشسته
هنرمند نامعلوم
مرقع هندی
نیمه نخست سده ۱۱ ه. ق.
کاخ گلستان

شاه و زاهد
هنرمند نامعلوم
مرقع هندی
نیمه نخست سده ۱۱ ه ق.
کاخ گلستان

The King and the Ascetic
Unknown artist
Indian Moraqqa'
First half of 17th century
Golestan Palace

The Prince in the Presence of the Ascetic
 Unknown artist
 Indian Moraqqa'
 First half of 17th century
 Golestan Palace

شاهزاده در حضور زاهد
 هنرمند نامعلوم
 مرقع هندی
 نیمه نخست سده ۱۱ ق.
 کاخ گلستان

برگ های مصور منفرد
Single Illustrated Pages

چونکه ناساخته خانه را نباشد همی بلخی از روی کار تو داری بر روی کیهان ترا بزرگان فرانه در مساز رغم هر کسی از جگر چون کشید	چو اساختم رزم بیکانه را بند رج مهری در شمار هرندگایم و فرمان راست راز و امندان فرمان دست یکی از نه تر سرور کیند	بزرگان لشکرش را میخواند کواش بکشد گای شهریار بفرمود با خوان را امشد بخوان را خوردن کرد و کرد بند گیتی بران بر شد	ز مهرل و او ان سخن باراند میناد هشتم نوید و رکار می و جام و رامشگران خوا بیامد بماند بکی بر شد خواند انک بود از بزرگان	که بیند گفت سر از نباه که مهرل بود در سمن از زبان بخوان بر نهادند جدری بر بشست از ان آب فرید بشست بران برید بملوی	که ما را چنین شل دستکار بهر جیب باید چنین همان خوردن نهادند بکشد که تر اندر و غر و شد بکشد که ای شاه داسد بکشد
--	---	--	--	---	--

چنین تر برامدار بام در بران بومنان شهریار در بدونست انی میبست مشو بر پا چان کار تو اگر بار باشد جهاندار ما از دست من و نه دست خداوند گویان و خرسید کراسد و کز و کسانند همی از دل و تکیه کش بسم میان ملی سردوار زیر کز نویدی بکشی نشان جهان را از نوید دل هنک درم بکشیدی	که از تخت کمر بستم آرام در بشسته می خواند از برتر بستارم کم خوب باراد تو بگام بود در مهر کار و ما همه ندکام و از دیکست وز او این بر منو جهر شاه زهوی هر کس نشانند باشخور از همی کرد و کش ابا جادوان ساختم کارزار بر آورده کردن بکشان همی داشتند و بر ریاس همان از هوا بران عقاب	که انداختی سوی اردشیر زد ز ناد و او در فستک یکی بامه بوسم اکنون شاه ببستند بلبش نشانند کشد درفش و در و خند یکی بدام من بستند جای عنان سج و کرد افل و کردار جان از دها کور و د کشف هو ابان بلیم ز برندگان جهان کشته بر دم و جارا	بزرگد ز رافی بر شد دل منتر از ان سخنک فرستم نزد تو ای نل خواه زهر در سخنما همی راندند کشد سر افزار جنگی خند بمردی بستند از او ز ما چون کس بدی بکشی سوار برون آمد و کرد کشی کوف همان روی کشور زردگان جهان را از او است بر دجای	بنا که جوز بوی شهریار همی کسی خواند از او سخن هر چه باید ما ز آورم سرا نامه کرد آفر خد هر بخیر کوشاخ از رتق برزم اندرون زهر تال سو زاد دبو تن تو کوه بلند همی کرد کافور کرد سرم بستاد کردان مازندران ریش شهر با شهر بالای او ریش همی بر کس بست چون دیم که اندر جهان کس
---	--	--	--	---

نامشهر با شهزاد

Grooms in the presence of Ardeshir
Unknown artist
A page from Shahnameh
14th century
Reza Abbasi Museum

مهران در حضور اردشیر
هنرمند نامعلوم
برگی از شاهنامه فردوسی
اوائل سده ۸ ه ق
موزه رضا عباسی

شمسه
هنرمند نامعلوم
متعلق به یک نسخه نامعلوم
موزه رضا عباسی
Shamseh
Unknown artist
From an unknown manuscript
Reza Abbasi Museum

ارواڤان سخنها دکن بر کف
 که با دافش و بخردی بود
 بر من و بر ناس برداشتمند
 بخواری در درگاه مگداشند
 جاسوت و دلم کی از تو
 بنامد کشند بر ما بای تو
 نیا و سخن بر دژ سازستان
 و کز نین یوز بیمارستان
 جهان یکسر از شاه دلشادند
 دل دیمان از غم آزاد شد
 ز شایران کوه شد و روزگار
 که در باغ و بگل بدین بخار
 مرا و ناهز بوم دشمن نماد
 دئی تاب کی نشین نماد

بر من و بر ناس برداشتمند
 که با دافش و بخردی بود

بر من و بر ناس برداشتمند
 که با دافش و بخردی بود
 بر من و بر ناس برداشتمند
 که با دافش و بخردی بود
 بر من و بر ناس برداشتمند
 که با دافش و بخردی بود
 بر من و بر ناس برداشتمند
 که با دافش و بخردی بود

بفرمود تا پیش او شد دسیر
 همان دانیس موبعد شیر
 و را بود نام از دشمن حوات
 تا او را تا سود و زیات
 چنین گفت شایو باز دسیر
 به پیش زردگان و پیشدین
 تو دشمن دانی و را نیکنما
 که در بهیم و تخت کنی زاندر
 که کس از جهان بد دل آسان کرد
 که چون کند و می مزیست
 که در بهیم و تخت کنی زاندر
 خنک شاه با داد ویزدان رست
 کز و شاد باشد دل زودست
 بخشش و دل کن ترا کند
 بکارد و آرام کن آکند

که کس از دد دیمان کنی
 زبانه میان کوفکان کنی
 همان کنج و لشکر کلام
 سباز دهمه بادشاهی و را
 که او بادشاهی ندارد که
 که کس از دد دیمان کنی
 زبانه میان کوفکان کنی
 همان کنج و لشکر کلام
 سباز دهمه بادشاهی و را
 که او بادشاهی ندارد که
 که کس از دد دیمان کنی
 زبانه میان کوفکان کنی
 همان کنج و لشکر کلام
 سباز دهمه بادشاهی و را
 که او بادشاهی ندارد که

زرد و خرد بر سرافش بود
 که کس از دد دیمان کنی
 که فرزند من چون ببرد و دسد
 زبانه میان کوفکان کنی
 همان کنج و لشکر کلام
 سباز دهمه بادشاهی و را
 که او بادشاهی ندارد که
 که کس از دد دیمان کنی
 زبانه میان کوفکان کنی
 همان کنج و لشکر کلام
 سباز دهمه بادشاهی و را
 که او بادشاهی ندارد که

This is a detail from a larger Chinese silk embroidery, likely a historical narrative scene. It depicts a group of eight men standing in a row. From left to right: the first man wears a dark green robe with a yellow square patch on the chest and a black hat; the second wears a pink robe with a yellow floral pattern and a red hat; the third wears a red robe with a yellow floral pattern and a black hat; the fourth wears a yellow robe with a black floral pattern and a black hat; the fifth wears a blue robe with a yellow floral pattern and a red hat; the sixth, the central figure, wears a yellow robe with a black floral pattern and a tall, ornate yellow hat; the seventh wears a dark green robe with yellow circular patterns and a white turban; and the eighth, on the far right, wears a yellow robe and a red hat. The background is a solid yellowish-brown, and the bottom edge features a decorative border with small, colorful floral motifs.

A page from Ferdowsi's Shahnameh
Unknown artist
14th century
Reza Abbassi Museum

کوکیری بن زین الدین علی کوچک از اردبیل لشکری آراسته می‌شد و بیست چنانک روز مضاف مکان دیدار و
کار میکردند و آشپز و تغذیه و ارامطیع و منقاد بودند و از شام نیز لشکری بمدد وی فرستادند و در سده آخری عشره
و ستمایه مضافه آمدند ناصر الدین منکلی بابش گسسته جناحه ذکر او در تواریخ مذکور و مستطوره است و ایراد شرح ما ینبغی
مناسب سیاق این مختصره و سیف الدین اغلش را بجای منکلی در عراق ممکن کردند و اینم روز بجان محمد لالدین حسین اذند
بحق السعی او و تا چند سال ازین دو شهر مذکور و نواحی آن در تصرف عمال و کاشکان او بود و جلال الدین بعد از یکسال
و نیم از عراق و آران و آذربایجان بملوک آمد و درین سفر و مدت مقام از بلاد دعوی اسلام او موکدتر و مصدق شد

اذا كان المربط في يد
قياوس المحرر لم يقبل

باجماعی کودکان بسیاری و تماشاء کوسفندان پروردن و شیر دادن و مانند رایجی بوعایت کوسفندون

ذکر غزیت کردن اغوز نجابت از او و موغان

چون از حدود شروان اغوزی که فرمود و باران و موغان درآمد فصل ایشان بود و هوادر غایه کری
و امکان مقام ساختن از کرمانجا شدند بود اتفاق کردند و بگوهرها ایلاد آنجا رفتند بعزیمه آنکه
زمستان یاز کردند و آن ولایت را بیکرند و غارت کنند و تمامت بایلاق و کوهها و آن ولایات باکوه
سیلون و کوهها اتفاق و کو اغیسیری تمام فرو کردند و چنین میگویند که نام الاطایق ایشان نهاده اند
و سیلون هم ایشان گفتند و بزبان ترکی معنی آن چیزی برآمد بود و راست استاده و دین مدت که
بر ایلایق نشسته بودند تمامت ولایت که در آن میانه بود مستخر کرد اینده و بستند و ولایت از ریاحان
را به هم بگرفتند و اسبان خاصه خود را در مرغزار صحرا، اوجان که جای پر خوش و موارست بست

از نوسبیده شدن و بعد از آن از جابجاست بهلوی و بشکافتند و بحد پیر و آمد آن بادشاه که شوهرش بود پرسید که من تو
 یه ام و بگو بودی از که حامله کنی جواب داد که در باغ می کشتم و در زیر فلان درخت خفتم ناگاه نوری بر من افتاد و بهوش شدم
 دستم که حیست از آن حامله گستم و هنگام ولادت آن فرزند فرشتگان از هوا فرود آمده اند و آب از دهن بروی می ریختند و او را
 شش روزه بستند و هفت کام برفت و با و آزا آمد و گفت مرا خدای تعالی فرستاد تا بیغام بر باشم تا وقتی که دیگر بیغام بران نمایند
 خوب صورت و ضعیف و با قوت بود و در همه ابواب انا و کامل بعد از آن که نوزده ساله شد بکوه رفت و چند سال در کوه می بود
 و خورد آگاه راه حق یافت و مدت شش سال دیگر در آن کوه عبادت مشغول بعد از آن دعوت بیغامبری کرد و تمامت
 کشیر و اهلک و اکثر هندوستان و ختای مذهب او را قبول کردند و متابعت نموده و حکایت مذهب و سیرت و اخلاق
 نارنج هندوان مشروح خواهد آمد و در عهد مؤنانک مذکور امیری بوده نام او نوقوا و کارهای پسندیده کردی

Two Lovers
Unknown artist
Moraqqa'
Shahid Motahari School of Higher Education

دو دلدادہ
هنرمند نامعلوم
مرقع
مدرسه عالی شهید مطهری

494 Sitting Young Man
Unknown artist
Moraqqa'
15-16th century
Shahid Motahari School of Higher Education

۴۹۴ جوان نشسته
هنرمند نامعلوم
اواخر سده ۹، اوایل سده ۱۰ ه. ق.
مدرسه عالی شهید مطهری

495 Two Ladies
Unknown artist
Moraqqa'
15-16th century
Shahid Motahari School of Higher Education

۴۹۵ دو بانو
هنرمند نامعلوم
اواخر سده ۹، اوایل سده ۱۰ ه. ق.
مدرسه عالی شهید مطهری

496 The young man and the hawk
Unknown artist
Moraqqa'
15-16th century
Shahid Motahari School of Higher Education

۴۹۶ جوان و باز
هنرمند نامعلوم
اواخر سده ۹، اوایل سده ۱۰ ه. ق.
مدرسه عالی شهید مطهری

497 The sitting woman (Saki)
Unknown artist
Moraqqa'
15-16th century
Shahid Motahari School of Higher Education

۴۹۷ بانوی نشسته (ساقی)
هنرمند نامعلوم
اواخر سده ۹، اوایل سده ۱۰ ه. ق.
مدرسه عالی شهید مطهری

یکی غار داری نهره به بنک
که اکنون بدین نهره غار اندر
بترکی جان ناله بشیند سوم
جو اندیشه آمد بدل بردست
بیامد بگردشیر زبان
به سنگ اندام گرفته بدست

بکات آن سرو تاج و مردان
کر بزان به پشکی حار اندر
برشتن سر برد و کبد اش
در غار تار یک جندی بست
ز پشیمانی که ددی بیان
جو نزدیک شد بازوی او بست

بکات آن همه زور و مردانی
بکات آن بزرگی و شش و کلاه
چنین گفت کاین ناله سنگام
به بیان در سنگ افرواب
گفتی که بر جای زنا رشت

دیو و نسیه و و فرزانیک
بکات آن بروم و جندان سباه
بناسد مکر زان افروسیاب
ز کوه اندر آمد به سنگام خواب
که ان در بنام جاندار رشت

سنگت اربانه ازین بدو
ازان بس که خندان شکام
جوان شاه را سوم باز بست
به خواسته ز من کم درین
ز شامان کیتی برادر که گشت
نوخون سپهر ماران مرز

هر آنکس که او بر جهان بادشا
نوانا بدو بود کردن فدا
سی بر دستش گرفته بدست
نشسته در این غار بنینان
که شد نیر با یک یزدان دشت
نه از کاه در غاری بن کرین

خزانیک نامی نباید کردید
ز کیتی کی غار بگردید راست
بدو گفت ای مرد با تنوس
بدو گفت سوم او نه آرام نیت
جواغریور و نوذراندا
بدو گفت کاندز جهان بی کام

بباید چسبید و باید چسبید
نیدانست کان غار دام بک
برستار دازنده یزدان پاک
جهان سپهر پر از نامت
سیاوش بر زشادیک
کرادانسی ای مرد با تنوس

A page from Moraqqa'
Unknown artist
Moraqqa' (No. 1623)
Golestan Palace

ای دهانت زلب و لب زدهان شیرین تر
هنرمند نامعلوم
مرقع ۱۶۳۲
کاخ گلستان

The hunter and the game
Unknown artist
Moraqqa' (No.1623)
Golestan Palace

شکارچی و شکار
هنرمند نامعلوم
موقع ۱۶۳۲
کاخ گلستان

در کتبخانه نواب قلیا باکو کتبا محریه

این آیه مجازات
ترا به پندایت

در کج غلبت تنها شستم
چندان که رستم از یاد مردم

The ascetic old man
Torabi Beik
Reza Abbassi Museum

پیر معنکف
ترابی بیک
موزه رضا عباسی

The captive man
Unknown artist
16th century
Reza Abbasi Museum

مرد اسیر
هنرمند نامعلوم
سده ۱۶ ق.
موزه رضا عباسی

جنگجوی سوار بر اسب
هنرمند نامعلوم
سده ۱۱ ه.ق
موزه رضا عباسی

Warrior on horseback
Unknown artist
17th century
Reza Abbasi Museum

مرد نشسته
رضا عباسی
نیمه نخست سده ۱۱ ه.ق
موزه رضا عباسی

The sitting man
Reza Abbasi
First half of 17th century
Reza Abbasi Museum

شاه صورت جهانگیر
امیر جهانگیر

نور علی محمد
مینیاتور

چهره امیر شجاع الدین
منسوب به بهزاد
موزه رضا عباسی

Portrait of Amir
Shoja-el-din
Attributed to
Behzad
Reza Abbasi
Museum

زن ایستاده
هنرمند نامعلوم
موزه رضا عباسی

The standing
woman
Unknown artist
Moraqqa'
Reza Abbasi
Museum

جوانی بود که میوه عفو انش نورسیده
 بود و سبزه گلستان عذارش نمود
 یکی از وزراء پای تخت ملک را بوسه داد

Mediation of Vizier
 Unknown artist
 15th century
 Reza Abbasi Museum

Illuminated piece (the mystics and the cat)
Unknown artist
First half of 17th century
Reza Abbasi Museum

قطعه منهب (دراویش و گربه)
هنرمند نامعلوم
اوائل سده ۱۷ ق.
موزه رضا عباسی

درآمد چو پرویز و خوبان چو پرویز
سوار بر سپه نعلی خوشید
چو ابرو و خنجر کعبه گمانی
شکار ز کس پیش جهانی

کشیده شیر مردان گمان
چو یوزا فاشده در دنان نخر

که در سختی کنایاری فراموش چنین دنیا را نهی بانی رکارا شده بنویسد

پیر مرد نشسته
هنرمند نامعلوم
موقع ۴۱۵۴
سده ۱۱ هجری
موزه ملی ایران

The sitting old man
Unknown artist
Moraqqa' (No.4154)
First half of 17th century
Iranian National Museum

سینا گفت ای شیخ چه می‌خواهی
 شیخ گفت من می‌خواهم بدانم
 که آیا در این دنیا چیزی هست
 که بزرگتر از خداوند باشد

از سواد آوردن شتر عابد را دیدم که بر قصابی و عابد را پنداخت

نصرت حق است اگر نگذارم

در راه صحرا گرفت گفتم ای شیخ در جوانی اثر کرد و دور تو اثر نمیکند

پیران را شکر ادا دارم

منی که در این دنیا هستم
 منی که در آن دنیا هستم
 منی که در این دنیا هستم
 منی که در آن دنیا هستم

Portrait of Shah Abbas
Ali Reza Abbasi
First half of 17th century
Isfahan Museum of Decorative Arts

چهره شاه عباس
علیرضا عباسی
سده ۱۷ ق.
موزه هنرهای تزئینی اصفهان

The warrior
 Moin Mosavver
 First half of 17th century
 Isfahan Museum of Decorative Arts

مرد جنگجو
 مین مصور
 سده ۱۷ ق.
 موزه هنرهای تزئینی اصفهان

The Young Man and the Hawk
Unknown artist
16th century
Reza Abbasi Museum

سوار جوان با قوشی در دست
هنرمند نامعلوم
اواخر سده دهم ه. ق.
موزه رضا عباسی

The young rider
Unknown artist
Reza Abbasi Museum

جوانی سوار بر اسب
هنرمند نامعلوم
موزه رضا عباسی

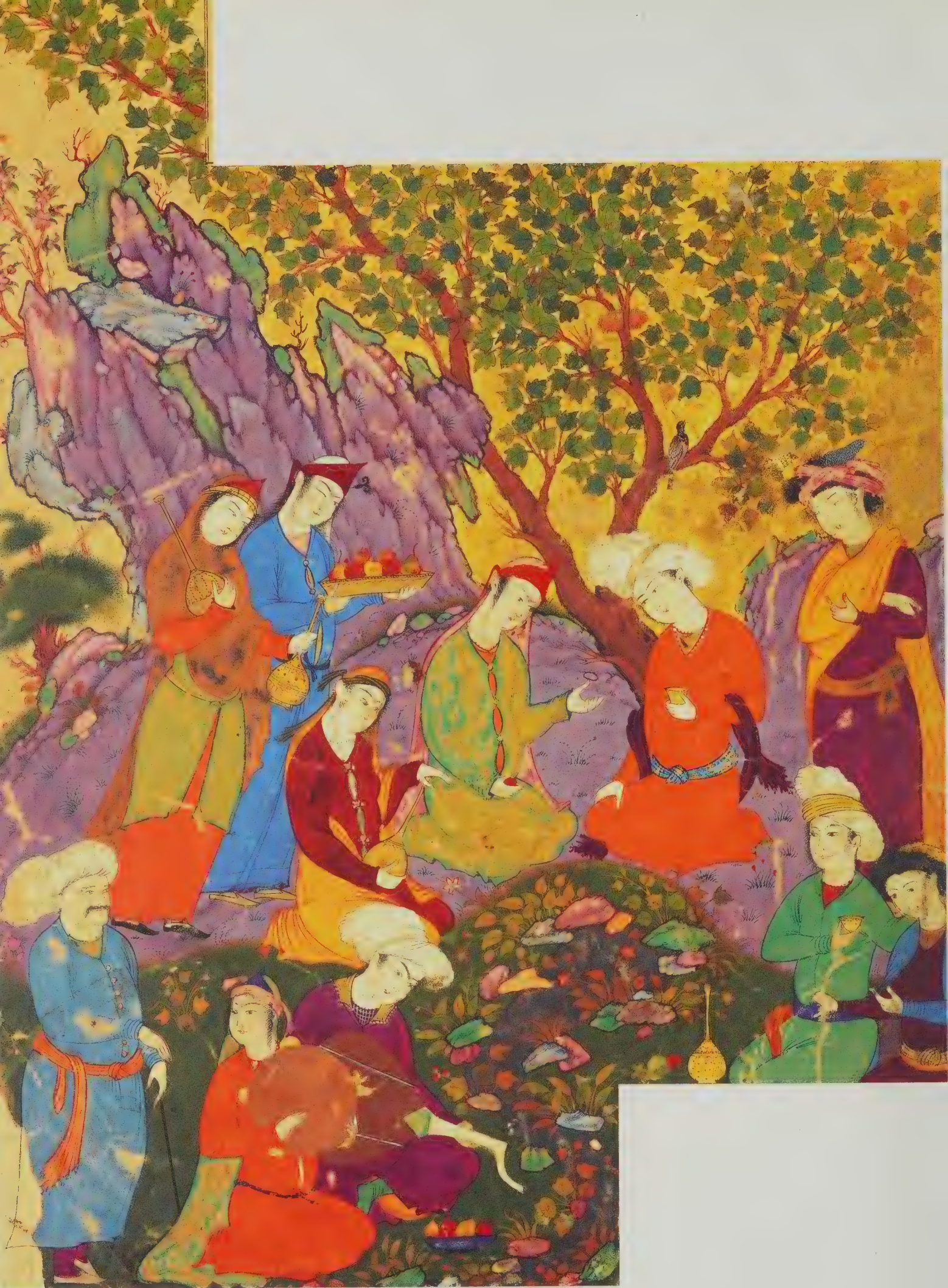
Heavenly mystic
 Reza Abbasi, 1624
 Moraqqa' (No. 1633)
 Golestan Palace

درویش بهشتی
 رضا عباسی ۱۰۳۴ هـ ق
 مرقع ۱۶۳۳
 کاخ گلستان

The Young Man and the Hawk
Unknown artist
Moraqqa' (No. 1633)
17th century
Golestan Palace

جوان و درویش
هنرمند نامعلوم
موقع ۱۶۳۳
سده ۱۱ ه. ق.
کاخ گلستان

Gathering in the Nature
Unknown artist
Isfahan's School
Golestan Palace

مجلس در طبیعت
هنرمند نامعلوم
مکتب اصفهان
کاخ گلستان

The standing young man
Attributed to Aqa Reza, 17th century
Moraqqa' (No.22522)
Reza Abbasi Museum

جوان ایستاده
احتمالاً آقازاده، سده یازدهم ه. ق.
مرقع ۲۲۵۲۲
موزه ملی ایران

The young man visits the old ascetic
 Unknown artist
 Moraqqa' (No.1638)
 17th century
 Golestan Palace

دیدار جوان و پیر معتکف
 هنرمند نامعلوم
 مرقع ۱۶۳۸
 سده ۱۱ ه.ق
 کاخ گلستان

The Rider
Unknown artist
Moraqqa' (No. 1638)
17th century
Golestan Palace

اسب سوار
هنرمند نامعلوم
مرقع ۱۶۳۸
سده ۱۱ ق.
کاخ گلستان

شدن جان جهان و این کتاب چون از حسن پسر
روان شد جامه جان جهان کنیز حسن پسر

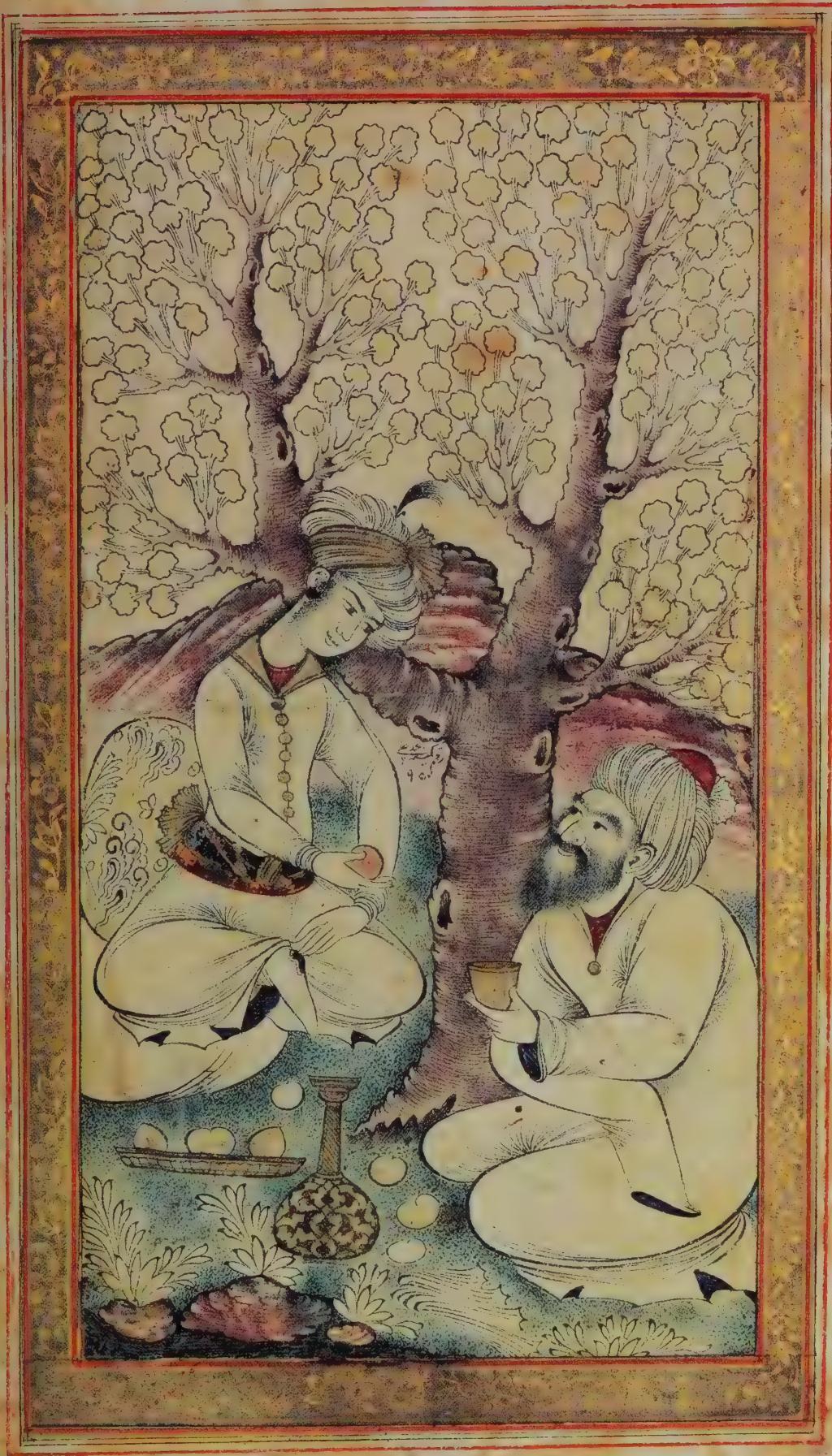
رفت با خند خواستی تلخ کفش چون بخواهد
ز جان عشق باز آید و قآن شیرین دهن پسر

دو مرد
رقم محمد علی
سده ۱۱ ه. ق.
موزه رضا عباسی

Two men
Mohammad Ali
Moraqqa'
17th century
Reza Abbassi
Museum

The Lovers
Rashid, 17th century
Moraqqa'
Reza Abbassi Museum

دو دلدار
عمل رشید، سده یازدهم ه. ق.
موزه رضا عباسی

A page from *Moraqqa'*
Mohammad Yusof, 17th century
Reza Abbasi Museum

سخن چندان بلند و طبع خندان
محمد یوسف، سده یازدهم ه.ق.
موزه رضا عباسی

Shah Abbas, Mahmud and Ayaz
Mohammad Ali, 17th century
Reza Abbasi Museum

The sitting woman
Unknown artist
Moragga' (No.1638)
17th century
Golestan Palace

بانوی نشسته
هنرمند نامعلوم
مرقع ۱۶۳۸
سده ۱۱ ق.
کاخ گلستان

The sitting man
Mohammad Yusof, 17th century
Moraqqa' (No.4036)
Iranian National Museum

مرد نشسته
محمد یوسف، سده ۱۱ ه. ق.
موقع ۴۰۳۶
موزه ملی ایران

The sitting young man
Unknown artist
17th century
Reza Abbasi Museum

جوان نشسته
هنرمند نامعلوم
سده ۱۷ ق.
موزه رضا عباسی

The last page of an unknown book
 Unknown artist
 1592
 Reza Abbasi Museum

صفحه‌ی آخر کتابی ناشناخته
 هنرمند نامعلوم
 ق. ۱۵۹۲
 موزه رضا عباسی

بود و این خاکه این و ش
یک خانه جنبش پست
و هم از پیر برایش خانه
داشت بعد و پیر حسن بر

بریمس مقصد

مؤذن رصف اولین کمر
 ساز و دم نک غمیت
 این قدر نگفته شد کافیت
 خاتم را حکم استوار پس

جوخ اچار پید پخت
جوخ اگر باز کند و پشته
بر پانم مقطع این نام
ورنه اور که خاطر صافیت
در نم کرد و فینین
جوخ و فش صباد و ضادر

هم بدین فایختی کلام ختم شد و ایسلام و اولادکم

تحریر یافت در کتاب خانہ نواب کامیاب پسر کرب

فی تاریخ غزہ ہشتاد و پنج و سبب الاول

کتب‌المذنب شاه قاسم

عمر و نو

Two youngsters in the garden
Shah Qassem, 1592
Reza Abbasi Museum

A young face
 Mohammad Qassem Mosavver
 Moraqqa' (No. 1629)
 17th century
 Golestan Palace

صورت جوان
 محمد قاسم مصور
 مرقع ۱۶۲۹
 سده ۱۱ ه.ق
 کاخ گلستان

Debate session
Unknown artist
16th century
Reza Abbasi Museum

مجلس مناظره
هنرمند نامعلوم
اواخر سده دهم ه. ق.
موزه رضا عباسی

کتابخانه موزه کاخ گلستان

کتابخانه خطی کاخ گلستان، در اوایل قرن سیزدهم ه. ق، در کاخ گلستان، به همت فتحعلی شاه قاجار تأسیس و کتابخانه شاهنشاهی نام گرفت. فتحعلی شاه قاجار تمایل زیادی به سرودن شعر و توجه خاصی به فن خطاطی و نقاشی داشت. کتابخانه شاهنشاهی فتحعلی شاه، با جمع آوری بقایای کتب کتابخانه های شاهان گذشته ایران از دوران صفویه و زندیه و به ویژه، از ذخائر و خزائن نادر شاه افشار در کاخ گلستان پایه گذاری گردید. بعداز مرگ محمدشاه تا اواسط قرن سیزدهم، کتابخانه شاهنشاهی دایر بود. حاج میرزا آقاسی، نظارت مستقیم بر کتابخانه داشت و در جمع آوری کتب دینی علاقه ای وافر نشان می داد. بعداز مرگ محمد شاه، کتب نفیسی که از خاندان افشار بود خریداری و وارد کتابخانه گردید. در همین زمان مرقع معروف گلشن به کتابخانه شاهنشاهی وارد شد. پس از درگذشت ناصرالدین شاه، کتابخانه دچار هرج و مرج شد و کتب آن هرکدام به جایی رفت و دستخوش غارت گردید. هنگامی که کتابخانه ملی به دستور رضا خان تأسیس شد به جای خریداری کتاب برای آن کتابخانه، بین سال های ۱۳۱۳ تا ۱۳۱۷ خ، تعداد چهارده هزار جلد کتاب خطی و چاپی از کتابخانه سلطنتی به کتابخانه معارف رفت. رئیس کتابخانه در آن زمان مرحوم دکتر مهدی بیانی بود که در سال های بعد رئیس کتابخانه سلطنتی کاخ گلستان شد. این کتابخانه از آن زمان رئیسانی صاحب نام داشته و در زمان حاضر آقای حسین میرزا محمدعلایی سرپرست، کتابدار و مسئول آن است.

تعداد نسخه های کتابخانه خطی کاخ گلستان بالغ بر سه هزار و دویست جلد، شامل کتاب خطی، مرقع، قطعه خط و نقاشی است. دسته بندی کتب کتابخانه براساس هشت مجلد فهرست، در گذشته توسط خانم بدری آتابای و شماری از استادان این فن، بین سال های ۱۳۵۰ تا ۱۳۵۷ تهیه و تنظیم شده است.

اسامی فهرست ها به شرح زیر است:

کتب ادبی عرفانی

کتب دینی

دیوان خطی، جلد ۱

دیوان های خطی، جلد ۲ و هزار و یکشب

آلبوم و عکس های قاجاری

مرقعات

قرآن های خطی

تاریخ سفرنامه، سیاحت نامه، روزنامه و جغرافیای خطی.

لازم به ذکر است که در میان کتب کتابخانه موضوعاتی هم چون کتب طب و نجوم و سایر موارد نیز به چشم می خورد. کتب مصور کتابخانه بالغ بر دویست و هفتاد و پنج مجلد، شامل نقاشی و مینیاتور و تعدادی تذهیب و تشعیرهای بسیار عالی است که از این تعداد، کتی همچون شاهنامه بایسنقر، مجموعه هزار و یکشب، ظفرنامه تیموری، خمسه جامی، جامع التواریخ رشیدی، مرقع هند و ایرانی و مرقع معروف گلشن است.

تعداد کل مرقعات کتابخانه دویست و بیست و چهار مجلد به صورت آکاردئونی است.

موضوعات مرقعات کتابخانه خطی کاخ گلستان به شرح زیر است:

مرقع خط

مرقع خط و نقاشی

مرقع تصویری و ناخنی

مرقع عکس و خطوط

مرقع نقاشی چینی با لعاب برنج

مرقع نقاشی ژاپنی

مرقع نقاشی طرح لباس نظام

موزه دوران اسلامی (موزه ملی ایران)

این موزه یکی از غنی ترین و معتبرترین مجموعه های هنر اسلامی در دنیاست که در ۱۳۷۵ گشایش یافت. اشیاء ارایه شده در این موزه حاصل حفريات علمی و یا مجموعه های معتبر مانند مجموعه شیخ صفی الدین اردبیلی است.

۱- در یک طبقه موزه اشیاء با موضوعات مختلف در تالارهای مجزا ارایه شده اند که عبارتند از: هنر سفالگری، فلزکاری، منسوجات (فرش و پارچه)، نسخه های علمی، ادبی و تاریخی، آثار نقاشی و خوشنویسی، ابزار علم و نجوم، ابزار علوم پزشکی، ابزار کتابت و ابزار وسایل روشنائی. فضای مرکزی این طبقه به نمایش قرآن های خطی اختصاص داده شده که یک گنجینه کامل از نظر هنر خوشنویسی و کتاب آرایی در ادوار مختلف اسلامی است.

۲- در طبقه دیگر موزه با تاکید بر تزیینات معماری و آثار مختلف براساس دوره های قرون اولیه اسلام، سلجوقی، ایلخانی و تیموری، صفوی و قاجاریه تنظیم شده و در تالارهای مختلف به نمایش درآمده اند.

مجموعه آثار نگارگری

آثار نگارگری بخش اسلامی موزه ملی ایران شامل مجموعه ای بی نظیر از نگاره های مکاتب مختلف نقاشی ایران است. آثار نقاشی ایران در

باتشکر از کلیه نهادها و اشخاص ارجمندی که در برپایی این رویداد تاریخی و انتشار کتاب آن، همکاری و تشریک مساعی داشتند، ضمن ارائه نوشتارهایی پیرامون هر یک از موزه های همکار و تقدیم کمال سپاسگزاری، امید است این گام مهم در معرفی میراث گرانسنگ هنر اسلامی ایران نویدبخش تعالی فرهنگ و هنر معاصر ایران باشد.

باسپاس از:

رئیس سازمان میراث فرهنگی و گردشگری	آقای سید حسین مرعشی
معاونت فرهنگی و ارتباطات سازمان میراث فرهنگی و گردشگری	آقای محمد عطریانفر
مشاور ریاست سازمان میراث فرهنگی و گردشگری	آقای دکتر محیط طباطبایی

رئیس کاخ موزه گلستان	خانم دکتر پروین صدرثقة الاسلامی
رئیس موزه ملی	آقای محمدرضا کارگر
رئیس موزه دوران اسلامی	خانم زهره روح فر
رئیس موزه رضا عباسی	خانم بتول احمدی
رئیس موزه چهلستون اصفهان	آقای سیدعلی اصغر میرخلف
رئیس موزه هنرهای تزئینی اصفهان	خانم گیتی آذر مهر
رئیس کتابخانه مدرسه عالی شهید مطهری (سپهسالار)	آقای دکتر سیدابوالقاسم نقیعی
امین اموال کتب خطی کتابخانه کاخ موزه گلستان	آقای حسن میرزا محمد علائینی
کتابدار مدرسه عالی شهید مطهری (سپهسالار)	خانم خدیجه خسرو دی

ACKNOWLEDGEMENT

Special thank is due to all organisations and individuals who contributed to this historic event and to the publication of the present catalogue. We also acknowledge the collaboration of a number of museums in Terhan and Isfahan and hope that this important step toward introducing the prized heritage of Islamic art will be the harbinger of an elevated Iranian contemporary art and culture.

Seyed Hossein Marashi	Director of Iranian Cultural Heritage and Tourism Organisation
Mohammad Atrianfar	Deputy of Communications and Cultural Affairs at the Iranian Cultural Heritage and Tourism Organisation
Dr. Mohit Tabatabaee	Advisor to the Director of Iranian Cultural Heritage and Tourism Organisation
Dr. Parvin Sadr Seqat-ol-Eslami	Director of the Museum of Golestan Palace
Mohammad Reza Kargar	Director of the Iranian National Museum
Zohreh Roohfar	Director of the Museum of Islamic Period
Batool Ahmadi	Director of Reza Abbassi Museum
Seyed Ali Asqar Mir-Khalaf	Director of Chehelsotoun Museum, Isfahan
Giti Azarmehr	Director of the Museum of Decorative Arts, Isfahan
Dr. Abolghassem Naqibi	Head of the Library of Shahid Motahari School of Higher Education
Hassan Mirza Mohammad Alaeeni	Trustee of Manuscripts at the Library of Museum of Golestan Palace
Khdijeh Khosroudi	Bookkeeper at the Library of Shahid Motahari School of Higher Education

به وی"، "آمدن مجنون بر در خیمه لیلی"، "زاری اسکندر بر مرگ دارا"ست.

- نسخه عجایب المخلوقات و غرایب الموجودات (شماره ۲۰۳۲۲)

این نسخه خطی دارای رقم "ابی تراب منعم الدین الاوحدی الحسینی" با تاریخ ۹۱۴ ه. ق. و در مکتب تبریز به تاثیرپذیری از مکتب هرات است.

۳- قطعه نقاشی های دوره صفوی

حدود ۶۰ قطعه نقاشی از دوره صفوی در موزه ملی ایران وجود دارد که حدود ۱۰ قطعه آن به مکتب تبریز و بالغ بر ۱۰ عدد دیگر به مکتب اصفهان و هم چنین بیش از ۱۰ عدد آن به شیوه اواخر صفوی و بقیه به مکتب هند و ایرانی تعلق دارد.

۴- نسخه های مصور و قطعه نقاشی های دوره قاجار

- بیاض کوچک اشعار (شماره ۲۳۵۹۵)

این نسخه به خط شکسته نستعلیق و بر کاغذ فرنگی و دارای ۲۴۵ صفحه و هفت مجلس نقاشی آبرنگ و بدون رقم و تاریخ است. مجالس ارایه شده بیانگر نقاشی شیوه قاجاری است.

قطعه نقاشی های موجود در بخش موزه دوران اسلامی بالغ بر ۵۰ اثر نقاشی به مضمون های گل و مرغ، چهره، سبک درباری و... هم چنین بیش از ۱۰ اثر نقاشی قهوه خانه ای با مضامین حماسی شاهنامه فردوسی مربوط به این دوره وجود دارد.

موزه رضا عباسی

موزه رضا عباسی در شهریور ماه ۱۳۵۶ آغاز به کار نموده است. این موزه با دارا بودن مجموعه ای غنی از آثار تاریخی- هنری دوره های مختلف، جایگاهی معتبر در میان موزه های کشور دارد. اشیاء شاخص مجموعه نسبتاً کوچک و در عین حال متنوع موزه، نمایانگر زمینه های هنری و فن آوری دوره های مختلف و معرف تاریخ هنر سرزمین ما هستند.

میراث بزرگ ادبیات فارسی از طریق کتب خطی برای ما به جای مانده است. در این میان نقاشی با ادبیات پیوندی ناگسستنی یافته و همواره وسیله مصورسازی و به تصویر کشیدن اندیشه ها و افکار نویسنده کتاب بوده است. بدین ترتیب نگارگری، نخست در تفهیم نوشتار کتاب بوده است و نگاره های نخستین نیز بسیار ساده و در حد مفهوم رسانی بوده اند. اما در دوره ها و سال های بعد، باعث غنای بیشتر نسخه ها شدند و باب جدیدی در هنرهای ایرانی گشودند. نسخ مذهب و مصور متعددی ساخته و پرداخته شد، که تعدادی از آنها نیز اکنون بخشی از گنجینه ارزشمند موزه رضا عباسی را تشکیل می دهند. نسخ قرآنی، کتب ادبی، علوم و تاریخ، صحنه های پر نقش و نگار و آذینه های چشم نواز، همپای کتابت زیبا و صفحه آرایی های بدیع و کاغذسازی های الوان و سرشار از ذوق، نسخ خطی را بسان بناهایی با شکوه ساخت، که چشم طمع کاران بدانها خیره ماند و در پی برافکندن بنیادشان برآمدند، تا آنجا که یکی دو قرن پیش کتاب های بسیاری را با چشم داشت به اوراق و صفحات زرین و آذین یافته شان اوراق کرده و برگه های ناب آنها را از هم پراکندند و روانه بازار کردند و در همین رهگذر دست سودجویان بسیاری را از این اوراق پر کردند. خوشبختانه معدودی از این اوراق، هر چند به بهای کلان به ایران برگشتند و جایی امن یافتند، که تعدادی از آنها اکنون در موزه رضا عباسی جای گرفته اند، و حکم سرمایه فرهنگی و ملی ما را دارند. هر چند دریغ که هر برگه ای که اکنون در دست ماست، یک برگ از یک نسخه ارزشمند است، اما چه خوب که همین یک برگ و چند برگ هم، اکنون مایه افتخار یک موزه است و ما برآنیم که حافظ شان باشیم و پایدارشان بداریم. مجموعه نگارگری موزه نیز با دارا بودن برگ ها و نسخه های نفیس، هر چند که نمی تواند تاریخ نگارگری ایران را در بر بگیرند، اما از جامع ترین و زیباترین نمونه های نگارگری در ایران هستند. این نمونه های ارزشمند و در بعضی موارد منحصر به فرد، زمینه ای مناسب برای مشاهده و بررسی آنچه که شاهکار هنری ایران نامیده شده اند، فراهم می آورند.

کتابخانه مدرسه عالی شهید مطهری

موسس و بانیگذار مدرسه عالی شهید مطهری و کتابخانه آن، میرزا حسین خان، فرزند ارشد میرزا نبی خان قزوینی، در سال ۱۲۴۱ ه. ق. در شهر قزوین متولد شد و در سال ۱۲۷۱ ه. ق. به عنوان مامور کنسولگری ایران در تفلیس مشغول فعالیت گردید. وزیر مختاری در دولت عثمانی ماموریت بعدی او بود. میرزا حسین نسبت به انجام اصلاحات، متناسب با جامعه غرب متمایل بود و در زمان ماموریت در دولت عثمانی گزارش تحولات را برای دربار می فرستاد و اصلاحات را موجب نجات عنوان می کرد. سفارت او در دولت عثمانی ۱۲ سال به درازا کشید. عضویت دارالشوری در سال ۱۲۸۰ ه. ق. موقتا او را به تهران عزیمت داد. در این سفر باغ بهارستان را خرید و بعدها برخی از بناهای ساختمان موجود مجلس و مدرسه عالی را که به نام او مشهور گردید، بنیان نهاد. او در سال ۱۲۸۲ ه. ق. به لقب "مشیرالدوله" ملقب گردید و در سال ۱۲۸۵ ه. ق. از مقام وزیر مختاری به "سفارت کبرایی" ارتقاء یافت. در سال ۱۲۸۷ ه. ق. ناصرالدین شاه را در سفر به عراق و زیارت عتبات عالیات همراهی نمود و شاه به پاس خدماتش در این سفر او را به "وزارت عدلیه" و "وزارت اوقاف" منصوب نمود. مدتی از وزارت مشیرالدوله نگذشته بود که در ۱۳ رجب سال ۱۲۸۸ ه. ق.، از سوی شاه به لقب "سپهسالار اعظم" ملقب و به ریاست کل قشون منصوب گردید اما مشاغل قبلی را، هم چون سابق عهده دار بود.

سپهسالار با توجه به درخواست شاه اقداماتی را در جهت سازماندهی به انجام رساند. چهل و هفت روز پس از انتصاب به ریاست کل قشون و سپهسالاری، به صدارت اعظمی دولت ایران منصوب گردید. حکم شاه به صدارت اعظمی سپهسالار، اختیارات فراوانی را به او اعطا نمود. او با استفاده از قدرت فراوان به تاسیس مدرسه، نشر روزنامه، تشکیل دارالترجمه و اصلاح برخی امور دربار اقدام نمود.

میرزا حسین خان سپهسالار در سال ۱۲۹۶ ه. ق. ساختمان مدرسه و مسجد را شروع و تا زمان عزل از صدارت (۱۲۹۷ ه. ق.) کارها را مستقیماً زیر نظر داشت و از این تاریخ تا روی کار آمدن مجدد او، عملیات احداث متوقف شد، در نتیجه سپهسالار موفق به تکمیل و اتمام آن نگردید. این مدرسه و مسجد، پس از مدرسه

دوران اسلامی را می توان در دو گروه جداگانه مورد بررسی قرارداد:

گروه اول شامل دیوار نگاره ها (از جمله دیوار نگاره کاخ سبز پوشان نیشابور)، نقوش روی فلزات، سفال ها، پارچه ها و...

گروه دوم شامل قطعات نقاشی و نسخه های خطی مصور، بالغ بر ۱۷ نسخه و ۱۵۰ قطعه نقاشی است. این آثار متعلق به دوره تیموری تا اواخر قاجار هستند.

۱- نسخه های مصور دوره تیموری

- دیوان حافظ (شماره ۴۳۲۳)

این نسخه به خط نستعلیق و در ۴۶۱ صفحه تنظیم شده است و دارای ۱۴ مجلس نقاشی بدون رقم و تاریخ است. این اثر متعلق به دوره تیموری و ویژگیهای مجالس نقاشی آن نشان دهنده مکتب هرات است.

مجموعه خسرو و شیرین، لیلی و مجنون و خردنامه اسکندری نظامی (شماره موزه ۳۷۰۶)

این مجموعه دارای ۳۶۴ صفحه و ۱۴ مجلس نقاشی بدون رقم و تاریخ، مربوط به دوره تیموری و مکتب هرات است. از این ۱۴ مجلس یک مجلس آن از خردنامه اسکندری با مضمون "ملک بر تختی نشسته و در کنار او هفت نفر در وسط مجلس قرار گرفته اند" به تصویر کشیده شده است و نه مجلس آن مربوط به مضامین داستان خسرو و شیرین است که از مهم ترین مجالس آن "آمدن شیرین بر در چادر خسرو"، "تشییع جنازه خسرو"، و "مجلس انس خسرو با شکر اصفهانی" است. چهار مجلس باقیمانده مربوط به داستان لیلی و مجنون است که از مجالس آن می توان به "رفتن لیلی به نخلستان"، "آمدن پدر مجنون به نزد وی برای نصیحت او" اشاره کرد.

- منظومه شیرین و فرهاد (شماره ۲۲۸۲)

این کتاب به خط نستعلیق و دارای ۳۰۸ صفحه و ۶ مجلس نقاشی بدون رقم و تاریخ در مکتب هرات است. از مهم ترین مجالس آن "ملاقات شکر اصفهانی با خسرو پرویز"، "خبر یافتن شیرین از مرگ فرهاد"، "مجلس پایانی مرگ خسرو و آمدن شیرین به بالین وی" است.

قطعه نقاشیهای دوره تیموری

قطعه نقاشیهای این دوره بالغ بر ۱۰ قطعه در مکاتب هرات و شیراز است.

۲- نسخه های مصور دوره صفوی

- خمسه نظامی: (شماره ۴۳۶۳)

این نسخه به خط نستعلیق و دارای ۹۷۴ صفحه و ۲۱ مجلس نقاشی است. این کتاب دارای رقم شیخ محمدبن فخرالدین احمد الکاتب السلطانی فی ثانی عشرین شهر مبارک رمضان سنه ثلاث و ثلثین و تسعمایه (۹۳۳ ه. ق.) نوشته شده است. این نسخه دارای اثر مهر وقفنامه ای از طرف شاه عباس در صفحه اول است. مجالس ارایه شده در این نسخه نشان از مکتب تبریز دارد.

- خمسه نظامی (شماره ۸۴۹۷)

این نسخه خطی به خط نستعلیق در ۷۲۸ صفحه و دارای ۲۶ مجلس نقاشی است. این کتاب رقم گلشنی کاشانی به تاریخ اواخر ماه جمادی الآخر ۹۷۵ ه. ق. است. از این ۲۶ مجلس؛ دو مجلس آن از مخزن الاسرار؛ چهار مجلس آن از خسرو و شیرین؛ شش مجلس آن از لیلی و مجنون و هشت مجلس دیگر آن از هفت گنبد و شش مجلس باقیمانده از اسکندرنامه می باشد. این مجالس احتمالاً در مکتب قزوین به تصویر درآمده اند. از مهم ترین مجالس آن؛ "آب تنی شیرین در چشمه و جوی آب" و "نظاره کردن خسرو وی را"؛ "حضور فرهاد در نزد خسرو"، "مکتب خانه لیلی و مجنون" است.

- شاهنامه فردوسی (شماره ۴۳۳۶)

این نسخه دارای ۸۵۰ صفحه و ۲۷ مجلس نقاشی بدون رقم و تاریخ و جلد آن روغنی است. مجالس نقاشی ارایه شده بیان کننده مکتب تبریز است. از مجالس مهم آن "شکارگاه سلطان محمود"، "کشته شدن ایرج به دست سلم و تور"، "جنگ رستم با دیو سفید" است.

- شاهنامه فردوسی (شماره ۴۳۶۱)

این نسخه رقم محمد کاتب و دارای ۴۳ مجلس نقاشی و تاریخ ۹۳۸ ه. ق. است. مجموعه مجالس این نسخه در مکتب تبریز است و از مجالس مهم آن؛ داستان کاوه "آهنگر با ضحاک"، "کشتن رستم دیو سفید را"، "عبور سیاوش از آتش"، "کشتن اکوان دیو به دست رستم" است.

- کلیات سعدی (شماره ۳۷۱۳)

این نسخه به خط نستعلیق و دارای ۴۵۱ صفحه و پنج مجلس نگارگری بدون رقم و تاریخ است. براساس متن صفحه سوم این نسخه؛ اصل این مجموعه را "علی بن احمد بیستون" تدوین کرده است. این اثر متعلق به قرن ۱۰ ه. ق. و آثار آن در مکتب تبریز با نشانه هایی از مکتب هرات است.

- خمسه نظامی (شماره ۴۳۲۵)

این نسخه به خط نستعلیق و دارای ۷۴۱ صفحه و تاریخ محرم الحرام ۹۵۰ ه. ق. و ۱۹ مجلس نگارگری در اواخر مکتب تبریز و شروع مکتب قزوین دارد.

- شاهنامه قاسمی (شماره ۴۳۶۲)

این نسخه به خط نستعلیق بر کاغذ خانباغ و دارای ۱۱ مجلس نقاشی است. این منظومه اثر "میرزا قاسم گنابادی" و درباره کشورگشایی های شاه طهماسب اول است. نقاشی های این اثر از نظر ویژگی های به کار برده در آن به مینیاتورهای شاهنامه شاه طهماسبی نزدیک و بیانگر مکتب قزوین است. -نسخه فرهاد و شیرین وحشی بافقی (شماره ۳۷۰۷)

این نسخه به خط نستعلیق و در ۸۸ صفحه و دارای یک مجلس نقاشی است. نسخه فرهاد و شیرین دارای تاریخ سوم صفر ۹۹۷ ه. ق. و بدون رقم است.

- خسرو شیرین نظامی (شماره ۳۷۱۷)

این نسخه به خط نستعلیق در ۴۰۱ صفحه و دارای ۵ مجلس نگارگری بدون رقم و دارای تاریخ ۹۹۲ ه. ق. است و مجالس آن دارای مشخصه های پوشاک مکتب تبریز و هم چنین دارای تپه های پر گل و بوته مکتب شیراز است. از مجالس مهم آن می توان به "مجالست شیرین و خسرو"، "صحته نبرد خسرو با بهرام چوبین"، "زفاف خسرو و شیرین" اشاره کرد. از نکاتی که در این مجلس جلب توجه می کند نشان دادن آسمان به صورت طلایی رنگ و زمین به رنگ آبی است.

- دیوان حافظ (شماره ۹۲۱۰)

این نسخه دارای ۲۸۲ صفحه روی کاغذ معمولی با رقم شاه قاسم و دارای شش مجلس نقاشی است و ویژگی های مجالس نقاشی آن بیانگر نقاشی مکتب اصفهان است.

- خمسه نظامی (شماره ۹۲۰۸)

این نسخه به خط نستعلیق و دارای پنج مجلس مینیاتور مربوط به مکتب اصفهان است و از مجالس مهم آن؛ "آبتنی کردن شیرین در رودخانه و نگاه کردن خسرو

قبیل سوخت، معرق ضربی، لاک‌ی و روغنی مرصع و مذهب از آثار آقا زمان دوم و محمدرضا امامی نیز در این بخش نگهداری می‌شود.

بخش آثار لاک‌ی و روغنی

مجموعه زیبایی از انواع اشیاء لاک‌ی و مذهب، قلمدان، جای تومار، جعبه، قاب آئینه، ترازو، سرچسبدان، جلد آلبوم آثار این بخش را تشکیل می‌دهند. این آثار از یادگارهای ارزشمند استادانی چون: آقاصادق، میرزا بابای شیرازی، فتح‌الله شیرازی، آقا نجفعلی اصفهانی به شمار می‌روند که با نقش‌های مختلف گل و مرغ، تک‌چهره، ترنج، سرترنج، شکارگاه و فرهنگ عامه زینت یافته‌اند.

بخش نگارگری

مجموعه متنوعی از آثار نگارگری ایرانی در سبک و شیوه‌های مختلف زینت بخش این بخش است. آثار شیوایی از مینیاتورهای مکتب هرات، اصفهان، تبریز و نگاره‌های تک‌چهره قاجار در کنار تصاویر آبرنگ و رنگ روغن و موضوع‌های مختلف تصویرگری کتاب، مجالس حماسی و ادبی، بزمی، فرهنگ عامه در این مجموعه به نمایش گذاشته شده است. تابلوی ارزشمند و نفیس "چوگان" اثر استاد حاج میرزا آقا امامی اصفهانی که به شیوه سوخت و معرق و مینیاتور روی چرم خلق شده است نیز از جمله آثار این بخش به شمار می‌رود. تابلوی مذهب شعیری منحصر به فردی که توسط زین العابدین مذهب تبریزی در سال ۱۰۰۸ ه. ق. ترسیم و به شاه عباس اول اهدا شده است از دیگر آثار ارزشمند و نفیس این بخش است.

سایر آثار به نمایش درآمده در این بخش متعلق به هنرمندان صاحب سبک و صاحب نامی چون: آقارضا عباسی، محمدحسین طوطی، معین مصور، بهزاد، مصورالملک، ملک الشعرا، صنیع الملک، حبیب‌الله ساروی، نادر الزمان، محمد مسیح و ابراهیم اصفهانی است.

بخش آثار فلزی

مجموعه آثار فلزی این بخش مشتمل بر زیورهای طلا و نقره، کمر بند، و قلاب کمر، قاب دعا، انواع قوطی، قفل و قلمدان، سرقلیان، قاب آئینه، باروت دان، انفیه دان، آفتابه و لگن، عود سوز، جام‌های چهل کلید، خنجر و چاقواست.

بخش آبگینه و سفال

در این بخش آثار زیبایی از کریستال‌های تراش دار با نقش افزوده و انواع شیشه (عطر دان، پیاله) مربوط به سده‌های ۳ تا ۶ ه. ق. ساخت گرگان به معرض نمایش گذاشته شده است.

بخش آثار چوبی

این بخش شامل آثار نفیسی از صنایع هنری خاتم سازی، منبت کاری، مشبک و معرق است. از آثار ارزشمند این بخش جعبه تمام منبت و قاب آئینه ایی است که با نقوش بسیار زیبای اسلیمی و گرفت و گیر توسط زین العابدین خوانساری در سده ۱۳ هجری قمری ساخته شده است.

چهار باغ اصفهان، بزرگ ترین و با شکوه ترین بنای مذهبی در ایران است. مهندس و طراح آن یکی از اولین مهندسان ایرانی به نام "ممتحن الدوله" است. او در نقشه کشی و طرز معماری و وضع ساختمان این بنای بزرگ، شکل بنا و نقشه ابنیه شرقی اسلامی را ملحوظ داشته است. لذا این بنا را باید یکی از معرفه های تمدن شرقی، ایرانی و اسلامی بشمار آورد. با درگذشت میرزا حسین خان سپهسالار در سال ۱۲۹۸ در مشهد مقدس، برادرش یحیی خان مشیرالدوله در تکمیل و اتمام این بنا همت گماشت و پس از درگذشت او، قسمتی از ناتمامی و تزیینات تدریجاً به وسیله نایب التولیه های وقت انجام یافت.

بنا مشتمل بر مسجد و مدرسه عالی است و به هر دو اسم نیز شهرت دارد. ساختمان بنا از چهار جهت و در دو طبقه ساخته شده است و مشتمل بر حجرات فوقانی و تحتانی است که تعداد تقریبی آن شصت حجره است که جهت سکونت طلاب پیش بینی شده است. در قسمت شمالی این بنا حیاطی کوچک یا سه حجره در قسمت غرب و دو حجره بزرگ در قسمت شرق قرار گرفته است که حجره های غربی محل استقرار تولیت مدرسه عالی و دو حجره شرقی محل نخستین کتابخانه بوده است.

در قسمت شمال شرقی این بنا، ساختمانی جهت تأسیس اولین دانشکده معقول و منقول در ایران، در دو طبقه و هر طبقه دارای دو سالن بزرگ و کلاس های درس و سالن کنفرانس بنا نهاده شده است. نظر به عدم گنجایش مکان پیشین، کتابخانه به این مکان انتقال یافته است. بنا بر آمار اداره اوقاف در سال ۱۳۳۲ ه. ق. و تجدید نظر شده در سال ۱۳۳۸ ه. ق. تعداد نسخه ها ۳۳۷۷ جلد بوده است. در همین سال ۸۰ جلد کتاب هدایی دیگر به مجموعه افزوده شده و مجموع آن به ۳۴۵۰ نسخه رسیده است.

میرزا حسین خان سپهسالار با عنایت به اهمیت کتابخانه در یک مرکز علمی، قبل از تکمیل و اتمام بنا که موفق به آن نگردید، به تمهید مقدمات تأسیس کتابخانه اقدام نمود. او با خریدن کتاب در سال ۱۲۹۷ ه. ق. گام نخست را در این زمینه برداشت. سپس با خرید کتابخانه اعتضادالسلطنه (۱۲۹۸ ه. ق.)، وزیر وقت علوم که خود از اهل فضل و دانش بود و در علم ریاضی دستی داشت کتابخانه را شکل داد. بنابراین مواد اولیه این کتابخانه از کتاب های شخصی سپهسالار و کتاب های خریده شده از ناحیه او و کتاب های اعتضاد السلطنه است که همه آن کتاب ها وقف و مهر و تاریخ ۱۵ ذیحجه ۱۲۹۷ ه. ق. را بر خود دارند.

موزه هنرهای تزیینی اصفهان

موزه هنرهای تزیینی اصفهان در عمارت تاریخی "رکیب خانه" در مرکز شهر اصفهان و در جوار بناهای "تالار اشرف"، "تالار تیموری"، "کاخ چهلستون"، "عالی قاپو" و "توحید خانه" قرار دارد. بنای رکیب خانه در اوایل قرن یازدهم ه. ق. مقارن با سلطنت شاه عباس اول، احداث و جهت نگهداری لوازم سوارکاری و یراق آلات و مرکب های سلطنتی مورد استفاده قرار می گرفت. این عمارت با انقراض حکومت صفویه متروک شد و بعدها در دوران قاجار به دستور حاج محمدحسین خان صدر اصفهانی تعمیر و احیا گردید. در دوران حاکمیت مسعود میرزا ظل السلطان (فرزند ناصرالدین شاه قاجار) پس از انجام الحاقات و تعمیراتی به سبک و سیاق روز، به عنوان اندرونی اختصاصی "ظل السلطان" مورد استفاده قرار گرفت. در دوران پهلوی این ساختمان به اداره آمار و ثبت احوال اختصاص یافت و بار دیگر تغییراتی خصوصاً در جبهه غربی آن صورت گرفت.

در سال های پس از پیروزی انقلاب اسلامی سازمان میراث فرهنگی کشور عمارت تاریخی "رکیب خانه" را مرمت و بازسازی کرد و با انتقال حدود چهار هزار اثر فرهنگی- هنری از موزه هنرهای تزیینی سابق تهران و سایر موزه های سازمان، "موزه هنرهای تزیینی ایران" در ۲۹ مردادماه ۱۳۷۵ شمسی در اصفهان گشایش یافت.

این موزه در فضایی به مساحت ۲۶۰۰ مترمربع، حدود ۱۲۰۰ مترفضای مفید نمایشگاهی دارد و شامل هفت بخش دایمی و نگارخانه جانبی است.

بخش های هفت گانه موزه عبارتند از:

بخش خط و کتابت

بخش آثار لاک و روغن

بخش دستیافته ها و رودوزیهای سنتی

بخش نگارگری

بخش آثار فلزی

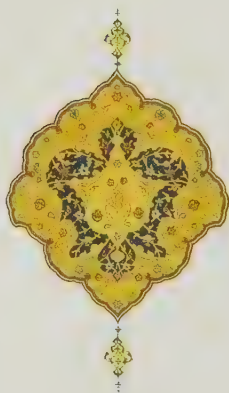
بخش آثار چوبی

بخش آبگینه، سفال و چینی

علاوه بر بخشهای هفتگانه، دو کارگاه گلابتون و کارگاه گلیم، گبه و بافته های عشایری نیز به فعالیت و آموزش هنرجویان در موزه اختصاص دارد.

بخش خط و کتابت

این بخش از موزه دربرگیرنده مجموعه ای از قطعات، اوراق و مجلدات قرآن کریم، احادیث، کتب ادعیه و اشعار است که توسط هنرمندانی چون محمد صادق خوانساری، محمد مومن ابهری، وصال شیرازی، میر علی هروی، محمدعلی اصفهانی مکتوب شده اند. کتابهای خطی "زادالمعاد" به قلم محمدهاشم لولوی اصفهانی، دیوان مصور امیر علی شیر نوایی و کلیات سعدی مصور و مذهب و مرصع در زمره این آثارند. دیگر آثار نفیس خطی موجود در این بخش، قطعات خوشنویسی مختلف از سده هشتم ه. ق. به بعد است. آثاری از استادان بزرگ خوشنویسی از جمله یاقوت مستعصمی، محمدرضا مجلسی، سلطان علی مشهدی، میرعلی و محبی هروی، منشی گنابادی، عبدالحبار اصفهانی، ابوتراب، هاشم اصفهانی، شاهزاده بهرام میرزا صفوی، فرشید دلمی، درویش عبدالمجید طالقانی، میرزا کوچک، طراز یزدی، شفیع تبریزی، میرعماد و دخترش گوهر شاد نیز در این بخش به نمایش گذاشته شده است. انواع جلد های چرمی به شیوه های مختلف از

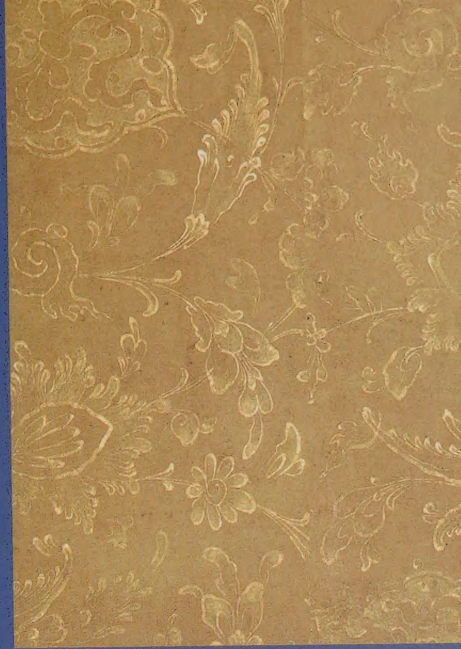

liebe Livia, lieber Donat,
zur Erinnerung an eine wunderbare
Freundschaft, die gewiss die
Trennung überdauern wird.

Alles Liebe

Taraneh

Tehran, 05.07.2013

عالم در نظر نگارگران مسلمان ایرانی، جلوه ای از آفرینش حق بود که لازمه شناخت آن را "انس" مدام هم سخنی و معاشرت باطنی با مظاهر طبیعت می دانستند. آنها با دیده ای پاک به طبیعت می نگریستند و بی آنکه مظاهر آن را به عنوان اشیاء بی روح در سیطره انسان بدانند، با آنها عشق می ورزیدند و در چنین رابطه ای راز وجود آنها برایشان مکشوف می شد.

آن چه با تعمق در این آثار می توان دریافت، نگرش حکیمانه و تلاش مقدسی است که بی ادعا بر صفحات کتاب ارزش مند تاریخ هنر ایران نقش خورده و عدم وجود امضا در اغلب نگاره ها، گواه این مدعاست. آنانی که به هر دلیلی نامی از خود باقی گذاشته اند، یا با عناوینی هم چون "العبد، رقم کمترین بندهء درگاه" و امثال آن و یا با سجع هایی زیبا، نام خود را به قدیسانی مرتبط با عالم غیب احاله می کردند.

مسلماً این فرهنگ در معاشرت با ادبیات پر بار اسلامی، خصوصاً ادبیات عرفانی غنا یافت و اصرار نگارگران بر تصویرگری کتب ادبی، اعم از حماسی، عرفانی و اخلاقی، نه تنها تصویرگری محض داستان ها نبود، بلکه با اتکا به چنین منابعی از حکمت، تضمینی برای تجربهء معنوی ایشان محسوب می گردید.

محمدعلی رجبی
دبیر نمایشگاه شاهکارهای نگارگری ایران

شاهکارهای نگارگری ایران

موزه هنرهای معاصر تهران

